

**T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ**

NAGİHAN ÖZDEMİR

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARI VE TÜRK DÜNYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU**

ERZURUM-2018

ÖNSÖZ

Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu konulardan birisi Türk Dili'dir. Bunu bir “*varoluş meselesi*” olarak değerlendirmiştir. Millet olmanın şartlarından birisi dil birliği olduğuna göre onun yabancı kelimelerden arındırılması da bu doğrultuda atılacak ciddi adımlardan birisidir. Yine bu kapsamda dil ve tarih kaynaklı, tarihsel köken araştırmalarına öncelik verilmeli ve diğer akraba topluluklarla ilişkiye girilmeliydi. Atatürk'ün sağlığında düzenlenen Türk Dili kurultayları bu sebeple önemli veriler sunmaktadır. Türkçenin dünya kültür mirasına ve diğer dillere katkısı kurultaylarda sıklıkla gündeme getirilecekti. Her şeyden önce Türkçenin ses, yapı ve dilbilgisi açısından kendi özünü ortaya konulması gerekiyordu.

Birinci Türk Dili Kurultayı çalışmalarını tamamladığında takvimler 5 Ekim 1932'yi göstermekteydi. O günün akşamında Mustafa Kemal (Atatürk)'in yakın çevresinde büyük bir coşku ve sevinç vardı. Dilde sadeleşme ve öze dönüş için belirli bir mesafe kat edilmişti. Ne surette çalışma yapılacağı ve nasıl bir yol izleneceği konusunda da program oluşturulmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal bu konudaki kararlılığını o gün şöyle ifade ediyordu: “*Osmanlıca'yı yeneceğiz. Türk Dili, Türk Ulusu gibi özgür ve başına buyruk bir dil olacak ve biz onunla uygarlık acununa birden ve toptan gireceğiz*”. Anlaşılacağı üzere medeni dünyanın bir parçası olabilmek için Türkçe yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılmalıydı. Bu aynı zamanda Türk Dilinin diğer dünya dilleri arasında hak ettiği yere gelebilmesi için de bir araç idi.

Atatürk'ün döneminde Türk Dili üzerine üç adet kurultay düzenlendi. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'nde “*kurultay*” kelimesi “*ulusal ve uluslararası bilimsel toplantı; bir kuruluşun gündemindeki sorunları, temel konuları konuşmak ve yeni kurullar seçmek üzere belli sürelerle veya gerektiğinde yaptığı genel toplantı, kongre*” olarak tanımlanmaktadır. Tezimize konu olan kurultaylar sırasıyla Birinci Türk Dili Kurultayı (26 Eylül-5 Ekim 1932), İkinci Türk Dili Kurultayı (18-23 Ağustos 1934) ve Üçüncü Türk Dil Kurultayı (24-31 Ağustos 1934) olarak anıldı.

Kurultaylarda sunulan bildiriler aktarılırken bunların içeriklerinin Türk dünyası ile nasıl ilişkilendirildiği öncelikli hedefimiz oldu. Akademik olarak yapılan değerlendirmelerden yeri geldikçe bahsedildi. Her şeyden önce araştırma konumuz tarih biliminin ilkeleri üzerine konumlandı. Bununla birlikte dil üzerine yapılan akademik çalışmalar ve bunun diğer alt bilim dalları da araştırma konumuzla yakından ilgiliydi. Kurultaylarda sunulan bildiri içerikleri tarih biliminin metotlarına göre

değerlendirildi. Yeri geldiğinde Türk dili konusunda yetkin olan uzmanlardan da yardım alındı.

Kurultaylarda sunulan bildiriler ve yaşanan tartışmalar konusunda başvuru kaynağı zabıtlar oldu. Bunlar devletin basın kuruluşları aracılığı ile kamuoyu ile paylaşıldı. Birinci Türk Dili Kurultayı Müzareke Zabıtları, Devlet Matbaası'nda 1933'te; İkinci Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtları ise yine bu başlıkla "*Türk Dili*" dergisinin 1934 ve 1935 yıllarına karşılık gelen 8., 11., 12. ve 14. sayılarında yayınlandı. Üçüncü Türk Dil Kurultayı tutanakları ise "*Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar*" başlığı ile 1937'de Devlet Basımevi'nce yayınlanmıştı. Anlaşılacağı üzere Birinci Türk Dili Kurultayının zabıtları bağımsız olarak birleştirilmiş ve bilim dünyasının hizmetine sunulmuştu. Buna karşılık İkinci Türk Dili Kurultayı'nın zabıtları ise aynı yıl Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Bülteni olarak yayınlanan Türk Dili Dergisi'nde yayınlanmıştı. Üçüncü Türk Dil Kurultayı tutanakları da ilkindeki gibi bağımsız olarak birleştirilmiş ve kitap haline getirilmiştir. Dipnot kullanımında bu farka dikkat edilerek kaynak belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilen belgeler de değerlendirilerek metne aktarıldı. Cumhurbaşkanlığı Arşivinden alınan bazı belgelerin künyesinde herhangi bir karışıklık olmaması için ilk önce "*yeni*" daha sonrada "*eski*" arşiv numaraları dipnotta birlikte belirtildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündeminde de dönemsel olarak alfabe ve dil konusu yer almıştı. İlgili zabıt cerideleri ve tutanak dergileri de bu bağlamda tarandı. Dönemin basın organları da düzenlenen Türk Dil Kurultaylarına yoğun ilgi gösterdi. Dil İnkılâbı'nın başladığı ilk günden itibaren alınan kararlar ve gerçekleştirilen etkinlikler günü gününe okurlar ile paylaşılmaktaydı. Bu sebeple yayınlanan haber ve makaleler araştırma konumuz için oldukça önemli idi. İlgili gazete ve dergiler temin edilerek değerlendirildi. Konumuz ile ilgili birçok hatıra ve araştırma esere ulaşıldı. Gerekli fişlemeler yapılarak ve kronolojik olarak sıralandı. Bununla birlikte elektronik kaynaklardan da yararlanıldı.

Tarih biliminin gerekleri dikkate alınarak sebep sonuç ilişkisi içerisinde yaşanan gelişmeler yazıya aktarıldı. İsmi geçen şahıs ve yabancı terimler ile ilgili olarak da dipnotta açıklayıcı bilgi verildi. Yazım sürecinde Türk Dil Kurumu'nun güncel dilbilgisi ve yazım kurallarında belirtilen esaslara göre metin üzerinde gerekli düzenlemeler yapıldı.

Birinci Bölümde 26 Eylül-5 Ekim arasında süren Birinci Türk Dili Kurultayı konu edinildi. Burada biri kadın olmak üzere otuz dört katılımcının sunumlarına yer verildi. Eski Türk Devletleri'nde Türkçenin durumu ve diğer dünya dillerine ilişkin bilgiler aktarıldı. Türkçenin Ari-Sami, Hint-Avrupa ve diğer dil aileleri ile ilişkilerine yönelik yapılan değerlendirmelere yer verilirken Türk Dilinin tarihsel kökenleri ve yapısal özellikleri üzerinde duruldu. Dünya dilleri arasındaki yeri ve etkisi hakkında kurultayda yapılan sunumlar değerlendirildi. Kurultay tamamlandıktan sonra alınan kararlar ve yapılan planlamalardan bahsedildi. Gerçekleştirilen faaliyetler açıklamalı olarak aktarıldı. Kurultay sonrası yapılan çalışmalara da yer verildi.

İkinci Bölümde 18- 23 Ağustos 1934 arasında gerçekleştirilen İkinci Türk Dili Kurultayı işlendi. Ural-Altay Dil Ailesi, Uygur Türkçesi, Maya Dili ile Türkçe arasındaki benzerlikler, etimoloji, dillerin kökeninin fizik biliminin ilkeleri doğrultusunda incelenmesi, Silahlı Kuvvetlerin terminolojisine yönelik etkinliklerden bu bölümde bahsedildi. Kurultay sonrası yapılan çalışmalar değerlendirildi.

24-31 Ağustos 1936 arasında düzenlenen Üçüncü Türk Dil Kurultayı ise Üçüncü Bölüm'ün konusu oldu. Ağırlıklı olarak "*Güneş Dil Teorisi*"ne yer verildi. Türkçenin en eski medeniyet dillerinden biri olduğu ve diğer dünya dillerine kaynaklık ettiği ileri sürüldü. Bununla ilgili bilimsel temellendirmelerde bulunan bildiriler sunuldu. Bölümün sonunda bu teorinin doğruluğuna yönelik yapılan tartışmalara ve düzenlenen dil bayramlarına değinildi.

Araştırma sürecinde Ankara'da bulunan Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi yetkililerine, Cumhurbaşkanlığı Arşivi belgelerine ulaşmam konusunda yardımcı olan arşiv görevlilerine teşekkür ederim.

Nagihan ÖZDEMİR

ÖZET

12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasının ardından Birinci Türk Dili Kurultayı 26 Eylül 1932’de toplandı. Temel amaç Türk Dili’nin zenginliğini ortaya koymak ve onun dünya dilleri arasında hak ettiği yeri almasıydı. 5 Ekim 1932’ye kadar süren kurultayda, Türk Dili’nin kökeni, önemi, diğer diller ile olan ilişkisi üzerinde duruldu. Türk halkının yazı dilini anlayamadığı ve Türkçenin özbenliğini yitirdiği sonucuna varıldı. Yabancı kelimelerin atılarak dilde sadeleşme, öze dönüş ve yeni Türkçe sözcüklerin türetilmesi kararı alındı.

İkinci Türk Dili Kurultayı, ise 18 Ağustos 1934’de toplandı. Burada da yine Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ve 1932-1934 arasında yapılan çalışmalar ortaya koyuldu. Konu ile ilgili yabancı bilim insanları da bildiri sundu. Ayrıca söz derleme çalışmalarının kapsamı genişletildi ve folklor çalışmalarına da başlandı. 1934’de “*Osmanlıca’dan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” yayınlanmaya başladı. Yine dönemin gazete ve dergileri de öz Türkçenin önemini vurgulayan yazıları halk ile paylaştı.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı ise 24 Ağustos 1936’da toplandı. Burada görüşülen asıl konu ise “*Güneş Dil Teorisi*” idi. Temel amaç Türkçenin en eski medeniyet dillerinden biri olduğu ve diğer dünya dillerine ise kaynaklık ettiğini orta koymaktı. Konu ile ilgili yerli ve yabancı birçok bilim insanı bildiri sundu. Türk Dil Kurultayları Türk dünyası ile olan bağları güçlendirmek için önemli bir etkinlikti. Dilde birliği millet olmanın asli unsuruydu.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, dilde sadeleşme, Modernleşme,

ABSTRACT

After the establishment of the Turkish Language Survey Association in July 12, 1932, the first Turkish Language Congress was held on 26 September 1932. The main purpose was to reveal the richness of the Turkish language so that it takes its true place among the world languages. The congress which was held until October 5, 1932, focused on the origin and importance of the Turkish language and its relationship with other languages. It was concluded that Turkish people could not understand the written language and that Turkish language has lost its true identity. It was decided that the foreign words should be discarded to make Turkish as pure as it originally was and that new Turkish words should be derived.

The second Turkish Language Congress was held on 18 August 1934. The topics discussed were the place of Turkish among the languages of the world and the studies carried out between 1932-1934. Foreign scholars also presented their papers on the subject. In addition, the scope of the vocabulary compilation has been expanded and works on folklore have begun. The journal of “*From Ottoman into Turkish Vocabulary*” started to be published and the newspapers and magazines of that era also shared with the public articles emphasizing the importance of the Turkish Language.

The Third Turkish Language Congress was held on August 24, 1936. The main topic was “*The Solar Language Theory*”. The main aim was to shed light on the fact that Turkish is one of the oldest civilization languages that it has been a derivation source for other languages of the world. Many local and foreign scientists made their presentations on the subject. The Turkish language congresses are important events in strengthening ties among members of the Turkic world. Language unity is the main element of being a nation.

Key Words: Turkish Language, in the language simplification, modernization

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR.....	xiv
KAYNAKÇA	xv
GİRİŞ	xxxiv

I.BÖLÜM

BİRİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI

TÜRKÇENİN TARİHSEL KÖKENİ-ETKİ ALANI VE DİLDE SADELEŞME TARTIŞMALARI (26 EYLÜL-5 EKİM 1932)	
A- KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	1
B- KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (26 EYLÜL 1932).....	5
1- Başkan ve Başkanlık Divanı Seçimi ve Açılış Konuşmaları	5
2- Türkçe ile Ari Sami Diller Arasındaki İlişki [Samih Rıfat (Yalnızgil) Bey].....	8
a) Coğrafi ve Topografik İsimler	19
b) Yiyeceklere Verilen İsimler	28
c) Savaş Aletleri	31
d) Hukuki Kavramlar.....	32
e) Hayvan İsimleri	33
C) KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (27 EYLÜL 1932)	34
1- Türkçenin Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi [Saim Ali (Dilemre) Bey]	35
2- Sümer Dili ile Türkçe Arasındaki Benzerlikler [Ahmet Cevat (Emre) Bey]	38

3- Türk Sümer ve Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki İlişki [Agop Martayan (Dilaçar) Bey].....	40
D- KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (28 EYLÜL 1932).....	42
1- Türkçenin Önemi ve Dünya Dilleri Arasındaki Yeri (Mehmet Saffet Bey).....	42
2- Hint-Avrupa Dil Ailesi ve Türkçe (Artin Cebeli Bey)	44
3- Türkçenin Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri [Yusuf Ziya (Özer)Bey].....	46
4- Türkçenin Önemi ve Yabancı Diller Üzerine Etkisi (Ömer Cankaytar Bey)	48
E- KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (29 EYLÜL 1932)	49
1- Türkçenin Yapısı ve Kökeni Açısından Dünya Dilleri Arasındaki Yeri [Ragıp Hulusi (Özdem) Bey]	49
a) Friedrich Wilhelm Radlof'un Türk Dili Tasnifi.....	51
b) Aleksandr Samoyloviç'in Türk Dili Tasnifi	52
2- Edebiyat ve Dil Arasındaki İlişki [Samih Rıfat (Yalnızgil) Bey].....	53
3- Halk Edebiyatının Türk Dili Açısından Önemi [Hasan Ali (Yücel) Bey].....	56
F- KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (1 EKİM 1932).....	57
1- Ural-Altay ve Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki İlişki (Rıfat Paşazade Fuat Bey).....	57
2- Türk Dili'nin Kökeni ve Tarihi Gelişim Evreleri [Abdullah Battal (Taymas Bey)].....	60
3- Türkçenin Zenginliği ve Gücü [Bedros Zeki (Garabedian) Bey]	61
4- Yusuf Ziya (Özer)'in Fuat Bey'in Konuşmasına Yönelik Yaptığı Açıklama	63
5- Türk Dili'nin Önemi ve Sadeleştirilmesi (Şeref Bey)	64
6- Çin Kaynaklarında Türk Adı [Hüseyin Namık (Orkun) Bey]	66
G- KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (2 EKİM 1932).....	67
1- Türk Dili'nin Önemi ve Genel Özellikleri [Faik Ali (Ozansoy) Bey].....	67
2- Türkçenin Sadeleştirilmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar [Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey]	68
3- Hasan Ali (Yücel) in Hüseyin Cahit (Yalçın)'a Yönelik Eleştirileri.....	70

4- Ali Canip (Yöntem)'in Hüseyin Cahit (Yalçın)'a Yönelik Eleştirileri.....	71
5- Fazıl Ahmet Bey'in Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Faik Ali Bey'in Konuşmalarına Yönelik Değerlendirmeleri	72
6- Türkçenin Sadeleştirilmesi ve Evrimi [Doktor Şükrü ve Sadri (Ertem) Beyler].....	74
7- Dilin Teorik ve Uygulamalı Analizi [Namdar Rahmi (Karatay) Bey]	75
8- Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın Kurultayda Kendisini Eleştirenlere Cevabı.....	76
9- Samih Rıfat (Yalnızgil)'in Hüseyin Cahit (Yalçın)'a Yönelik Eleştirileri	78
10- Hüseyin Cahit (Yalçın) ın Samih Rıfat (Yalnızgil) in Eleştirilere Karşı Mustafa Kemal (Atatürk) e Çektiği Telgraf.....	80
H- KURULTAYIN YEDİNCİ GÜNÜ (3 Ekim 1932).....	82
1- Türkçe ve Dünya Dilleri [Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey]	83
2- Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Türkçe [Ahmet Cevat (Emre) Bey]	84
3- Tanzimat'tan Sonra Türk Dili'nin Gelişimi [Ali Canip (Yöntem) Bey]	86
4-Türkçenin Çağdaş Bir Dil Olması İçin Yapılan Çalışmalar [Reşat Nuri (Güntekin) Bey]	88
İ – KURULTAYIN SEKİZİNCİ GÜNÜ (4 Ekim 1932)	90
1- Dünya Dili Türkçe [Saim Ali (Dilemre) Bey]	91
2- Medeniyet Dili Türkçe [İhsan (Sungu) Bey]	92
3- Türkçenin Dünya Dinleri Üzerine Etkisi [Hasan Ruşeni (Barkın) Bey]	94
a) Topal Han-Diyö-Teos ve Melek Kavramları	94
b) Cin, Kor-Hor-Hur- Huri, Cennet ve Allah Kavramları.....	95
4- Türk Dili'nin Araştırılması ve Önemi [Mehmet Fuat (Köprülü)-Besim (Atalay) Beyler]	96
5- Kurultayda Türk Kadınının Sesi olan Mediha Muzaffer Hanım'ın Yaptığı Sunum	97
K-KURULTAYIN DOKUZUNCU GÜNÜ (5 EKİM 1932)	
1- Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Nizamnamesi ve Yapılan Tartışmalar.....	99

2- Dil Cemiyeti'nin Merkez Heyeti Üyelerinin Seçimi ve Kurultayın Sona Ermesinin Yankıları	105
L- BİRİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI SONRASI DEVLET TARAFINDAN ALINAN KARARLAR ve YAPILAN UYGULAMALAR	107

II. BÖLÜM

İKİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI

TÜRKÇENİN HİNT-AVRUPA VE DİĞER DİL AİLELERİ İLE İLİŞKİSİ (18-23 AĞUSTOS 1934).....	110
A-KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	110
B-KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (18 AĞUSTOS 1934).....	112
1- Abidin Özmen'in Kurultayı Açış Konuşması-Başkan ve Başkanlık Divanı Seçimleri	112
2- 1932'den 1934'e Kadar TDTC'nin Çalışmaları (İbrahim Necmi Dilmen)	113
a) Akademik Bilim Çalışmaları.....	114
b) Kelime Çalışmaları.....	115
3- Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesi İle Karşılaştırılması (Ahmet Cevat Emre)..	117
C-KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (19 AĞUSTOS 1934) SAİM ALİ DİLEMRE TARAFINDAN ESKİ DİL KAVRAMI VE ÖNEMİ HAKKINDA YAPILAN SUNUM	121
D-KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (20 AĞUSTOS 1934)	123
1- Türkçenin Sami Diller ile İlişkisi (Naim Hazım Onat).....	124
2- Ural-Altay Dilleri İçerisinde Türkçenin Yeri ve Önemi (Yusuf Ziya Özer)	128
E-KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (21 AĞUSTOS 1934).....	131
1- Uygur Türkçesi'nin Türk Dili Tarihindeki Yeri (Reşit Rahmeti Arat)	132
2- Maya Dili İle Türkçe Arasındaki Benzerlikler (Tahsin Mayatepek).....	134
3- Kurultayda Sunulan Bildiriler Üzerine Yapılan Değerlendirmeler ve Türk Dili Araştırmalarının Önemi (Şevket Aziz Kansu-Bedros Zeki Garabedyan-Meşcaninof) .	136

4- Dilbilgisinde Eski Kavramlar ve Türkçenin Etimolojisi (Profesör Friedrich Giese ve Agop Martayan Dilaçar).....	138
F-KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (22 AĞUSTOS 1934)	139
1- Dillerin Kökeni ve Fiziki Açıdan İncelenmesi (Hakkı Nezihi-Salih Murat).....	140
2- “ <i>Altın Orda</i> ” Devleti’nin Edebi Dili (Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç)	141
3- Silahlı Kuvvetlerin Dil İle İlgili Yaptığı Çalışmalar (Ali Fuat Erden)	144
G-KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (23 AĞUSTOS 1934)	146
1- Dil Komisyonlarının Kurultaya Sunduğu Tutanaklar.....	146
2- Takrirler ve Teklifler Komisyonu’nun Tutanakları	148
3- İkinci Türk Dili Kurultayı’dan Sonra Gerçekleştirilen Faaliyetler.....	150
4- İkinci Türk Dili Kurultayı ile İlgili Dış Basında Çıkan Haberler	151
5- Dil Bayramı İçin Düzenlenen Kutlama Etkinlikleri (1934).....	153
H- İKİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI SONRASI GÜNEŞ DİL TEORİSİ’NİN TEMELLENDİRİLMESİ	155
I- TÜRK DİLİ KURULTAYLARINDA SUNULAN BİLDİRİLERİN GENELGEÇERLİLİĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	160

III. BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI

GÜNEŞ DİL TEORİSİ (24-31 AĞUSTOS 1936).....	161
A-KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	161
B-KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (24 AĞUSTOS 1936).....	165
1- Türklerde Güneşin Anlamı ve Önemi (Afet İnan).....	167
2-İbrahim Necmi Dilmen’in Dil Çalışmaları Üzerine Hazırladığı Rapor (1934-1936).....	166
a)Türkçenin Önemi ve Yazı ile Konuşma Dillerinin Birbirine Yaklaştırılması.....	168
b) Dil Kollarının Çalışmaları.....	170
c) Taşra Teşkilatının Yaptığı Çalışmalar ve Dil Kurumuna Ayrılan Bütçe	172

3- Dini ve Felsefi Açılardan Güneş Dil Teorisi (Yusuf Ziya Özer).....	173
C-KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (25 AĞUSTOS 1936).....	175
1- Güneş Dil Terisi'nin Ana Hatları (İbrahim Necmi Dilmen).....	175
2- Ata Kelimesi ve Güneş Dil Teorisi (Vecihe Kılıçoğlu-Kemal Emin Bara)	178
D-KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (26 AĞUSTOS 1936)	180
1- Antropolojik Psikolojik ve Sosyolojik Açından Güneş Dil Teorisi (Hasan Reşit Tankut)	181
2- Güneş Dil Teorisi'ne Göre Yer İsimleri (Sabahat Türkan)	185
E-KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (27 AĞUSTOS 1936).....	186
1- Güneş Dil Teorisi Kapsamında Türkçe ve Sami Diller (Naim Hazım Onat)	187
2- Güneş Dil Teorisi ve Terminoloji (Ahmet Cevat Emre)	188
3- Güneş Dil Teorisi'nde “V+K” Eki Kanunu (Abdülkadir İnan)	190
4- Güneş Dil Teorisi Işığında Dil Analiz Metotları (İsmail Müştak Mayakon)	191
5- Reşat Oğuz ve Bedros Zeki Garabedyan'ın Kurultay İle İlgili Görüşleri	192
F-KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (28 AĞUSTOS 1936)	193
1- Güneş Dil Teorisi ve Antropoloji (Agop Martayan Dilaçar).....	194
2- Güneş Dil Teorisi Ve Eski Grekçe (Mehmet Ali Ağakayın).....	197
3- Güneş Dil Teorisi ve Eski Dillerin Oluşumu (İsmail Hami Danişmend)	198
4- Talat Mümtaz Yaman'ın Üçüncü Türk Dil Kurultayı Dolayısıyla Halkevi'nde Verdiği Konferans.....	200
G-KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (29 AĞUSTOS 1936)	201
1- Jean Deny'nin Türk Lehçeleri Üzerine Görüşü	202
2- Kurultayda Alman ve Bulgar temsilcilerin Yaptıkları Konuşma (Alman Türkolog Profesör Friedrich Giese-Bulgar Miateff)	203
3- Dünyanın En Eski Dillerinin Etimolojisi (M.Hilaire de Barenton)	205
4- Türk Dili'nin Kökeni ve Güneş Dil Teorisi (Sir Denisson Ross-Baltarini ve Okubo Koji)	206

5- Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Yapılan Çalışmaların Önemi (Gyula Nemeth ve Zayonçkofski)	207
6- Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin Türkçe Adına Yaptığı Çalışmalar (Aleksandr Samoyloviç)	208
7- Güneş Dil Teorisi'nin Özellikleri (Hermann Kvergic).....	209
H-KURULTAYIN YEDİNCİ GÜNÜ (31 AĞUSTOS 1936).....	210
1- Güneş Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu ile Lügat ve Filoloji Komisyonu'nun Raporu	211
2- Gramer-Sentaks Komisyonu ile Terim Komisyonu'nun Raporu	211
3- Tüzük, Önerge-Dilerge ve Bütçe Komisyonlarının Raporları.....	212
I-ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI'NDAN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER.....	213
1- Güneş Dil Teorisi'nin Önemi ve Doğruluğuna Yönelik Değerlendirmeler	213
2- 1936 ve 1937'de Kutlanan Dil Bayramları ve Türk Kültürü	214
SONUÇ.....	221
EKLER	231
BELGELER.....	233
FOTOĞRAFLAR	241
ÖZGEÇMİŞ.....	248

KISALTMALAR

- A** : Arşiv
- BCA** : Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv
- CA** : Cumhurbaşkanlığı Arşivi
- CHF/P**: Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi
- ÇEV** : Çeviren
- ÇTTAD**: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
- D** : Dosya
- DTCFD**: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
- F** : Fihrist
- İÜHFM** : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
- S.N.Y** : Sayfa numarası yok.
- S.** : Sayı
- Sad.** : Sadeleştiren
- TDTC** : Türk Dili Tetkik Cemiyeti
- TDV** : Türk Diyanet Vakfı
- TÜBAR**: Türklük Bilimi Araştırmaları
- DİA** : Diyanet İslam Ansiklopedisi
- CTAD** :Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

B- RESMÎ YAYIN VE TUTANAKLAR

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 4/X, 1 Kasım 1932.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 4/XXV, 1 Kasım 1934.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 5/XIII, 1 Kasım 1936

TBMM Albümü, I, (1920-1950).

TBMM Zabıt Ceridesi, 2/I, 26.08.1339.

Birinci Türk Dili Kurultayı Müzareke Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

“İkinci Türk Dili Müzareke Zabıtları”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934)

“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.11, (1935)

“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.12 (Haziran 1935)

“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.14, (Aralık1935)

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hamiyeti Milliye

İzmir Postası

Kurun

Milliyet

Son Posta

Türk Dili

Ulus

Kastamonu

Çankırı

Duygu

2- Dergiler

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi.

Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Aydın Tarihi

Belleten

Bilgi

Dini Araştırmalar

Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi

Cumhuriyet Tarihi Araştırması Dergisi

Türkiyat Mecmuası

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

ÇTTAD (Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi)

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi,

DTCFD Dergisi

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Edebiyat Fakültesi Dergisi

Dini Araştırmalar

Ekev Akademi Dergisi

Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi

İHFM (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası)

International Periodical For The Languages Literature And History of Turkish or Turkic

Karadeniz Araştırmaları

Kazım Karabekir Fakültesi Dergisi

Kebikeç

Kırım Dergisi

Lokman Hekim Dergisi,

Makaleler İncelemeler

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Sovyetkaya Türkologia

Türklük Bilimi Araştırmaları

Tarama Dergisi
Tarih İncelemeleri Dergisi.
Tarih Araştırmaları Dergisi
Türk Dili
Türk Kültürü
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş'ı Veli Araştırma Dergisi.
Türkbilig
Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi.
Ülkü
Ülkü Mecmuası
Gazi Türkiyat
Nüsha
Lokman Hekim Dergisi
Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi
Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi
Journal of Academic Social Science Studies

C-KİTAPLAR

1-Hatıralar

ATAY, Falih Rıfkı, **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri**, İstanbul, 1955.
İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 1987.
KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, Ankara, 1988.
SOYAK, Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul, 1973.
TOKGÖZ, Ahmet İhsan **Matbuat Hatıralarım(1888-1914)** , (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul, 2012.

2-Araştırma Eserler

AYKUT, Mehmet Şeref, **Trakya Milli Mücadele Tarihi Malta Hatıraları ve Malta Türkleri**, (Haz.; Hasan Berke Dilan), Edirne, 2010.
A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi Ansiklopedisi, II, İstanbul, 2005.
ÂDEM, Mahmut, **Dünden Bugüne Eğitim Tarihi 1920-2012**, Ankara, 2014.

- ADJUKİVENES, Kazimierz., **Felsefeye Giriş Genel Kavramlar ve Kuramlar**, (Çev.; Ahmet Cevizci, Ankara, 1989.
- AKA, İsmail, **Timur ve Devleti**, Ankara, 2000.
- AKAR, Ali, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, 2005.
- AKKAN, Erdoğan, **Bafra Burnu Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak**, Ankara, 1970.
- AKSAN, Doğan **Türkçe'nin Gücü**, Ankara, 2001, s. 9.
- AKSOY, Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri v Değimler Sözlüğü**, II, Ankara, 2007.
- AKURGAL, Ekrem, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İstanbul, 2015.
- AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, Ankara, 1990.
- ALTINKAYNAK, Hikmet, **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**, İstanbul, 2007.
- ARGUNŞAH, Mustafa, GÜNER, Galip, **Codex Cumanicus**, İstanbul, 2015.
- ARSLAN, Ensar, **Türk Halk Edebiyatı**, Ankara, 2017.
- ATA, Aysu, **Nehcü'l Feradis Cennetlerin Açık Yolu (Dizin Sözlük)**, III, Ankara, 1998.
- ATALAY, Besim **Türkçe'de Kelime Yapma Yolları**, İstanbul, 1946.
- Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar**, Yayın Koordinatörü: Recep Cengiz), X, Ankara, 2001.
- BARTHOLD, V.V, **Orta Asya Türk Tarihi**, (Çev.; Hüseyin Dağ), 2015.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Ankara, 1995.
- BAYAT, Fuzuli, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul, 2006.
- _____, **Türk Mitolojik Sistemi**, İstanbul, 2007.
- BERGSTRASSER, Gotthelf, **Türk Fonetigi**, (Çev.; M. Şükrü Akkaya), İstanbul, 1936.
- _____, **Sami Dilleri Tarihi**, (Çev.; Eyyüp Tanrıverdi), 2006.
- BEŞİKÇİ, İsmail, **Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Ankara, 1991.
- BOLAY, S. Hayri, **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, Ankara, 1987.
- BOZDAĞ, İsmet, **Atatürk'ün Sofrası**, İstanbul, 1999.
- BRUHL, Lucien Levy, **İlkel İnsanlarda Ruh Arayışı**, (Çev.; Oğuz Adanır), 2006.
- CAN, Şefik **Klasik Yunan Mitolojisi**, Ankara, 1970.
- CASSİER, Ernest, **Devlet Efsanesi**, (Çev.; Necla Arat), İstanbul, 1984.
- CHURCHWARD, James, **Kayıp Kıta Mu**, (Çev.; Pelin Tornay), İstanbul, 2015.
- _____, **Kayıp Kıta Mu'nun Çocukları**, (Çev.; Ferit Burak Aydar), Ankara, 2010.

- ÇELEBİ, Elvan, **Menakübü'l Kudsiyye fi Menasibi'l Ünsiyye**, (Haz.; İsmail E. Erünsal- Ahmet Yaşar Ocak), Ankara, 1995.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye, **Sümerlerde Tufan Tufanda Türkler**, İstanbul, 2008.
- DEMİRCİOĞLU, Aziz, **Yüz Yıllık Kastamonu Basını (1872-1972)**, Kastamonu, 1973.
- DİLAÇER, Agop Martayan, **Türk Dili'ne Genel Bir Bakış**, Ankara, 1964.
- DOĞAN, İsmail, **Mayalar ve Türklük**, Ankara, 2007.
- DOĞRAMACI, Emel, **Türkiye'de Kadın Hakları**, Ankara, 1980.
- ELMAN, Ahmet Şevket, **Dr. Reşit Galip**, Ankara, 1955.
- ENKMANN, Janos, **Nehcü'l Feradis**, (Yay.; Semih Tezcan-Hamza Zülfikar), Ankara, 2004.
- ERCİLASUN, Ahmet B., **Dilde Birlik**, Ankara, 1993.
- ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, İstanbul, 2014.
- _____, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 1980.
- ERGİN, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, 1990.
- ERGUN, Saadettin Nüzhet Ergun, **Türk Şairleri**, İstanbul, 1936.
- ERDEN, Ali Fuat, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, İstanbul, 2003.
- EMRE, Ahmet Cevat, **İki Neslin Tarihi**, İstanbul, 1960.
- GOLDEN, Peter B., **Dünya Tarihinde Orta Asya**, (Çev. Yahya Kemal Taştan), İstanbul, 2006.
- GÖKSEL, Burhan, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, Ankara, 1993.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, **Kök Türk**, Ankara, 1997.
- GRAVES, Robert, **Yunan Mitolojisi**, (Çev. Uğur Akpur), İstanbul, 1960.
- GROUSSET, Rene, **Bozkır İmparatorluğu Attila Cengiz han Timur**, (Çev.; Reşat Uzmen), İstanbul, 1980.
- GRÖNBECH, Kaare, **Türkçe'nin Yapısı**, (Çev.: Mehmet Akalın), Ankara, 1995.
- GÜCÜYETER, Bahadır, KOLUKISA, Hamza, **Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi**, Ankara, 2016.
- GÜNDÜZ, Tufan, **Kızılbaşlar Tarihi**, İstanbul, 2015.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, **Türk Dilinde Yapı Bakımından**, Ankara, 1992.
- HEATHER, Peter **Gotlar**, (Çev. Erkan Avcı), İstanbul, 2012.
- İNAN, Afet **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazları**, Ankara, 1969.
- JAMAL-KAFKASYALI, Gulnis- Muhammet Savaş Kafkasyalı, **Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi**, Ankara, 2016.

- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1993.
- _____, **Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülahazalar**, Ankara, 1968.
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri-I Tanzimattan Cumhuriyete**, İstanbul, 1994.
- _____, **Tevfik Fikret ve Şiir**, İstanbul, 1946.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, **Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü**, II, İstanbul, 1982.
- KEZER, Aydın, **Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı**, Ankara, 1937.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Ankara, 1988.
- _____, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 2007.
- KORKMAZ, Zeynep, **Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügatit Türk**, Ankara, 1995.
- _____, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, I, Ankara, 2005.
- _____, **Türk Dili'nin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara, 1963.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2014.
- KRAMER, Samuel Noah, **Tarih Sümer'de Başlar**, (Çev.: Hamide Koyukan), İstanbul, 1999.
- KURDAKUL, Şükran, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, İstanbul, 1973.
- KUTLU, Şemsettin, **Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi**, 1988.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi**, V, İstanbul, 1986.
- LEVENT, Agâh Sırrı, **Türk Dili'nin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara, 1960.
- MACHIAVELLI, Niccolo, **Hükümdar**, (Çev.; Yusuf Adil Egeli), Ankara, 1955.
- MAN, John **Tanrının Kırbağı Attila**, Çev.; İsmail Tulçalı, İstanbul, 2006.
- MARR, Nikolay, **Lazistan'a Yolculuk**, (Çev; Yulva Muhurçisi), İstanbul, 2016.
- MEYDAN, Sinan, **Atatürk ve Kayıp Kıta Mu**, İstanbul, 2007.
- _____, **Bir Ömrün Öteki Hikâyesi**, İstanbul, 2004.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Sütü Tatlılar**, Ankara, 2012.
- MOSCATİ, Sabatino **Fenikeliler**, (Çev. Sinem Gül), Ankara, 2004.
- ONAT, Naim Hazım, **Türk Dili'nin Sami Dillerle Münasebeti**, İstanbul, 1934.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türklerin Devlet Anlayışı 13. Yüzyıl Sonlarına Kadar**, Ankara, 1982.

- _____, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, I-IV, Ankara, 1979.
- _____, **Türk Mitolojisi**, Ankara, 1989.
- ÖNAL, Sadık, **Yapay Sinir Ağları Metodu İle Kızılırmak Nehri'nin Akım Tahmini**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2009.
- ÖZER, Yusuf Ziya, **Arier and Turanier**, (s.n.y)
- _____, **Samiler ve Turanîler**, II, İstanbul, 1934.
- PATTANAİK, Devdutt, **Hint Mitolojisine Giriş Mit ve Mitya**, (Çev.: Çiğdem Erkal), Ankara, 1016.
- RADLOFF, Wilhelm, **Türklük ve Şamanlık**, (Çev.;A. Temir-T.Andaç-T.Uğurlu), İstanbul, 2008.
- RENAN, Ernest **Dilin Kökeni Üzerine**, (Çev.: Atakan Altınörs), İstanbul, 2011.
- SADOĞLU, Hüseyin, **Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İstanbul, 2010.
- Sadri Maksudi, **Türk Dili İçin**, İstanbul, 1930.
- SANATER, Erhan, **Güneş Dil Teorisi'nde Müspet ve Menfi Anlamlar**, Bursa 1937.
- SARI, İbrahim, **Türkologlar**, Antalya, 2017.
- SAUSSURE, Ferdinand De, **Genel Dilbilim Yazıları**, (Çev.; Savaş Kılıç), İstanbul, 2014.
- SEVENGİL, Refik Ahmet **Türk Tiyatrosu Tarihi**, İstanbul, 2015.
- Sultan Veled, **Maarif**, (Çev.; Meliha Tarıkahya, İstanbul, 1985.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Ankara 1972.
- _____, **Türklerle Atıcılık ve Binicilik**, İstanbul, 1995.
- SÜSLÜ, Azmi, BALCIOĞLU, Mustafa, **Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Ankara, 1999.
- Şani- Zade Mehmet Ataullah Efendi, **Şani- Zade Tarihi**, (Çev. Ziya Yılmaz), I, İstanbul, 2008.
- ŞENOĞLU, Kemal, **Mayatepek Raporları Türk Tarih Tezi ve Mu Kıtası**, Ankara, 2006.
- ŞİMŞİR, Bilal N., **Türk Yazı Devrimi**, Ankara, 1992.
- TAHİR, Kemal, **Yol Ayrımı**, İstanbul, 1973.
- TEZER, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Ankara, 1972.
- THUKDİDES, **Peloponnesoslarla Atinalıların Savaşı**, (Çev.: Halil Demircioğlu), Ankara, 1972.
- TOPRAK, Burhan, **Yunus Emre Divanı**, İstanbul, 2006.
- TOSUN Mebrure- Yalvaç Kadriye, **Sümer Dili ve Grameri**, I, Ankara, 1981.

TUNA, Nedim, **Sümer ve Türk Dilleri'nin Tarihi İlgisi İle Türk Dili'nin Yaşı Meselesi**, Ankara, 1990.

TURAN- SAFRAN, Refik- Mustafa, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 1999.

TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2014.

TUNCER, Erol TUNCER, Bülent, **Meclis Aritmetiğinde Yaşanan Değişim (1943-1960)**, Ankara, 2015.

Türk Parlamento Tarihi, 4/I, (Yay.Haz.: Fahri Çoker), Ankara, 1996.

Türk Parlamento Tarihi VIII Dönem 8/III (Yay.Haz.: Mustafa Çufalı), III, Ankara, 2012.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapı Kulu Ocaklarına**, I, Ankara, 1988.

_____, **Mithat Paşa ve Taif Mahkûmları**, Ankara, 1992.

Üçüncü Türk Dili Kurultayı Üyelerine Kurultay Klavuzu, İstanbul, 1936.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul, 1935.

YAZAR, Mehmet Behçet, **Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı**, İstanbul, 1938.

Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Sütü Tathırlar, Ankara, 2012.

YÜCE, Nuri, **Mukaddimetü'l Edeb**, İstanbul, 1979.

ZEHTABİ, Muhammet Taki, **İran Türklerinin Eski Tarihi**, (Haz.;Ferhat Rahimi), İstanbul, 2010.

D-MAKALELER

ATAY, Falih Rıfkı, “*Yazı Dil Kafa*”, **Hâkimiyeti Milliye**, 2 Ekim 1932, s.1.

AKALIN, Şükrü Haluk “*Yetmiş Beş Yılda Türk Dil Kurumu*”**Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, XCIV, S.667, (Temmuz, 2007) , s.5- 62.

_____, “*Yetmiş Yedinci Dil Bayramı'nı Açış Konuşması*”, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, XCVII, S.694, (Ekim 2009), s.492-500

AKTAN, Bilal, “*Nehcü'l Feradis'in Cümle Yapısı Takı ve Kim Bağlaçları'nın Kullanışı*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16, (Aralık 2006), s.47-61.

ALPARSLAN, Erhan-AYDIN, Tülay ,“*Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Dil ve Kültür Politikaları Işığında Hasan Reşit Tankut*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, (Bahar 2017), s.23-53.

- ALPARSLAN, Mehmet “*Küçük, Altay ve Güney Sibiry Bölgesi’ndeki Türk Topluluklarının Dini İnanışları*”**Dini Araştırmalar**, VIII/23, (Temmuz-Aralık 2016), 191-218.
- ARGUNŞAH, Mustafa- UÇAR, Melike, “*Çağatay Türkçesi*”,**Gazi Türkiyat**, (İstanbul 2013), s. 246-249.
- ASLANAPA, Oktay, “*İslamiyetten Önce Türk Sanatı*”, **Türk Dünyası El Kitabı Dil Kültür Sanat**, (Ankara 1992), s. 295-309.
- ATAY, Falih Rıfkı, “*Atatürk ve Dil*”, **Türk Dili**, S.3, (Aralık 1951), s.7-10.
- AYDIN, Erhan, “*Yenisay Yazıtları Tek Örnekler*”, **Türkbilgi**, S.26, (2013), s.37-49.
- BALCI, Hülya, Aşkın KARATAY, Alp KARATAY, Sabriye, “*İşlevleri Bakımından Kışşü’l Enbiya ve Nehcü’l Feradis’te Soru Cümleleri*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi**, S.27, (Erzurum 2005), s.77-101.
- BALCI, Serdal , “*Ahmet Rasim ve Tarih*”, **Kazım Karabekir Fakültesi Dergisi**, S.9, 2004, s.111-118.
- BANOĞLU, , Niyazi Ahmet, “*Taksim Cumhuriyet Abidesi’nin Tarihçesi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IX, S.25, (Kasım 1992), s.109-125.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, “*Atatürk ve Dil Devrimi*”, **Türk Dili**, S.31, (1954), s.374-377.
- BİLGİÇ, Emin, “*Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An’anesi*”, **DTCFD**, XXI, S.3-4, (1963), s.103-119.
- BOZDOĞAN, Ahmet, “*Atatürk Döneminde Dil Kültür ve Edebiyat Politikalarını Yansıtan Bir Halkevi Dergisi Ortayayla*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXXI, S.2, (2007), s.120-140.
- BOZGÖZ, Faruk, “*Dil Toplum İlişkisi ve Ari Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri*”**Ekev Akademi Dergisi**, VIII, S.20, (Yaz 2004), 277-294.
- Behçet Kemal, “*Kurultayın Verimi*”, **Hâkimiyeti Milliye**, 8 Ekim 1932, s.2.
- BÖREKÇİ, Muhsine, “*Dil Edebiyat İlişkisi Bağlamında Arif Nihat Asya’nın Türkçesi Destanca Divanca ve Hakanca*”, Tübar, XXV, (Bahar 2009), s.27-39.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “*Cihan Edebiyatında Türk Kopuzu*”, **Ülkü Mecmuası**, XII, S.71, (2000), s. 300-371.
- CANPOLAT, Mustafa, “*Çağatay Dili ve Edebiyatı*”, **Türkler Ansiklopedisi**, VIII, Ankara, 2002, s.769-776.
- CANVEREN, Önder, “*Martin Luther’in İslam ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeleri*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.42, (Ekim 2014), s.151-164.

- CUMBUR, Mijgan, “*Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri*”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VII, S.1-2, (1958), s.1-6.
- ÇAĞATAY, Saadet, “*Codex Cumanicus Sözlüğü*”, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, 1978, s.139- 159.
- ÇALIŞKAN, Âdem, “*Abdülhakhamit Tarhan’ın Makber’inden Bazı Bentlerin Tahlili*” **Ekev Akademisi Dergisi**, S.9, (Kış 2005), s.143-160.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, “*Uygur Devleti Tarihi ve Kültürü Çin Kaynaklarına ve Uygur Kitabelerine Göre*” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXI, S.1, (Temmuz 2006), s.247-248.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “*Atatürk’ten Türk Harf Devrimi Hakkında Konuşma*”, **Türk Dili**, XIX, S.206, (Kasım 1968), s.86-87.
- ÇİFTÇİ, Selahattin, ÇİFTÇİ, Sinan “*Faik Ali Ozonsoy’un Neşredilmemiş Şiirleri*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, (Yaz 2016), s.108-121.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, “*Türk Kültürü Tarihinde Su Kültü*”, **Türk Kültürü**, S.361, (1993), s.32-42.
- DEMİR, Gökhan Yavuz, “*Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezi’nin Kavşagında Güneş Dil Teorisi*”, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19, (2010), s.385-396.
- DEMİR, N.- YILMAZ, Emine, “*Ural Altay ve Altay Dil Teorisi*” , **Türkler**, I,(Ankara 2002), s.394-402.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, “*Biyografi Yazarı Olarak Abdurrahman Şeref Efendi*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XVIII, S.1, (Temmuz-2003), s.45-59.
- DİLMEN, İbrahim Necmi, “*Güneş Dil Teorisi Üzerine Birkaç Sual ve Cevapları*”, **Ülkü**, S.39, (Mayıs 1936), s.178-183.
- _____, “*İkinci Dil Kurultayına Doğru*”, **Ülkü**, (Ağustos 1934), III, S.13, s. 409-412.
- DURMUŞ, İlhami “*Anadolu’da Kimmerler ve İskitler*”, **Belleten**, LXI/231 (Ankara Ağustos 1997), s.239-320.
- ERDOĞAN, Kemal, “*Paleontolojik Sınıflandırma ve Adlandırma Terimleri*”, **Jeoloji Mühendisliği**, (Ankara 1993), s. 121-124.
- ERGİN, Muharrem, “*Türklerde Yazı ve Alfabeler*”, **Türk Dünyası El Kitabı Dil Kültür Sanat**, II, (Ankara 1992), s. 259-266.
- ERTAŞ, Kasım, “*Türk Dili ve Ermeniler Osmanlının Ermeni Dilbilimcileri*”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, (2016), s.151-162.

- FEYYİZOĞLU, Turfan, “*Türk İnkılâbı’nın temel Taşı Laiklik*”, **Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik**, Ankara 1999, s.163-198.
- FİDAN, Giray, “*Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Ming Çin’i İlişkileri*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.30, (2011), s.275-287.
- GÖKÇORA, İsmail Haluk, “*Bilim Dili Olarak Türkçe*”, **Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi**, IV, S.2, (Haziran 2004), s.1-25.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, “*Uygur Türklerinin Destanları ve Kültürü Hakkında Özet*”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S.7, (2016), s.45-54.
- GÜNDÜZ, Ömer-FIRAT, İsmail, “*Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü*”, **Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi**, VII, S.34, s.59-71.
- GÜZEL, Cemal “*Platon’un Bilgi ve Görüşü*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, XX/2 (Ankara 2003), 105-115.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, “*Hüsrev-ü Şirin*”, **DİA**, XIX, s.56-57.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “*Selman-ı Farisi*” TDV Ansiklopedisi, LVI, İstanbul, 2007, s.441-443.
- İŞANKULU, Cabbar, “*Kaybolan Cennetin Peşinde Sümer ve Akad Ütopya mı? Gerçek mi?*”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, XXII, S.3, (2002) s.183-197.
- İNALCIK, Halil, “*Çifhane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi*” **Doğu Batı Makaleleri II**, (İstanbul 2008), s.96-110.
- İNAN, Abdülkadir İnan, “*Türklerde Su Kültü ile ilgili Gelenekler*”, **Makaleler İncelemeler**, II., (Ankara, 1998), 491-495
- _____, “*Kutadgu Bilig Üzerine Notlar*”, **Türk Kültürü**, IX, S.98, Ankara, 1991, s.112-127.
- İNAN, Afet, “*Atatürk ve Tarih Tezi*”, **Belleten**, III, S.10, (1 Nisan 1939), s.245-246.
- İTİL, Abidin, “*Cavaharatarangini*”, D.T.C.F Kütüphanesi, s.103-111.
- KARAAĞAÇ, Günay, “*Dil, İnsan Tarih*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIII, S.1, (Elazığ 2003), s.441-450.
- KARAHAN, Leyla, “*Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası*”, **Türk Dili**, S.574, (Ekim-1999), s.845-853.
- KARAL, Enver Ziya, “*Atatürk ve Kadın Sorunu*”, **Atatürk ve Devrim Konferans ve Makaleler**, (Ankara 1980), s.50-120.
- KARAMAN, Akartürk, “*Karahanlı Türkçesi Yazı Dili Hangi Lehçe’ye dayanıyordu*”**Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, III, S.2, (2014) s. 13-28.

- KARAHAN, Leyla, “Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası”, **Türk Dili**, S.574, (Ekim 1999), s.845-853.
- KARGI, Ölmez Zuhal, “Çağatayca Sözlükler”, **Kebikeç**, S.6, (1988), s.137-144.
- KAYA, Mehmet Ali “Anadoluda’ki Roma Garnizonları”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XVIII/2 (Aralık 2003), s.83-94.
- KELEŞ, Necdet, “ İndo Germanlerin ve Germanlerin Kökeni Dili ve Anayurdu Tezleri”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, (Denizli, 2015), s.77-92.
- KOÇ, Bilal, KAĞAN, Oktay “Hindistan’da Türklük Müslüman Türk İmparatorları Zahirü-d Din Muhammet Babürşah Gazi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IV, S.1, s. 271-282.
- KONONOW, Andrey Nikolayeviç, “P.M Melioransky ve Sovyet Türkolojisi”, **Sovetskaya Türkologia**, S.1, (Moskova 1970), s.1-6.)
- KORHAN, Tuğba, “Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişleri”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi**, IV, S. 7, (Nisan 2012), s.134-143.
- KORKMAZ, Zeynep, “Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dili’nin Yeri”, **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri**, (Ankara 1996), s.1-10.
- KÜÇÜKBEZCİ, Hatice Gül, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Arasındaki İlişki”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.26, 2011, s.25-58.
- KÜRKÇÜOĞLU, Feza, “Birinci Türk Dil Kurultayı Gençler Daha Güzel Konuşsun Diye”, **Popüler Tarih**, (Eylül 2001), s.88-89.
- LEVENT, Agâh Sırrı, “Mehmet Emin Yurdakul”, **Türk Dili**, XX, S.216, s.701-707.
- MEMMEDOVA, Neriman, “Akraba Olmayan Dillerin Birbirine Etkisi ve Bu Etkileyişimin Sonuçları”, **Milli Folklor**, XXI, S.83, (2009), s.121-127.
- NAMIK, Hüseyin, “Sümerlere Dair”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, II, S.7, (Ağustos 1933), s.386-393.
- OCAK, Başak “Türkçe’nin Sadeleştirilmesi Tartışmaları etrafında İbrahim Hilmi Çığırçan’ın Görüşleri ve Tasnife Muhtaç mıyız? Eserinin Çevirisi” **ÇTTAD**, V, S.16-17, (Bahar- Güz 2008), s.89-101
- ÖLMEZ, Zuhal Kargı, “Çağatayca Sözlükler”, **Kebikeç**, S.6, (1988), s.142.
- _____, *Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, V, S.9, (2007), s.173-219.
- Barkan, Ömer Lütfi, “İslam Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı Hukuku’nda Aldığı Şekiller”, **İHFM**, VII, S.4, (1941), s.906-942.

- ÖNAL, Cengiz, “Başkomutan Mustafa Kemal ve Sakarya Meydan Muharebesi”, **Atatürk’ün Dünyası**, (Nisan 2011), s.81-88.
- ÖZLÜ, Zeynel, “Osmanlı Devleti’nde Tekkelere Bir Akış Aşure Geleneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş’ı Veli Araştırma Dergisi**, LVII, (2011) , 191-212.
- ÖZDÖL, Serap, “Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ’da Güney Doğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVI, S.1, (Temmuz 2011), s.173-199.
- ÖZDEMİR, Orhan, “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi”, **İnternational Periodical For The Languages Literature And History of Turkish or Turkic**, VII, S.4, (Ankara-Turkey 2012), s.2511-2520.
- SAATÇİ ATA, Meltem Begüm, “Müderreslikten Büyükelçiliğe Bir Yakınçağ Tarihi Uzmanı”, **CTAD**, S.23, (29. 04. 2016), s.213-248.
- SARISAMAN, Sadık, “Taşrada Harf İnkılâbı’nın Uygulanışı ve Afyonkarahisar Örneği”, **Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.3, (Aralık 2006), s.94-136.
- Sami Paşazade Sezai, “İki Büyük Edip”, **Hâkimiyeti Milliye**, 4 Ekim 1932, s.3.
- SAKAOĞLU, Saim, “İkinci Türk Dil Kurultayı (18-23 Ağustos)”, **Üçüncü Uluslar arası Türk Dili Kurultayı**, (Ankara 1999), s.16-23.
- SANCAK, Şenol-DURAKAN, Erkan, ALVER, Mehmet, “Dil ve Kültür Yozlaşmasında Giresun Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.16, (Kış 2008), s.101-111.
- SERTKAYA, Osman Fikri, “Horezmi’nin Muhabbet- Namesi’nin İki Yazma İki Yazma Nüshası Üzerine”, **Türkiyat Mecmuası**, XVII, (1972), s.185-205.
- SERTKAYA, Osman, “Atatürk’ün Dil Politikası”, **İkinci Türk Dili Kongresi ve Akademi**, (1969), s.114-123.
- ŞENDENİZ, Özlem, “Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları Güneş Dil Teorisi’nin Türk Basınına Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırması Dergisi**, X, S.20, (Güz 2014), s.307-326.
- TAVKUL, Ufuk, “Kumuk Türkleri Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme”, **Kırım Dergisi**, XIII, S.50, (2005), s.29-39.
- _____, “Codex Cumanicus ve Karaçay Malkar Türkçesi”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 15, (Bahar 2013), s.1-33.
- TEKİNER, Halil, “Zeliha Osman Hanım’ın İlaç Şişesi Başlıklı Şişesi Başlıklı Piyesi”, **Lokman Hekim Dergisi**, III, S.3, (2013), S.38-47.
- TEMUR, Ahmet, “Ural Altay ve Altay Dilleri”, **Türk Dünyası El Kitabı Kültür Sanat**, II, (Ankara 1992), s.3-6.

- TEVETOĞLU, Fethi, “*Mustafa Kemal Paşa General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı Prof. Hulusi. Y. Hüseyin Bektaş*”, **Türk Kültürü**, VII, S.76-77, (20 Eylül 1919), s. 197-207.
- TONGUL, Neriman, “*Türk Harf İnkılâbı*”, **Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.33-34, (Mayıs-Kasım 2004) s.110-130.
- _____, “*Türk Tarih İnkılabı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 33-34, (Mayıs-Kasım 2004), s.103-130.
- TUNA, Osman Nedim, “*Ural Altay Dilleri*”, **Türk Dünyası El Kitabı Dil Kültür Sanat**, II, (Ankara 1992), s.7-40.
- TURGUT, Yiğit, “*Akkadlar Devrinde Anadolu’nun Siyasal Yapısı*”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi**, S.3, Ankara, 2000, s. 13-28.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, “*Abdülkadir İnan Üzerine Bazı Notlar*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, (Erzurum 2000), s.201.
- UCA, Alaaddin, “*Yusuf Hikmet Bayur’un Hayatı Fikirleri ve Eserleri*”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.9, (1998), s.211-227.
- ULUSAN- ŞAHİN, Şayan, “*Türk Kültüründe At Arabası*”, **Bilig**, S.32, (Kış-2005), s.165-178.
- ULU, Cafer, “*Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Harflerinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXXIII, S.55, (Ankara-2014), s.278-302.
- UZUN, İsmail, “*Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını Afet İnan*”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, III, S.1, (2017), s.73-85.
- UZUN, Hakan, “*Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk’ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması*”, **Karadeniz Araştırmaları**, VI, S.24, (2010), s.109-125.
- UZUN, Mustafa, “*Falname*” **DİA**, XII, (1995), s.141-145.
- VURAL, Hanifi, BÖLER, Tuncay “*Ahmet Vefik Paşa ve Türk Dili’ne Katkıları*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, I, S.24, (2011), s.1-23.
- YAZICI, Tahsin, “*Avfi*”, **DİA**, IV, (1991) s.115-116.
- YILDIRAN, Güzver, “*Öğretmen Eğitimi Üzerine Düşünceler*”, **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, XXVII, S.2, (2010), s.1-11.
- YILDIRIM, Nimet, “*Zerdüştlüğün Kutsal Kitabı Avesta*”, **Şarkiyat Mecmuası**, S. 11, (2011) s.147-170.

YILDIZ, Musa, “Türkiye ve Sami Diller”, (Sad., Avram Galanti-Nureddin Ceviz-Musa Yıldız), **Nüşa**, IV, S.5, (Güz 2004), s.97-106.

YÜKSEL, Sera Reyhanî, “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın Erkek Eşitliği”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVIII, S.2, (2014), s. 175-200.

YILDIZLI- PEKACAR, Mehmet Emin- Çetin, “Güneş Dil Teorisinin Gelişim Süreci”, **IV. Uluslar arası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu**, I. (26-28 Nisan 2017) s. 483-489.

Yılmaz, Cevdet, “Kızılırmak Deltasında Meydana Gelen Erozyonun Coğrafi Analizi”, **Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V**, (02-03. Haziran 2005), s.227-234

ZÜLFİKAR, Hamza, “Birinci Türk Dil Kurultayı (26 Eylül-6 Ekim)”**Üçüncü Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, (Ankara 1999), s.1-5.

E- TEZLER

KARABÖRK, Kazım, **Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması**, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1995.

Mustafa Özyürek, **Milli Mücadele Dönemi’nde Gazetecilik Yönüyle Necmettin Sadık (Sadak) (1918-1923)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2015

ÖNAL, Sadık Önal, **Yapay Sinir Ağları Metodu İle Kızılırmak Nehri’nin Akım Tahmini**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2009.

F- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://haypedia.com/1839/Bedros-Zeki-Garabedian> (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

<http://idikuttai.blogcu.com/sumerler-turk-mu-n-kemal-zeybek/1239591> (Erişim Tarihi: 02.01.2018)

<http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=1097> (Erişim Tarihi:21.03.2018)

<http://www.biyografi.info/kisi/mazhar-mufit-kansu> (Erişim Tarihi: 09.12.2017)

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2419> (Erişim Tarihi:01.01.2018)

<http://www.biyografya.com/biyografi/8397>

<http://www.dildernegi.org.tr/TR,1097/omer-asim-aksoyun-yasamoykusu.html> (Erişim Tarihi:02.03.2018)

http://www.felsefe.gen.tr/felsefe_akimlari/determinizm_belirlenimcilik_nedir_ne_demektedir.asp (Erişim Tarihi:11.12.2017)

<http://www.gelisenbeyin.net/katip-celebi.html> (Erişim Tarihi: 05.12.2017)

<http://www.ha-ber.com/gunes-dil-kurami-makale,27087.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2018)

<http://www.kimdirhayatieserleri.com/ihsan-sungu-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html> (Erişim Tarihi: 05.12.2017)

<http://www.nedirnedemek.com/nizamname-nedir-nizamname-ne-demek> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

<http://www.nkfu.com/salih-murat-uzdilek-kimdir> (Erişim Tarihi: 10.12.2017)

<http://www.oktayaras.com/yahya-saim-ozanoglu/tr/29750> (Erişim Tarihi: 09.12.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi: 28.10.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77 (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK. (Erişim Tarihi: 07.11.2017.)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a4232f145ae08.14696391 (Erişim Tarihi: 26.12.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=tipolojik (Erişim Tarihi: 28.12.2017)

<http://www.ttk.gov.tr/kurumsal/oncekibaskanlarimiz/hasan-cemil-cambel>(Erişim Tarihi:02.04.2018)

<http://www.ttk.gov.tr/kurumsal/oncekibaskanlarimiz/ord-prof-dr-sevket-aziz-kansu>

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=17&KITAP_ID=209&utm_campaign=DonanimHaber&utm_medium=referral&utm_source=DonanimHaber (Erişim Tarihi 19.04.2018)

<https://eksisozluk.com/eduard-karlovic-pekaraskiy--4770346> (Erişim Tarihi: 14.12.2017)

https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Denison_Ross (Erişim Tarihi:02.01.2018)

https://en.wikipedia.org/wiki/Hilaire_de_Barenton (Erişim Tarihi 19.04.2018)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Schmidt_\(linguist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Schmidt_(linguist)) (Erişim Tarihi:29.12.2017)

<https://sabahlatan.com/blog/tanimlilik-edati-artikel-nedir> (Erişim Tarihi:13.03.2018)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Vefik_Paşa (Erişim Tarihi:30.11.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Akad_İmparatorluğu (Erişim Tarihi:17.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Faik_Ozansoy (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Celâl_Sahir_Erozan (Erişim Tarihi. 09.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Émilie_du_Châtelet (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Reşit_Tankut (Erişim Tarihi:17.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Reşit_Tankut (Erişim Tarihi:21.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hoca_İshak_Efendi (Erişim Tarihi: 05.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Namık_Orkun (Erişim Tarihi: 22.11.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Rıfkı_Tamani (Erişim Tarihi: 05.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcus_Tullius_Cicero (Erişim Tarihi: 25.11.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Samih_Yalnızgil (Erişim Tarihi: 10.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Kanunu_Medenisi (Erişim Tarihi: 07.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Vecihe_Hatipoğlu (Erişim Tarihi:19.12.2017)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Vilhelm_Thomsen (Erişim Tarihi: 08.02.2018)
<https://www.antoloji.com/namdar-rahmi-karatay/> (Erişim Tarihi: 28.11.2017.)
<https://www.biyografi.net.tr/afet-inan-kimdir> (Erişim Tarihi: 13.12.2017)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/ali-canip-yontem> (Erişim Tarihi: 26.11.2017)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/ali-sir-nevai/>(Erişim Tarihi:19.02.2018)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/cenap-sahabettin> (Erişim Tarihi: 26.11.2017)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/mehmet-fuat-koprulu> (Erişim Tarihi: 06.12.2017)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/muallim-naci> (Erişim Tarihi: 01.12.2017)
<https://www.edebiyatogretmeni.org/sami-pasazade-sezai> (Erişim Tarihi: 29.11.2017)
[https://www.facebook.com/search/top/=birinci Türk dil%20kurultay](https://www.facebook.com/search/top/=birinci_Türk_dil%20kurultay), (Erişim Tarihi: 23.10.2017.)
<https://www.msxlabs.org/forum/asker-tr/504575-memduh-necdet-erberk.html> (Erişim Tarihi: 09.12.2017)
https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi:19.02.2018)
<https://www.turkcebilgi.com/dolikosefal>
<https://www.turkedebiyati.org/ataturk-ve-turk-dili.html> (Erişim Tarihi:24.12.2017)
https://www.turkedebiyati.org/Dersnotlari/servetifunun_edebiyati.htm (Erişim Tarihi: 26.11.2017)
https://www.turkedebiyati.org/halit_ziya_usakligil.html (Erişim Tarihi: 29.11.2017)
https://www.turkedebiyati.org/resat_nuri_guntekin.html (Erişim Tarihi: 03.12.2017)
<https://www.turkedebiyati.org/sairler/celal-sahir-erozan.html>
https://www.turkedebiyati.org/sairler/halit_fahri_ozansoy.html (Erişim Tarihi: 09.12.2017)
https://www.turkedebiyati.org/turk_dili/dillerin_siniflandirilmasi.html (Erişim Tarihi: 25.05.2018)

https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/omer_seyfettin.htm (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

wikipedia.org.prx.proxyunblocker.org/wiki/agop+Martayan (Erişim Tarihi: 23.10.2017.)

www.kitap_yurdu.com/yazar/abdulkadir-inan/50681.html (Erişim Tarihi: 17.12.2017)

www.meb.gov.tr/meb/hasan_ali/hayati/hali_biyografi.htm (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/464> (Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

<http://www.sozce.com/nedir/313322-topal> (Erişim Tarihi: 05.12.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/8397> (Erişim Tarihi: 10.12.2017)

https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Meinhof (Erişim Tarihi: 02.01.2018)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cemil_Bilsel (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

<http://www.halukberkmen.net/pdf/375.pdf> 0 (Erişim Tarihi: 01.10.2017.)

<http://www.biyografya.com/biyografi/12161> (Erişim Tarihi: 07.11.2017.)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Namık_Kemal (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

<https://www.turkedebiyati.org/sinasi.html> (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/12161> (Erişim Tarihi: 04.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Besim_Atalay (Erişim Tarihi: 06.12.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/11485> (Erişim Tarihi: 09.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kâzım_Özalp (Erişim Tarihi: 10.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Reşit_Galip (Erişim Tarihi: 10.12.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Bréal (Erişim Tarihi: 18.12.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/damar> , (Erişim Tarihi: 28.10.2017)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Tofalar> (Erişim Tarihi: 07.11.2017.)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kızılbaş> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Frenk> (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Aton> (Erişim Tarihi: 17.12.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/brakisefal> (Erişim Tarihi: 29.12.2017)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Epikür> (Erişim Tarihi: 01.01. 2018)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Şemseddin_Sami (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

https://www.turkedebiyati.org/ziya_pasa.html (Erişim Tarihi: 01.12.2017)

<http://www.turktoresesi.com> (Erişim Tarihi: 03.01. 2018)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yafes> (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

www.felsefe.gen.tr/emile_durkheim_kimdir.asp (Erişim Tarihi: 29.11.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ermitaj_Müzesi (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

http://www.felsefe.gen.tr/fatalizm_nedir.asp (Erişim Tarihi: 19.02.2018)

<http://www.earsiv.sehir.edu.tr> (Erişim Tarihi: 01.04.2018)

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi:25.04.2018)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gyula_Nemeth (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Maya_uygarligi (Erişim Tarihi:14.12.2017)

https://en.wikipedia.org/wiki/Hermann_Paul (Erişim Tarihi: 19.12.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/9564> (Erişim Tarihi: 21.11.2017)

<http://hamitzubeyrkosay.kimdirkimdir.com> (Erişim Tarihi: 10.12.2017)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Karyahlar> (Erişim Tarihi: 24.12.2017)

GİRİŞ

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Kültürel bir varlıktır. Bir değerler sistemi örüntüsüdür¹. Muharrem Ergin'e göre dil, *"İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç kendine mahsus kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş özel bir kurumdur"*² diyerek kendi kuralları içerisinde sistematik bir yapıdan bahsetmektedir. Türkçe de zengin gramer ve fonetik yapısı ile oldukça güçlü bir konuma sahiptir. Geniş bir coğrafyada konuşulması ise ona ayrıcalıklı konum sağlamaktadır. Bu durumun oluşmasında tarihsel geçmiş, kültürel zenginlik ve medeniyete katkı başat rol oynamaktadır.

Yeryüzündeki diller, aralarında mevcut olan yakınlık ve benzerliklere göre köken ve yapı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır³. Diller kendi içerisinde ses sistemi, biçim yapısı ve söz dizimi açısından benzerliğe ve yakınlığa sahiptir. Buna *"dil akrabalığı"* denilmektedir. Dünyadaki başlıca dil aileleri ise:

Hint-Avrupa Dilleri, Asya ve Avrupa kıtalarında konuşulup yazılmaktadır. Günümüze kadar yeni buluşlar da akrabalığı doğrulamaktadır⁴. Sami-Hami Dilleri, Güneybatı Asya'dan, Kuzeybatı Afrika'ya kadar uzanan geniş bir bölgede eski çağlardan beri konuşulmaktadır. Akatça, Arapça, İbranice gibi diller bu dil ailesi içerisindedir⁵. Çin-Tibet Dilleri de yine geniş bir coğrafyada çok sayıda insan tarafından konuşulmaktadır⁶. Bir de Bantu Dilleri vardır. Orta ve Güney Afrika'da yaşayan kabilelerin konuştuğu dört yüzden fazla dilin bütününe verilen bir addır⁷.

Ural ve Altay dillerinde köken birliği ile ilgili XVIII. yüzyılın başlarından itibaren tartışmalar devam etmiştir⁸. Günümüzde Ural-Altay Dil Ailesi ile birlikte bu dil ailesini *"Ural Dilleri"* ve *"Altay Dilleri"* olmak üzere ikiye ayrılması da sıklıkla görülmektedir. Konu ile ilgili bazı uzmanlar Ural Dilleri ile Altay Dilleri arasında bir akrabalığın

¹Şenol Sancak- Erkan Durakan- Mehmet Alver, *"Dil ve Kültür Yozlaşmasında Giresun Örnekleme"*, **Karadeniz Araştırmaları**, S.16, (Kış 2008), s.101.

² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 1980, s.3.

³ M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s.5.

⁴ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, Ankara,1990, s.124.

⁵ 1960'ların ilk yarısında Vladimir İlyiç Svytiç, tarafından ileri sürülen *"Nostratik Teorisi"* bulunmaktadır. Buna göre dil aileleri arasında farklılıklar olmasına rağmen tamamı aynı zamanda büyük bir dil ailesini oluşturmaktaydı. (Ahmet Bican Ercilasun, *"Türkçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri"*, **Dil Araştırmaları**, S.12, (Bahar 2013), s.18.)

⁶ Işıl Işıktaş Sava, İsmail Doğan, Abdülkadir Öztürk, *"Dünya Dilleri ve Türkçe"*, **Dil Araştırmaları**, S.19, (Güz 2016), s.243.

⁷ https://www.turkedebiyati.org/turk_dili/dillerin_siniflandirilmesi.html

⁸ N. Demir, Emine Yılmaz, *"Ural Altay ve Altay Dil Teorisi"*, **Türkler**, I, (Ankara 2002), s.394.

olmadığını söylemektedir⁹. Muharrem Ergin “*Ural-Altay dilleri diğer aileler gibi sağlam bir aile teşkil etmez*”¹⁰ sözleri ile onu doğrulamaktadır. Ahmet Bican Ercilasun ve Osman Nedim Tuna “*Altay Dilleri Teorisi*” ile bu iki dil ailesini kesin çizgiler ile ayırt etmektedirler¹¹.

Yukarıda belirtilen dil aileleri kültürel, ekonomik, siyasi etkenler, bölgesel ve bireysel temaslar sonucu birbirlerini etkilemişlerdi¹². Örneğin Latince ve Yunanca gibi Hint-Avrupa Dil Ailesi arasındaki geçişkenlik; farklı dil ailelerine mensup olan Türkçe ve Farsça gibi diller arasında da mevcuttu¹³. Böylece birçok millet, çeşitli gerekçelerle farklı dillerden aldıkları kelimeleri dağarcıklarına katacaktı. Bu durum bir taraftan dilin zenginliğine işaret ederken diğer taraftan tarihsel süreç içerisinde millet bazlı söylemin bir yansıması olarak dilde sadeleşme ve öze dönüş faaliyetlerini de gündeme taşıyacaktı. Dünyada dildeki yabancı kelimeleri çıkararak onu kendi öz benliğine kavuşturmaya çalışan birçok siyasi güçten bahsedilebilir¹⁴:

Almanya, XVI. yüzyıla kadar Latince ve Fransızcanın egemenliğindeydi¹⁵. Ancak Almancayı mükemmelleştirme ve yazı dili haline getirmek için “*Martin Luther*”¹⁶’ın çabaları sonucu, bilinçli ve sistemli bir şekilde yabancı kelimeler atıldı¹⁷. Yine XVI. yüzyılda İtalya, XVII. yüzyılda Fransa’da, XVIII. yüzyılda ise Macaristan’da özellikle Latince’ye karşı bir savaş açılmış, dilin özleştirilmesi için çabalanmıştı¹⁸. Bu örnekler de dilde sadeleşme ve tasfiye çalışmalarının sadece Türkiye’de değil tüm dünyada farklı zaman dilimlerinde yapıldığını göstermekteydi.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren dil ve alfabe üzerine tartışmalara başlandı. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Arnavutların Latin harflerini kabul etmesi ile birlikte alfabede değişiklik yapılması fikri etkisini daha da artırdı. Konu ile ilgili radikal çözüm önerileri de sunulmaktaydı. Bunlar içerisinde Harbiye Nazırı Enver Paşa

⁹ Ahat Üstüner, **Türkçe’nin Tarihi Gelişmesi**, İstanbul, 2015, s. 21.

¹⁰ M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s.7-8.

¹¹ A. B. Ercilasun, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, 2004, s.17; Osman Nedim Tuna, “*Altay Dilleri Teorisi*”, **Türk Dünyası El Kitabı**, (Ankara 1992),s. 7.

¹² İsa Sarı, “*Dil Etkileyişimi Bağlamında Ses Anlam Eşlemesi ve Türkçe’de ki Yeri*”, **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü**, (Ankara 2013), s. 1.

¹³ M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s.137.

¹⁴ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara, 2010, s.208.

¹⁵ S. Bayındır-Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, s.208.

¹⁶ Martin Luther, 1483’de doğdu. XVI. yüzyılda Avrupa’da Reform hareketinin öncülerinden olmakla birlikte Protestanlık Kliselerinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. (Önder Canveren, “*Martin Luther’in İslam ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeleri*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.42, (Ekim 2014), s.151.

¹⁷ Yaşar Önen, “*Alman Dil Devriminin Ana İlkeleri*”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XVIII, S.1-2, (1960), s.143.

¹⁸ S. Bayındır-Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, s.208.

tarafından önerilen “Enver Yazısı”, “Ordu Elifbası” ya da “Hatt-ı Cedit” gibi isimlerle bilinen yazı da yer almaktaydı. Kendisi ordu içi yazışmalarda bu yazıyı kullanmak istese de savaşın başlaması ile birlikte girişim ertelendi. Ziya Gökalp ise Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabul edilmesini savunmaktaydı¹⁹.

Osmanlı Devleti’nde açılan batılı tarzdaki okullar ile birlikte dış temsilciliklerde, finans sektöründe ve bürokraside Fransızca etkin olarak kullanılmaya başlandı. Avrupa’ya giden bürokratlar Osmanlı Devlet kurumları ile telgraf üzerinden yapacakları haberleşmeyi daha kısa sürede gerçekleştirmek için Türkçe yazıyor ama Latin harflerini kullanıyorlardı. Ayrıca valiliklerde, posta ve telgraf işlerinde Latin harflerine dayalı düzenlenen “*Türkçe Mors Alfabesi*” kullanılmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte alfabe konusu bir nebze olsun gündemden düşmüştü. Ancak Temmuz 1922’de Azerbaycan’da yapılan alfabe üzerine çalışmalar Türkiye’de de alfabe konusu tekrar gündeme geldi. 21 Şubat 1923’de İzmir’de Kazım Karabekir başkanlığında Milli İktisat Kongresi toplandı. Burada ekonomik konuların yanı sıra Latin harflerinin kabulü ile ilgili teklifler de görüşüldü. Kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Ali Nazmi ve iki arkadaşı tarafından verilen teklif, Kazım Karabekir tarafından “*İslam birliğini bozacağı*” sebebi ile kabul görmemişti²⁰.

Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Dili’ne verdiği önem bilinen bir vakadır. Kendisi bu konu hakkında değişik zamanlarda görüşlerini açıkça ifade etmiştir. Bunlardan birisinde; “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, an’anelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin; kısacası bugün, kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk Dili; Türk milletin kalbidir, zihnidir*”²¹ demektedir. Anlaşılabacağı üzere bir milleti millet yapan şeyin dil olduğunu vurgulamaktaydı. Yukarıda ifade edildiği üzere Dil İnkılâbı’nın önemli bir safhasını alfabe değişikliği oluşturmaktaydı. Bu alanda yaşanan gelişmeler ve çıkarılan kanunlar Türk dil kurultaylarından önce gerçekleşmişti. Dilde sadeleşme, öze dönüş, Türkçenin tarihsel kökeni, etkisi ve dünya medeniyetine katkısının işlendiği bu kurultaylar içerik olarak oldukça zengindi. Kronolojik bir bütünlük sağlamak amacı ile ilgili bölüme

¹⁹Cafer Ulu, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Harflerinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXXIII, S.55, (Ankara-2014), s.279.

²⁰ C.Ulu, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Harflerinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri”, s.279-280.

²¹ Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Elyazları**, Ankara, 1969, s.18.

geçmeden önce Harf İnkılâbı konusuna biraz daha değinmemiz faydalı olacaktır. Çünkü kurultaylarda gündeme gelen konuların alt-yapısı bu süreçte olgunlaşmaya başlayacaktı.

Mazhar Müfit Kansu tarafından Kurtuluş Savaşı'na hazırlık döneminde Erzurum'da bulunduğu günlerde Mustafa Kemal Paşa'nın Latin harflerinin kabul edileceğine dair bilgi verdiğini ve kendisinin de konu ile ilgili notlar aldığını yazmaktaydı²². Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1928'e kadar basın yoluyla da aydınlar tarafından konunun tartışılmasına zemin hazırlandı. Böylece Harf İnkılâbı'nın fikri hazırlık süreci de oluşturulmaktaydı²³. Basın üzerinde tartışmalar devam ederken Bolu Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey 26 Ağustos 1923'de Meclis Başkanlığı'na "*Türkçe Kanunu*" teklifini verdi. Burada Maarif Vekilliğinde Türkçe bir komisyon kurulması, terimlerin Türkçeleştirilmesi, gazete dergi ve kitapların öz Türkçe yazılması için gereken kanunların alınması istenmekteydi²⁴.

Türkiye'de Latin harflerinin kabulü konusu 26 Şubat-6 Mart 1926'da Bakü'de toplanan "*Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı*" ile etkisini daha da artırdı. Bakü'de yapılan toplantının ortak milli ve manevi değerlerin ortaya koyulmasında çığır açacağı belirtilmekteydi. Kurultayda Türk dünyasının birlik ve beraberliğine vurguda bulunulmaktaydı²⁵. Farklı devletlerde yaşayan aynı milletin fertleri arasında dil bir bağ idi. Bu sebeple Türkiye'de yapılacak olan harf inkılâbı ile diğer Türk devletleri ile dil birliği kurulabilecekti.

Belirlenen hedefler doğrultusunda Harf İnkılâbı'nın tam olarak ne zaman gerçekleştirileceği ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktaydı. İsmet (İnönü) alfabe değişikliğinin beş ile on beş yıl süre alacağını düşünürken Mustafa Kemal Paşa ise yıllara ihtiyaç olmadığı fikrindeydi²⁶. Bu doğrultuda 23 Mayıs 1928'de Bakanlar Kurulu kararı ile harekete geçilmiş ve cumhurbaşkanlığı makamı gereken emirleri vermişti. İlk iş olarak bir "*Dil Encümeni*" kuruldu. Latin harflerine geçiş ile ilgili çalışmalara başladı²⁷. Mustafa Necati (Uğural) başkanlığında çalışan bu komisyon 1928'in Ağustos ayında kırk bir sayfalık "*Elif Ba Raporu*" nu Mustafa Kemal'e sundu. Komisyon üyeleri de halka yeni alfabe ile ilgili açıklamalar yapmaktaydı²⁸.

²² Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, Ankara, 1966, s.131.

²³ C.Ulu, "*Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Harflerinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri*", s.281.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 2/ I, 26.08.1339, s.295.

²⁵ <http://www.azerbaijan-news.az/index> (Erişim Tarihi:19.05.2018)

²⁶ Ağâh Sırrı Levent, **Türk Dili'nin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara, 1960, s.401.

²⁷ Zeynep Korkmaz, **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, Ankara 1992, s. 53-57.

²⁸ C.Ulu, "*Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Harflerinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri*", s.286.

1 Kasım 1928’de kabul edilecek olan kanunla yapılan Harf İnkılâbı’nın kamuoyuna duyurulması oldukça önemliydi. Bu doğrultuda 8 Ağustos 1928’de İstanbul’da Taksim Cumhuriyet Anıtı’nın açılış töreninde dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in yaptığı konuşma yeni bir inkılâp hareketinin gerçekleştirileceğini göstermekteydi²⁹.

Yine 8-9 Ağustos 1928’de Mustafa Kemal Paşa’nın Sarayburnu Gülhane Parkı’nda yaptığı konuşma da konumuz açısından önemlidir. Burada alfabede yapılacak olan değişiklik ile milli benliği yansıtan, herkesin anlayabileceği kolay öğrenilen bir dile sahip olunacağı vurgulanmaktaydı³⁰. Bu açıklamaların ardından ülkede yeni alfabenin kabulü noktasında bir “seferberlik” başlatıldı. Öncelikle ülkedeki vapurların isimleri Latin harfleri ile yazıldı. Dolmabahçe Sarayı’nda alfabe dersleri verilmeye başlandı³¹.

16 Ağustos 1928’de Latin harflerinin ülke genelinde öğretilmesi için gerekli kararlar alındı. Bunların başında ise her mahallede bir dersane açılması yer almaktaydı. Yine açılacak olan dersaneler için “*Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi*” bastırılmıştı. Bunların yanı sıra yeni Türk harfleriyle basılmış kitaplar halka ücretsiz bir şekilde dağıtılmıştı³².

Konu ile ilgili Mustafa Kemal ise Cumhuriyet Halk Fırkası mebuslarını harekete geçirdi. Genel Başkanlık, mebusların seçim bölgelerine giderek yeni Türk alfabesi ile ilgili bilgilendirici çalışmalarda bulunma talimatını verdi³³. Böylece mebuslar seçtikleri ya da görevlendirildikleri yerlere giderek Latin alfabesini tanıtmaya başladı. Mustafa Kemal ise halkın alfabe konusundaki tepkisini yerinde tespit etmek için 23 Ağustos 1928’de ilki Tekirdağ’a olmak üzere bir dizi yurt gezisini gerçekleştirdi³⁴.

1 Kasım 1928’de 1353 sayılı kanun ile yeni alfabe kabul edildi³⁵. Ancak dildeki Arapça, Farsça unsurlar varlığını sürdürmeye devam etmekteydi. Bu sebeple Başbakan İsmet (İnönü), 1930’da Ankara’da komisyonu topladı. Türkçe bir sözlüğün hazırlanması, yabancı kelimelerin ayıklanması kararlaştırıldı³⁶. Bu süreçte Mustafa Kemal dil uzmanları ile toplantılar yaptı. Katılımcılar arasında toplumun her kesiminden temsilciler

²⁹ Niyazi Ahmet Banoğlu, “*Taksim Cumhuriyet Abidesi’nin Tarihçesi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IX, S.25, (Kasım 1992), s.123.

³⁰ Behçet Kemal Çağlar, “*Atatürk’ten Türk Harf Devrimi Hakkında Konuşma*”, **Türk Dili**, XIX, S.206, (Kasım 1968), s.86-87.

³¹ Ahmet Cevat Emre, **İki Neslin Tarihi**, İstanbul, 1960, s.326.

³² Bilal N. Şimşir, **Türk Yazı Devrimi**, Ankara, 1992, s.172-173.

³³ Sadık Sarısaman, “*Taşrada Harf İnkılâbı’nın Uygulanışı ve Afyonkarahisar Örneği*”, **Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.3, (Aralık 2006), s.102.

³⁴ Mustafa Kemal Paşa’nın yurt gezileri ve tarihleri hakkında detaylı bilgi için (Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 2007, s.283-285.

³⁵ Neriman Tongul, “*Türk Harf İnkılâbı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.33-34, (Mayıs- Kasım 2004), s. 124.

³⁶ S. Bayındır-Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, s.209.

bulunmaktaydı. Mustafa Kemal ayrıca W.Radloff'un "*Türk Lehçeleri Sözlüğü*" gibi eserleri de incelemekteydi³⁷.

1930 sonrasında Nazi Almanyası'ndan kaçarak Türkiye'ye gelen Benno Landesberger, Hans Gustav Gütterbock gibi dünyaca ünlü Sümerolog ve Hititologlar da Atatürk'ün yanında yer aldı. Mustafa Kemal'in yönlendirmesi ile Türkçe sözlük hazırlama amacına yönelik olarak konunun uzmanlarınca bir çalışma yapılması kararlaştırıldı. Bu arada her şeyin yolunda gittiğini söylemek de mümkün değildi. "*Dil Encümeni*"nin faaliyetleri, ilk günden itibaren ciddi eleştirilere de maruz kaldı³⁸. "*Son Posta*" gazetesinde Peyami Safa konu hakkında eleştiri yazıları yazdı³⁹.

Yine "*Son Posta*" gazetesinin 12 Ağustos 1931'de yayınlanan sayısında ise birkaç soruluk anket düzenlenmişti. Burada bir dil kongresinin toplanmasının faydalı olup olmayacağı sorulmaktaydı. Yine "*Dil Encümeni*"ne ihtiyacın olup olmadığı ve yabancı kelimelerin yerine ne konulacağı da merak konusuydu. Yapılan anket de Ali Canip (Yöntem), Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Cevat (Emre) gibi aydın kesimde katıldı. Çoğunluğun yaklaşımına göre yapılan çalışmalar olumlu idi. Buna karşılık aksi görüşte olanlar da vardı. Bunların başında ise Hüseyin Cahit (Yalçın) yer almaktaydı. Ona göre, bir dil kongresinin toplanması "*boş yere vakit kaybı*" idi⁴⁰. Eleştirilere rağmen kurultay toplanacaktı⁴¹.Yapılan hazırlıklar ve kurultay süreci Türk İnkılâbı'nın geldiği safhayı göstermesi açısından dikkate değerdi.

---

³⁷ S. Bayındır-Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, s.209.

³⁸ S. Bayındır-Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, s.209.

³⁹ *Son Posta*, 1 Ocak 1931.

⁴⁰ *Son Posta*, 12 Ağustos 1931.

⁴¹ Ruşen Eşref Ünaydın, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*, Ankara, 1943, s.9-10.

I.BÖLÜM

BİRİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI

TÜRKÇENİN TARİHSEL KÖKENİ-ETKİ ALANI VE DİLDE SADELEŞME TARTIŞMALARI (26 EYLÜL-5 EKİM 1932)

A- KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşu (15 Nisan 1931) ile birlikte dil konusunda çalışmalar yapacak bir kurumun oluşturulması gündeme gelmişti. Birinci Türk Tarih Kongresi'nin sona erdiği 11 Temmuz 1932'de Mustafa Kemal'in yönlendirmesi ile Dil İnkılâbı için yeni bir safha başladı. Şöyle bir planlama yapıldı: Kurulması planlanan Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC)'nin organları ile birlikte ana tüzüğü hazırlanacaktı. Bu amaçla Kurucular Kurulu; Samih Rıfat (Yalnızgil)⁴² Bey başkanlığında Ruşen Eşref (Ünaydın)⁴³, Celal Sahir (Erozan)⁴⁴ ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)⁴⁵ beylerden oluşmuştu⁴⁶. Böylece TDTC 12 Temmuz 1932'de kurulmuş oldu⁴⁷. Nizamnamesi ise Birinci Türk Dili Kurultayı'nda belirlenecekti. Kurucu Yönetim Kurulu ilk iş olarak 26 Eylül 1932'de toplanması kararlaştırılan Dil Kurultayı'nın hazırlıkları ile ilgilendi. Anadolu Ajansı tarafından duyuru amaçlı bir bildiri yayınlandı. Dönemin aydınlarından kurultayda sunum yapmaları istendi.

---

⁴² Samih Rıfat Yalnızgil, 1875'de İstanbul'da doğdu. Türk dilbilimci, siyasetçi ve şairdi.

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Samih_Yalnızgil Erişim Tarihi: 10.12.2017)

⁴³ Ruşen Eşref Ünaydın, 1892'de İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğretimini Galatasaray'da aldı. Daha sonra Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim gördü. Gazeteci, yazar ve siyaset adamıydı. (Hikmet Altınkaynak, **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**, İstanbul, 2007, s.717-718; Seyit Kemal, Karaalioğlu, **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi**, V, İstanbul, 1986, s.457.)

⁴⁴ Celal Sahir Erozan, 1883'de İstanbul'da doğdu. Edebiyat öğretmenliği yaptı. 1928'de Zonguldak milletvekili olarak partiye girdi. 1935'de vefat etti. (Şükran Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, İstanbul, 1973, s.152; **Ulus**, 19 Kasım 1935.)

⁴⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1889'da Kahire'de doğdu. Manisalı Karaosmanoğlu Kadri Bey'in oğluydu. İlk orta ve yüksek öğrenimini Manisa'da tamamladı. İlk yazısı "*Nirvana*" adlı iki perdelik oyundu. Fecri Ati Edebiyatı'nın kurucu üyelerinden olmakla birlikte "*Ulus*" gazetesinin başyazarlığını da yaptı. (Şükran Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, s.223-224.)

⁴⁶ **Türk Parlamento Tarihi**, 4/I, (Yay.Haz.: Fahri Çoker), Ankara, 1996, s.394.

⁴⁷ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Ankara, 1988, s.535.; Feza Kürkçüoğlu, "*Birinci Türk Dil Kurultayı Gençler Daha Güzel Konuşsun Diye*", **Popüler Tarih**, (Eylül 2001), s.88; Zeynep Korkmaz, "*Atatürk'ün Düşünce Sisteminde Türk Dili'nin Yeri*", **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri**, (Ankara 1996), s.9.

Kurultayın ana amacı; Türk Dili'nin sözlük hazinesini “özleştirmek”, genel olarak “*dili geliştirmek için yollar aramaktı*”⁴⁸.

Yukarıda belirtilen amaçların yanı sıra Türkçenin diğer dillere oranla daha zengin olduğunu ortaya koymakta oldukça önemliydi⁴⁹. İleride de ifade edileceği üzere gündeme gelecek olan konuların başında Türk Dili'nin önemi ve dilde sadeleşme faaliyeti bulunmaktaydı. Bu hem dili anlaşılır kılacak hem de Türk dünyasında kullanılan ağız ve şivelerle bağit kurulabilecekti. Devletin üst makamları arasında yapılan yazışmalarda da Birinci Türk Dili Kurultayı'nda işlenecek konular ve bunların önemine değinilmişti. 13 Eylül'de dönemin İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya)⁵⁰ tarafından günümüzde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine denk gelen “*Hidayeti Cumhuriyet Umumi Kâtibi*” Yusuf Hikmet (Bayur)⁵¹ Bey'e bir telgraf gönderilmişti. Burada 26 Eylül 1932'de toplanacak olan Türk Dili Kurultayı hakkında şu değerlendirmede bulunuldu: “*Konuşulacak mevzular bütün cihanı alakadar edecek ehemmiyette kıymete haiz olacaktır. Kurultayın gayesi Türk dilinin bugünkü ve yarınki medeniyeti kemali ile kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmek*” idi. Bu amaç doğrultusunda sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından değil, bütün Türk dünyasınca yakından takip edilecekti⁵².

Kurultayda gündeme gelecek konular hakkında yapılacak değerlendirmeler bu sebeple çok önemliydi. Kurultaya ilginin yüksek olacağı da ortadaydı. İmkânları olanlar yerinden, olmayanlar ise diğer vasıtalar aracılığı ile takip edecekti. Bu etkinlik “*milli ve medeni bir İhtiyacı*”nı karşılayacaktı. Bu sebeple İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) tarafından kurultayın toplanacağı Dolmabahçe Sarayı'na bir telsiz cihazı gönderilmiş ve çalışması için bütün önlemler alınmıştı. Kurultayda görüşülecek konular telsiz aracılığı ile yayınlanacaktı⁵³.

⁴⁸Türk Parlamento Tarihi, 4/I, s.394.

⁴⁹ Orhan Özdemir, “*Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi*”, **International Periodical For The Languages Literature And History of Turkish or Turkic**, VII, S.4, (Ankara-Turkey 2012), s.2511.

⁵⁰ Şükrü Kaya, 9 Mart 1883'de İstanköy'de doğdu. Cumhuriyet döneminin önemli siyasi simaları arasında yer almaktaydı. Paris'te hukuk eğitimini aldı. (A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi Ansiklopedisi, II, İstanbul, 2005, s.503; https://tr.wikipedia.org/wiki/Şükrü_Kaya Erişim Tarihi:14.04.2018)

⁵¹ Yusuf Hikmet Bayur, 1891'de İstanbul'da doğdu. Türk siyaset ve bilim adamıydı. Cumhuriyet Tarihi üzerine önemli eserleri vardı. Son Osmanlı sadrazamlarından Kamil Paşa'nın torunuydu. (Alaaddin Uca, “*Yusuf Hikmet Bayur'un Hayatı Fikirleri ve Eserleri*”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.9, (1998), s.211)

⁵²Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), 01.01.31.99-61/CA, A. W-17-d, D. 71, F.1-61; **Bkz.** Ekler kısmında B-1.

⁵³CA, 01.01.31.99-62/ CA, A. W-17-d, D. 71, F.1-62.

İçişleri Bakanlığı tarafından bütün kaymakam, belediye başkanı ve posta telgraf müdürleri uyarıldı. Onlardan telsiz araçlarını vatandaşların yoğun olarak bulunduğu yerlere kurmaları istendi. Böylece kurultaydan canlı yayın yapılabilecekti. Şayet bu araçlardan elde yoksa kısa sürede temin edilerek yayına hazır hale getirmeleri istenildi. Şahısların elinde bulunan yayın araçlarından da yine mal sahiplerinin izniyle faydalanılabilecekti⁵⁴.

Bu amaç doğrultusunda askeri garnizon komutanlıkları, Cumhuriyet Halk Fırkası örgütleri ve Halkevleri idarecilerinin telsizle yayın konusuna yapacakları yardım oldukça önemliydi. Yapılacaklar konusunda İçişleri Bakanlığı'nın da bilgilendirilmesi istenmekteydi. Bu sebeple vilayetlere ve umumi müfettişliklere⁵⁵ de bu genelge gönderilmişti⁵⁶. Yapılan hazırlıklardan TDTC de bilgilendirilecekti⁵⁷. İçişleri Bakanlığınca başlatılan telsizle yayın girişimi, Birinci Türk Dili Kurultayı'nın devletin üst makamlarınca ne kadar önemsendiğinin bir göstergesiydi. Bunu Türk ve Türklükle ilgili konuların halka ulaştırılması için yapıyorlardı. Dönemin zihniyetini göstermesi açısından bu durum oldukça dikkate değerdi.

Kurultay toplanmadan bir gün önce 25 Eylül 1932'de "*Akşam*" ve "*Cumhuriyet*" gazeteleri konu ile ilgili olarak okurlarını ilk sayfadan bilgilendirdi. Kurultayın açılış saati ve yeri hakkında açıklamada bulunuldu⁵⁸. Aynı gün yayınlanan "*Son Posta*" gazetesinde ise Türkçenin diğer dillerden çok daha zengin olduğu belirtildi. "*Türk milleti Türk olarak düşünecek ve Türkçe yazacaktır*" sözleri ile milli duygulara atıfta bulunuldu⁵⁹. 25 Eylül 1932'de "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinde kurultayın açılış hazırlıklarına devam edildiği belirtilmekteydi⁶⁰.

Kurultay 26 Eylül 1932 Pazartesi Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı⁶¹. Aynı gün yayınlanan gazetelerde yine kurultay ile ilgili haberlere rastlanılmaktaydı: "*Cumhuriyet*" gazetesi manşetten okuyucularının dikkatini bu bilimsel faaliyete

⁵⁴CA, 01.01.31.99-63/ CA, A. W-17-d, D. 71, F.1-63.

⁵⁵ Bazı yazarlar Umumi Müfettişlikler Osmanlı Devleti'nin idari uygulamasının Cumhuriyete devrettiği mirası olarak ta değerlendirilmektedir. Kaynaklarda 20 Nisan 1924'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. Maddesi'nde mülki idare taksimatı üç kademelik esas üzerine kurulduğu yazmaktadır. Buna göre Türkiye yetmiş dört vilayete bölündü. Yine 1926'da Teşkilatı Mülkiye Kanunu hazırlandı ve bu doğrultuda değişiklikler yapıldı. Umum Müfettişliği uygulaması uzun süre tartışıldı. 20 Haziran 1927'de Birinci Umum Müfettişlik bölgeleri oluşturuldu. (Tuğba Korhan, "*Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişleri*", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi**, IV, S. 7, (Nisan 2012), s.134-135)

⁵⁶CA, 01.01.31.99-64/ CA, A. W-17-d, D. 71, F.1-64.

⁵⁷CA, 01.01.31.99-65/ CA, A. W-17-d, D. 71, F.1-65.

⁵⁸**Akşam**, 25 Eylül 1932; **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1932.

⁵⁹**Son Posta**, 25 Eylül 1932.

⁶⁰**Hâkimiyeti Milliye**, 25 Eylül 1932.

⁶¹ İsmail Beşikçi, **Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Ankara, 1991, s. 136.

çekmeye çalışmaktaydı. Başlık şöyleydi: “*Birinci Dil Kurultayı Büyük Merasimle Açıldı*” ilgili haberde Türkiye’nin tarihi bir gün yaşadığı anlatıldı. “*Kurultay Ankara’dan dinlendi*” adlı başlıkta ise Ankara meydanına konan birçok hoparlör vasıtasıyla halkında konuşmaları takip ettiği belirtilmekteydi. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın da yapılacak etkinliğe ilgi göstereceğinden bahsedilmekteydi. Türk Dili ile ilgili konuların bilimsel bir çerçevede değerlendirileceği de ifade edilmekteydi. Yine toplantıya yedi yüz otuz kişinin katılacağı vurgulanmaktaydı. Bununla birlikte dinleyiciler de dikkate alınırsa katılımcı sayısının binden fazla olacağı yönünde çıkarsama da bulunulmaktaydı⁶². Kurultayda bildiri sunanlar ise otuz dört kişiydi⁶³:

Birinci Türk Dili Kurultayı’nda Bildiri Sunanlar

Abdullah Battal Taymas	Kazım Özalp
Agop Martayan Dilaçar	Mediha Muzaffer Hanım
Ahmet Cevat Emre	Mehmet Fuat Köprülü
Ali Canip Yöntem	Mehmet Saffet Bey
Artin Cebeli Bey	Namdar Rahmi Karatay
Bedros Zeki Garabedian	Ömer Cankaytar Bey
Besim Atalay	Ragıp Hulusi Özdem
Doktor Şükrü Bey	Reşat Nuri Güntekin
Faik Ali Ozansoy	Reşit Galip
Fazıl Ahmet Bey	Rıfat Paşazade Fuat Bey
Hakkı Nezih Bey	Ruşen Eşref Ünaydın
Halit Ziya Uşaklıgil	Sadri Ertem
Hasan Ali Yücel	Saim Ali Dilemre
Hasan Ruşeni Barkın	Samih Rıfat Yalnızgil
Hüseyin Cahit Yalçın	Şeref Bey
Hüseyin Namık Orkun	Yusuf Akçura
İhsan Sungu	Yusuf Ziya Özer

⁶² **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1932.

⁶³ Sunun yapanların sayısı Birinci Türk Dili Müzारेke Zabıtları’ndan tarafımızca tespit edilmiştir.

26 Eylül 1932’de yayınlanan “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinde ise ayrıntılı olarak kurultay işleyişinin ne surette cereyan edeceğine dair haberlere yer verilmekteydi. Gerçekleştirilen etkinlikler ve yapılan sunumlar başkentteki yetkili makam ve kurumlarca da değerlendirilecekti. Ayrıca gazetenin ikinci sayfasında “*Nasıl Bir Dil İsteriz*” başlığı ile nelerin hedeflendiği okurlar ile paylaşıldı⁶⁴. Aynı gün “*Akşam*” gazetesinde ise “*Büyük Dil Kurultayı Bugün Merasimle Açılıyor*” başlığına yer verildi. Haberin içeriğinde ise törene katılacakların isimleri sıralanmaktaydı⁶⁵. “*Milliyet*” gazetesi ise oldukça önemli bir tespitte bulunmaktaydı: Türk Dili konusunda yapılacak çalışmaları bir dönüm noktası olarak addetmekteydi⁶⁶.

“*Son Posta*” ise “*Büyük Türk İnkılâbının Başlangıç Günündeyiz*” başlığı altında Türk Dil İnkılâbının temellerinin saat 14:00’da Dolmabahçe Sarayı’nda atılacağı vurgulanmaktaydı⁶⁷. Yine aynı gün “*Türk Dili*” gazetesi de toplantının amacı ve etkisini sütunları arasında işlemişti. İsmet (İnönü)’nün de kurultay gündemini büyük bir dikkatle takip edeceği bilgisini okurları ile paylaşmıştı⁶⁸.

B- KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (26 EYLÜL 1932)

1- Başkan ve Başkanlık Divanı Seçimi ve Açılış Konuşmaları

26 Eylül 1932 saat 14.00’te Dolmabahçe Sarayı’nda Birinci Türk Dil Kurultayı TDTC Başkanı Samih Rifat Bey tarafından açıldı⁶⁹. Onun uzun süren açılış konuşması şu cümlelerle son buldu. “*Her şey de olduğu gibi sevgili halkımızla bilgi ve dilde de birleşeceğiz. Tutacağımız yol ilim ve tecrübe yoludur. Başımızda ki büyük mürşit bize gayelerimizi telkin ettiği gibi çalışma ve muvaffak olmanın sırrını ve esaslarını da ilham edecektir*”. Bu sözlerle yapılacak çalışmalar da halk ile beraber yol alınacağı belirtilmekteydi. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın da kendilerine rehberlik edeceği vurgulanmaktaydı⁷⁰. Yapılan töreni takiben kurultayın alt kurullarında çalışacak üyeler ile başkanı belirleyecek olan seçime geçilecekti.

⁶⁴ *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Eylül 1932.

⁶⁵ *Akşam* 26 Eylül 1932.

⁶⁶ *Milliyet*, 26 Eylül 1932.

⁶⁷ *Son Posta*, 26 Eylül 1932.

⁶⁸ *Türk Dili*, 26 Eylül 1932.

⁶⁹ Şükrü Haluk Akalın, “*Yetmiş Beş Yılda Türk Dil Kurumu*” *Türk Dili*, XCIV, S.667, (Temmuz, 2007), s.14.

⁷⁰ Feza Kürkçüoğlu, “*Birinci Türk Dil Kurultayı Gençler Daha Güzel Konuşsun Diye*”, s.89.

İlk olarak TBMM Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa⁷¹, Samih Rıfat Bey tarafından kurultaya başkanlık yapması için önerildi. Ancak bunun için herhangi bir oylama yapılmadı. Farklı bir usûl izlendi. Yine onun önerisi ile “*kuvvetli bir alkış*” başkanı seçmek için yeterli olacaktı. Kâzım (Özalp)’ın ismi okununca alkış sesi oldukça kuvvetli çıktı. Böylece kendisi Birinci Türk Dili Kurultayı’na başkan seçildi. Konuşmasına teşekkür ile başladı. Kurultaydan beklentilerini ifade etti. Görüşülecek konuların faydalı sonuçlara vesile olmasını diledi. Türk Dili’nin özgünlüğüne zarar verilmeden geliştirilmesi vurgusunda bulundu. Ona göre yapılacak çalışmalar tamamlandığında bu konudaki eksikliklerin bir kısmı giderilmiş olacaktı⁷².

Ordu Mebusu Ahmet İhsan (Tokgöz)⁷³ Bey tarafından kurultayın başkan vekilliğine iki isim önerildi. Bunlar Maarif Vekili Reşit Galip (Baydur)⁷⁴ ile Samih Rıfat Bey idi. Başkan tarafından başka bir teklifin olup olmadığı soruldu. “*Yok*”, cevabı alındı. Yapılan oylama ile Samih Rıfat Bey ikinci başkanlığa seçildi. Ali Muzaffer (Göker)⁷⁵, İstanbul Umumi Meclisi’nde üye olan Ali Rıza ve Refik Ahmet (Sevengil)’i⁷⁶ kâtiplik için teklif edildi. Yapılan oylama ile dört aday bu göreve seçildi⁷⁷. Böylece üye seçimleri tamamlandı. Kurultayın asıl toplanış amacı ile ilgili konuşmalar yapılmaya başlandı⁷⁸.

---

⁷¹Kazım Özalp, Van’ın “*Özalp*” kasasında göstermiş olduğu başarı sebebiyle “*Özalp*” soy ismini aldı. 1882’de Makedonya sınırları içerisinde Köprülü kentinde doğdu. 1924 ve 1935 arasında TBMM başkanlığı yaptı. (Azmi Süslü- Mustafa Balcıoğlu, **Atatürk’ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Ankara, 1999, s.107; Hamza Zulfikar, “*Birinci Türk Dili Kurultayı*”, **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Ankara 1999, s.2.)

⁷²**Birinci Türk Dili Kurultayı Tezler Müzareke Zabıtları**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.10-13.

⁷³ Ahmet İhsan Tokgöz’ün 1888-1914 dönemini kapsayan anıları Türkiye yayıncılığı ve dergiciliği açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Osmanlı’nın son dönemindeki siyasi ve kültürel olayları anlatmaktadır. (Ahmet İhsan Tokgöz, **Matbuat Hatıralarım (1888-1914)**, (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul, 2012, s.7.)

⁷⁴ Reşit Galip Baydur, 1893’de Rodos Sancağı’nda doğdu. 1917’de Tıbbiye’yi bitirdi. Türk siyasetçi, doktor ve II, III ve IV. dönem Aydın milletvekiliydi. (Ahmet Şevket Elman, **Dr.Reşit Galip 1892-1934**, Ankara, 1953, s.2-3; https://tr.wikipedia.org/wiki/Reşit_Galip Erişim Tarihi:14.04.2018)

⁷⁵ Ali Muzaffer Göker, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yetişti. Milli Mücadele’ye katıldı. Ankara Hükümeti’ni destekledi. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte eğitim kurumlarında öğretim üyesi ve idareci TBMM’de Milletvekili ve Dışişleri Bakanlığı’nda büyükelçi olarak görev aldı. (Meltem Begüm Saatçı Ata “*Müderislikten Büyükelçiliğe Bir Yakınçağ Tarihi Uzmanı*”, **CTAD**, XII, 29. 04. 2016), s.213.)

⁷⁶ Ahmet Refik Sevengil 1903 Bingazi’de doğdu. Tiyatro tarihine yönelik eserini hazırlarken birçok sanatçı ile görüştü. Arşivleri taradı. El yazmalarını inceledi. Yazdığı eserde sadece Türk tiyatrosu değil Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini de yansıtmaktadır. Padişahların yaşayışları ve ruh hallerine değinmesi açısından önem arz etmektedir. (Refik Ahmet Sevengil, **Türk Tiyatrosu Tarihi**, İstanbul, 2015, s.n.y)

⁷⁷**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 13-14.

⁷⁸**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 13-14.

Maarif Vekili Reşit Galip Bey kürsüye çıktı. Mustafa Kemal Paşa'yı ve katılımcıları selamladı⁷⁹. Konuşmasında 19 Mayıs 1919'un önemine değindi⁸⁰. Milli kültür kavramına atıfta bulundu. Bu bağlamda askeri, siyasi, adli, hukuki, mali, iktisadi savaşın başarı ile sonuçlandığını belirtti. Mustafa Kemal'in 9 Ağustos 1929 Sarayburnu konuşması ile başlayan dil inkılâbına değindi. Latin harflerinin kabulünün ise bu çalışmaların ilk başarılı örneği idi⁸¹. Sözlerine şöyle devam etti:

*“Bizlerin yani dünkü bugünkü şartlar içerisinde okumuş yazmışların konuştuğumuz ve yazdığımız dile Türk Dili demek hakiki tereddüdüm vardır. On yedi milyon Anadolu Türk'ü içerisinde ancak %10 varabilecek bir zümrenin anlayabileceği dile Türkçe denemez. Selçuklulardan beri sekiz asır süren şaşkın bir inat ile şuursuz ve kozmopolit bir dalaletle Türkçe bizzat Türkler tarafından ölüm çukuruna sürüklendi. Çok defa hiçbir mecburiyet olmaksızın kapitülasyon bağışlayan Osmanlı diplomatları gibi, Osmanlı müellifleri, şairleri, edipleri, âlimleri de yabancı istilasına karşı Türk dilinin kapısını ardına kadar açmıştır”*⁸² sözlerini ekledi. Burada Türkçenin yabancı kelimelerden arındırılarak kendi özüne dönmesi gerekliliği vurgulandı. Besim (Atalay)⁸³ da bu ifadelere destek verdi⁸⁴.

Reşit Galip Bey Osmanlıcanın içeriğinde bazı Türkçe kelimeler bulunan bir bileşim olduğunu söyledi. Kendi döneminde yapılan son çalışmalara dikkat çekti. Buna rağmen dilin yeterince sadeleştirilemediğini vurguladı. Çünkü halkın %70'i halen konuşulanları anlamamaktaydı. Türkçeye giren yabancı kelimelerin dile verdiği zarardan bahsetti. Ülkenin geleceği açısından demokratik eğitim ve öğretim kurumlarına ihtiyaç olduğunu belirtti. Bunun için öncelikle Osmanlıca ile ilişkin kesilmesi ve halka kendi dilinin öğretilmesi gerekliliğine dikkat çekti⁸⁵.

Reşit Galip Bey Türk Dili'nin yine Türk milleti tarafından kurtarılacağını ve asıl zenginliğine kavuşturulacağını ifade etti. Aksini düşünenlerin ise milletin hafızasında hoş karşılanmayacağına değindi. Ardından *“Kurultayımız bir kuvvet olarak doğuyor. Dilimizin feyizli toprağında yeşeren bir kuvvet gittikçe büyüyecek ve az zamanda şeref*

⁷⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 13-14.

⁸⁰ Hakan Uzun, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması”, *Karadeniz Araştırmaları*, VI, S.24, (2010), s.109.

⁸¹ Neriman Tongul, “Türk Tarih İnkılâbı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.34, (Mayıs-Kasım 2004), s.103.

⁸²Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 14.

⁸³1882 Uşak'ta doğan Besim Atalay Türk Dil Kurumunun Genel Merkez Kurulu üyesidir. Yapmış olduğu çalışmalar ile Türk Dili'ne önemli katkıda bulundu. (Besim Atalay, *Türkçe'de Kelime Yapma Yolları*, İstanbul, 1946, s.n.y)

⁸⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 14.

⁸⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 14-15.

başaklarının hasadına başlayacaktır. Uzun asırlar durmuşuz. Fakat artık durmak mefhumunu milli hayatın sırtından atmış ve durdurulmaz diye anılacak yürüyüşe geçmiş bulunuyoruz. İleriye atılmış aşkımız her safhada harp nizamına geçmiş ordular halinde görünüyor. Hakiki hayattan ve hayatlı hakikatten doğan ihtiyaç bize dünyada en ileri ve kuvvetli olma hedefini bize gösteriyor. Siz bu hedefe yürümekte ve yürüyecek milli ideal ordularından birini, en şanlılarından birini temsil ediyorsunuz. Kültür ordusu Başkumandanının ve bugünkü toplanış ve açılışı ile milli tarihe ebediyen kutlanacak bir gün kazandıran kurultayımızın ulu varlığı önünde saygı ile baş eğirim’’⁸⁶ sözleri ile dilin milli varlık açısından ifade ettiği öneme vurguda bulundu. Reşit Galip Bey’in konuşmasından sonra kurultaya kısa bir ara verildi. Daha sonra ilk olarak Ruşen Eşref Bey; valilerden, belediye başkanlarından CHF Teşkilatından gelen bin kadar telgrafın birkaçını okudu. Bu telgraflarda kurultayın toplanmasından duyulan sevinç dile getirilmekteydi. Türk Dili adına yapılacak çalışmalardan dolayı Mustafa Kemal Paşa’ya teşekkür mesajları iletilmekteydi⁸⁷.

Yukarıda da ifade edildiği üzere dil bir işaret sistemidir⁸⁸. Toplulukları millet haline getiren temel unsurlardan biridir. Bu sebeple büyük önem arz etmektedir. Türk milleti de milli değerlerinin devamı için kendi diline önem vermek zorundaydı. Her fırsatta öz Türkçeye atıfta bulunulmaktaydı. Bu durum yeni kurulan Türk devletinin kültür politikasını oluşturması ve dönemin zihniyetini göstermesi açısından kayda değerdi.

2- Türkçe ile Ari Sami Diller Arasındaki İlişki [Samih Rifat (Yalnızgil) Bey]

Ari Sami Diller⁸⁹ ile Türkçe arasındaki benzerlik olduğu fikri akademik çevrelerde tartışılmaktaydı. Konu ile ilgili olarak kurultayda Samih Rifat Bey’in yapacağı konuşma önem arz etmekteydi. Söz sırası kendisine gelince Türkçe ile Ari Sami Diller arasında karşılaştırmalar yaparak tezini dinleyicilere örneklerle sundu. Öncelikle bir genelleme yaparak dillerin kökenlerine nüfuz edebilecek kadar detaylı araştırmaların yapılmadığına değindi. Yapılan karşılaştırmaların eksikliklerinden

---

⁸⁶ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.16.

⁸⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 21.

⁸⁸ B. Atalay, **Türkçe’de Kelime Yapma Yolları**, s.7

⁸⁹ Sami diller adlandırması klasik Arapça ve İbranice kaynaklarda Nuh’un oğlu Sam ile bağlantılı olarak açıklanır. Sami dillerin ana vatani Asya ve Afrika kıtalarıdır. Bu dillerin birçoğu hala kullanılmaktadır. (Faruk Bozgöz, “*Dil Toplum İlişkisi ve Ari Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri*” **Ekev Akademi Dergisi**, VIII, S.20, (Yaz 2004), 282); Samiler, Arap, İbrani, Süryani, Akad ırklarının mensup olduğu etnik gruptur. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Sami> (Erişim Tarihi: 03.01.2018))

bahsederek dil bilimciler arasında kalıplaşmış söylemlerin halen daha varlığını devam ettirdiğinden şikâyetçi oldu⁹⁰.

Türk Dili'nin tarihsel kökeni ile ilgili olarak Avrupa'da bazı bilim insanlarının yaptığı araştırmalardan bahsetti. Ardından lehçe konusuna değindi⁹¹. Bilindiği üzere lehçe dil kolu, bölge dili anlamına gelmektedir⁹². Samih Rıfat Bey'e göre bunların hangi koşullar altında ortaya çıktığını öncelikle incelenmesi gerekliydi. Ayrıca aynı aileye mensup dillerin birbirinden ayrılmasındaki fonetik ve morfolojik unsurların incelenmesi de faydalı olabilirdi. Dillerin fertlere ulaşınca kadar birçok aşamadan geçtiği ve hiçbir dilin tabi olduğu şekliyle uzun süre kalamayacağına vurguda bulundu. Bununla birlikte Türk Dili'nin daha az değişim geçirdiğine dikkat çekmeyi de ihmal etmedi. Ancak buna rağmen dilin sekiz asır önceki morfolojik yapısından farklı olduğunu da söyledi⁹³. Yapılan bu çıkarsamaya bakacak olursak dillerin toplumların duygu ve düşünce tarzı, bölgesel etmenler ve iklim değişiklikleri gibi unsurlardan dolayı değişikliğe uğraması doğaldı.

Samih Rıfat Bey dillerin kökeninin incelenmesi için yeni metotların gerekliliğine değindi. Böyle bir incelemenin ilk olarak fiil çekimi ve tamlamalardan bağımsız gibi görülebileceğini ifade etti. Ancak bazı kelimelerde bir takım değişimler vardı⁹⁴. Bu açıklamalardan sonra konu ile ilgili Batı'daki çalışmalara da değindi⁹⁵. Ernest Renan'ın⁹⁶ Sami dillere yönelik yaptığı açıklamayı aktardı. Amaç diller arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktı⁹⁷.

Kurultayda üzerinde durulan bir diğer konu ise kelimelerin kökeni ve dilin en ince detayına kadar incelenmesi meselesiydi. Bunlar yapılmadan dilin gelişim aşamalarının ele alınamayacağını belirtildi. “*Ne fertlerin nede ırkların dillerinde yapılan incelemelerin*” böyle bir ayrıma uygun olmadığını dile getirdi. Çünkü bütün dünya dillerinden bahseden kitaplarda, dilde tek heceli bir kelimenin dokuz on anlama geldiği bir vaka idi⁹⁸.

---

⁹⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 21.

⁹¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 21.

⁹² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 2006, s.546.

⁹³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.21

⁹⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.22.

⁹⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.22.

⁹⁶ Ernest Renan 28 Şubat 1823'te Fransa'da dünyaya geldi. Felsefe, tarih filolog, ilahiyat ve çevirmenlik yaptı. Ardında kırktan fazla eser bıraktı. Dil bilimine de önemli katkılar da bulundu.(Ernest Renan, *Dilin Kökeni Üzerine*, (Çev.; Atakan Altınörs), İstanbul, 2011, s.15)

⁹⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.22.

⁹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 23.;Besim (Atalay) “*Türkçede Kelime Yapma Yolları*” adlı eserinde dilde bulunan kelimeleri dört sınıfa ayırmaktadır. Bunlar: Atalardan kalma kelimeler, türetme yolu ile

Samih Rıfat Bey dilde sınıflandırmanın yapılabilmesi için öncelikli şartlara değinecekti. Buna göre dil ile soyut ve somut unsurlarının tespiti olmalıydı. Oluşum devresini tam olarak geçirmemiş dillerde ise bazı soyut ve toplu niteliklere ulaşılması olasılık dâhilindeydi. Ayrıca fetiş, tılsım ve totemler ile karışık olan dillerin yeniden oluşum dönemine indirgenmiş olabileceğini vurguladı. Bu sebeplerden dolayı ilkel dillerin; somut ve soyut unsurların dile getirildiği devirler olduğunu ifade etti. Ona göre bu süreç; işaret edilen şeyin “*açık ve bilinçsiz bir şekilde*” birbirine karıştığı bir zaman dilimi olarak değerlendirilmeliydi⁹⁹.

Konu ile ilgili olarak Fransız dilbilimci Albert Cunny’nin dil araştırmalarını “*teşhis ve ayırma dönemi*” diye iki kısımda ifade ettiğini söyledi¹⁰⁰. Konuşmasına diller arasında yapılan karşılaştırmalar hakkında bilgi vererek devam etti. Albert Cunny’nin metodu ile karşılaştırmaların dili geliştireceğini vurguladı. İleride bu metodun ana dillere uygulanacağını da belirtmekten geri durmadı¹⁰¹.

O, dilbilgisinin dillerin kökenini güvenli bir şekilde ortaya koyacağından şüpheliydi. Mevcut diller üzerindeki karşılaştırmalardan hareketle Ön Asya’nın doğusundan Avrupa’nın batısına kadar ulaşan geniş bir coğrafyada kullanılan Türkçenin ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu vurguladı. Bir tek sestem ibaret gibi görünen ilk yazılı ve anlamlı unsurlardan “*birleşme safhasına*” geçtiği kolaylıkla anlaşılacağı belirtmekteydi¹⁰². Dilin bu ikinci safhasında; harfler ve kelimeleri tamamlayan tek heceler, tek sesler ve tekdüze kanunlar ifade edilmekteydi. Bu bağlamda Samih Rıfat Bey çalışmalarından “*tek heceli birkaç unsurun ünlü harf ile başlayan kelimelerin başında bir teşhis vasıtası olarak kullanıldığı*” sonucuna ulaşmaktaydı¹⁰³.Yapılan açıklamalar bir bütün halinde değerlendirildiğinde söz konusu dilin yetkinliği ön plana çıkarılmaktaydı. Bu aynı zamanda Türk Dil Kurultayı’nın hedefleri doğrultusunda yapılacak çalışmalara da önemli bir alt-yapı oluşturmaktaydı.

Konuşmacı konuyu pekiştirmek ve Türk dünyası ile temellendirmek için aşağıdaki kelimeleri zıtlarıyla birlikte sundu. Araştırma konumuz açısından dikkate değer bulduğumuz için bu örneklemeleri olduğu gibi aktarıyoruz:

---

elde edilmiş kelimeler, yabancı kelimeler ve gezgin kelimelerdir. (B. Atalay, **Türkçe’de Kelime Yapma Yolları**, s.10-11.)

⁹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.23.

¹⁰⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.23.

¹⁰¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 23.

¹⁰²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.24.

¹⁰³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.24.

“Katmak aksi: takmak tıkanmanın da bu zümreden olduğu muhakkaktır; Sapmak muhalifi: basmak Çağatayca da pusu kurmak manasına gelen busmak kelimesinin menşei ve iptidai manası basmak gibi aşağı doğru iterek oturmaktır. Çağatayca telaffuzu ile ‘busu’ bundan alınmıştır. Kapı eşiğine busuğa denir. Basık sıfatı busuğa ve busunun ilk cezri manalarını gösterir; Kapmak aksi: bakmak bu ikinci kelimenin görmek için gözle yapılan hareket manasında kullanılması yenidir; Bakmak asıl doğrulmak ve teveccüh etmek manasına gelir. Bakışmak iki şeyin tenazuru, karşılaşması demektir. Muhalif mefhumu; bıkmak belin yanındaki boşluğa böğür denir. İkisinin teşkil ettiği vaziyet, bıkmak dediğimiz kısmı vücuda getirir; Koymak aksi yokmak Ortaasya lehçelerine sirayet manasında kullanılır. Kına yakmak tabirindeki yakmak ile kaymak ve koymak kelimeleri birbirine pek yakındır; Kesmek aksi sekmek iki hareketten biri diğerinin neticesi olabilir. Küskünün müştak olduğu küsmek kelimesi ile sökmek ve kesmek kelimeleri arasındaki münasebet meydandadır”¹⁰⁴.

Samih Rıfat Bey yukarıda verdiği örneklerden ilkel dönemde kullanılan kelimelerin yansımalarının da bir anlam içerdiği sonucuna varmaktaydı. Ona göre dilin “Tek Heceli Telaffuz Devri”nde Çince’de olduğu gibi sözcükler yanyana konularak fikirler ifade ediliyordu. Çince’de tek heceli eklerin, sözcüğün önüne ya da arkasına getirilmesi kurallara aykırı düşüyordu¹⁰⁵. Konu ile ilgili olarak yeri gelmişken Ernest Renan’ın “Dilin Kökeni Üzerine” adlı eserinden bahsetmemiz gerekmektedir. Burada ifade edilen şey, Samih Rıfat Bey’in görüşlerini desteklemektedir. Ernest Renan “Çincenin bütün dünya dillerinin ilk hali olarak kabul edilmesinin yanlış olacağını” belirtmekteydi¹⁰⁶.

Samih Rıfat Bey daha sonra Türkçenin eski dönemlerdeki kullanımlarına değindi. Ona göre bu devrede sadece sessiz değil sesli harflerde anlamlıydı. Tek heceli unsurlar birleştirildiğinde şekil ve anlamlarda fazla değişme olmamaktaydı¹⁰⁷. Konu aşağıda verilen örnekler ile desteklendi: “Sızmak: Bugünkü manasıyla suyun izmesi teraşşuhudur; Süzmek: Bu hareketin öne doğru bir üzölmek suretinde çözüldüğünü gösterir; Sökmek: Bir şeyi yerinden çıkarmaktır; Sekmek: Aynı hareketin üste doğru ve ufki şeklini ifade eder; Yırmak: Bunun inhitatı bir şeklidir; Yarmak: Yukarıdan aşağıya bölmektir”¹⁰⁸.

¹⁰⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 24.

¹⁰⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.25.

¹⁰⁶ E. Renan, Dilin Kökeni Üzerine, s.29.

¹⁰⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.25.

¹⁰⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 25.

Türk Dili'nin ilkel unsurlarının ancak kendi kökeni ve özellikleri ile açıklanabileceğini çıkarsamasında bulunmaktaydı. Devamında ise “Şimdi örnek olmak üzere ‘su’ maddesini alalım. Dilimizde ‘s artı sait’ maddesi diğer muayyen medlulleriyle beraber mayi fikrini tazammun etmektedir. İlk tek hecelik devriyle iltisakı devre arasındaki safhada bu madde kendisinden sonra gelen unsurların ahengine uyarak ‘su’, ‘si’, ‘sa’ ve ‘se’ şekillerine giriyor. Biraz evvel dediğimiz gibi: Sızmak, mayi bir satıh üzerinde dağıtmak, diğer manasıyla şedit bir surette akmak. İç sürmekte bu mana vardır; Sır, kâse ve çanak gibi şeylere sürülen renkli mayi. Sıvarmak, hayvanları sulamak; Savat, büyük küçük hayvan sürülerinin sulandığı yer. Savat suyun aktığı oluk; Salya ise sümük ve sair halinde ifrazat. Sağmak da sütü içilen hayvanların memelerini sıkarak sütünü akıtmak... Sağnak, şiddetli boşanan yağmur; Süt, memeli hayvanların dişileri yavruladıktan sonra memelerinden tereşşuh eden mayi halinde gıda; Sirke, irkmiş ve tahammuz etmiş usare”¹⁰⁹ açıklamasına yer vermektedir.

Samih Rifat Bey böylece “s artı sait” maddesinin Türk Dili'nin ayrılmaz bir parçası olduğundan şüphesi olmadığını belirtti. Daha sonra Sanskritçe¹¹⁰ “sru” ifadesinin süzmek, damlamak anlamında kullanıldığını vurguladı. Buradan hareketle şu kelimeler türetilmekteydi: “Sru: Şelale sağnak, Sroto, srotos: dere, çay, Srotasvati, srotasvini: ırmak, Srava: denizin meddi seyelan, çeşme. Sravana: ter ve idrar, Sravanti: çay”¹¹¹.

Avrupa'nın batısında da kelimenin aynen kullanıldığına dikkat çekti. Buna göre İrlanda Dili'nde: “Sruth ve sroth: ırmak Sruthon: der. Sruthail, sruhadh: denizin meddi”¹¹². Bunların bağlı olduğu fiil “srabakim” akmak “fluo” maddesinde görüldüğünü söyledi. Yine sel anlamına gelen “strabh, steamh, sruamh” kelimelerinin de türetilebileceğini dile getirdi. Sanskritçe'de sele “srava” denildiğini vurguladı. Bu kelimenin Selman-ı Farisi'nin¹¹³ serap kelimesi ile ilişkili olabileceği belirtti. Coğrafi değişiklikler, dağlık mıntıklar ve ovalar arasında bu kavramın yalancı göl ve deniz manzarasına geçmiş olabileceği üzerinde duruldu¹¹⁴.

¹⁰⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.26.

¹¹⁰ Hint-Avrupa Dil ailesinin Hint İran koluna bağlı en eski belgeli dilidir. Bu dil seçkin imtiyazlı ve özellikle din adamları tarafından konuşulmaktaydı. (Abidin İtil Cavaharatarangini, D.T.C.F Kütüphanesi, s.103.)

¹¹¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 26.

¹¹²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.26.

¹¹³ Asıl adı Mahbe b. Bazehmeşan b. Mürselan b. Yehbuzan'dır. Müslüman olduktan sonra kendisini Selman İbnü'l İslam olarak tanıttı. Ramhürmüz'de doğdu. İlk çocukluk yıllarını burada geçirdi. (İbrahim Hatipoğlu, “Selman-ı Farisi” TDV Ansiklopedisi, LVI, İstanbul, 2007, s.442)

¹¹⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.26.

“İrlanda dilinde *strabh*, Litvanya dili *sravetti* ‘akma’ kelimesi *srave*, *met*, *srovve*, ırmağın akıntısı *sraunis seyyal*, hızlı gibi *müştakatiyle görülür*¹¹⁵” Anlaşılağı üzere verilen örnekler ile Hint-Avrupa dilleri ile Türkçe arasında bir ilişki kurulmaktaydı. Bütün bu kelimelerde ortak olan fiil “su” ve “ur”dan oluşmaktaydı. Bu unsurlar dil açısından oldukça önemli idi ve köken olarak Türkçeden gelmekteydi¹¹⁶.

Bu bağlamda “Su” maddesinden bahsedildi. Onun “*Tek Hecelik Devir*” den gelseydi “*müstakillen mayi*” yani bağımsız su anlamında da kullanımının mümkün olabileceğini belirtildi. Ancak Ari dillerin hiçbirinde böyle somut bir anlam bulunmamaktaydı. Sanskritçe’de ise “*fili bie*” olarak kendisini gösterdiği belirtildi¹¹⁷. Böylece Türkçe ile Ari ve Sami dillerin zaman içerisinde geçirdikleri değişimler ortaya koyulmaktaydı.

Daha sonra Yusuf Has Hacıp tarafından 1069-1070 arasında yazılan “*Kutadgu Bilig*”¹¹⁸den aldığı cümlelerle sözlerine devam etti: “*Ruzini unutmuş yekil sen köle; Kalı kim şükür kıl kanaat bile; Tanrı senin rızkını hazırlamıştır. Güle güle ye. Elverir ki ona kanaat ederek şükürünü bilesin*”¹¹⁹. Verilen bu örnekte de ifade edildiğı üzere yine Türk dünyasının temel eserlerinden birisine atıfta bulunmaktaydı. Anlatılan konular ve verilen örnekler Türkçenin Türk dünyası üzerindeki temel bağlardan birisi olduğuna işaret etmekteydi.

Yine “*Sunoti*” kelimesinin süzmek ve suyunu çıkarmak anlamında olduğu kanısına varıldı. Buna göre su ve unutmak maddelerinden oluşması da yakın bir ihtimaldi. Daha sonra Latince’de de “*distillare*” kelimesinin de aynı şekilde kullanıldığı belirtildi. Fransızca’da ise “*Demeler: Karışık bir şeyi tanzim etmek; Dementir: Yalanını çıkarmak, tekzip etmek; Demeubler: Bir binanın mefruşatını boşaltmak.; Demembrer: Azasının parçalamak; Denicher: Yuva bozmak*”¹²⁰.

Yukarıdaki kelimelerde olduğu gibi “de” ve “di” eklerinin dağıtmak bozmak anlamlarına geldiğini belirtildi. Yine Fransızca “*Soif*” susuzluk gibi kelimelerin “*s arti sait*” tekrarı olduğu değerlendirmesinde de bulunuldu¹²¹. “İr”in hareket anlamına

¹¹⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.26.

¹¹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.26-27.

¹¹⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.27.

¹¹⁸ Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alındı. Eser, Uygur kültür havzasında ortaya çıktı. İslami unsurlar ile millî değerler harmanlandı. (Gulnisa Jamal, Muhammet Savaş Kafkasyalı, **Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi**, Ankara, 2016, s.5)

¹¹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 27.

¹²⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 27.

¹²¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.27.

geldiği de belirtildi. Bu durum tüm Avrupalı bilim insanları tarafından da kabul gördüğü özellikle belirtildi¹²².

Samih Rıfat Bey konunun daha iyi anlaşılması için konuşmasına farklı dillerden örneklerle devam etti. Buna göre: Got dilinde¹²³ “*savis*” deniz göl demektir. Eski Alman dilinde ise “*seo*” olarak ifade edilmekteydi. Ancak bu dillerin, telaffuzları zordu. Ancak yine de batı bilim insanlarının metotlarını aynen kabul ettiklerini belirtti. Ardından Anglosakson dilinde “*seaw*” Eski Almancada “*sou usare*” Litvanya dilinde “*sywas*” erimiş bal ve öz su, “*sabh*” ise salya anlamına geldiği söyledi¹²⁴.

“*Succun*” veya “*sucum*” ise bir maddenin oluşturduğu sıvıydı. Suculent öz su ile dolu herhangi bir şeydi. Samih Rıfat Bey bu sözlerinden lezzetli anlamını çıkarmaktaydı. Yine ona göre Türklerde de “*Suculent*” gibi öz suyun bolluğu ile ifade edilmekteydi. Fransızca “*sucrer*” ve “*essuyer*” kelimelerinin bir şeyin suyunun silmek anlamındaydı. “*Sucer*” emmek “*seche*” kuru demektir. “*Desceher*” kurutmayı ifade edilmekteydi. Latince “*sudara*” terlemek İngilizce “*sweat*” ve Almanca “*schweis*” de yine aynı anlamda kullanılmaktaydı¹²⁵.

Latince de ise “*sebum*” yağ Fransızca’ da “*suint*” koyunun derisinden sızan yağlı terdi. “*Suif*” ise yağ anlamına gelmekteydi. Samih Rıfat Bey Türkçede şişman anlamına gelen semiz kelimesindeki “*si*” ile sebum veya “*suif*” ifadelerindeki “*se*” ve “*su*” unsurları arasında anlamca fark olmadığını vurguladı¹²⁶. Bilindiği üzere semiz kelimesi Türkçe sözlükte eti yağı çok olan tavlı anlamına gelmektedir¹²⁷. Samih Rıfat Bey’e göre ise Sanskrit, İrlanda ve Litvanya dillerinde çay, dere, ırmak ve pınar isimlerinin Hint Avrupa dillerindeki “*unsurayi*” ile ilişki kurmaktaydı. Aynı zamanda su maddesi de ırmak anlamında kullanılmaktaydı. Asya ve Avrupa’da nehirlerin isimlerinin de su maddesinden oluşturulduğu vurgulanmaktaydı. Avrupa’da otuza yakın nehir isminin kökeninin “*su*” olduğu ifade edilmekteydi¹²⁸.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere temel amaç Ari, Sami, Hint-Avrupa ve Türkçe arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktır. Türkçenin oldukça köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektir. Bu bağlamda yukarıdaki açıklamaların ardından Arapçada suya ait kelimelerin birçoğu da “*s*” maddesi ile ifade edildiği belirtildi. Samih Rıfat Bey’in

¹²²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.27.

¹²³ Güney İskandinavya’da Gotland bölgesinde ortaya çıkmış bir kavimdir. (Peter Heather, **Gotlar**, (Çev.;Erkan Avcı), İstanbul, 2012, s.12)

¹²⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.28.

¹²⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 28.

¹²⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 28.

¹²⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi: 13.10.2017)

¹²⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 28.

verdiği örneklerden Türkçe su maddesinin Hint-Avrupa dillerine; Sami dillerinden¹²⁹ de Arapçaya geçtiği anlaşılmaktaydı. Su kelimesinin doğu ve batı dillerindeki yaygınlığı Batılı dilbilimcilerinin de dikkatini de çektiği belirtildi. Konferansta dillere ait karşılaştırmaların batıdan alındığına da dikkat çekildi. Ancak aralarında iki fark bulunmaktaydı. Bunlardan ilki batılı yazarların Türkçeyi pek göz önüne almamasıydı. İkincisi ise bilimseldi. Dilin ilk dönemlerine ait gramer veya bir kuraldan söz edilmemesini ise eleştirdi¹³⁰. Böylece Samih Rıfat Bey batılı dilbilimcilerden alınan metotların eksik noktalarını ortaya koydu. Kendilerinin belirtilen metotları geliştirdiklerini belirtmeyi de ihmal etmedi. Bu bağlamda Türkçenin köken itibarıyla eski bir dil olduğunu da ortaya koydu. Dilin ilk dönemine ait örneklerle anlatımını zenginleştirdi.

Daha sonra Sümerlerin¹³¹ kullandıkları lehçede bir harfle oluşturulan unsurlar olduğunu belirtti. Bunların aralarında hiçbir “*akli ilişki*” bulunmayan birkaç şeyi ifade etmek için kullanıldığı çıkarsamasında bulundu. Buna göre: “S” harfi akıcı anlamıyla bir gölü, denizi, ırmağı ifade etmekteydi. İlk Türklerin yaşadıkları sahaya göre etrafı çevreleyen deniz göl veya ırmaklar vardı. Türkler bunların hepsine su demektedir. Samih Rıfat Bey bu konunun Türk etimolojisini oluşturduğundan ayrıntıya girmede. Özellikle dilin ilk dönemlerinde “*i*” ve “*s*” seslerinden oluşan “*ik*” hecesinin ek, yama olduğunu vurguladı¹³².

Kurultayda verilen bir diğer örnek ise “*izme*” idi. İlk şekli “*ikisemek*” kelimesindeki “*s*” maddesi satıh ve üst anlamına geldiği belirtildi. Daha sonraki dönemde “*irsemek*” şekline dönüşerek aynı anlamda kullanıldığı söylendi. Bu sözcüğünün şart edatına karşılık geldiği belirtildi. Eski lehçelerde kullanılan şeklinin ise “*irse*” olduğunu ifade etti¹³³. Anlaşılabacağı üzere Samih Rıfat Türkçeyi bir bütün olarak ele almaktaydı. Bu bağlamda eski Türk lehçelerine de değinmekteydi.

Samih Rıfat Bey yukarıda belirtilen kelimenin kökeninin “*ikirse*” olduğuna dair kanıtlar sundu. Eski lehçelerde “*şey*” anlamında kullanılan “*nerse*” ile şart anlamında kullanılan “*erse*” arasında farklılık olduğunu belirtti. Tereddüt kelimesini de şart

---

¹²⁹ Sami dil ailesi ya da Semitik diller Afro-Asyatik dil ailesinin bir alt grubudur. Sami kavimlerin konuştuğu dildir. Eskiler bu dillerde görülen çeşitli benzerliklerden dolayı bunlara Doğu dilleri de demişlerdir. (Musa Yıldız, “*Türkiye ve Sami Dilleri*”, IV, S.15, (Güz 2004), 98.)

¹³⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.28.

¹³¹ Sümerler 3500 3000 yılları arasında yazıyı kullanıp geliştirdi. (Samuel Noah Kramer, **Tarih Sümer’de Başlar**, (Çev., Hamide Koyukan), İstanbul, 1999, s.13.)

¹³² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.31

¹³³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.32.

kelimesine benzeterek Türklerin tereddüt kelimesi yerine “*ikirgeçun*” kavramını kullandığı yorumunu yaptı¹³⁴.

Konuşmacı yukarıdaki açıklamalara ek olarak “*Se*” maddesine devam etti. Bağımsız bir ek olarak kullanıldığı zaman “*andırmak benzetmek*” anlamına geldiğini belirtti. Aksamak, tavsamak, gülümsemek kelimelerinde olmak ve andırmak fikirlerini gösterdiğini söyledi. Samih Rıfat Bey verdiği örneklerden şart ve benzetme kavramlarının bağımsız bir madde olarak ifade edildiği sonucunu çıkardı. Şart ve benzetmenin ise zihnin yaptığı bir kıyas olarak değerlendirdi. Hepsini ilk dönemde birleştiği ana nokta birbiri ile karşılaşan iki somut hattı bir arada ve ayrı hatırlamaktan ibaret olduğu belirtti. “*İrsen*” kelimesinin “*ise*” ve daha sonra “*se*” şeklinde kısaltması bulunduğunu dile getirdi¹³⁵.

Kelimenin yukarıdaki şekli ile Ari dillere geçtiğinden bahsedildi. Şart, şaşırtma, benzetme fikirleri Türkçede olduğu gibi “*s*” maddesi ile ifade edildiğine dikkat çekildi. Bu kelime Latince ve Fransızcada da kullanılmaktaydı. Türkçede ise “*gelirse giderse*” tabirlerinde olduğu gibi şart anlamını kapsadığı söylendi. Böylece iki dil arasında bağlantı kurulmaya çalışıldı. Dahi anlamına gelen “*ausssi*” deki “*si*” anlattıklarına örnek olabileceği belirtildi¹³⁶.

Yine Latincenin “*simul*” ile “*mışıl*” “*mısal*” arasında bir karşılaştırma yaptı. Dil bilimci Maurice Grammont’un Ermeni diline dair takdim ve ertelemelere dair yazdığı makaleyi örnek olarak gösterdi. Ayrıca Albert Cuny’nin “*Sarftan Evvelki Tetkikler*” adlı eserinde aynı durumu Ari dillerle Arapçayı birleştiren unsurlara uyguladığından bahsettiğini belirtti. Buradan hareketle “*misal*” ve “*simul*” kelimelerinin aynı olduğu sonucunu çıkarttı. Ayrıca Türkçede de aksamak ve tavsamak kelimelerinde olduğu gibi bir benzerlik anlamını birinci derecedeki menşei “*s*” maddesi ile ifade edilebildiğini belirtti. İsimler ve sıfatlarda da aynı fikri buna ilave edilen “*me*” unsuru ile gösterilebileceğini söyledi. Buna ekşimsi, tatlımsı, acımsı kelimelerini örnek gösterdi¹³⁷. Bu bağlamda Ari Sami dillerin “*mi-si*” veya “*si-mi*” unsurları Türkçenin bünyesinde bir kol olarak kendisini gösterdiği kanısına varıldı.

Yukarıdaki ifadelere dayanarak diller arasındaki köken ilişkisinin, maddi fikir ve anlayış ile çözümlenebileceğini belirtti. Örnek olarak Latince adalet anlamında kullanılan “*oequum*” kelimesini verdi. Bundan “*oeqpalem*” kelimesi türetilti. Fransızca

¹³⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.32.

¹³⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.32-33.

¹³⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.33.

¹³⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.33.

da müsavi, müsavileştirmek, gayrimüsavilik anlamına gelen “*egal*”, “*egalite*”, “*egaliser*” gibi kelimelerin de bu kökten geldiği dile getirdi. Burada aynı anlamı ifade eden farklı kelimeler de türetildi¹³⁸.

Daha sonra “*equi*” “*equui*” maddelerinin Türkçe sayı ismi olan ikiden başka bir şey olmadığını belirtti. Türkçenin tek heceli ve basit unsurlarına ne kadar yaklaştığı kanısına vardı. Sözlerini Fransızca örneklerle destekledi. Ardından Türkçe ile Arapça arasındaki dil ile ilgili ortak unsurlara değindi. “*abmak*” kelimesinin kendi döneminde engel olmak anlamında kullanıldığını söyledi. Türk dilinde “*ab*” hecesinin başına birer harften ibaret anlamlı unsurlar getirerek tapmak, sapmak şekillerine çevrilebilirdi. Bunların hepsine hâkim unsur eğilmek anlamındaki “*ab*” hecesiydi. “*Yapmak*” Orta Asya lehçelerinde “*kapamak örtmek*” demekti. “*Tapmak*” Çağatay dilinde¹³⁹ ise keşfetmek anlamındaydı. Azeri Türkçesinde “*yarın gelir seni bulurum*” yerine “*yarın sizge taparım*” denildiği belirtildi¹⁴⁰. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere ortak kültür, dil ve tarihi geçmişe sahip olan diğer Türk devletleri ile milli birlik ve beraberlik dil aracılığı ile vurgulanmaktaydı.

Samih Rifat Bey örneklerine Babürşah’ın¹⁴¹ bir gazeli ile devam etti. “*Canımdan özge yâri vefadar tapmadım; Gönlümden özge mahremi esrar tapmadım*”¹⁴². Buradan hareketle “*tapmak*” maddesindeki “*buluş*” anlamının bir cismin üzerine eğilip dokunma fikrinden alındığı çıkarsamasında bulundu. Ona bu anlamı veren baştaki “*t*” harfiydi. Türkler savaşa girdikleri zaman ordu merkezinin etrafında yük arabalarını yerlere yatırarak kendilerine bir siper ve istihkâm yaparlardı. Bunun ismi ise “*tapkur*” idi. İskit Türkleri’nin¹⁴³ de bu uygulama mevcut olduğu özellikle vurgulandı¹⁴⁴. Verilen örneklerle eski Türk devletleri ile kültürel ve tarihi bağlar kurulmaktaydı. Milli

¹³⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.33

¹³⁹ Çağatay Türkçesi Kuzey Doğu Türkçesi’nin ikinci döneminin ismidir. Çağatay Dili ve Edebiyatı İslami Orta Asya Türk Edebiyatının üçüncü evresi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Necmettin Hacıeminoğlu’da bu dilin fiil çekimlerini detaylı bir şekilde işlemektedir. (Zülâl Ölmez, “*Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, V, S.9, (2007), s.173-219; Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Yapı Bakımından**, Ankara, 1992, s.103.)

¹⁴⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.36.

¹⁴¹ Babürşah Ömer Şeyh Mirza’nın oğluydu. Babür Devleti’nin kurucusu Hindistan’dan Afganistan’a kadar görkemli bir imparatorluk kurdu. (Oktay Kağan- Bilal Koç, “*Hindistan’da Türklük Müslüman Türk İmparatorları Zahirü-d Din Muhammet Babürşah Gazi*”**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IV, s.271-282.)

¹⁴² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.38.

¹⁴³ Kimmerleri takip ederek Kafkaslar üzerinden Anadolu’ya inen İskitler, Anadolu tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. (İlhami Durmuş, “*Anadolu’da Kimmerleri ve İskitler*”,**Belleten**, LXI, S.231, (Ankara Ağustos 1997),s.239.)

¹⁴⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.36.

duygulara atıfta bulunulmaktaydı. Bahsedilen kelimenin ise kökeninin Türkçe olduğu belirtilmekteydi.

Samih Rıfat Bey “*tepme*” kelimesinin ayakta yapılan bir hareket anlamına geldiğini belirtti. Kelimenin başka diller ile de bağlantısına değindi. Arapçanın “*sūlasi cevherlerini*” yani üçlü kökten oluşan kelimeleri, ikili olarak anlatılınca “*tabk*” ve “*tabı*” kelimeleri arasında ilişki olduğunu saptadı. Bunu Türkçedeki “*tap*” kelimesi ile birleştirilmek suretiyle inceledi ve Sözcüğün kökenini araştırdı. Türkçede “*tap*” kelimesinin oluşmasına hâkim olan etimoloji kanunu ile kökenin Türkçe olduğu çıkarsamasında bulundu. Sanskritçe’de ise namaz “*salât ve tekrim*” demektir. “*nam*” kelimesi eğilmek anlamındaydı¹⁴⁵. Sanskritçe günümüzde kısmen Hindistan’da kullanılmaktadır¹⁴⁶.

Samih Rıfat Bey ibadetin maddi anlamının eğilmek ya da secde etmek olduğu çıkarsamasında bulunmaktaydı. “*Tapmak*” kelimesinin de aynı amaçla kullanıldığı belirtilmekteydi. Yine Türkçenin bir ya da iki harften ibaret olan anlamlı unsurlarını olduğu gibi muhafaza ettiği sonucuna vardı¹⁴⁷.

Kendisi daha sonra Türkçenin oluşum çağına ait bazı kelimelere değindi. Bunların Ari Sami dillerle bağına değindi. Türklerin Orta Asya’dan batıya ve Mezopotamya’ya birden fazla göç gerçekleştirdikleri sonucuna vardı. Böylece bölgeler arası etkileşimler de oldu. Bunu gösteren en belirgin unsur ise dildi. Samih Rıfat Bey buna örnek olarak köy kelimesini verdi¹⁴⁸. Bilindiği üzere Türkçe sözlükte köy genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları ve diğer yapıları bu hayatı yansıtan yerleşim birimi¹⁴⁹ olarak tanımlanmaktadır. Konuşmacı bu kelimeye yakın bir kavramın Hint-Avrupa dillerine geçtiği savını ileri sürdü. Filologlara göre “*köy*” ya da “*koy*” kelimesi Sanskritçe’de öküzlerin muhafazası için yapılan bina anlamına gelen “*gavya*” tabirinden alındığı da belirtildi¹⁵⁰.

Daha sonraki yıllarda da konu üzerine birçok eser kaleme alındı. İbrahim Kafesoğlu “*Türk Milli Kültürü*” adlı eserinde insanoğlunun hayatında eskiçağlardan itibaren ziraat ve hayvancılığın büyük yer tuttuğuna değinmekteydi. Türk ekonomisinin temelini ise coğrafi ve iklimsel sebeplerle çobanlık ve hayvan besleyiciliği

¹⁴⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.38.

¹⁴⁶ Abidin İtil, *Cavaharatarangini*, s.111.

¹⁴⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 38.

¹⁴⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s 39.

¹⁴⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS (Erişim Tarihi:13.10.2017)

¹⁵⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.40.

oluşturmaktaydı¹⁵¹. Samih Rıfat Bey ise hayvanlara özellikle sığır cinsine değerli servetler ödendiğini belirtti. İktidar vasıtası olarak dahi görüldüğünü söyledi. Bu bağlamda Türk İran hükümdarlarının birçoğuna “*camashb*”, “*biyorsab*” gibi unvanlar verildiği vurguladı. Bu terimler onların maddi kuvvet ve servetini ifade ediyordu. Hatta bazı savaşlarda galip taraf, mağlup taraftan bir öküz gönünün işgal edileceği kadar arazi istiyordu. Gelinlerin çeyizleri de bir öküzün kıymeti ile ya da kaldırabileceği ağırlığın değeri ile ölçülürdü¹⁵².

Konuşmacı Batı filologlarının ise köy kelimeni kökenini “*gavya-öküz adamı*” tarzında bir anlamı olduğunu söylediklerini belirtti. Ona göre ise kelimelerin oluşmasında çeşitli ihtimaller olabilmekteydi. Buna en açık örnek Türkçedeki çiftlik¹⁵³. Bilindiği üzere Türkçe sözlükte çiftlik; tarım yapılan, hayvan yetiştirilen, çalışanlarının da oturması için evler bulunan geniş toprak parçası¹⁵⁴ anlamında kullanılmaktaydı. Daha sonraki yıllarda konuyu ele alan Ömer Lütfü Barkan, Osmanlı Devleti’nde de olduğu gibi çiftlik esasen bir çift öküzün sürebileceği kadar araziye ifade ettiğini belirtmektedir¹⁵⁵.

Samih Rıfat Bey daha sonra tek harften oluşan anlamlı unsurlara, ünlü harflerle başlayan tek heceli kelimeler ekledi. Bunlar üzerinde bir takım ayırmalarda bulundu. Türklerin ilk aile ve kabilevi hükümet hayatını, kelimelerini, karşılaştırmalar yaptı. Ardından Türklerin cemiyet teşkilatına ait sınıflandırma ve kıyaslamalar ile köyün ne demek olduğunu açıkladı. “*Gavla*” ile öküz ilişkisinin düşük olduğunu söyledi. Bu durumu Batılı dilbilimcilerin Türkçe ile Ari, Sami diller arasına koyduğu bir engel olarak değerlendirdi. Türkçe ile Ari Sami diller arasındaki karşılaştırmaların dilbilimi ile ilişkisi olduğu sonucuna vardı. Samih Rıfat Bey tarafından yapılan açıklamalar şöyle tasnif edildi:

a) Coğrafi ve Topografik İsimler

Samih Rıfat Bey de konuya ilişkin aşağıdaki örnekleri verdi: Mer-Marön: Deniz ve okyanus Yunanca hariç Ari dillerde ortak kullanılıyordu. Sanskritçe’de ise “*mir*” deniz, okyanus anlamındaydı. Başka dillerde de sadece deniz için kullanılan çeşitli ifadeler mevcuttu. Bunlar: “*Latince: Mare, İrlanda: Muir, Kimri: Mor, Armorik: Mor,*

¹⁵¹İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1993, s.304.

¹⁵²*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.39.

¹⁵³*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.40.

¹⁵⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK (Erişim Tarihi:13.10.2017)

¹⁵⁵Ömer Lütfü Barkan, “*İslam Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı Hukuku’nda Aldığı Şekiller*”, *İHFM*, VII, S.4, (1941), s.906-942.

Gotik: *Marei*, Anglosakson: *Mere*, Lituvanya: *Mares*, Eski Slavca: *Moru*, Polonya: *Morze*, İllirya: *Morza*”¹⁵⁶ idi.

Samih Rıfat Bey verdiği örneklerde küçük farklılıklar olmakla birlikte asıl anlamın değişmeyeceğini söyledi. Batılı dilbilimcilerin ise “*m-r*” harflerinin kökeni ve anlamını çöl kelimesinde aradıklarını belirtti. Konuşmasına isim vermeden Ari ırktan bir yazarın ifadeleri ile devam etti:

*“Malumdur ki Bakteryan Hazar Deniz’imden geniş bir çöl ile ayrılmıştır. Bu çöl Belh’in hemen otuz mil ilerisinde başlar. Ve kadim Horasan kıtasını teşkil eden şimdiki Harezm bölgesinden içperlere doğru gider. Zendavesta’nın Mouri adıyla kaydettiği mümbit Merv vahası bu çöldedir. Sanskritçe’nin ‘maru’ kelimesi ile karşılaşan bu ismin sureti umumiyede çöl manasında olduğu muhakkaktır”*¹⁵⁷.

Burada özellikle “*mir-deniz*”, “*maru-çöl*” kelimeleri arasındaki ilişkiye değinildi. Samih Rıfat Bey, “*Mer*” isminin kuru bir çölü ifade ettiği görüşüne katılmadığını söyledi. Çünkü kendisi “*mare*” sözcüğünün kökenin çölden ziyade bataklık, büyü ve ırmak anlamı var olduğu fikrindeydi. Buna ise çeşitli kanıtlar sundu. Eski Almancada ve İngilizcede “*marsch*” bataklık anlamına geldiğini söyledi. Latince “*mare*”deniz sözü ilk olarak MÖ. 1000 hatta neolitik dönemden itibaren var olan Keltlerin dilinden¹⁵⁸ geçtiği belirtildi¹⁵⁹.

Eski Türkçede ırmaklara “*moran*” adı verildiğini söyledi. Buna kanıt olarak Uygur¹⁶⁰ ve Oğuz dilinde yazılmış hikâyeleri gösterdi. Burada nehir “*İtil Moran*” olarak geçmekteydi. Yine su mandası “*yak*” denilen uzun yakalı hayvana “*moran öküz*” denilmekteydi. Bu anlatılanlardan yazarın “*m-r*” maddesinde çöl anlamını aranmasının sebebi bölgenin günümüzde olduğu gibi eskiden de çöl olduğunun zannedilmesinden kaynaklandığı çıkarılmasında bulundu. Böylece bataklık ve ırmak anlamında “*m-r*” kullanıldığı sonucuna varıldı. Zaman içerisinde sular giderek azaldıkça yalnızca büyük

¹⁵⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, 43.

¹⁵⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.43

¹⁵⁸ Keltler sözcüğü ilk kez M.Ö. V. yüzyılda Yunanlı yazar Miletoslu Hekataios tarafından kullanıldı. Kelt Tarihi genellikle MÖ. 700lerde başlatılır. Ancak onların ilk ortaya çıkışları M.Ö. 100 hatta Neolitik döneme kadar götürülmektedir. (Venceslas, Kruta, **Keltler** (Çev.;İsmail Yerguz), Ankara, 2009, s.105; Norman Davies **Avrupa Tarihi**,(Çev Burcu Çığman- Elif Topçugil), Ankara,2011, s.105.)

¹⁵⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.43.

¹⁶⁰Uygur Devleti, Ötüken’de yaşayan Türk boyları tarafından 744’de kuruldu. 840’da ise Kırgızlar tarafından yıkıldıktan sonra bir kısmı Tufan Bölgesine yerleşti. (Gülçin Çandarlıoğlu, “*Uygur Devleti Tarihi ve Kültürü Çin Kaynaklarına ve Uygur Kitabelerine Göre*” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXI, S.1, (Temmuz 2006), s.247.)

bataklıklar ırmaklar kaldı. Bu bağlamda Samih Rıfat Bey kelimenin ırmak, bataklık, deniz, delta anlamlarını ifade ettiği vurguladı¹⁶¹.

Daha sonraki yıllarda ele alınan eserlerde de Eski Türk devletlerinde “*su kültü*”nın oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Fuzuli Bayat’ın “*Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*” adlı çalışması da konumuz açısından oldukça önemlidir. Burada Türk yaratılış mitinin özünde “*su*” olduğu bilgisi yer almaktadır. Bütün canlılar ondan yaratılmıştır. “*Su*” başlangıç olduğu gibi dünyanın sonunu da getiren unsurdur¹⁶².

Samih Rıfat Bey de su ile ilgisi olduğu düşündüğü “*Moran*” kelimesinin Türkçe kökenini “*m-r*” harfleri ile ortaya koydu. Ona göre yağmur çamur kelimesindeki “*mur*” ifadesi anlamsız değildi. Dilin tek heceli çağında “*y*” maddesi su ve yağmur fikrini ifade etmekteydi. Türkçe ile ilişkisi olan Çince’de “*yu*” yağmur demekti. Yumak ve yıkmak “*aslı yaykamak*” su ile yıkamaktı. Böylece “*yu*” ve “*yay*” kelimelerinin “*su*” olduğu çıkarsamasında bulundu¹⁶³. Ötüken’de yaşayan boylar tarafından 744’de kurulan Uygurlar’da ise büyük su birikintilerine, su “*yala*” denmekteydi. Çağatayca da ağlamak yerine “*yığlamak*” terimi kullanılmaktaydı. Bu verilen örneklerden “*y*” harfinin su, yağmur demek olduğu sonucuna varıldı. Daha sonra “*uranüs, varuna, boran*” kelimeleri ele alındı. Türk Çağatay lehçesinde “*boragan*” kelimesi kasırga, şiddetli rüzgâr, dalga gibi anlamlara geldiği belirtildi. Bu sözcüklerin lehçe farklılıkları ile Ari dillere geçtiğini vurgulandı¹⁶⁴.

Hintliler, dünyanın dört tarafının ayrı ilahlar tarafından idare edildiğine inanıyordu. Kuzeyde Zenginlikler Tanrısı Kauvera vardı. Güney’de Yokluk ve Ölüm Tanrısı Yama bulunmaktaydı. Doğuya Ateş Tanrısı Agni, Batıya ise Okyanus Tanrısı Varuna hâkimdi¹⁶⁵. Daha sonraki yıllarda konuyu ele alan Devdutt Pattanaik’in “*Hint Mitolojisine Giriş Mit ve Mitya*” adlı eseri yukarıdaki bilgileri doğrular nitelikteydi¹⁶⁶. Aynı zamanda Hintçe’de batıya “*varunu- deniz mıntıkası*” deniliyordu. Konuşmacı bunun sebebinin Mayıs aylarında Hindistan’ın batısına devamlı yağmur yağması olduğunu söyledi. Batıda musonların kesilmesi yağmur ve fırtınaların tamamen durması anlamına gelmekteydi. Şiddetli kış aylarında da kendisini göstermekteydi. Samih Rıfat Bey Hint mitolojisindeki Varuna’nın kudret ve gazabını en iyi ifade eden denizlerin

¹⁶¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.44.

¹⁶²Fuzuli Bayat, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul, 2006, s.248.

¹⁶³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.44.

¹⁶⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.45.

¹⁶⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.45.

¹⁶⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.45; Devdutt Pattanaik, *Hint Mitolojisine Giriş Mit ve Mitya*, (Çev. Çiğdem Erkal), Ankara, 2016, s. 139-144;

batıda olduğu belirtti. Fırtına ve deniz ifadesini birleştirdi. Varun ve boran; dalga ve fırtınayı ifade etmekteydi. Helenlerin ise Varunaya, Uranüs dediklerini vurgulanmaktaydı¹⁶⁷.

Yukarıda verilen bilgilerin ardından Ari dillerinde “v” harfi bazı lehçesel farklılıklarla “*duble v*” ile ifade edildiği belirtildi. “O” ve “v” birbirinin yerine kullanılabilirdi. Bunun yanı sıra “b” ve “v” de birbirinin yerine geçebilirdi. Zaten Yunan dilinde “b” harfi mevcut değildi. Bundan dolayı “*buran*” sözcüğüne “*vuratus*” ya da “*avuratus*” denilmekteydi. Kelime zamanla “*uranus*” tarzında ifade edilmeye başlanmıştı. Deniz kelimesi ile de ilişkisi vardı. Birçok eski kavimde olduğu gibi Pelajlar ve Helenler de kendilerini yerin ve göğün çocuğu kabul ediyordu. Pelajlar’ın ilk ataları soy bilimine göre gök “*oxanus*” terimi ile ifade edilmekteydi. Elenler ise bunun yerine “*uranus*” kelimesini kullanmaktaydı. Bu iki kelimenin anlamı da “*gök*” demektir. Aynı zamanda birçok eski millet gibi Elenler de gökyüzünün tamamını kuşatan büyük bir su halinde bulunduğuna inanılmaktaydı¹⁶⁸.

Çivi yazısını bulan ve eğitime büyük önem veren Sümerler “*Ap-Su*” adını verdikleri Tanrı büyük bir denizin ayrı vasıflarını temsil etmekteydi¹⁶⁹. Bazı Pelajlar kendilerini topraktan ya da denizden olduklarına inanırdı. Helenler ise kendilerini “*ocean*” devlerin ve siklopların babası olan kudret sahibi “*gök ile gaya*”, “*kaya*”nın birleşmesinden vücuda geldiklerine inanmaktaydı. Bu ifadelerdeki “*ocean*” ve “*gök*” tabirleri varuna ve boran kelimelerine karşılık gelmekteydi¹⁷⁰.

Yunan mitolojisine göre ise Uranus insanlar ve devlerin babası idi. Bunun yanı sıra fırtınalı denizlere hâkim olan Tritopatares ya da Patreis onun ile yerin çocuğu idi. Atina’da Patreis’e ibadet edilmekteydi. Tritopatares adının başındaki Triton İrlanda dilinde deniz, fırtına demektir. Uranus maddi bir gökten ziyade dalgalı bir okyanus, bir Ap-Su idi. Daha sonraki yıllarda konu üzerine çalışma yapan Robert Graves’de “*Yunan Mitolojisi*” adlı eserinde Yunan Tanrılarından bahsetmekteydi¹⁷¹.

Daha sonra Oğan, Oxean-Oxanus kelimeleri incelendi. Çeşitli dillerde dış deniz okyanus anlamında kullanılan “*oceana*” sözcüğünün kökeni hakkında birçok fikir bulunduğu belirtildi. Ardından bunlardan birkaçına değinildi. Ocean kelimesinin Yunan dilinde “*oxeanus*” idi. Latince’de “*ocenus*” denilmektedir. İrlanda dilinde “*aigen-*

¹⁶⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.46.

¹⁶⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.46.

¹⁶⁹ S. Noah Kramer, **Tarih Sümer’de Başlar**, s.11; **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.46-47.

¹⁷⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.47.

¹⁷¹ Robert Graves, **Yunan Mitolojisi**, (Çev.; Uğur Akpur), İstanbul, 1960, s.22; Şefik Can, **Klasik Yunan Mitolojisi**, Ankara, 1970, s.22.

aiegan” şeklinde kullanılırdı. Hint-Avrupa dillerindeki yansıması “*ogen*” idi. Samih Rifat Bey “*Bochard*” adlı yazarın eserinde eskilerin bu kelimeyi okyanus anlamında kullanıldığını örnekler ile açıkladığını söyledi. Yine kelimenin Gal dillerinde deniz, girdap, derinlik kuvvet, ilah anlamlarına geldiği belirtildi. Özellikle ilah ve kuvvet manalarında “*oge*” kelimesi Allah’a mahsus sıfatlardan biri olan “*ogan*” kelimesi olduğu vurgulandı¹⁷².

Samih Rifat Bey’e göre Türklerin “*ogan*” kelimesinin Dünya’yı kaplayan su anlamına geldiğini gösteren tarihi ve etnografik bir bilgi yoktu. Ancak bunu onaylayan deliller vardı¹⁷³. “*Ogan*” kelimesi bir taraftan yükseklik genişlik anlamları ile “*oğ*” ve “*ağ-mak, ağa, ağaç*” maddeleri ile birleşmekteydi. Diğer taraftan ise ırmak anlamında olan öğüz, öğük, oğuz kelimeleri ile bağlantılıydı. Oğ, kök gibi çadırın en üstündeki çatı direkleriydi. Sanskritçe de akıntı, sel anlamında “*ogha*” kullanılmaktaydı. Hintliler Türklerin öküz dedikleri Ceyhun Nehri’ne “*vakş*” derdi. Bunun Yunanca karşılığı “*oxus*” idi¹⁷⁴. Bahaeddin Ögel “*Türk Mitolojisi II*” adlı eserinde Oğuz kelimesini de detaylı olarak incelemiştir. Oğuz Kağan’ın doğuşu, Türk mitolojisi ve destanları ile anlatılmaktadır¹⁷⁵.

Samih Rifat Bey’e göre Arilerin doğudan Avrupa’ya taşıdıkları kavramlardan birisi, Tanrı’nın adlarından olan “*ogan*” sözcüğü idi. Bunun dünyayı çevreleyen su olması ikinci vurgulanan husustu. Burada asıl önemli olan ise Ariler ve Türklerin Tanrısının Ogan olmasıydı. İki Ogan’ın aynı olduğuna Samih Rifat Bey’in şüphesinin bulunmadığını belirtmekteydi¹⁷⁶.

Ogan kelimesinden sonra “*Kulzüm*” ele alındı. Samih Rifat Bey dil tartışmalarında Habeş Denizi’ne verilen “*Kulzüm*” ismi üzerine yoğunlaştı. Arapça sözlüklerde bu kavrama değinildiğini ancak kökeninin Arapça olmadığı kanaatindeydi. Çünkü dört asli harfle oluşan isimler bu dile ait değildi. Bu durumda kurultayda tek heceli unsurların incelenmesine karar verildi. “*K*” maddesi “*hararet ve ziya*” anlamında aynı derecede yaygındı. “*Kuğ*” Çağatay Türkçesinde “*kıvılcım*” demekti¹⁷⁷.

“*Kızmak: Ateşin izmesi: sızmak suyun izlenmesi olduğu gibi; Kızarmak: Ateşe dönmek. Kığı sarmak.; Kaynamak: Ateşte galeyan etmek.; Kavrulmak: Kuğ ateş vurulmuş olmak; hafifi: güremek; Favut: Çağatayca kavrulmuş nohut; Kak: Güneşte*

¹⁷²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.47.

¹⁷³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.47.

¹⁷⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.48.

¹⁷⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II*, Ankara, 2010, s.12.

¹⁷⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.48.

¹⁷⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.48.

kurutulan meyva; Kırmaç: Tencer dibinde kalmış yanık şeyler; Kurum: İsten hâsıl olan siyah ve kesif tabaka; Göymek: Yanmak aslı köymek ‘k’ nin ‘ge’ ye tahavvülü muayyen lehçelere mahsustur; Köylenmek: Çağatayca hummaya tutulmak. Gırızı hararetin humma ile yükselmesi; Göğüm: Ateşe giren kap. Kazan gibi; Günlük: Ateşte yakılan ağır koku; Gök: Zıyanın öğmesinden toplanmasından husule gelen renk. Göğremek bundandır”¹⁷⁸.

Yukarıda yapılan örneklendirmelerin ardından Latince de kelimenin kullanımına değinildi. Buna göre: “*ca*” sesi “*leo*” maddesi ile beraber ateşi ve harareti ifade etmekteydi. Bundan ise birçok sözcük türetilmekteydi. Fransızca “*chaleur-hararet*”, “*chaudron- kazan*” gibi kelimeler Latincenin “*calare-hararetlenmek*” fiilinden alındığı da vurgulanmaktaydı¹⁷⁹.

Samih Rifat Bey “*Kulzüm*” kelimesinin Habeşistan Denizi’nin kıvıllığını ifade ettiğini belirtti. Kızıl Deniz’e “*Bahr-ı Ahmer*” adının verildiği vurguladı. Kelimenin ilk harfi olan “*k*”nın dil ile ilişkisi olan bir geleneği ifade ettiğini söyledi¹⁸⁰. Kuslar, Muzlar ve Oğuzlar aynı Türk olduğu çıkarsamasında bulundu. Batı dilbilimcilerinin ise Kulzüm kelimesinin Türkler zamanında kullanılan “*Kuğulcım Deniz*” olarak ifade ettiklerini özellikle vurguladı¹⁸¹.

Ona göre Yunan dilinde açık deniz, deniz anlamlarını ifade eden “*plagos*” ve “*talaşsa*” kelimelerinin kökeni belli değildi. Konu hakkında bir takım görüşler vardı. Ancak bunlar içerisinde çok tezatlıklar mevcuttu. Bundan dolayı kelimenin kökenin Yunan ve Latin dillerinde aranması daha mantıklıydı. “*Plagos*” “*plage*” sözcüklerine en yakın ihtimal “*bulak*” kelimesiydi. Bu tabir “*kaynak, pınar*” demektir. Çoğu kez kenar anlamına da gelmekteydi¹⁸².

Gözün yaş gelen kenarına göz bulağı denilmekteydi. Buna örnek olarak da Fuzuli’nin şu ifadelerine yer verildi: “*Bir gün gelip basanda kadem göz bulağına*”¹⁸³. Mısırda kullanılan “*bulak*” kenar, kıyı anlamında olduğu belirtilmekteydi. Yine “*Plage*” “*plage*” “*plagosun*” kelimelerinin anlamından ise Güney Avrupa sahillerinde yaşayan Türkler iç denizlere ve girintilere Akdeniz bulağı olarak ifade ettiği sonucuna varıldı¹⁸⁴.

¹⁷⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.49.

¹⁷⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.49.

¹⁸⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.49.

¹⁸¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.49.

¹⁸²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.50.

¹⁸³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.50.

¹⁸⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.50.

Samih Rıfat Bey incelediği bir diğer sözcük ise “*Talassa*” idi. Bu bağlamda eski Türk lehçelerinde göller ve ırmaklara “*talay*” denildiğini belirtti. Çağatay dilinde dalga girdap anlamlarında kullanılan “*talga*”, “*talgun*” kelimelerinin de bunlar ile ilişkili olduğunu dile getirdi¹⁸⁵. Anlaşılacağı üzere yapılan sunumda Türkiye ile dil, kültür ve tarihi bağları olan diğer Türk devletlerinden de örnekler verilmekteydi.

“*Talassa*” kelimesinin ardından “*damar*” sözcüğü ele alındı¹⁸⁶. Bilindiği üzere Türkçe sözlükte “*damar*” hayat için gerekli olan, kan akımını vücudun her yerine taşıyan elastik, boru şeklindeki dolaşım sisteminin bir parçası¹⁸⁷ olarak tanımlanmaktaydı. Samih Rıfat Bey’e göre ise kelimenin anlamı “*suyun ya da kanın damlar gibi*” vurması değildi. Ona göre “*tam*” maddesinin etrafında oluşan ilk çağrışımın “*karartı*” olduğuydu. Yine madenler toprak altında damar teşkil ederdi. Bunlar daha ziyade koyuluğu ve karartısı ile seçilirdi. Beyazımsı ebrulara da daha sonradan bu ad verildi. Cehennemi ifade eden “*tumuğ*”, ağzın tavanına “*tamağ*” isimleri bu son anlamı temsil ederdi¹⁸⁸.

Konuşmacı yukarıda belirtilen kelimenin farklı lehçelerde de “*tamur*” olarak telaffuz edildiğini belirtti. Ona göre Sanskritçede “*tamar*” su demekti. Türkçede olduğu gibi demire “*tamara-kurşun madeni*” denmekteydi. Sanskritçe’de “*timira*” karanlık anlamında kullanılmaktaydı¹⁸⁹. Böylece iki dil arasında da bir takım benzer kullanımların olduğu gösterildi. Daha sonra ilk çağrışımların kökeni ne olursa olsun “*tanmak*” ve “*tanışmak*” maddelerindeki fiil özünün Hint-Avrupa dillerinde aynen bulunduğu vurgulandı. “*Temur*”, “*tamar*” Sanskritçe “*tamara-tamar*” şeklinde varlığını koruduğu dile getirildi¹⁹⁰.

“*Damardan*” sonra ise dağ, tepe, kır isimleri ele alındı. Buna göre Doğu Türkçesinde telaffuz edilen “*dağ*” kelimesinin kökenini “*tak*” idi. Orta Asya¹⁹¹ lehçelerinde ilk halini muhafaza etmekteydi. Ayrıca aşağıdan yukarıya toplanan şey anlamındaydı. Takın eşanlamlısı olan “*tik*” ise “*dik*” olarak kullanılmaktaydı. İsmi nitelemekteydi. Dik ise yokuş, diklik, dikine gitmekti. Kurultayda “*dağ, dik ve düz*” tabirlerinin yanı sıra “*diz*”in de arazi taksimatına ait bir isim ya da sıfat yerine

¹⁸⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.50.

¹⁸⁶ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.51.

¹⁸⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime 28.10.2017

¹⁸⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.51.

¹⁸⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.51.

¹⁹⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.51.

¹⁹¹ Dar anlamı ile Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan Türkmenistan, Tacikistan’ı tanımlar. Binlerce yıldır Doğu ve Batı Çin Hindistan, İran, Akdeniz toprakları arasında köprü görevi görmektedir. (Peter B. Golden, **Dünya Tarihinde Orta Asya**, (Çev.;Yahya Kemal Taştan), İstanbul,2006, s.17.)

kullanılabileceği ifade edilmekteydi. Samih Rıfat Bey'e göre “*diz*”in zaten vücudun bir parçası olarak kullanılması sonraki dönemlerdeydi¹⁹².

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra yüksek dağlar üzerinde ortaya çıkan doğal çıplaklık, dağ tepesi ve “*dazlık*” kavramlarının birleşmiş olabileceği ihtimalinden söz edildi. Buna göre: İran dilinde “*daz*” ve “*diz*” tepe demektir. Kale muhafızlarına “*dizdar*” denirdi. İrlanda dilinde “*daiz*”, İskandinav dilinde “*tez, yığın*” bunların hepsinde “*dağsi*”, “*diğsi*” olan bir anlamı vardı. Ari dillerinde “*daz*” kelimesinin tepe olması da aralarındaki ilişkiyi göstermekteydi¹⁹³.

Ayrıca Samih Rıfat Bey “*kır*”, “*gör*” şehir ve kasaba haricinde bayındırlık ve ziraat olmayan yerlere Doğu Türkçesinde kır denildiğini söyledi. Bu anlamın Doğu Türklerinin yayıldıkları sahaya göre olduğunu belirtti. “*Kır*”ın bazı lehçelerde ise dağ başının yüksekliğine denildiğini vurguladı. Karahanlıların¹⁹⁴ her şeyin kenara gelen tarafındaki yüksekliğe “*kir*” dediklerini vurguladı¹⁹⁵.

Yine “*Kıral*”, kenar ve sahil anlamına gelmekteydi. “*Jakatay*” adlı Türklerin gemi karaya oturdu yerine “*gemi kırağı kokişti*” dedikleri kurultayda dile getirildi¹⁹⁶. Dağbaşı demek olan “*kır*” sahil anlamı olan “*kara*” ile de ilişkili olduğu çıkarsamasında bulunuldu. Sözlüklerde ağaçlık tarzında ifade edilen “*koru*” kelimesi de “*kara*”, “*krağ*” ile birlikte ortaya çıktığı iddia edildi. Samih Rıfat Bey'e göre Türkçede “*gör*” kelimesi orman anlamındaydı. Bu bağlamda Sultan Boz Kır Köyü civarındaki ormanlığa “*karagör*” denildiğini kulaklarıyla duyduğunu söyledi. Sanskritçe’de “*giri*” dağ, tepe demektir. Türkçede “*koru*”, orman anlamındaydı¹⁹⁷. Samih Rıfat Bey’in amacı belirtilen kelimelerin kökeninin Türkçe olduğunu ispat etmektir. Böylece Türkçenin sahip olduğu zengin geçmişi ile diğer dilleri de etkisi altına aldığını belirtmekteydi.

Kurultayda değinilen bir diğer kelime de “*dere*” idi. Buna göre: Türkler dağ arası anlamında dere terimini kullanmaktaydı. Sanskritçe’de “*dari- dara*” terimleri mağara ayrık kavramlarını birleştirirdi. Türkçe ve Sanskritçenin bu kelimeyi birbirlerinden ya da başka yerden aldığı düşünülebilirdi. Bu kelimenin Türkçe mi yoksa Ari dillere ait olduğu tartışıldı. Dillerin karşılaştırmasında benzerliklere hâkim olan temel kanunlar değerlendirildi. Sözcüğün Ari dillerde mevcut olmadığı vurgulandı.

¹⁹²Birinci Türk Dili Kurultayı, 52.

¹⁹³Birinci Türk Dili Kurultayı, 52.

¹⁹⁴Karahanlılar Maverâünnehir ve Doğu Türkistan’da 840-1212 arasında hüküm sürdü. (Akartürk Karaman, “*Karahanlı Türkçesi Yazı Dili Hangi Lehçe’ye dayanıyordu*”**Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, III, S.2, (2014) s. 13-28)

¹⁹⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, 52.

¹⁹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.53.

¹⁹⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.53

Köken olarak Türkçe olduğu sonucuna varıldı. “Dere” kelimesinin “ara, yara” sözcüklerinin bağlı bulundukları tek heceli dönemde ortaya çıktığını söyledi. Ona göre Bu kelimeler bir şeyin yarılmasını, ikiye ayrılmasını ifade etmekteydi. Sanskritçe’de küçük bir telaffuz farkı ile aynen bulunmaktaydı. Ancak Ari dillerde yoktu¹⁹⁸.

Daha sonra ara, yara, dere, bere kategorisinden sonra dal, dil, del üzerine yapılan incelemelerde de yine belirtilen kelimelerin Türkçe kökenli olduğu sonucuna varıldı¹⁹⁹. Bilindiği üzere “alan-aran” Türkçe sözlükte orman içinde ağaçsız düzlük, kayran²⁰⁰ anlamına gelmektedir. Halk dilinde ise açık ve boşluğu ifade etmekte ve sıfat olarak kullanılmaktaydı. Samih Rıfat Bey, Hülâsa-i Abbasi’nin²⁰¹ nehir yatağı etrafındaki yükseklikler için bu terimi kullandığını belirtti. Kelimenin yaban, yer, dağ, yükseklik anlamına geldiği ona göre açıkça ortadaydı. Sanskritçede ise bu sözcüğe karşılık “aranya” kelimesi kullanılmaktaydı. Çıplak orman, yabancı, uzak kelimelerini ifade etmekteydi²⁰².

Son olarak ise “Alp-Albas” kelimesinden bahsedildi. Samih Rıfat Bey “Gal” ülkesi ile İtalya arasındaki dağlara Alp adı verildiğini belirtti. Dilbilimciler Alp’in Yunanca “alfos” ile ilişkisi olduğunu savunmaktaydı. Bununla Alplerin üzerindeki karlı tepeler kast edilmekteydi. Ancak bu ilişki birkaç noktada hatalı idi. Öncelikle “Akdağ” yerine sadece “ak” denmesi kabul edilmemekteydi. Akdağ-Aladağ denilebilirdi. Buna karşın Ak, kara ile coğrafi bir terim açıklanamazdı²⁰³.

Samih Rıfat Bey Keltlerin²⁰⁴ bütün yüksek dağlara “alp” ya da “olbe” dediklerini söyledi. Thucydides’in²⁰⁵ ise “orgos” mevkinde “alp” adı verilen bir şato olduğundan bahsettiğini belirtti. Yine birçok eski kavim devlerin yüksek dağlarda gizlendiğine inanmaktaydı. Bu yüzden buralara “dev dağı, ada” gibi isimler verildiği de belirtildi²⁰⁶.

¹⁹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.54.

¹⁹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.54.

²⁰⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi:13.10.2017)

²⁰¹ Çağatayca’ya ait bir sözlüktü. Hülâsa-i Abbasi adlı sözlük Abbas tarafından yazıldı. Tahran ve Paris nüshalarında bir takım hatalar bulunmaktaydı. (Zuhal Kargı Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, **Kebikeç**, S.6, (1988), s.142.)

²⁰²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.55.

²⁰³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.55.

²⁰⁴Keltler, ilkçağlarda Avrupa’da yaşamıştır. Günümüzde ise altı ulustan oluşmaktadır. (<http://www.halukberkmen.net/pdf/375.pdf> (Erişim Tarihi: 07.03.10.2018)

²⁰⁵ Thukdides, eski Yunan tarihçiydi. Bilimsel tarihin öncüsüyüdü. (Thukdides, **Peloponnesoslarla Atinalıların Savaşı**, (Çev.; Halil Demircioğlu), Ankara, 1972, s.10.)

²⁰⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.55.

Eski Türklerde kullanılan “alp”in; yiğit, kahraman, cesur, bahadır kimse anlamında olduğu dile getirildi²⁰⁷. Alparslan, Alptunga gibi isimlerin kuvvetli anlamında bir sıfat olarak kullanıldığı yorumu yapıldı. Bu kelimeler eski Türk devletlerin de kullanılan sözcükler olması, konumuz açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Ardından Yunan dilinde ise “albos”un bu kelimeye karşılık geldiği belirtildi. Kelimenin “dev” anlamında olduğu vurgulandı Alp Dağları’nın da bu devler olduğu yorumu yapıldı. Keltlerin de yüksek dağlara “alp” adını vermesinin, dağ-dev-yiğit arasındaki ilişkiyi açıkladığı çıkarsamasında bulunuldu²⁰⁸. Samih Rıfat Bey özellikle eski Türk devletleri ile tarihi ve kültürel bağlar kurmaktaydı. Bu bağlamda milli tarih ve dil oluşumuna her fırsatta değinmekteydi. Bunun yanı sıra Yunan Dili’nden örnek vermesi de Türkçenin gelişmiş bir dil olarak diğer dünya dillerini etkisi altına aldığını göstermekti.

b) Yiyeceklere Verilen İsimler

Samih Rıfat Bey’in ilk ele aldığı kelime “aş” oldu²⁰⁹. Bilindiği üzere Türkçe sözlüklerde yemek²¹⁰olarak tanımlanmaktadır. Çağatayca da²¹¹ yemek fiiline karşılık “aşamak” kelimesinin kullanıldığı belirtildi²¹².

Ardından Osmanlı Devleti’nde Aşar Vergisi²¹³ kaldırılmadan önce köylülerin aşarı ödemededen harman kurmadığını belirtti. Yalnız bazı köylerde hükümetin izni ile “aşlık harmanı” adı ile harman çıkarılabiliirdi. Osmanlı devletinin son zamanlarında bu kelime gerçek kimliğini kaybetmişti. Resmi yazışmalarda “aşlık harmanı” şekline dönüştü²¹⁴. Osmanlı Devleti’nde vergi sistemini ele alan Halil İncalcık’a göre ise temel vergi ve toprak sistemi çift resmi, çiftthane sistemi²¹⁵.

Samih Rıfat Bey Türkçedeki “aş” kelimesi Farsçada aynen kullanıldığını söyledi. Kelimenin anlamının gıda, çorba ve arpadan yapılan bulgur olduğunu vurguladı. O, Sanskritçedeki “açı” ya da “açya” kelimelerinin Türkçedeki “acıkmak”

²⁰⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi: 13.10.2017)

²⁰⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.55-56.

²⁰⁹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.56.

²¹⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi:13.10.2017)

²¹¹ Çağatay Türkçesi, Kuzeydoğu Türkçesi’nin ikinci dönemine verilen addı. XV. yüzyılın başlarından XX. yüzyıl başlarını kapsayan konuşma ve yazı diliydi. (Mustafa Argunşah- Melike Uçar, “Çağatay Türkçesi”, **Gazi Türkiyat**, (İstanbul 2013), s. 246.)

²¹² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.56.

²¹³ Aşar, Müslüman halkın zirai mahsullerinden alınan arazi ve ürün vergisidir. (<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>)

²¹⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.56.

²¹⁵ Halil İncalcık, “Çifthane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi” **Doğu Batı Makaleleri II**, (İstanbul 2008), s.96.

olabileceğini düşünmekteydi²¹⁶. Bilindiği üzere “acıkmaq” Türkçe sözlükte ise “yemek yeme ihtiyacı duymak”²¹⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Kurultayda kelimenin farklı kullanımlarına da değinildi. Buna göre: Aşın hububat anlamını alan “as” ile de ilişkisi bulunmaktaydı. “*Pilin*”²¹⁸ adlı düşünürün “*Taorinilerin*” çavdara “*aşya*” dediklerini söylediği belirtildi. Bu tabir eski İrlanda dilinde gıda demek olan “*se*” kelimesini hatırlatmaktaydı. Türk lehçelerinde “*aş*” kelimesinin buğday olduğu ve Ari kökenli kabul edildiği iddia edilmekteydi. Ancak bunu kanıtlayan herhangi bir delil yoktu²¹⁹.

Samih Rıfat Bey yukarıdaki örneklerin yanı sıra günümüzde halen yapılan yiyeceklere de atıfta bulundu. Buna göre: Sütlacın aslı “*sütlü aş*” idi. Ana maddesi süt, şeker ve pirinçti²²⁰. Günümüzde de halen yukarıda belirtilen malzemeler ile yapılmaya devam etmektedir²²¹. Zerdeye “*sarı aş*” denirdi²²². Daha sonraki yıllarda konuyu ele alan Osman Ergin Osmanlı Devleti’nde sıbyan mektebi öğrencileri yılın bazı aylarında Bab-ı Aliye getirildiğinden bahsetmektedir Burada onlara zerde ve pilav yedirildiği bilgisini paylaşmaktadır²²³. Zerde bugün de halen yapılmaktadır. Aşurenin adı “*kara aş*” tır²²⁴. Onuncu gün anlamına gelen “*Aşure*” sözcüğü Arapçada on anlamındaki “*Aşara*” sözcüğünden türedi. Hicrî senenin ilk ayı olan Muharrem ayının onuncu günü Müslümanlarca “*Âşura Günü*” olarak kabul edildi. Osmanlı devletinde her yıl muharrem ayında aşure pişirilmesi hem toplum hem de devlet nezdinde uygulanan önemli bir gelenektir²²⁵. Sadece su ile yapılan şekerli pirinç çorbasına “*nazlaç*” adı verilmektedir²²⁶.

Yukarıdaki açıklamaların yanı sıra farklı Türk uluslarında kelimenin kullanımına da değinildi. Buna göre Sibiry’a’nın kuzeydoğusunda halen yaşayan Yakut Türkleri²²⁷ “*aş*” kelimesini “*as*” şeklinde telaffuz etmekteydi. Kırgız dilinde ise “*asav*” ayrıca

²¹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.56.

²¹⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime (Erişim Tarihi:13.10.2017)

²¹⁸Birinci Türk Dili Müzakere Zabıtlarında “*Pilin*” olarak geçen ismin aslı Gaius Plinius Secundus’dur. O yazar ve filozoftur. Tarihin ilk ansiklopedisini kaleme aldı. (Mehmet Ali Kaya “*Anadolu’daki Roma Garnizonları*”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII, S.2, (Aralık 2003), 83-94; **Birinci Türk Dili Kurultayı**, 57.)

²¹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.57.

²²⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.57.

²²¹Millî Eğitim Bakanlığı, *Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Sütü Tatlılar*, Ankara, 2012, s.14.

²²²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.57.

²²³Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1990, 90.

²²⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, 57.

²²⁵Zeynel Özlü, “*Osmanlı Devleti’nde Tekkelere Bir Akış Aşure Geleneği*” **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş’ı Veli Araştırma Dergisi**, LVII, (2011), 193.

²²⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.57.

²²⁷Mehmet Alparslan “*Küçük, Altay ve Güney Sibiry’a Bölgesi’ndeki Türk Topluluklarının Dini İnanışları*”, **Dini Araştırmalar**, VIII, S.3, (Temmuz-Aralık 2016), s.191-218.

“azık” demekti. Aş kelimesi günümüzde halen daha kullanılan bir kelimedir. Aslı Arapça “*bulamaç*” anlamında kullanılan “*aside*”, kuru ekmek anlamında “*asem*” ve bir nevi ot olan “*işium*” ile ilişkiliydi²²⁸. Görüldüğü üzere her fırsatta eski Türk devletlerine ilişkin bilgiler verilmekteydi. Milli dil, tarih bilincinin oluşturulması savunulmaktaydı. Bu da yeni kurulmuş Türk devlerinin kültür politikasını oluşturmaktaydı.

Bir diğer kelime ise çavdar ve yulaftı. Kuzey lehçelerinde yulafın ismi “*subi*”dir. Batı dillerinde “*silin*” in aynı anlamda kullanılmaktaydı. Bu sözcük su kenarında biten bir ottu. Ossetçe de “*sel*” kelimesi çavdar demekti. Latince de “*silogo*” bir nevi ottu. Samih Rıfat Bey konu ile ilgili kendilerinden daha önce yaşamış yabancı yazarlara da değindi. “*Emile Chatlet*”²²⁹’in bunu “*fleur-farine*” şeklinde kaydettiğini belirtti²³⁰.

Daha sonra Türkçe ve Ari diller arasında ilişkiyi ortaya koyan, hububat isimlerinden en önemlilerinin çavdar ve pirinç olduğu söyledi. Fransız tarihçi “*Rene Gruseset*”²³¹’in konu ile ilgili görüşlerinden bahsetti. Ona göre buğdayın kökeni Mezopotamya idi. Fakat pirinç Çin’den tüm dünyaya yayıldı. Bu yayılışı sağlayan ise Türklerdi. Traklar Çavdara “*voriza*” demektiydi. Sanskritçede pirinç “*virihî*” dir. Kelimenin pirinç anlamı ile geçtiği diller: “*Afganca: orişi, İran ve Arap lisanlarında: ers ve orz, Yunanca: öriüza; İlliryaca: ryzei, İtalyanca: rizo*”²³² denilmektedir. Buğdayın Türkler tarafından dünyaya yayıldığı fikrinin yabancı bir yazar tarafından belirtilmesi de Samih Rıfat Bey’in yaptığı konuşmanın geçerliliği açısından dikkate değerdir.

Son olarak ise ekmek yapımında kullanılan arpadan bahsedildi. Buna göre: Moğol dilinde bu sözcük ince, zayıf anlamındaydı. Sanskritçede ise “*arbha*” ot demekti. Samih Rıfat Bey’e göre undan yapılan bazı yemek adları da Ari dillere, Türkçeden geçti. Bunların başında börek gelmekteydi. Sanskritçede “*pura- purika*” bu anlamda kullanılmaktaydı. Farsî’de ise “*pura*” sözcüğünün buğday ve kıyma ile yapılan bir poğaçaya anlamına geldiği belirtildi. Litvanya dilinde saklanan ekmeğe

²²⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.57.

²²⁹ Kurultayda Emile Chatlet olarak geçen şahsın asıl ismi Emilie du Chatelet’dir. Fransa’da 1706 yılında doğdu. On iki yaşında Latince, İngilizce ve İtalya Dili’ni iyi bir şekilde bilmekteydi. Matematik, fizik ve yazdı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Émilie_du_Châtelet (Erişim Tarihi: 11.12.2017))

²³⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.58.

²³¹ Kurultayda Rene Gruseset olarak dile getirilen şahsın asıl ismi Rene Grousset’dir. Fransız 1885 yılında doğdu. Tarihçidir. Doğu medeniyetleri hakkında sanat ve tarihi üzerine eğitim gördü. Konu ile ilgili önemli eserler yazdı. (Rene Grousset, **Bozkır İmparatorluğu Attila Cengiz han Timur**, (Çev.; Reşat Uzman), İstanbul, 1980, s.10.)

²³² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.58.

“pura” , buğday ekmeğine ise “ryragaz” denilmekteydi. Gürcü dilinde “puri”, Eski Rusçada ise “piru”; yemek, ziyafet anlamında olduğu dile getirildi²³³.

Samih Rıfat Bey Türkçe ve Ari dillerin benzerliğini savundu. Yemek isimlerinden örnekler vererek dünya dillerinin kökenin Türkçe olduğu ve çeşitli vasıtalarla yayıldığını belirtti.

c) Savaş Aletleri

Kurultayda Ari ve Sami diller ile Türkçe arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için eskiden kullanılan savaş aletleri de gündeme geldi. Ari dillerinin bir kısmının silah adlarını Türkçeden aldığı iddia edilmekteydi. Onların iyi savaşçılar olduğu bilinmekteydi²³⁴.

Türklerin savaşçılığı üzerine daha sonraki yıllarda da birçok eser kaleme alındı. Bunlar birkaçına değinecek olursak; İbrahim Kafesoğlu “*Türk Milli Kültürü*” adlı eserinde Türklerde savaşmanın kutsal olduğunu belirtmektedir²³⁵. Saadettin Yağmur Gömeç “*Kök Türk*” adlı çalışmasında orduların ücretli olmadığını dile getirmekte ve askeri sınıf hakkında bilgiler vermektedir²³⁶. Bunların yanı sıra Şayan Ulusan Şahin “*Türk Kültüründe At Arabası*” adlı eserinde savaşlarda at arabalarının kullanıldığı ifade etmektedir. Diğer ulusların ise bunu onlardan öğrendiklerini vurgulamaktadır²³⁷. Kaçanların ise ölümle cezalandırıldığını ifade etmektedir.²³⁸

Yukarıda bahsedilen kelimelerin başında “kazmak kesmek” kelimeleri gelmekteydi. Sanskritçede “kusu” bir nevi mızraktı. İrlandalılar kargı ve mızrağa “ceis” demektedir. “*Litvanya dilinde ‘kassulu’ avcı kargısıdır. ‘kasti’ oymak manasındadır. ‘Kasiti’ kazımak, kaşağılamaktır. İskandinav dilinde mızrağa ‘kesiye’ denilmektedir. Diğer bir takım silah adları balta, bel ve pala kelimeleri ile münasebettardır. Kıvrı dilinde: ‘bolt’ kargı; Anglosakson dilinde: harbe; Polonya dilinde: ‘belt’ ok*”²³⁹ anlamına gelmekteydi.

Samih Rıfat Bey; Lehçe-i Osmanî isimli sözlükte “bel” kelimesinin Arnavutlardan Türkçeye geçtiği yönünde bir açıklamaya yer verildiğinden bahsetti. Ancak kendisi bu kelimenin Türkçe olduğundan şüphe etmemekteydi²⁴⁰. Bazen

²³³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.58.

²³⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.58.

²³⁵İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ankara, 2011, s.281.

²³⁶Saadettin Yağmur Gömeç, *Kök Türk*, Ankara, 1997, s.103.

²³⁷Şayan Ulusan Şahin “*Türk Kültüründe At Arabası*”, *Bilig*, S.32, (Kış-2005), s.165.

²³⁸İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ankara, 2011, s.281.

²³⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.59.

²⁴⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.59.

kelimelerin, etkisi altındaki kalınan dillere mal edilebileceğini vurguladı. Bu duruma ise Çağatay dilinde “*balga*” ya da “*batka*” kelimesini örnek verdi. Bu sözcüğün balta anlamında olduğunu dile getirdi. “*Balgamak*” ise yeri kazmak anlamındaydı. Bununla birlikte bölmek, bilmek terimleri de bilinirken “*bel belleme*” gibi sözcüklerin farklı bir dile ait olduğunu savunmanın yanlışlığını vurguladı²⁴¹.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Samih Rıfat Bey farklı devletlerin savaş aletleri için kullandıkları kelimeleri ele alındı. Kökenlerinin Türkçe olduğu çıkarsamasında bulundu.

d) Hukuki Kavramlar

Ari ve Sami Diller ile Türkçe arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında devletlerarası hukuki ilişkilerin de büyük rolü vardı. Samih Rıfat Bey, Arilerin kanun fikrini “*sübut*” yani kesin ve istikrar kelimelerinden aldığını belirtti. Avrupalı dilbilimciler ilk kanun fikrinin esasının değişmez bir kural halinde yerleşen şey anlamına gelen “*choseetabliecomme regle invariable*” ifadesini örnek verdi. Ona göre bu fikrin Türkçe karşılığı durmak ve diremek kelimelerinde ki “*d-r*” harfleriydi. Samih Rıfat Bey şu örneği verdi: “*Bu taş senelerden beri burada duruyor*” demek onun sabit ve değişmez olduğunu gösterir. “*Diremek*” ya da Çağatay dilindeki “*tıramak*” sözcüklerinin ise dayamak ve durmak kelimelerine karşılık geldiğini belirtti²⁴².

Aynı görüş Ari dillerindeki “*d-r*” harfleri etrafında da kendisini göstermekteydi. Ona göre Sanskritçede “*dehara*” adet; “*türe dhira*” metin, kuvvetli; “*ihriti*” dayanıklılık ve istikrar anlamına geldiğini de ifade etti. Eski İrlanda dilinde “*dir*” ise doğruluk demekti. “*Direacehdioreach*” doğru, meşru, şerefli anlamındaydı. “*Dior*” ise kanun demekti²⁴³. Bunların hepsi görev, zorunluluk ve antlaşma anlamlarına gelen “*derme-derti*” kelimelerini andırdığı çıkarsamasında bulundu²⁴⁴.

Yukarıda verilen örnekler ile hukuki alanda Türklerin diğer milletleri etkilediği ortaya koyulmaya çalışıldı. Hukuksal kavramlar bir milletin yerleşik hayata geçişinin ve uygar kimliğinin bir göstergesidir. Yapılan çıkarsamalar bu genellemeyi doğrulamaya çalışmaktadır.

²⁴¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.59.

²⁴²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.60.

²⁴³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.60.

²⁴⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.60.

e) Hayvan İsimleri

Kurultayda Türkçenin Avrupa dillerine etkisini gösteren örneklerin başında hayvan isimleri gelmekteydi²⁴⁵. Buna göre “at” sözcüğü Türkçeydi. Çünkü kelimenin bu dilin oluşum şartları altında ortaya çıktığı görülmekteydi. Yüksek boylu gösterişli bir hayvanı temsil etmekteydi. At, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple konu ile ilgili sonraki yıllarda yazılan birçok eser bulunmaktadır. Bahaeddin Ögel’in “*Türk Kültür Tarihine Giriş*” ve Faruk Sümer’in “*Türklerde Atçılık ve Binicilik*” adlı kitaplar dikkate değerdir. Eski toplulukların, ürettikleri bilgi ve becerileri at aracılığıyla birbirlerine taşıdıkları dile getirilmektedir²⁴⁶.

Samih Rıfat Bey atın farklı dillerdeki kullanımlarına da değindi. Sanskritçede “*atya- at, cheval*” denildiğini söyledi. Yunancada “*ati*” bütün at cinsleri için kullanılmaktaydı. Sanskritçede at ve aslan yelesine “*kasri*” adı verilmekteydi. Çuvaş Türkçesinde kısarak demek olan “*kisaria*” ile benzeşmekteydi²⁴⁷.

Yine Gürcü dilinde “*thikai*” Litvanya Dili’nde ise “*tekis*” koç demektir. Kırgızlar ve Başkurtlar koyuna “*köke-takka*” olarak adlandırılırdı. Fin dillerinden Votgahta’da ise “*taka*” koyundu. Fin dilinde “*kari-koç*”, “*karitsa-kuzu*” Moğol dilinde “*karash- koyun*” demektir. Uygurcada “*boko*” geyik anlamındaydı²⁴⁸. Kaşgarlı Mahmut tarafından Araplara Türkçe Öğretmek için yazılan Divan-ı Lügat-i Türk²⁴⁹ göre “*sukar*” boynuzu olmayan hayvandı. Boynuzsuz koyuna “*sukarkoz*” adı verilmekteydi. Hint dilinde “*bat- ördek, bat- kaz*” Arapçada aynı kelime “*kaz*” anlamındaydı. Ermeni Dili’nde “*bath*” ördek, Arnavut Dili’nde “*peth*” kaz demektir²⁵⁰.

Farklı dillerde atın kullanımından sonra Batılı dilbilimcilerin konu ile ilgili görüşlerinden bahsetti. Onların bu kelimelerin Ari kökenli olarak kabul ettiklerini belirtti. Buna karşın Samih Rıfat Bey’e göre “*bat*” sözcüğü Türkçede olduğu gibi batmak dalmak anlamındaydı. İrlanda dilinde “*bathaim*” dalmak, boğulmak demektir. Bunun batmadan farkı yoktu. Türkçede porsuk adlı hayvanın ismi Rusçada “*barsuku*” idi. Kırmızı Dili’nde ise “*byrhvch*” idi. Türkçe kunduz adı verilen hayvan ise “*babir*” ya da “*böbür*” adı ile diğer Ari dillere geçmişti²⁵¹. Kurultayın birinci gününde yukarıdaki

²⁴⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.61.

²⁴⁶ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, I-IV, Ankara, 1979,495; Faruk Sümer, *Türklerle Atçılık ve Binicilik*, İstanbul, 1995, s.120.

²⁴⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.61.

²⁴⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.61.

²⁴⁹ Zeynep Korkmaz, *Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügat-i Türk*, Ankara,1995, s.255.

²⁵⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.61.

²⁵¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.62.

konulara dikkat çekildi. Böylece kurultay çalışmalarının ilk günü tamamlandı. Birinci gün sadece Samih Rifat Bey konuşmuştu²⁵².

İlk gün yapılan sunumda sıklıkla Ari ve Sami dillerden bahsedildi. Bu sebeple yeri gelmişken bir açıklamada bulunmamız konumuz açısından faydalı olacaktır. Sami diller üzerine önceki yıllarda yazılmış ve günümüze kadar gelmiş eserler de mevcuttur. Gotthelf Bergstrasser'in "*Sami Dilleri Tarihi*" adlı kitabının önsözünde 1866-1933 arasında yaşamış olan yazarın, Sami Dilleri ve edebiyatına hâkim olduğu belirtilmektedir. Ayrıca eserin Türkiye'de Türkçeye çevrilmiş ilk Sami Dilleri ve Edebiyatı Tarihi olduğu vurgulanmaktadır²⁵³. Yine Musa Yıldız "*Türkiye ve Sami Dilleri*" adlı kitabında Sami dillere doğu dili de denildiği belirtilmektedir. Eserde Türkçeden ziyade Sami diller olan Kenanca, Akadça, Arapça, İbranice, Habeşçe birbiriyle karşılaştırılmaktadır²⁵⁴.

Yukarıda bahsedildiği üzere Samih Rifat Bey öncelikle Türkçenin tarihi eskilere dayanan dünyanın çok konuşulan dillerinden birisi olduğunu belirtti. Bunu kanıtlamak için Ari-Sami diller ile Türkçenin benzerlikleri örnekler ile anlattı.

C) KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (27 EYLÜL 1932)

Kurultay 27 Eylül 1932 Salı günü saat 14:00'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı²⁵⁵. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Başkan söz olmak isteyen olup olmadığını sordu. Bir önceki günün bildirileri kabul edildi²⁵⁶. Kurultayda görüşülen konular basında da kendisine yer buldu. 27 Eylül 1932'de çıkan haberler ise bu bilimsel aktiviteden halkında haberler olması yönündeydi. "*Akşam*" gazetesinde "*Osmanlıca ile İlişğimiz Bir An Evvel Kesilecek*" başlığı yer almaktaydı. İlgili haberde halkın konuşma diline değinildi. Eksikliklerin ise diğer Türk lehçelerinden faydalanılarak giderileceği bilgisi yer aldı. Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in açış konuşmasına değinildi²⁵⁷. Aynı gün yayınlanan "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinde ise "*Dil Kurultay Dün Toplandı*" başlığı yer almaktaydı. İlgili haberde Mustafa Kemal'in

²⁵²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.62.

²⁵³Gotthelf Bergstrasser, *Sami Dilleri Tarihi*, (Çev.;Eyyüp Tanrıverdi), 2006, s.9.

²⁵⁴Musa Yıldız, "*Türkiye ve Sami Diller*", (Sad., Avram Galanti-Nureddin Ceviz-Musa Yıldız), *Nüsha*, IV, S.5, (Güz 2004), s.97.

²⁵⁵*Akşam*, 28 Eylül 1932.

²⁵⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.65-66.

²⁵⁷*Akşam*, 27 Eylül 1932.

dil inkılâbının başında olduğu ve başarılı olunacağı vurgulanmaktaydı²⁵⁸. Kurultayın ikinci günü de oldukça yoğun bir gündemle katılımcıları bekliyordu.

1- Türkçenin Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi [Saim Ali (Dilemre) Bey]

Saim Ali (Dilemre)²⁵⁹ nin kurultayda sunmuş olduğu bildiri; Türk filolojisi ve Türk dilinin bir Hint-Avrupa dili olduğu üzerine idi. Konuşmasına öncelikle insanların kullandığı dillerin bir gelişimin ürünü olduğunu söyleyerek başladı. Ona göre dil, doğa seslerinin yıllar sonra insanlar tarafından tekrar edilmesi ve ezberlenmesi ile oluşmaktaydı. Bunun yanı sıra bilincin gelişmesi ve ihtiyaçların çoğalması da dil oluşumunda etkiliydi. Daha sonra alfabe ve harflerin de havada mevcut olduğunu savunan eski bir teoriden bahsetti. Bunun mucidinin ise Platon²⁶⁰ olduğu vurguladı. Teorinin savunucuları arasında dil metodları ile mitleri çözümlemeye çalışan Alman filolog Friedrich Max Müller²⁶¹ ve Pietro Tullio olduğunu belirtti²⁶².

Saim Ali Bey yukarıda ana hatlarıyla belirtmiş olduğu tezi desteklemek için fonetik üzerine XIX. yüzyılda yapılan ve sonradan geliştirilen bir deneyden bahsetti: Sonuçta alfabedeki harflerin “*havadaki seslerden*” geldiği çıkarsamasında bulundu. Bir millet başka bir milletin etkisinde ne kadar az kalır ise dili de o kadar sade olurdu. Bunda milli bağımsızlığın da katkısı yadsınamazdı. Bir millet bağımsızlığını kaybetmişse egemen unsur tarafından asimile edilmekte ve süreç içerisinde ana dilini kaybetmekteydi²⁶³.

Ayrıca konu ile ilgili Nermine Memmedova “*Akraba Olmayan Dillerin Birbirine Etkisi ve Bu Etkileyişimin Sonuçları*” başlıklı makalesinde batı uygarlığının ulusal ve yerel kültürleri yozlaştırıcı faaliyetlerinin olduğuna dikkat çekmektedir²⁶⁴.

²⁵⁸ **Hâkimiyeti Milliye**, 27 Eylül 1932.

²⁵⁹ Saim Ali Dilemre 1880’de İstanbul’da doğdu. Almanya’da eğitim gördü. Dönüşünde İstanbul Tıp Fakültesi’nde çalıştı. Ankara Üniversitesi’nde dil okutmanı olarak çalıştı. 1935-1940 arasında Türk Dil Kurumu çalışmalarına katıldı. Eserleri ile önemli dil bilimciler arasında yer almaktadır. (<http://www.biyografya.com/biyografi/12161> (Erişim Tarihi: 11.12.2017))

²⁶⁰ İslam âleminde Eflatun olarak bilinir. Antik klasik Yunana filozofudur. Devlet adlı çalışması oldukça önemlidir. (Cemal Güzel, “*Platon’un Bilgi ve Görüşü*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, XX, S.2 (Ankara 2003), 105-115.)

²⁶¹ Max Müller Alman filologdu. Kendisi karşılaştırmalı filolojinin, insanlığın şimdiye kadar karanlıkta gizlenmiş olan söylence bilimsel ve şiirsel çağını, bilimsel araştırmaların ve belgesel tarihin sınırlarına soktuğunu savundu. (Ernest Cassier, **Devlet Efsanesi**, (Çev.; Necla Arat), İstanbul, 1984, 32.)

²⁶² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.71-72.

²⁶³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.72-73.

²⁶⁴ Nermine Memmedova, “*Akraba Olmayan Dillerin Birbirine Etkisi ve Bu Etkileyişimin Sonuçları*”, **Milli Folklor**, XXI, S.83, (2009), s.121-122.

Saim Ali Bey, Orta Asya’da kullanılan dilin oldukça eski olduğunu belirtti. Bunun sebebini ise dilin ırktaş ve aynı dili konuşan milletler arasında varlığını devam ettirmesine bağlamaktaydı. Bunun tam tersini söylemekte mümkündü. Anayurttan uzaklaşan topluluklar, gittikleri coğrafyanın etkisi altına girip, oradaki yaygın dili kullanmaya başlıyorlardı. Ona göre Avrupa’da neolitik devrin başlaması ile Brakisefal kökenlilerin Avrupa’yı işgal süreci başlamıştı. Böylece birçok Alp-Turan dili Avrupa’ya yayılacaktı. Altay Dili köklerinin de Avrupa’da varlığını göstermesi bu zamansal devrim ile açıklanabilirdi²⁶⁵.

“*Alplik*” Türk kültüründe önemli bir yere sahipti. Konu ile ilgili daha sonraki yıllarda da birçok çalışma yapıldı. Faruk Sümer “*Oğuzlar*” adlı çalışmasında onlardan şöyle bahsetmektedir: “*Destanlarda alp; cesur, ağır başlı, merhametli, zayıfları koruyan, övünmeyi sevmeyen bir insandır. Onlar kötü yürekli hileci insanlar olmayıp bilakis yoksullara yardımcı, zayıfları koruyan bağışlayıcı vefalı büyüklere saygılı fakat şeref ve haysiyet duygusuna bağlı*”²⁶⁶ diye tanımlamaktadır.

Saim Ali Bey konuşmasında Avrupalı dilbilimcilerin teorilerine de yer verdi. Hint-Avrupa dillerini onların şöyle sıraladığından bahsetti. “*Balto-Slav, Jermanik, Keltik, Roman- İtalyan, Helen dilleri grubu, Endo-İraniyen, Arnavutça, Ermenice*”²⁶⁷. Dilbilimcilerin konulara yaklaşımında bazı eksikliklerin bulunduğu da dikkat çekti²⁶⁸.

Yukarıdaki açıkların ardından etimoloji²⁶⁹ kelimesinden bahsedildi. Saim Ali Bey’e göre etimoloji, sadece kelimelerin esasını değil sözlerin tarihini de kapsamaktaydı²⁷⁰. Anlaşılacağı üzere yapılan ve yapılacak olan dil çalışmaları tarih ile beraber yürütülecekti.

Farklı milletlerce kullanılan kelimeler arasındaki benzerliklere değindi. Helen dilinde “*kori*” kız çocuğu demektir. Doriler bu kelimeyi evlenme çağındaki kız ya da aile kadını olarak kullanırdı. Türkçe de ise yetişmiş kız anlamında “*karımak- kocamak*” demektir. Azerbaycan’da “*karı*” lafı “*kocakarı*” için kullanılmaktaydı. Doğu Türkistan’da “*karımak*” erkek ve kızlar için kocamak anlamındaydı. Saim Ali Bey

²⁶⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.73.

²⁶⁶Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara 1972,s.300-301.

²⁶⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.73

²⁶⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.74.

²⁶⁹Etimoloji, köken bilimi anlamına gelmektedir. Grek dilinde “*etimon logos*” şeklinde ifade edilmekteydi. Amacı bir dilin söz varlığında yer alan kelimelerin ve yabancı kelimelerin kökenini bulmaktır (<http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 12.03.2018); Osman Fikri Sertkaya “*Etimoloji Nedir Ne Değildir ve İsimden İsim Yapan ay- ey Eki Üzerine*”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, XIX, S.1, (2012), s.43.)

²⁷⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.74.

Anadolu’da “*kari*” evlenmiş kadın anlamına geldiği için Dorilik ve Türklük arasında ırk ve dil açısından ilgi kurdu. Buradan etimolojik ve tarihi bağların olabileceği sonucu çıkarılmaktaydı²⁷¹.

Saim Ali Bey verdiği bir diğer örnek ise oldukça dikkat çekiciydi. Keltlerin²⁷² saç sakal boyama ve kına yakmalarından dolayı kırmızı saçlı sakallı denilmesi âdeti Türklerde de mevcuttu²⁷³. Günümüzde ise Kelt ve Keltik terimi belirli bir grup ve onun diline atıfta bulunmak için kullanılır. Keltler Ortaçağ’a kadar yaşamasına karşın bazı İrlanda ve Breton adetleri ile günümüzde halen varlığını sürdürmektedir²⁷⁴.

Saim Ali Bey yukarıda verdiği örneklerden sonra Hint-Avrupa ve Ural-Altay dillerinin birliğinden de bahsetti. Bu bağlamda Latince “*jugo*” kelimesinin bağlamak anlamına geldiğini belirtti. Ermeni Dili’nde ise “*lutse*” bağlanmak demekti. Yine Latince “*jente*” sabah kahvaltısı anlamındaydı. Eski Bulgar Dili’nde “*jad*” yemek olarak ifade edilirdi. Litvanya Dilinde “*jedis*”, Fransızca yine “*dejeuner*” aynı anlamda kullanılmaktaydı. Buna benzer örnekler ile bahsedilen birliktelik kanıtlanmaya çalışıldı²⁷⁵.

Saim Ali Bey’in yukarıda sunduğu tez basında da büyük ilgi gördü. Halk toplanan kurultayda görüşülen konuları yakından takip etmekteydi. 28 Eylül 1932’de yayınlanan haber başlıkları; “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Saim Ali Bey’in Nutku*”, “*Akşam*” gazetesinde ise “*Kurultayda Üç Mühim Konferans*” suretinde idi²⁷⁶. Yine 1 Ekim 1932’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesi de Saim Ali Bey’in sunumu ile ilgili okurlarını birinci sayfadan bilgilendirdi²⁷⁷.

Saim Ali Bey bildirisinde Türkçenin, Hint-Avrupa dili olduğunu savundu. Orta Asya’da kullanılan dilin oldukça eski olduğunu belirtti.

---

²⁷¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.74-75.

²⁷² Hint-Avrupalılar Asya ve Avrupa kökenli kavimler olarak bilinmektedir. Bu ad ilk kez Klaphroth tarafından Avrupa ve Doğu Türkistan için kullanıldı. Daha sonraları ise doğuda Yüehçiler batıda ise Keltleri ifade etmek için kullanıldı. (Necdet Keleş, “*İndo Germenlerin ve Germenlerin Kökeni Dili ve Anayurdu Tezleri*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, (Denizli, 2015), s.77.)

²⁷³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.75.

²⁷⁴ <http://s-s.tr.wikipedia.org.prx.proxyunblocker.org/wiki/Keltler> (Erişim Tarihi: 07.11.2017)

²⁷⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.77-81.

²⁷⁶ **Hâkimiyeti Milliye**, 28 Eylül 1932; **Akşam**, 28 Eylül, 1932.

²⁷⁷ **Hâkimiyeti Milliye**, 1 Ekim 1932.

2- Sümer Dili ile Türkçe Arasındaki Benzerlikler [Ahmet Cevat (Emre) Bey]

Sümer Dili²⁷⁸ ile Türkçe arasındaki benzerliklerin ortaya konulması Türk Dili'nin zenginliğini ve tarihi geçmişinin bir göstergesi olması açısından oldukça önemliydi. Bu bağlamda Ahmet Cevat Bey²⁷⁹ konu ile ilgili bildirisini ikinci oturum başladığında sundu. Sümer Dili ile Türkçeyi karşılaştırdı. Böylece yazıyı bulan, bilim ve uygarlıkta öncü rol üstlenen Sümerlerin Türk olduğunu iddia etti²⁸⁰.

28 Eylül 1932'de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinin birinci sayfasında ikinci oturum başladığı zaman General Mac Arthur'un kurultaya geldiği bilgisi yer almaktaydı. İlgili haber “*General Mac Arthur Kurultayda*” başlığını taşımaktaydı. ABD Genelkurmay Başkanı'nı Mustafa Kemal'in kapıda karşıladığı ve birlikte bildirileri takip ettikleri yazıldı²⁸¹.

Anlaşılabacağı üzere kurultayda konuşulan konular yabancı devlet adamlarının da ilgisini çekmekteydi. Sunulan bildiriler yakından takip edilmekteydi. Yine bu gazetenin birinci sayfasında “*1200 sene evvel Orhon Nehri kenarında Gültekin tarafından gösterilen arzu, 1200 sene sonra Marmara Denizi Kenarında Gazi Mustafa Kemal tarafından yapılıyor*” ifadelerine yer verildi²⁸².

Ahmet Cevat Bey ise Batı'da da bu konu ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsetti. Ancak Sümerlerin ne Hint-Avrupa ne de Sami ırkına mensup olduğuna dair belge bulunamadığını vurguladı. Bu arada Türkçe ve Sümerce arasında benzerlikler bulunduğunu açıkladı. Kendisinin de bu konu ile ilgili yaptığı karşılaştırmaları anlattı²⁸³.

Bilindiği üzere fonetik bugünkü Türkçe sözlüklerde sesbilgisi demektir. Sesleri tüm özelliği ve ayrıntısı ile açıklar²⁸⁴. Konu ile ilgili Ahmet Cevat Bey Sümercede Türkçenin sekiz ünlü harfinden “ı” dışında yedisinin tespit edildiğini söyledi. Sümerce ve Türkçede Arapçada bulunana “ayın” harfinin olmadığına dikkat çekti. Ona göre

²⁷⁸ Begmyrat “*5000 Yıllık Türkmen Sümer Bağları*” adlı eserinde Sümer Dili'ne değindi. Kitabın önsözünde yazıtların Gerey, Hindo-Cerman kökenine dayandırılmasını yanlış bulduğunu belirtti. Türkçe ile Sümer Dili arasındaki ilişkiyi anlattı.(Begmyrat Gerey, **5000 Yıllık Türkmen Sümer Bağları**, Berlin, 2003, s.12.)

²⁷⁹ Ahmet Cevat Emre 1878'de Selanik'te doğdu. Türk siyasetçi, dilbilimci ve yazardı. Cumhuriyet'in ilanından sonra alfabe komisyonuna katıldı.(<http://www.biyografya.com/biyografi/464> (Erişim Tarihi: 11.12.2017))

²⁸⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.83-84.

²⁸¹ **Hâkimiyeti Milliye**, 28 Eylül 1932.

²⁸² **Hâkimiyeti Milliye**, 28 Eylül 1932.

²⁸³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.83-84.

²⁸⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK. (Erişim Tarihi:07.11.2017)

Sümerce “v-f” sesleri bulunmamaktaydı. Türkçede ise “v” ile başlayan seslerin çoğu “b” ile ifade edilmekteydi. “v” ile başlayan ise az sayıda kelime bulunmaktaydı. Yine ses düşmesi açısından da benzerlikler olduğu vurgulanmaktaydı²⁸⁵.

Daha sonra sunumuna morfolojik inceleme ile devam etti. Buna göre Sümercede sözlerin kökeni tek heceliydi. Türkçe ve Sümercede kelimelerin dişi ve erkek şekilleri yani artikeli yoktu. Bunlar insan ve hayvanlarda cinsi ayırt etmek için kullanılmaktaydı. Sümer Dili’nde balık, ot, şehir gibi türler için de kullanılan bazı sözler vardı. Ahmet Cevat Bey bunun sebebinin ses düşmesinden kaynaklı olduğu dile getirdi. Bunun yanı sıra iki dilde de sona getirilen ekler mevcuttu ve bunlar birbirine benzemekteydi. Buradan hareketle her iki ulusun köken birliği olduğu çıkarsamasında bulundu. Sümercede “*ablatif*” yani hareket hali olan “*ta*” Türkçede “*tan-dan*” ile Sümercede “*digir*” kelimesinden “*dinger*” türetilmekteydi. Türkçede ise “*tendiz*” kelimesinden deniz olduğu tespit edilmekteydi²⁸⁶.

Ayrıca her iki dilde zamirlerde de ortaklık olduğu vurgulandı. Buna örnek olarak Sümerce ve Türkçede “*men*” kelimesi verildi. Her ikisinin de aynı anlamda kullanıldığı belirtildi. Buradan Sümerce ve Türkçede birinci şahıs zamirinin aynı olduğu çıkarsamasında bulunuldu. Her iki dilde de ikinci şahıs zamirinin esas sesi “s-z” idi. Üçüncü şahıs zamirin de ise haber edatı, her ikisinde de zamirden oluşmaktaydı. Ahmet Cevat Bey’e göre bu durum iki dilinde aynı kökenden geldiğinin en büyük kanıtı olduğunu söyledi. Buna örnek olarak Sümercede “*amanı*” Türkçede “*anasını*” Sümercede “*su na*” Türkçede “*eli ne*” anlamına geldiği belirtti. Yine Sümercede “*gud-guz*” öküz manasına gelirken Türkçede ise “*oğuz-guz*” a karşılık geldiği vurgulandı²⁸⁷.

Sümerlerin Türk olduğuna dair yukarıda sunulan bildiri basında da yayınlanarak okurların dikkatine sunuldu. 28 Eylül 1932’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde Ahmet Cevat Bey’in açıklamalarına kısaca değinildi²⁸⁸. 1 Ekim 1932’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde konu ile ilgili yapılan açıklamalardan bahsedildi²⁸⁹. Amaç Türkçenin bilinen en eski dillerden biri olduğunu göstermekti.

Güncel çalışmalarda Ahmet Cevat Bey’i destekler niteliktedir. Bugün yaşayan ünlü Sümerologlardan Muazzez İlmiye Çığ da “*Sümerliler Türklerin Bir Koludur*” adlı araştırmasında “*Bugüne kadar Tarih Sümer’de Başlar deniliyordu. Şimdi İse Tarih*

²⁸⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.84-85.

²⁸⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.88.

²⁸⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.89.

²⁸⁸Akşam, 28 Eylül 1932.

²⁸⁹Hâkimiyeti Milliye, 1 Ekim 1932.

Türklerde başlar denecek” sözleri ile Sümerlerin Türk olduğunu ifade etmektedir²⁹⁰. Ayrıca “*Sümerler ve Atatürk*” adlı çalışmasında Atatürk’ün konu ile ilgili fikir ve çalışmalarına değinmektedir²⁹¹.

Bunun yanı sıra konu ile ilgili Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç “*Sümer Dili ve Grameri*” adlı çalışmasının önsözünde birinci cildinde Türkçe, Sümerce çeviriler yapıldığı, ikincisinde ise Sümer Dili’nin gramerine değinildiği bilgisi yer almaktadır²⁹². Bahsettiğimiz eserler yapılan çalışmaların sadece bir kısmıdır. Bu örnekleri çoğaltmak da mümkündür.

Yukarıda ifade edildiği üzere Ahmet Cevat Bey Türkçe ile Sümer Dili’ni karşılaştırdı. Aralarında bir takım benzerlikler olduğu sonucuna vardı. Yazı, tıp, astronomi, matematik gibi alanlarda büyük gelişmeler kaydeden bu medeniyetin Türk olması kurultay için ayrı bir öneme sahipti. Çünkü Türklerin hem bilim, sanat ve teknoloji de ne kadar geliştiğinin hem de ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunun göstergesiydi.

3- Türk Sümer ve Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki İlişki [Agop Martayan (Dilaçar) Bey]

Agop Martayan (Dilaçar)²⁹³ sunmuş olduğu bildiride Türkçe ile Hint-Avrupa ve Sümer dilleri arasındaki ilişkiyi inceledi. Kurultayda tarihi geçmişi çok eskilere dayanan bu üç dile büyük önem vermekteydi. Sunuma başlamadan önce Mustafa Kemal Paşa’ya Bulgaristan’daki bir milyon Türk ile yurttaşın selam ve saygılarını ilettili. Ardından önceki tez sunumlarında olduğu gibi oda Sami diller ile Türkçe arasındaki benzerliklere değindi. Türkçeyi incelemesinin sebebini ise bu dilin Alp ırkına ve Hint-Avrupa Dil Ailesi’ne mensup olduğu düşüncesinden kaynaklanmasına dayandırdı. Alp kelimesinin ise dilin esas karakteri olduğunu iddia etti. Ona göre Alp sözcüğü eski Türkçeydi. Etimolojik açıdan bakıldığında Avrupalı yazarların ise bu kelimenin Latince “*alpes*” isminden geldiğini belirttikleri de vurguladı. Ancak Hint-Avrupa ve özellikle Kelt dillerinde kullanılan Alp kelimesi öz Türkçede de aynen mevcuttu²⁹⁴.

Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar, bu sözcüğün Türkçe olduğunu göstermekteydi. Muharrem Ergin “*Orhun Kitabeleri*” adlı kitabında Türk isminin ilk

²⁹⁰ Muazzez İlmiye Çığ, *Sümerliler Türkler’in Bir Koludur*, Ankara, 2013, s.1.

²⁹¹ M. İ. Çığ, *Sümerler ve Atatürk*, Ankara, 2009, s.1.

²⁹² Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, *Sümer Dili ve Grameri*, I, Ankara, 1981, s.XI-XII.

²⁹³ Agop Dilaçar 22 Mayıs 1895’de doğdu. Türk Dili üzerine uzmanlaşmış bir dilbilimcidir. Türk Dil Kurumu’nun ilk sekreteridir. (wikipedia.org.prx.proxyunblocker.org/wiki/agop+Martayan, Erişim Tarihi: 08.11.2017)

²⁹⁴ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.96.

kez geçtiği Orhun Kitabelerinde bu sözcüğün “kahraman-cesur” anlamında geldiği belirtilmektedir. Türklerin Alp Er Tunga, Alp Arslan gibi hükümdar ismi olarak da bu kelimeyi kullandıkları görülmektedir²⁹⁵. Konu ile ilgili Bahaeddin Ögel, “*Türklerin Devlet Anlayışı 13. Yüzyıl Sonlarına Kadar*” adlı eserinde ise Alp ve Alp Tiğin Türk devlet ve topluluklarında çok önemli olduğunu belirtmektedir. Ordu sistemi, devletin kuruluşu ve devamlılığı bu anlayış üzerine kurulu idi²⁹⁶.

Agop Martayan Bey alp kelimesinin Yunancada “*Ejderha*” Kelt Dilinde ise yükseklik anlamlarına da geldiğini belirtti. Buna benzer örnekler verdikten sonra diller arasındaki telaffuz ahengine değindi. Sümer Dilinde “*dagal-nagal*” kelimelerinin Türkçede “*üzümü-kızınız*” kelimeleri ile benzer olduğunu savundu²⁹⁷.

Konuşmacıya göre iki dil arasındaki diğer bir benzerlik ise kelimelerin tekrar edilmesi idi. Türkçede kupkuru, bembeyaz kelimeleri Sümercede “*barbar*” yani çok parlayan sözcüğünün aynı mantık ile kullanıldığını vurguladı. Alp dillerinde bütün ikinci derecedeki unsurun birinci derecedekinden önce geldiğini belirtti. Bu durum onu, diğer dillerden ayırt eden en önemli öge idi. Yine kurallı bir cümlede fiil cümleinin sonunda bulunmaktaydı. Bu özelliğin Sümer Dili’nde de mevcut olduğuna dikkat çekti. Bu örnekleri çoğalttıktan sonra Türk ve Hint-Avrupa Dilleri arasındaki ilişkilerin Mezopotamya’ya gelen Kosalılar aracılığı ile ispat edildiğini de ifade etti. Kosalılar Anadolu’ya atı getirmişlerdi²⁹⁸.

At, Türk kültüründe tarih boyunca büyük bir öneme sahipti. Bahaeddin Ögel “*İslamiyetten önce Türk Kültür Tarihi*” adlı kitabında atın sadece eti, sütü ve derisi için değil aynı zamanda savaşın temel unsuru olarak da büyük önem arz ettiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra göçlerde de faydalanılmasından dolayı Türkler açısından maddi ve manevi değere sahip olduğunu vurgulamaktadır²⁹⁹.

Atın yanı sıra benzerliği ortaya koyan farklı örnekler de vererek Agop Martayan konuşmasını bitirdi³⁰⁰. Yukarıda ifade edilenleri basında da yer aldı³⁰¹.

Agop Martayan’ın Türk Dili üzerine birçok incelemesi bulunmaktadır. Günümüzde de mevcut bulunan “*Türk Dili’ne Genel Bir Bakış*” adlı kitabında Ural-

²⁹⁵ Muharrem Ergin, *Orhun Kitabeleri*, İstanbul, 2003, s.1.

²⁹⁶ Bahaeddin Ögel, *Türklerin Devlet Anlayışı 13. Yüzyıl Sonlarına Kadar*, Ankara, 1982, s.242.

²⁹⁷ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.97.

²⁹⁸ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.98.

²⁹⁹ Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara, 1984, s.88.

³⁰⁰ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.98-104.

³⁰¹ *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Ekim 1932.

Altay Dilleri, Türk Dillerinin sınıflandırılması, Oğuz ve Türkiye Türkçesi gibi konulara değinmiştir³⁰².

Agop Martayan Türkçe ile Hint-Avrupa ve Sümer dilleri arasındaki ilişkiyi irdeledi. Sümer Dili ile Türk Dili arasındaki benzerlikler ortaya koymaya çalıştı. Amaç bilim, sanat ve medeniyette oldukça ilerlemiş Sümerlerin Türk olduğunu temellendirmektir. Bu bağlamda sunulan tezde her iki milletin dillerinde ortak unsurlara değinildi. Yapılan çalışmalar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel politikasının da temelini oluşturmaktaydı. Türklerin ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğu her fırsatta vurgulanmaktaydı. Bu sebeple eski Türk devletlerine de atıfta bulunulmaktaydı.

D- KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (28 EYLÜL 1932)

Kurultay 28 Eylül 1932' de saat 14:00'da üçüncü kez toplandı. İlk olarak kurultayın birinci günü ile ilgili değerlendirme yapıldı. Ardından 27 Eylül'de yapılan toplantının tutanak özetleri okundu. Burada yapılan tüm çalışmalar sırasıyla anlatıldı. Aynı gün yayınlanan "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinde ise "*Dil Kurultayı Dün Toplandı*" başlığı yer almaktaydı. İlgili haberde bir önceki gün yapılan çalışmalara değinilmekteydi. Ayrıca "*Samih Rifat Bey'in Açılış Nutku*" başlığı ile de Türk Dili açısından önemli olan konuşması okurlar ile paylaşılmaktaydı. Öz Türkçe ile eski Türk devletleri ve onların eserlerine değinilmekteydi³⁰³. Böylece milli ve kültürel bağlar pekiştirilmekteydi. 29 Eylül 1932'de çıkan "*Akşam*" gazetesinde ise aşağıda yapılacak olan bildiri sunumlarına değinilmekteydi³⁰⁴

Okunan tutanak özetlerinden sonra Başkan kurultaya sunulan tezlerin hem itiraz hem de eleştiri yapılabileceğini dile getirdi. Bu durum kurultayın oldukça demokratik şartlar altında çalıştığını göstermektedir. Günün ilk konuşmacısı Mehmet Saffet Bey'di³⁰⁵.

1- Türkçenin Önemi ve Dünya Dilleri Arasındaki Yeri (Mehmet Saffet Bey)

Mehmet Saffet Bey sunmuş olduğu bildiride Türkçenin önemi ve diğer diller ile ilişkisini inceledi. Öncelikle Türk Dili'nde milliyetçiliğe dikkat çekti. Bunun doğrudan doğruya bilimsel gerçek ve esaslara bağlı olması gerekliliğini belirtti. Çağdaşlaşma ve

³⁰²Agop Martayan Dilaçar'ın yukarıda anlatılan kitabı ile ilgili daha fazla bilgi edinmek için adı geçen kitabın ilgili sayfasına bakınız (Agop Dilaçar, **Türk Diline Genel Bir Bakış**, Ankara, 1964, s.1-265.)

³⁰³**Hâkimiyeti Milliye**, 28 Eylül 1932.

³⁰⁴**Akşam**, 29 Eylül 1932.

³⁰⁵**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.106-110.

medeni devletler seviyesine çıkmanın ilk şartının milliyetçilik olduğunu ifade etti. Dilin “*mensup olmuş olduğu milletin mantığı*” olduğunu özellikle vurguladı. Onun düşüncü, duygu ve gidiş tarzının ifade eden en önemli unsur olduğunu söyledi. Bu bağlamda Türk Dili’nin önemi ile ilgili kendi ve İngiliz yazarların yaptığı araştırmalara değindi³⁰⁶.

XIX yüzyılın sonunda “*Altayik Dillerin Kıdem ve Hâkimiyeti*” ve “*Altayik Hiyeroglifler Eti Kitabeleri*” kuramını ortaya koyan “*Conder*”den³⁰⁷ bahsetti. Onun yazmış olduğu eserlerinde Eti Dili’nin³⁰⁸ Samilere ait olduğunu savunduğunu söyledi. Ancak ortaya koyulan çalışmanın Altayik unsurların olduğunu ispat etmesi yönüyle de önem arz ettiğini belirtti. Burada Etiler’in Akatların³⁰⁹ akrabası ve Altay ırkının bir kolu olduğunu vurguladı. Buna kanıt olarak Akat Dili’nde “*tar-sar*” kelimelerinin başkan anlamına gelmesi gösterdi. Yine Akatçanın Türkçe gibi Ugro-Altayik dilleri ile ilişkisi olduğunu iddia etti. Benzerliği kanıtlamak amacı ile Türkçede “*ay-ev*” Akatçada “*ay-e*” örneklerini verdi³¹⁰.

Bunun yanı sıra iki dil arasında şahıs zamirlerinde de paralellikler olduğu da onun tarafından dile getirildi. Mehmet Saffet Bey, Eti Dili’nde “*zu*” kelimesinin Türkçe’ “*sen*” şeklinde ifade edildiğini belirtti. Buna benzer örnekler verdikten sonra konuşmasına Ari diller ile devam etti. İngiliz psikolog, tarihçi İsaac Taylor’un “*Arilerin Menşei*” adlı eserine değindi. Buna göre “*Ari diller vardır ancak Ari ırk yoktur. Ari diller müşterek bir menşee irca edilebilir. Fakat bu dilleri konuşanların müşterek bir kanı yoktur. Acaba bu dil hangi ırktan çıkıp tedricen tekâmül etmiştir? Antropolojik ve arkeolojik tetkikler ve vesikalar mizanının merkezi Avrupa Brakisefal ırkı lehine teveccüh ettiğini gösterir. Şimdi umumiyetle kabul edilmiştir ki Avrupa dilleri Asya dillerinden daha eski değildir. Bazı hususlarda bunlardan daha iptidaidir*”³¹¹. Böylece yabancı yazarlar tarafından dillerin kökeni olarak Avrupa’daki Brakisefal İrk’ı kabul ettikleri belirtildi. Konu ile ilgili yapılan çalışmalardan fiziki karakter olarak Etiler, Dolikisefal

³⁰⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.113.

³⁰⁷Birinci Türk Dili Müzakere Zabıtlarında “*Conder*” olarak geçen şahsın tam ismi Claude Reignier Conder’di. Kendisi 29 Aralık 1848-16 Şubat 1910 arasında yaşadı. İngiliz asker, araştırmacı ve antikacıdır. (Birinci Türk Dili Kurultayı, s.117; https://en.wikipedia.org/wiki/Claude_Reignier_Conder, (Erişim Tarihi: 10.11.2017))

³⁰⁸Hititler Orta Anadolu’da kuruldu. Başkenti Hattuşaş’tır. Hitit kralları yaptıkları işlerden Tanrılara karşı kendilerini sorumlu hissederdi. Bundan dolayı anal denilen yıllıklar yazarlardı. (Ekrem Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İstanbul, 2015, s.1-2.)

³⁰⁹ Mezopotamya’da varlıkları M.Ö. III. Bin yıllarının ortalarından itibaren izlenilebilen Akkadlar M.Ö. XXIV. yüzyılda Sargon’un önderliğinde Önasya’da kuruldu. (Turgut Yiğit “*Akkadlar Devrinde Anadolu’nun Siyasal Yapısı*”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi**, S.3, Ankara, 2000, s. 13-28.)

³¹⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.113-114.

³¹¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.119-120

Sami ırka benzediği iddia edilmekteydi. Altayık diller ile Ari diller arasındaki bir takım farklara da değindi. Ancak bunların tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde gerçeklik paylarının olmadığı belirtildi. Bu iki dilin fiil köklerinin benzerliği ile örnekler verildi. Son olarak Türkçenin önemine değinilerek konuşmasını sonlandırdı³¹². Bu tartışmalar basın yoluyla da halka duyuruldu. 29 Eylül 1932’de yayınlanan “Akşam” gazetesinde okurlarla paylaşıldı³¹³.

Yukarıda da kısaca bahsedilen “*Türk Tarih Teorisi*” Afet İnan tarafından da ele alındı. Günümüzde de mevcut olan “*Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*” adlı kitapta konu ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmekteydi: Tez başta Mustafa Kemal olmak üzere bir dizi Türk aydını ve siyasetçinin öncülüğünde 1930’ların başında oluşturuldu. Tezin dayanak noktası ise medeniyetin beşiği olan Orta Asya’ydı. Atı ve diğer hayvanları evcilleştiren, metalleri ilk olarak işleyen Orta Asyalı Türk brakisefal ırktı. Onlar göç ettikleri yerlere medeniyeti de beraberinde götürdü. Böylece dünya medeniyetleri oluştu. Resmi ders müfredatında bir dönem “*Türk Tarih Tezi*” adıyla okutuldu³¹⁴.

Yukarıda bahsedildiği üzere Mehmet Saffet Bey Türk dilinin öz cevheri ve kuvvetinin kendi içerisinde olduğunu belirtmektedir. Bunun ortaya çıkarılmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu görev ise TDTC’nin öncelikli görevidir. Sunulan bildiride ırklara da ayrıca yer verilmekteydi. Bu bağlamda Hititler ve Akatların Dili ile Türkçe karşılaştırdı. Benzerlikler olduğunu savunuldu.

2- Hint-Avrupa Dil Ailesi ve Türkçe (Artin Cebeli Bey)

Türk Dili’nin kökeni ve Hint-Avrupa Dilleri ile ilişkisi kurultay açısından oldukça önemliydi. Bu bağlamda Artin Cebeli Bey’de sunmuş olduğu bildirisinde bu konuya değindi. Dil adına yapılan çalışmalara TDTC bünyesinde oluşturulan bir komisyonun da katkıda bulunması uygun olacaktı³¹⁵.

Artin Cebeli Bey öncelikle yapılan toplantının önemini vurguladı. Daha sonra “*Türko- European*” ırklar ve dillerine değindi. Onların ana vatanlarından göç etmeleri ile birlikte dil, din, kültür, yönünden farklı toplumlar ile etkileşimler olduğunu söyledi. Aryan ve Avrupa dillerinin eski Türkçe ile akrabalık bağları bulunduğunu dile getirdi.

³¹² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.122-123

³¹³ **Akşam**, 29 Eylül 1932.

³¹⁴ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 1987, s.239; Afet İnan, “*Atatürk ve Tarih Tezi*”, **Belleten**, III, S.10, (1 Nisan 1939), s.245-246.

³¹⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.125.

Orta Asya'dan yapılan Türk göçlerinden de bahsedildi³¹⁶. Konunun uzmanlarından Salim Koca “*Türk Kültürünün Temelleri*” adlı kitabında yapılan göçlerin sebeplerini; nüfuz artışı, otlak yetersizliği, siyasi anlaşmazlıklar, doğal afet ve salgınlar olarak sıralamaktadır³¹⁷.

Artin Cebeli Bey, sunumunda Orta Asya'dan Japonya'ya kadar Türklerin yayıldıklarını söyledi. Çin'e “*ışık tutan bir kültür*” oluşturduklarını belirtti. Çin kültürünün bir Türk medeniyeti olduğunu ısrarla vurguladı. Bunu yaparken tarihsel ve kültürel olgulardan hareket etmeye çalıştı³¹⁸. Bu ifade kanaatimizce oldukça iddialı bir fikrin ürünü idi. Kültürel etkileşim elbette söz konusu idi. Ancak Çin Kültürü'nün bir Türk medeniyeti olduğu söylemi oldukça abartılı idi.

Artin Cebeli Bey'e göre Türkler; dini, siyasi, askeri ve toplumsal açıdan Uzak Doğu'dan Büyük Okyanus'a kadar iz bırakmıştı. Çin tarihinin büyük bir kısmı Türklerin güneye yönelmesine karşı verdikleri mücadeleden ibaretti. Bahaeddin Ögel'in “*Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*” adlı kitabında yukarıdaki açıklamalar doğrulanmaktaydı. Çinlilerin Türk akınlarını engellemek amacıyla Çin Seddi'ni İnşa ettikleri belirtilmekteydi³¹⁹. Çin Seddi günümüzde de Dünya kültür mirasının bir parçasıdır³²⁰.

Kurultayda Artin Cebeli barut ve pusulanın bir Türk icadı olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Çin kayıtlarında barut pusula ve matbaanın “*sere sereki*” adı verilen gizemli bir ülkede üretildiğinden bahsedildiğini belirtti. O, bu bölgenin Türklere ait olduğunu ve icatların da onlar tarafından yapıldığını iddia etti. Bu açıklamalardan sonra konuşmasına Türkçenin yaygın bir dil olarak kullanıldığına dair tarihten aldığı örneklerle devam etti. Avrupa Hun Devleti'nin Hükümdarı Attila'nın³²¹ 452 yılında gerçekleştirdiği Roma seferi sırasında Hun lehçelerinin, Roma sınırlarının kuzeyinde Gotlar, Germanler ve Alman ırkları tarafından konuşulduğunu söyledi. Yine diplomatik ilişkilerde de Türkler parşömenleri kendi dillerinde yazardı. Bu durumu ise Türkçenin Doğu'da ve Avrupa'nın Karadeniz hinterlandında hâkim dil olarak değerlendirdi³²². Böylece

³¹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.127.

³¹⁷Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri*, Ankara, 2016, s.13-15.

³¹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.127.

³¹⁹Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, I, Ankara, 1981, s.5.

³²⁰Arkeoloji.uludag.edu.tr/.../YeniDönem_Göç_Duvarları.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2017)

³²¹“*Tanrının Kırbağı*” olarak adlandırılan Attila Avrupa Hun Devleti'nin hükümdarıydı. 434 yılında kardeşi Bleda ile hükümrânlığın başına geçti. Bir süre sonra onu öldürttü. (John Man, *Tanrının Kırbağı Attila*, (Çev.;İsmail Tulçalı), İstanbul, 2006, s.291.)

³²²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.128-129.

Türklerin bilim ve kültür alanında ne kadar geliştiği ve dillerinin diplomatik ilişkilerde kullandığı bir kez daha vurgulanmış oldu.

Bir diğer konu ise Türkçe ile Hint-Avrupa dilleri arasındaki benzerlikti. Türkçede artmak kelimesi Hint Avrupa dillerinde “*ardh*” aynı anlama gelmekteydi. Yine bu dildeki “*kars*” kelimesi ile Türkçe “*kazmak*” arasında da yakınlık vardı. Konu ile ilgili kendi yaptığı çalışmalar sonucunda ise Türkçede köklerin sonlarının “*r*” veya “*l*” ile biten tek hecelerden oluştuğunu belirtti³²³.

Artin Cebeli’nin hazırlanması planlanan “*Türk Ansiklopedisi*”nin isminin “*Mustafa Kemal Ansiklopedisi*” olarak değiştirilmesini ve Türk Dili için geniş kapsamlı bir gramer kitabı hazırlanmasını teklif etti. Salondan gelen kuvvetli alkış sesi herkesin bu fikri onayladığını göstermekteydi³²⁴. Artin Cebeli Bey’in bu teklifi ilerleyen süreçte gerçekleştirilemeyecekti. Ansiklopedi hazırlıkları tamamlandıktan sonra 1946’da basılmış, ilk dört cilt “*İnönü Ansiklopedisi*” olarak yayınlanmış ve beşinci ciltten itibaren Türk Ansiklopedisi ismini almıştır³²⁵. Artin Cebeli Bey konuşmasını Türk Dili’nin önemi ve yapılan çalışmaların değerine dikkat çekerek bitirdi. Bu bağlamda sunulan bildiri basında da okurlar ile paylaşıldı. 29 Eylül 1932’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde yukarıda anlattıklarından kısaca bahsedildi³²⁶.

Artin Cebeli Bey tarafından Hint-Avrupa dilleri ile Türkçe arasındaki benzerlikler olduğu belirtildi. Türkçenin köklü bir geçmişe sahip olduğu vurgulandı. Amaç Türk devletlerinin bilim, kültür ve medeniyette ilerlediği seviyeyi göstermekti.

3- Türkçenin Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri [Yusuf Ziya (Özer)Bey]

Yusuf Ziya Bey³²⁷ bildirisinde Hint-Avrupa diller ile Türkçe arasındaki ilişkileri inceledi. Bu iki dil arasındaki farklılıklara da değindi. Konu ile ilgili çevirdiği Almanca kitaptan bahsetti. Bu alana yönelik Avrupalı dilbilimcilerin yollarından gittiklerini belirtti. Ancak onların yapmış oldukları çalışmalarda sadece Hint-Avrupa dilleri

³²³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.132.

³²⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.129.

³²⁵“*Türk Ansiklopedisi*”, Milli Eğitim Basımevi tarafından,1943’de fasiküller halinde yayınlanmaya başlamış ve 1985’de tamamlanabilmişti. Bunun için “*yorgun ansiklopedi*” olarak ta bilinmektedir. Otuz üç ciltten oluşmaktadır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Ansiklopedisi (Erişim Tarihi:29.03.2018))

³²⁶Akşam, 29 Eylül 1932.

³²⁷Yusuf Ziya Özer, 1870’da Yozgat’ta doğdu. Türk siyasetçisi, hukukçu, tarihçi ve dil adına çalışmalarda bulundu. 1947’de öldü. (<http://www.biyografya.com/biyografi/9564> (Erişim Tarihi: 11.12.2017))

inceledikleri ve Türkçeye önem vermedikleri için sonuca varamadıklarını söyledi³²⁸. Böylece Türkçenin diğer diller üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışıldı.

Daha sonra Hint-Avrupa Dilleri ile Türkçeyi birbirinden ayıran farklar anlatıldı. Bunlardan ilki Hint-Avrupa Dil Ailesi'nde artikel³²⁹ unsurların mevcut alması, Türkçe de ise böyle bir yapının bulunmamasıydı. Kendisi bunların Türkçede işaret zamirine karşılık geldiğini ifade etmekteydi. Buna örnek olarak Türkçede “o” sözcüğünü gösterdi. Bu kelime İbranicede “*ha*” Yunancada ise “*ho*” şeklinde ifade edildiğini belirtti³³⁰.

İkinci fark ise tamlayan ile tamlanan arasındaydı. Buna örnek olarak Türkçede “*adamın kitabı*” denilirken Hint-Avrupa dillerinde “*kitabı adamın*” olarak ifade edildiği belirtildi. Ancak konuşmacı eski dönemlerde bu iki söyleminde kullanıldığını sözlerine ekledi. Üçüncü fark olarak; Türkçe “*sondan eklemeli*” bir dili ifade ederken Hint-Avrupa dilleri ile Semitik diller çekimli idi. Yusuf Ziya Bey yaptığı araştırmalar sonucunda Türkçenin Ural-Altay ile Semitik diller arasında bir geçiş zemini oluşturabileceğini ileri sürdü. Buna kökeninin Türkçe olduğunu söylediği “*okohado*” sözcüğünü örnek olarak verdi. Bu kelime “*akıllı, oklu*” anlamındaydı. Moğol dilinde de böyle ifade edilmekteydi. Bu kelime “*okohado-okohadot*” olarak da telaffuz edilebilmekteydi. Bu örneklerden hareketle konuşmacı Ural-Altay dillerinde de çekimin varlığını savundu³³¹.

Son olarak edatlara³³² değindi. Türkçede bunların kelimenin sonuna geldiğini belirtti. Örnek olarak “*evde*” sözcüğünü verdi. Yunancada ise bu ekler başa gelmekteydi. Yaptığı incelemeler sonucunda zaman mekân ve diğer münasebetleri ifade eden Türkçe sözcüklerin zaman içerisinde Hint-Avrupa dillerinde edat olarak kullanıldığını belirtti. Bu açıklamalar basında da büyük ilgi gördü. 29 Eylül 1932’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde Yusuf Ziya Bey’in konuşmasına değinildi³³³.

Yusuf Ziya Bey kısaca Hint-Avrupa dilleri ile Türkçe arasındaki ilişkileri inceledi. Farklılıkları ve benzerlikle ortaya koydu. Tezini desteklemek amacıyla farklı dillerden örnekler verdi. En temel ayrımı ise artikel konusunda yaptı. Türkçe de böyle

---

³²⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.142.

³²⁹ Kurultay zabıtlarında harfî tarif olarak dile getirilmekteydi. Artikel, kelimelerin eril ve dişil olduklarını gösteren tanımlılık edatıydı. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.142; <https://sabahlatan.com/blog/tanimlilik-edati-artikel-nedir> (Erişim Tarihi: 13.03.2018))

³³⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.142-143.

³³¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.143-146.

³³² Kurultay zabıtlarında “*harf-i cer*” olarak dile getirilmekteydi. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.146.)

³³³ **Akşam**, 29 Eylül 1932.

bir yapının mevcut olmadığını söyledi. Diğer belirttiği ayrımların ise eskiden her iki dilde de kullanıldığını vurguladı.

4- Türkçenin Önemi ve Yabancı Diller Üzerine Etkisi (Ömer Cankaytar Bey)

Ömer Cankaytar Bey yapmış olduğu konuşmada Türkçenin önemi, diğer diller üzerindeki etkisi ve bu bağlamda yapılan çalışmaları anlattı. Sunumuna “*Ulu Başbuğum*” ifadesi ile başladı. Bu durum Türk Dili Kurultayı’nın Orta Asya Türk Kültürü ile bağlarını açıkça göstermesi açısından önemliydi. Türkçenin konuşulduğu coğrafyanın genişliğine dikkat çekti. Fars Dili’nin İranlı şair Firdevsi³³⁴ tarafından şekillendirildiği sırada Türk Dili’nden etkilendiğini savundu. Buna örnek olarak “*berhordar*” kelimesini verdi. Bu sözcüğün Türkçe karşılığı “*börükadar*” olduğunu belirtti. Börü ise kurdun başka bir ismiydi. Yine Türkçede “*aşadım, aşarım*” kelimeleri İran’da “*aşamiden*” olarak da kullanıldığı özellikle vurgulandı³³⁵.

Daha sonra Mısır Araplarının “*c*” harfini “*g*” olarak okuduklarını dile getirdi. Türk lehçelerinde ise örneğin Nogayların³³⁶ “*y*” harflerini “*c*” olarak seslendirdiklerini ifade etti. Bu yönüyle bu iki dil arasında benzerlik kurmaya çalıştı. Son olarak “*Çağatay*” kelimesinin kökeninin “*Çığatay*” olduğunu belirterek sunumunu bitirdi. Böylece Birinci Türk Dili Kurultayı’nın üçüncü günü yapılan sunumlar sona erdi³³⁷. 29 Eylül 1932’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde yapılan konuşmalara değinilerek, halkın ilgisi canlı tutulmaya çalışıldı³³⁸.

Ömer Cankaytar Bey Türkçenin köklü bir geçmişe sahip olduğunu ve oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığını anlattı. Türkçenin ne kadar zengin bir dil olduğu ve diğer dilleri etkilediği ortaya konuldu. Ayrıca Hint-Avrupa ve Türkçe arasında akrabalık ilişkileri gündemin ana konusuydu.

³³⁴Firdevsi 934-1020 yılları arasında yaşamış İranlı şairdir. Bilhassa halkın yaşatmakta olduğu menkıbe rivayet ve efsaneleri birleştirerek Şehname adlı eserini yazdı. (Firdevsi, **Şehname II**, Çev.; Necati Lugal, İstanbul, 1994, s.1.)

³³⁵**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 148.

³³⁶ Nogay kelimesi bir şahıs adıydı. 1270- 1290 arasında Altın Orda’da büyük bir nüfuz sağlamış bir emirin ismiydi. Zeki Velidi Togan’a göre ise Cengiz Han’ın torunlarından Berke Han’ın başkomutanı Nogay Han’ın kurduğu birlik etrafında toplanan Türk Tatarlara verilen addı. (Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981,s.20.)

³³⁷**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.149.

³³⁸**Akşam**, 29 Eylül 1932.

E- KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (29 EYLÜL 1932)

Kurultay 29 Eylül 1932 Perşembe günü toplandı. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu³³⁹. Katılımcılarından Mustafa Nail Bey okunacak bütün tezkerelerin bastırılıp katılımcılara dağıtılmasını istedi. Başkan Kâzım (Özalp) Paşa bunun yapılmasının doğru olmayacağını açıkladı. Ardından söz alan Hüseyin Siyret Bey daha önce sunulan bildirilerin dinleyiciler için çok faydalı olmadığını söyledi. Eğer katılımcılara önceden anlatılacak konu metinleri dağıtılsa, konuların daha iyi anlaşılmasına katkı yapabilirdi. Bunun üzerine Samih Rıfat Bey söz hakkı alarak henüz bunu yerine getirebilecek bir alt kurulun bulunmadığını ifade etti³⁴⁰. Anlaşılacağı üzere Birinci Türk Dili Kurultayı'nda herkes düşüncelerini isteklerini açık bir şekilde ifade edebilmekteydi. Bu durum yapılan çalışmaların demokratik bir ortamda gerçekleştiğini göstermesi bakımından önem arz eder.

Kurultayda bahsedilen konulara ülke içerisinde de yoğun bir ilgi vardı. Bu bağlamda basın yoluyla da halka yönelik bilgilendirici haberler basında çıkmaktaydı. 29 Eylül 1932'de yayınlanan "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinin üçüncü sayfasında "*Kurultaya Memleket Büyük İlgi Gösteriyor*" denildi. Ülkenin çeşitli yerlerinden gelen tebrik telgraflarına değinildi³⁴¹. Bunlar kurultayda özellikle belirtildi. Telgraflara toplu olarak cevap verildi. Böylece dil adına yapılan çalışmaların halk tarafından önemsendiği ve desteklendiği bir kez daha anlaşıldı. İlk konuşmacı Ragıp Hulusi Bey'di³⁴².

1- Türkçenin Yapısı ve Kökeni Açısından Dünya Dilleri Arasındaki Yeri [Ragıp Hulusi (Özdem) Bey]

Ragıp Hulusi Bey³⁴³ Türkçenin kökeni, grameri ve diğer dillerle etkileşimi hakkında bir sunum yaptı. Yabancı yazarların çalışmalarından bahsetti. Öncelikle Türk Dili dâhil olmak üzere Hititçe ile birlikte Kafkasya, Anadolu ve Ege coğrafyasında konuşulan dillerin, Sami dilleri ile aynı aileden geldiğini belirtti. Konu hakkındaki tartışmaların devam ettiğini söyledi³⁴⁴. Ardından Batı'da yapılan dil çalışmalarından bahsetti. Buradaki yazarların tarih ve dil ilişkisi bahsiyle ikisinin uyum içerisinde

³³⁹ *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Eylül 1932.

³⁴⁰ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.150- 151.

³⁴¹ *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Eylül 1932.

³⁴² *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.153.

³⁴³ Ragıp Hulusi Özdem 1893'da Selanik'te doğdu. Atatürk döneminde Türk Dili Tetkik Cemiyeti Derleme kolu başkanlığına getirildi. Dil üzerine birçok kitap ve makale yazdı. Darülfünun'un Edebiyat bölümünde Türk Dili Müderris muavinliği yaptı. Robert kolejinde öğretmenlik görevinde bulundu. (<http://www.boyutpedia.com/1308/38973/ozdem-ragip-hulusi> (Erişim Tarihi: 15.11.2017))

³⁴⁴ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.155.

olmasını öngördükleri vurguladı. Ona göre sesler sadece anlamı işaret eden bir vasıtaydı. Ses olmadıkça dil de var olamazdı³⁴⁵.

Türkçenin daha eski dönemlerine ilişkin safhalarını sıralayarak her tabakadaki ses özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmalar olduğunu söyledi. Konu ile birçok yabancı yazarın incelemelerinden bahsetti. Bunlar içerisinde en dikkat çeken Fransız dilbilimci Paul Pelliot'du³⁴⁶. Onun Moğol dilinde başında “h” bulunan kelimeler ile Altay dillerini karşılaştırdığını belirtti. Bunun sonucunda ise Tunguz Dili'nin³⁴⁷ Goldi ve Olça lehçelerinde, “p” başta bulunurken, diğer lehçelerde “k-h” Mançur Dili'nde ise “f” ile başladığını vurguladı. Buradan hareketle Altay Dili'nde sesin “p –h” olduğu zaman içerisinde değiştiğini ifade etti. XIV. yüzyılda Moğol Dili'nde bu sesin “h” olarak kullanıldığını ve zamanla kaybolduğunu belirtti. Bu açıklamalardan Türk Dili'nin kendi alanı içerisindeki oluşum süresinde Moğol ve Mançu dillerinin öneminin açıkça görüldüğü çıkarsamasında bulundu³⁴⁸. Ragıp Hulusi Bey diğer diller ile Türkçe arasındaki benzerlikleri anlattıktan sonra Türk Dili'ni dönemlere ayırdı. Buna göre:

*“Türkçe Moğolca Devri, en eski Türkçe ‘Proto turc’ devri, eski Türkçe ‘Turc initial’ devri, eski Türkçe ‘viex turc’ devri, orta Türkçe ‘moyen turc’ devri, yeni Türkçe ‘nouveau turc’ devri, yeni Türkçe ‘turc moderne’ devri”*³⁴⁹ olarak sınıfladı. Türk dilinin oluşum ve gelişim safları böylece ortaya konulmaya çalışıldı.

Eski Türkçe Dönemi ile ilgili olarak Paul Pelliot'un 1925'te yapmış olduğu bir konferanstan bahsetti. Burada To-pa Türkleri'nin³⁵⁰ dillerine değindi. Konu ile ilgili Japon şarkiyatçıların çalışmalarından bahsetti. İsviçreli dilbilimci Bernhard Karlgren Çince'nin fonetiği ile ilgili çalışmalarını anlattı. Buradan hareketle Çin Dili'nde “*çangli*” kelimesinin Türkçede “*tengri*” anlamına geldiği çıkarsamasında bulundu. Yine aynı dilde “*kinglo*” ise kılıç anlamındaydı³⁵¹. Görüldüğü üzere Türkçe sadece Türkler için ilgi konusu değildi. Diğer milletler de köklü bir geçmişe sahip olan bu dili araştırmaktaydı.

³⁴⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.156.

³⁴⁶ Paul Pelliot özellikle dil çalışmalarına, din ve Orta Asya kültürlerine katkıda bulunmuş Fransız doğu bilimcidir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Paul_Pelliot (Erişim Tarihi: 15.11.2017))

³⁴⁷ Bazı dilbilimciler Estonca, Fince, Macarca gibi Ural dillerini de Ural Altay Dil Ailesi'nin parçası olarak göstermektedir. Ancak bu görüş, dünya dilbilimcileri tarafından kabul görmedi. Altay dillerinde Türkçe Moğol, Tunguz, Japon, Kore dilleri vardır. (Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 2002, s.9.)

³⁴⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.157.

³⁴⁹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.158.

³⁵⁰ Tofalar, Topa, Toha olarak da adlandırılmaktadır. Eski literatürde Karagaslar olarak da bilinirler. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Tofalar> (Erişim Tarihi: 11.12.2017))

³⁵¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.159.

Ragıp Hulusi Bey Çince “su- ki- li- koh- kü- tu- tang” Göktürkçe “*songüş dolangan bödiğ köp tutagan*” olarak çevirdiğini belirtti³⁵². Çince üzerine yapılan bu tespitlerinden sonra Rus Türkiyatçı Wilhelm Radlof’un³⁵³ çalışmalarını anlattı. Onun “*Türk Lehçeleri Kamûsu*” adlı eserinden bahsetti. Burada Moğolistan’daki Göktürk³⁵⁴ lehçelerini kuzey, Doğu Türkistan’daki eski Uygur lehçelerini güney, daha sonraki yıllara ait Uygurca metinleri ise “*muhtelit lehçe*” olarak kabul etmekteydi³⁵⁵.

Kaşgarlı Mahmut’un³⁵⁶ ise dilleri Türk ve Oğuz grubu olmak üzere ikiye ayırdığından bahsetti. Hakaniye Lehçesi’nin Türk grubu içerisinde değerlendirdi ve daha anlaşılır olduğu çıkarsamasında bulunuldu. Ayrıca diller arasında ayırım yapmak için birtakım ses özelliklerini de gündeme getirdi. Wilhelm Radlof ve Aleksandr Samoyloviç’in yapmış olduğu tasnifleri detaylı olarak anlattı.

Yukarıda kısaca Türkçenin kökeni, grameri ve diğer dillerle etkileşiminden bahsedildi. Dilin oluşumu üzerine yerli ve yabancı bilim insanları ve düşünürlerin görüşleri aktarıldı. Türkçe ve Çince arasındaki benzerliklere değindi.

a) Friedrich Wilhelm Radlof’un Türk Dili Tasnifi

Türk Dili sadece Türkler tarafından değil yabancı bilim adamları tarafından da araştırılmakta ve üzerine çalışmalar yapılmaktaydı. Bunların arasında Wilhelm Radlof³⁵⁷ “*Şimal Türk Dilleri’nin Fonetigi*” adlı eseri de oldukça önemliydi. Burada Türk lehçelerini sınıflandırmaktaydı.

“1- *Şark lehçeleri: Asıl Altay Teleut grubuydu. Şu lehçelere ayrılır. Şimali Altay Lehçeleri, Asıl Abakan Lehçeleri, Kızıl veya Yüs, Baraba, Küerik, Uryanhay, Karagas. 2- Garp Lehçeleri: Kırgız lehçeleri, İrtiş lehçeleri, Başkır lehçeleri, Volga lehçeleri 3- Ortaasya Lehçeleri: Tarnaçi (Hami, Aksu, Kaşgar, Yarkent, Hokant, Zerefşan, Buhara,*

³⁵² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.159.

³⁵³ Birinci Türk Dil Kurultayı görüşme tutanaklarında “*Radlof*” olarak yazılan kişinin isminin doğru yazımı Wilhelm Radloff şeklindedir. O, Berlin’de 1837’de doğdu. Kendisi Sibiry’a ve Orta Asya’da yaşayan halkların tarihi etnografyası, kültürü, dili hakkında önemli çalışmalarda bulundu. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.159; Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, (Çev.; A.Temir-T.Andaç-T.Uğurlu), İstanbul, 2008,s.5)

³⁵⁴ Göktürk Devleti’nin Bilge Kağan döneminden kalma Orhun kitabeleri büyük önem taşımaktadır. Vezir Tonyokuk, Bilge Kağan ve Kültigin adına dikildi Türk adının geçtiği ilk metinlerdir. Türk devlet adamları burada millete hesap vermektedir. (Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, İstanbul, 2014, s.4.

³⁵⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.159.)

³⁵⁶ Kaşgarlı Mahmut XI yüzyılda yaşamış Türk dilbilimcidir. Divan-ı Lügati’t Türk ve Cevahirun Nahv-fi Lügati’t Türk adlı iki büyük eserin sahibidir. (Zeynep Korkmaz, “*Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügati’t Türk*” **Türk Dili Üzerine Araştırmaları**, I, S. 629, (Ankara, 1995), s.254.)

³⁵⁷ Wilhelm Radlof seksen bir yıllık ömrünün büyük bir kısmını Türk dünyasını araştırmaya adanmış Alman asıllı Rus filologdur. (<http://www.isa-sari.com/turkolojinin-duayeni-friedrich-wilhelm-radloff/>) (Erişim Tarihi: 15.11.2017)

Hira ve Sart lehçeleri) 4- Cenup Lehçeleri: Türkmen, Azeri, Kafkas, Anadolu, Kırım, Osmanlı, Gagavuz Lehçeleri” olarak dört grupta incelediği görülmektedir.

Ragıp Hulusi Bey, yukarıda belirtilen Wilhelm Radlof’un yapmış olduğu sınıflandırmayı eksik bulmaktaydı. Bunun sebebi ise sadece coğrafi koşullar açısından durumu değerlendirmesi, tarihi unsurları göz ardı etmesi idi³⁵⁸. Daha sonraki yıllarda yapılan bilimsel gelişmeler Ragıp Hulusi Bey’i destekler niteliktedir. Günay Karaağaç’ın “*Dil İnsan Tarih*” adlı çalışmasında önemli tespitler yer almaktaydı. Ona göre; dil, insanı merkeze almaktadır. Dil; zaman, mekân eksenine dayalı yapıdan uzak doğanın ürünüdür. İnsan konuşma ve öğrenme görevini yerine getirirken, geçmiş zamanları değişik mekânları birleştirerek doğaya tarihi kattı. İnsan demek aynı zamanda gelenek ve tarih de demektir³⁵⁹. Görüldüğü üzere daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar da dil tarihin birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini ortaya koymaktadır.

b) Aleksandr Samoyloviç’in Türk Dili Tasnifi

Ragıp Hulusi Bey, konu ile ilgili Rus Aleksandr Samoyloviç’in Türk Dili üzerine yaptığı sınıflandırmadan da bahsetti. “1- Cenup Garp lehçeleri: Türkmen ve Oğuz grubu farikası ayak, dağ, olmak 2- Şimal Şark lehçeleri: Uygur Türkçesi grubu Farikası azak-atak 3- Şimal Garp lehçeleri: Kıpçak Türkleri grubu farikası ayak 4- Cenup Şark lehçeleri: Çağatay Türkçesi grubu farikası ayak- tağ- bolmak 5- Orta Muhtelit lehçeleri: Kıpçakça Türkmence grubu farikası ayak- bolmak 6- Bulgar lehçeleri: Bulgar, Çavuş Türkleri farikası ‘ayak’ yerine vırtav, pul makh”³⁶⁰.

Bu sınıflandırmayı değerlendirdiğimiz zaman coğrafya ve ses özelliklerinin dikkate alındığını tespit etmekteyiz. Ragıp Hulusi Bey kurultayda Türk Dili’ne en yakın Orhun Türkçesi’nin olduğunu belirtti³⁶¹.

Ragıp Hulusi Bey’in gündemindeki bir diğer konu ise ahenk unsuruydu. Max Müller ve daha sonra gelen dilbilimcilerin Turan dillerini bir arada toplamak amacıyla her şeyden önce ahenge başvurdıklarını söyledi. Kendi döneminde yapılan çalışmaların önem arz ettiğini bildirdi. Sonuç olarak ise lehçelerde sesli harflerde dudak ahengi olduğunu söyledi. Buna göre: birinci heceden sonra “o-ö” gibi harfler gelmekteydi. Fakat Türkçede bu kurala sadece kapalı sesli ekler uymaktaydı. Bundan dolayı

³⁵⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.160-161.

³⁵⁹ Günay Karaağaç, “*Dil, İnsan Tarih*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XIII, S.1, (Elazığ 2003), s.442.

³⁶⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.162.

³⁶¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.162-174.

kelimenin birinci hecesinden sonra “u-ü” geldiği belirtildi. Eklerin sadece kalınlık ve incelik kuralına tabi olduğu sonucu çıkarıldı³⁶².

Bu açıklamalardan sonra Türkçe dilbilgisi kurallarına ayrıntılı bir şekilde değindi. Bunu yaparken Yakut, Çavuş, Uygur, Altay, gibi eski Türk devletlerinden örnekler verdi. Bu durum Birinci Türk Dil Kurultayı’nın bahsedilen milletlerle tarihi, milli, kültürel bağları pekiştirilmek istemesinin açık bir göstergesiydi³⁶³.

Yukarıda yapılan sunum basın tarafından okurlar ile paylaşıldı. 30 Eylül 1932’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Türkçe En İnce Şiir ve Edebiyat Diliydi*” başlığı yer almaktaydı. Burada Ragıp Hulusi ve diğer konuşmacıların bildirilerine yer verilmekteydi³⁶⁴. Ayrıca aynı gazetenin 3 Ekim 1932’de yayınlanan sayısında “*Türk Lehçeleri Üzerinde Bir Tez*” başlığı ile yine yukarıda sunulan bildirinin konusu ile ilgili haberler yer almaktaydı. Ayrıca “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*” başlığı ile de cemiyetin nasıl oluşturulacağına dair açıklamalar yapılmıştı³⁶⁵.

Ragıp Hulusi Bey öncelikle Türk Dili’nin kökenlerini inceledi. Farklı diller ile ilişkisine değindi. Konu ile ilgili yabancı yazarların da sınıflandırmalarından bahsetti. Onların çalışmalarında eksik bulduğu noktaları anlattı. Dil ile tarihin birbirinden ayrılmayacağını özellikle vurguladı. Batıda olduğu gibi yapılan incelemeleri sistematikleştirilmesi gerektiğini belirtti.

2- Edebiyat ve Dil Arasındaki İlişki [Samih Rıfat (Yalnızgil) Bey]

Edebiyat, bir dilin sanatsal işlevinin baskın olarak kullanıldığı ve birden fazla algılama duyusuna yönelik kitle iletişim aracıdır³⁶⁶. Samih Rıfat Bey yapmış olduğu sunumda öncekilerden farklı olarak dili, edebi yönüyle inceledi. Karahanlı Devleti’nin³⁶⁷ edebiyatından bahsetti. Buna göre; XI. yüzyıl edebiyatı Türk dili açısından önemli veriler taşımaktaydı. Dönemin edebiyatı kendisinden önce yapılan çalışmalardan etkilendi. Ancak Avrupalı yazarların Karahanlı Dönemi’nde yazılan eserlerin İran etkisi ile yazıldığı iddiaları doğru değildi. Yusuf Has Hacıp tarafından

³⁶² Birinci Türk Dil Kurultayı, s.174-175.

³⁶³ Birinci Türk Dil Kurultayı, s.175-186.

³⁶⁴ Hâkimiyeti Milliye, 30 Eylül 1932.

³⁶⁵ Hâkimiyeti Milliye, 3 Ekim 1932.

³⁶⁶ Muhsine Börekçi, “*Dil Edebiyat İlişkisi Bağlamında Arif Nihat Asya’nın Türkçesi Destanca Divanca ve Hakanca*”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, XXV, (Bahar 2009), s.28.

³⁶⁷ Doğu ve Batı Türkistan’da hüküm süren Müslüman Türk devletidir. Reşat Genç’in tespitine göre Türk hükümdarların İran Şehnamelerinde Afrasiyab olarak adlandırılmasından dolayı bu sülaleye Ari-Afrasiyab adının da verildiğini belirtmektedir. Karahanlı hükümdarlarının kendilerini Alp Er Tunga’nın neslinden geldiklerini kabul etmektedir. (Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Ankara, 2002, s.3.)

kaleme alınan “*kodatkobilik*”³⁶⁸ ile Firdevsi’nin yazdığı Şehname arasında bazı ilişkilerin olduğunu belirtilmekteydi. Buna karşın Samih Rıfat Bey bu ilişkinin ciddi incelemeler dâhilinde ortaya konulmadığı görüşündeydi³⁶⁹.

Bir diğer konu ise Türklerde isim verme âdetiydi. Filolojik incelemeler bu geleneğin çok eski olduğunu göstermekteydi. Kahramanlardan bir kısmının “*adsız*” olarak nitelendirildiğini belirtti. Büyük bir savaş veya bir tehlike karşısında gösterdikleri fedakârlıktan sonra Alplere özgü bir unvan almaktaydı. Tarihte gördüğümüz Alp tekin, Ertunga, Gündoğdu gibi isimler buna örnekti³⁷⁰

Bu konu ile ilgili daha sonraki yıllarda da birçok eser yazıldı. Bunlar arasında Zeki Velidi Togan “*Umumi Türk Tarihine Giriş*” ve İbrahim Kafesoğlu’nun “*Türk Milli Kültürüne Giriş*” kayda değerdir. Burada eski Türklerde adın; gerçek ve kutsal olduğuna inanılır ve yeni doğan bebeklere merasimle isim verildiği belirtilmektedir³⁷¹. Yine erkeğin güç ve kuvveti ön plana çıkarılmaktadır. Yeni doğmuş erkek çocuklara ayrı önem verildiği vurgulanmaktadır. Bu konu Dede Korkut hikâyelerinde de işlenmektedir. Muharrem Ergin “*Dede Korkut Kitabı*” adlı çalışmasında destanın giriş bölümünde “*oğul babanın sırrıdır iki gözünden biridir yerine yetişenidir*”³⁷² sözlerinden de erkek çocuğuna verilen değeri ifade etmiştir. Samih Rıfat Bey’de eski Türk adetlerini yansıtan Kutadgu Bilig’den şu beyitleri okudu ve çevirisini yaptı:

“*Kapı kent oluş ordu karşı yere; Kitap ki o gün ad atamışlara; Ol ilminin hükmi bukes turup; At urmuş ol ilminin turuce görüş*”. Bu dördlüğün günümüz Türkçesine çevirisi ise şöyle idi: “*Her şehir karşı tarafına seslendi. Kitaba yeni bir ad verecekleri çağırırdı. O ilin alimi ve büyüğü ayak üstünde durarak kendi memleketlerinin töresine göre isim verdiler*”³⁷³. Samih Rıfat Bey, Kutadgu Bilig’in İran edebiyatından esinlenerek yazıldığı fikrine karşı idi. İran edebiyatını yansıtan Şehname ile Türk edebiyatını yansıtan Kutadgu Bilig’i karşılaştırdı. İkisi arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koydu. Buna göre: Şehname’de kullanılan dil Kutadgu Bilig’e oranla oldukça ağırdı. Ayrıca sanat, fikir ve duygu itibarıyla birbirlerinden ayrılmaktaydı.

³⁶⁸Birinci Türk Dili müzakere zabıtlarında “*Kodatkobilik*” şeklinde belirtilen eser günümüzde Kutadgu Bilig Olarak kullanılmaktadır. (Birinci Türk Dili Kurultayı, s.186; Abdülkadir İnan, “*Kutadgu Bilig Üzerine Notlar*”, *Türk Kültürü*, IX, S.98, Ankara, 1991, s.112.); Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacıp Tarafından kaleme alındı. XI. yüzyılda Karahanlı döneminde yazıldı. Türk İslam sentezinin önemli bir ürünüdür. Bu eserden önce yazılan yapıtlarda yabancı unsurlar dikkati çekmekteydi. (Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul, 1935, s.19.)

³⁶⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.186.

³⁷⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.186-187.

³⁷¹Z. V., Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, 108-110; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.59.

³⁷²Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, 1999, s.16.

³⁷³Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 187.

Ancak her ikisi de aynı vezinde yazılmıştı. Ardından İran edebiyatının Türklerle başladığını iddia etti. İlk şairlerin hiçbirinin İran asıllı olmadığını Horasan ve onun doğusundan geldiklerini belirtti. Bu fikrini desteklemek amacıyla birçok örnek verdi Bunlar içerisinde en dikkat çeken “Avfi”³⁷⁴den yapılan şu alıntıdır:

“*Ali Tahir ki ba keremi zahir ve cudi vafır budendi. Eğerçi fazla in’amu işan am but fe emma işanra der parisi ve lugatteri itikadı nebut*”³⁷⁵. Bu satırların çevirisi ise şöyledir: “*Tahir Oğulları daima göze çarpan bir iyilik ve büyük bir el açıklığı ile yaşadılar. Nimetlerinin feyzi herkese şamildi. Fakat kendilerinin Farsça’ya lügatine rağbetleri yoktu*”³⁷⁶ Böylece Tahirilerin³⁷⁷ bir dönem Türkçe konuştuklarını savundu. Oğuzlar, Kaşgarlı Mahmut ve Osmanlı Devleti’nden örnekler sunarak konuşmasını bitirdi.

Günümüzde de Samih Rıfat Bey’in yukarıda yaptığı karşılaştırmaya benzer bir değerlendirme de Aydın Kezer “*Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı*” adlı eserinde mevcuttur. Burada Kutadgu Bilig ile Machiavelli³⁷⁸’nin “*Prens*” isimli eseri karşılaştırılmaktaydı. Buna göre; Yusuf Has Hacıp’in düşünce sisteminin merkezinde insan olduğu belirtilmektedir³⁷⁹. Machiavelli döneminde ise batı dünyasının düşünce hayatına tamamen din egemendi. Gerçeğin arandığı tek yer Ruhban sınıfının elindeki İncil’di. Hedefe ulaşmak için her yolun mubah olduğuna inanır ve bunu tavsiye ederdi³⁸⁰.

Yukarıda bahsedildiği üzere Samih Rıfat Bey Karahanlı Devleti’nin edebiyatından bahsetti. Böylece Karahanlılar ile tarihi ve kültürel bağlar vurgulandı. Kutadgu Bilig adlı eserin İran edebiyatından esinlendiği fikrini eleştirdi. Eski Türk devletlerinin bilim, sanat ve edebiyatta ne kadar ilerlediğini ortaya koymaya çalıştı.

---

³⁷⁴ Birinci Türk Dili Müzakere Zabıtlarında “Avfi” olarak geçen şahsın tam ismi Nureddin Muhammed B.Muhammed B.Yahya el- Avfi el Hanefi’ydi. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 190; Tahsin Yazıcı, “Avfi”**DİA**, IV, (1991) s.115)

³⁷⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 190.

³⁷⁶ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 190.

³⁷⁷ Abbasi halifeliği zamanında Horasan’da İranlı Tahir bin el- Hüseyin tarafından kuruldu. (<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/TAHIRILER/664> Erişim Tarihi: 16.11.2017)

³⁷⁸ Niccolo Machiavelli, 1469’da Floransa’da doğdu. 1498’den itibaren İçişleri ve Savunma Bakanlığı olan bir bürokrasinin sekreterliğini on dört yıl yaptı.(Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, (Çev.; Yusuf Adil Egel), Ankara, 1955,s.I.)

³⁷⁹ Aydın Kezer, **Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı**, Ankara, 1937, s.50.

³⁸⁰ A. Kezer, **Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı**, s.161.

3- Halk Edebiyatının Türk Dili Açısından Önemi [Hasan Ali (Yücel) Bey]

Halk edebiyatı eski Türk destanları, mit, efsane, bilmece, Türkü, masal gibi geleneksel sözlü ve yazılı ürünleri kendine özgü metotlarla inceleyen bilim dalıdır³⁸¹. Hasan Ali Bey’de yapmış olduğu sunumda Halk Edebiyatına değinecekti. Onun öz Türkçeyi yansıttığını, Divan Edebiyatının ise ağdalı Osmanlıca olduğunu belirtti³⁸².

Öncelikle İslam dininin Türk dünyasında yayılmaya başlamasıyla bir taraftan Arapça, diğer taraftan ise edebi unsurlar aracılığı ile Farsça kelimelerin Türkçeye girmeğe başladığını belirtti. Özellikle Selçuklu³⁸³ saraylarında Farsça şiir söyleyen şairlerin varlığını vurguladı. Ancak Selçukluların son ve Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde halka yönelik faaliyetlerin varlığından bahsetti. Bunların başında Mevlana Celalettin Rumi’nin oğlu Sultan Velet³⁸⁴, Yunus Emre³⁸⁵ ve Âşık Paşa³⁸⁶ bulunmaktaydı. Tasavvuf düşüncesini Anadolu’da yaymak için halkın anlayabileceği dilde sade şiirler yazdıklarını da özellikle vurguladı. Onların şiirlerinden örnekler vererek Divan Edebiyatının ağdalı diline karşılık sade ve anlaşılır olduklarına dikkat çekti³⁸⁷.

Daha sonra Türkçenin Arapça ve Farsça’nın etkisi ile ihmal edildiğini söyledi. Bu konu ile ilgili Âşık Paşa’nın bir sözüne değindi:

“Bu fakire de Türk lisani üzere bu kitabı nazmeylemek vacip oldu. Taki onlarda iş bu nimetten mahrum olmyalar ve iytikatta tariki, naşayesteye gitmiyeler”. Bu sözlerin ardından *“Türk diline kimse bakmaz idi, Türklere herkez gönül akamaz idi”*³⁸⁸ ifadeleri ile Türk Dili’ne o dönemlerde pek önem verilmediği de anlaşılmaktadır.

Sunumda özellikle İslamiyet’ten önceki dönemlerde kopuzların çalan ve öz Türkçe söylenen milli ozanlara dikkat çekildi. Bu geleneği daha sonra Halk şairlerinin devam ettirdiği vurgulandı. Konu ile ilgili birçok bilimsel çalışma vardır. Bunlar

³⁸¹ Ensar Arslan, **Türk Halk Edebiyatı**, Ankara, 2017, s.1-2.

³⁸² **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.200.

³⁸³ 1040’da Tuğrul Bey tarafından Horasan’a kuruldu Selçuklular Oğuzların Üçok kolunun Kınık boyudur. (Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2014, s.2.)

³⁸⁴ Bahaeddin Muhammed Sultan Veled, Nisan 1226’da Karaman’da doğdu. Babası XIII. Yüzyılda Anadolu’da yaşamış Türk tasavvufi ve şairi Mevlana Celaeddin Rumi’dir. Annesi Semerkandlı Şeyh Şerafettin Efendi’nin kızı Gevher Hatundu. (Sultan Veled, **Maarif**, (Çev.; Meliha Tarıkahya), İstanbul, 1985, s.2.)

³⁸⁵ Yunus Emre sadece Türkiye sınırları içinde değil, bütün Türkçe konuşulan coğrafyalarda tanınıp sevilmektedir. Türkiye’nin pek çok yerinde mezarının bulunduğu iddiasıyla oluşturulan türbeler bunun en açık kanıtıdır. (Burhan Toprak, **Yunus Emre Divanı**, İstanbul, 2006, s.2.)

³⁸⁶ Gerçek ismi Ali’dir. 1272 yılında Kırşehir’de doğdu. Muhlis Paşa Baba İlyas’ın oğludur. Horasan’dan Anadolu’ya göç etmeleri bile birlikte öğrencileri arttı. Bu durum Sultan Alaaddin’i endişeye düşürdü. (Elvan Çelebi, **Menakibü’l Kudsiyye fi Menasibi’l Ünsiyye**, (Haz.; İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), Ankara, 1995, s.52.)

³⁸⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.201-204.

³⁸⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.204.

içerisinde Ahmet Caferoğlu'nun “*Cihan Edebiyatında Türk Kopuzu*” adlı eser de bulunmaktadır. Yazar burada Tukiyu Türklerinin müziğe büyük önem verdiklerini söylemektedir. “*Hyupu*” adlı bir alet çaldıklarını belirtmektedir. Bunun ise kopuz olduğundan şüphesi olmadığını belirtmektedir³⁸⁹.

Hasan Ali Bey, Dede Korkut Hikâyeleri ile Divan Edebiyatında nesir alanında öne çıkan Nergisi'den metinler okudu. İkisi arasındaki farklılıkları ortaya koydu. Öz Türkçenin önemine ve zenginliklerine değinilerek konuşmasına son verdi³⁹⁰.

Türklük adına yapılan çalışmalara basın da büyük ilgi göstermekteydi. Bu bağlamda 30 Eylül 1932 yılında yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde ayrıntılı bir yazı yayınlandı³⁹¹. Yine aynı gazetenin 1 Ekim 1932'deki nüshasında ise “*Dört Konferanstan Çıkan Hükümler*” başlığı ile ilk dört günün bir özeti yapıldı³⁹².

F- KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (1 EKİM 1932)

Kurultayın beşinci gün çalışmaları 1 Ekim 1932 Cumartesi başladı. Başkan Kâzım Paşa tutanak özetlerini okutturdu. Burada bir önceki gün yapılan konuşmalara atıfta bulundu. Bildiri sunacak kişilerin isimleri açıklandı. Kurultaya basından da büyük ilgi vardı. 2 Ekim 1932'de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Dün Muhtelif Âlimler Konuştular Bugün 'Tanzimat Devrinde Türk Dili' Mevzuna Girilecektir*” başlığı yer almaktaydı. İlgili haberde aşağıda bahsedilen bildiriler ve kişiler hakkında bilgiler bulunmaktaydı³⁹³. Yine 4 Ekim 1932'de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Türk Dili Tarihi Etrafında*” başlığına yer verilmişti³⁹⁴. Günün ilk konuşmacısı ise Rıfat Paşazade Fuat Bey idi³⁹⁵.

1- Ural-Altay ve Hint-Avrupa Dilleri Arasındaki İlişki (Rıfat Paşazade Fuat Bey)

Sami Paşazade Fuat Bey konuşmasında Ural-Altay ve Hint-Avrupa dillerini ele aldı. İkisi arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlattı. Türkçenin zenginliğine değindi. Yabancı dillerin etkisinden kurtulması gerekliliğine dikkat çekti. Diller arasındaki temel

³⁸⁹Ahmet Caferoğlu, “*Cihan Edebiyatında Türk Kopuzu*”, *Ülkü Mecmuası*, XII, S.71, (2000), s.371.

³⁹⁰*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.214.

³⁹¹*Hâkimiyeti Milliye*, 30 Eylül 1932.

³⁹²*Hâkimiyeti Milliye*, 1 Ekim 1932.

³⁹³*Hâkimiyeti Milliye*, 2 Ekim 1932.

³⁹⁴*Hâkimiyeti Milliye*, 4 Ekim 1932.

³⁹⁵*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s. 216.

ayrımardan bahsetti. Akrabalık olmasına rağmen söz ve kelime oluşumu açısından birbirlerinden ayrıldıklarını vurguladı³⁹⁶.

Konuşmanın ana gündeminde ise Türkçeye giren yabancı kelimeler vardı. Fuat Bey sadeleştirmeye dikkat çekti. İlk iş olarak çeşitli lehçelerin bir araya getirilmesi gerektiğini belirtti. Ona göre bunu yapmak için iki önemli unsur vardı. Birincisi yazılı ve basılı eserleri bir araya toplamak. İkincisi ise halkın canlı diliydi. Bu saptamanın ardından ikinci unsurun ihmal edilmesinden yakındı. Konu ile ilgili bir anısını anlattı. Buna göre; “*Erzincan Refahiye yolu üzerinde Gran Karakulu vardı. İki dağ arasında geçit veren bir tepedir. Granın ne olduğu hiçbir gramer kitabından öğrenilemez. Yöredeki halkın çoğu da bunun manasını bilmez. Karadeniz yaylası çocukları konuşurken kaptım. Geçit veren tepe veya kanbur bel demekmiş*”³⁹⁷. Bununla birlikte bazı öz Türkçe kelimelerin kullanılmadığından ötürü unutulmaya yüz tuttuğundan da yakındı.

Kurultayda öne çıkan bir diğer konu dil çalışmalarıydı. Dil Komisyonu 1928’de bir gramer kitabı yayınlamıştı. Ancak burada bazı eksikliklerin olduğu saptandı. Fuat Bey’de yeni bir sözlük oluşturulması gerekliliğine değindi. Tüm kaybolmaya başlayan kelimelerin burada bir araya getirilmesi önerisinde bulundu. Böylece kapsamlı bir eser oluşturulacaktı³⁹⁸.

Daha sonra Hint-Avrupa diller ile Türkçe arasındaki ilişkiden bahsedildi. Öncelikle gramer açısından ayrımlara değinildi. Buna göre: Hint-Avrupa Dil Ailesi’ne mensup dillerde çözümleme mevcuttu. Türkçede ise birkaç unsurun bir araya getirilmesinden oluştuğu görülmekteydi. Bu durum cümle bilgisi açısından değerlendirildi. Daha sonra kelimeler ve onları oluşturan sesler ele alındı. Hint-Avrupa Dillerinde Türkçede olduğu gibi türetme ekleri ile yeni kelimeler oluşturulduğu belirtildi. Buna örnek olarak Almanca “*gesellen*” yani toplamak sözcüğü verildi. Burada “*en*” olan fiil eki düşürüldü. Kalan “*gesell*” söz gövdesine “*shaft*” türetme eki getirildi. Böylece “*gesellschaft*” sözcüğü oluşturuldu. Bu ise “*toplum*” anlamında geldiği vurgulandı. Ardından Avrupa’da yapılan çalışmaların daha sistemli şekilde gerçekleştirildiğine dikkat çekti. Kendilerinin ise bunu henüz bir sistematığe oturtamadıklarını belirtti³⁹⁹.

³⁹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 216-219.

³⁹⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 221-222.

³⁹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 220.

³⁹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.227.

Rıfat Paşazade Fuat Bey konu ile ilgili araştırmalar yapan Bekir Çobanzade'nin⁴⁰⁰ “*Türk Tatar Lisaniyatına Methal*” başlıklı çalışmasından bahsetti. Burada yazılanların kolaylıkla anlaşıldığını belirtti. Yine Sadri Maksudi Bey⁴⁰¹in “*Türk Dili İçin*”⁴⁰² adlı eserine değindi. Buna göre Yunan Dili'nde “*lepypa-terkettim*”, Latince “*dedi-verdim*” kelimelerindeki ses yansımasının Türkçede de varlığına dikkat çekti. Fakat burada daha farklı işlev görmekteydi. Örneğin uzun “*gagaların*” çarpışmasından çıkan sesin yansıtılarak leylek denildiğini ifade etti. Daha sonra kelimelerin köklerine değinirken dikkatli olunması gerekliliğini belirtti. Buna örnek olarak Türkçedeki “*tökel*” kelimesini verdi. Sözcük kâmil ve tam demekti. Ona göre Buradaki “*el*” hecesi kaldırılırsa kök olarak “*tök*” kalırdı. Benzer şekilde “*tekmi*” kelimesinin “*mi*” hecesi düşürülürse “*tek*” kalırdı⁴⁰³.

Bu bağlamda konuşmacı belirtilen unsurların “*tök*” ün aynısı gibi görüldüğünü belirtti. Ancak bu durum Fuat Bey için oldukça yanıltıcı. O, anlam ve kalıp benzerliklerine rağmen bu iki kelime arasında kök ilişkisi olmadığını belirtti. Son olarak böyle değerlendirme yapanların “*çam devirdiklerini*” söyleyerek konuşmasını bitirdi⁴⁰⁴. 2 Ekim 1932'de çıkan “*Akşam*” ve “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetelerinde bu bildiri ile ilgili haberler okurlarla paylaşıldı⁴⁰⁵.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Fuat Bey; Ural-Alтай ve Hint-Avrupa dillerini inceledi. İkisi arasındaki benzerlik ve farklılıkları irdeledi. Türkçenin zenginliğine değindi. Yapılan çalışmalar yeni kabul edilen Türk harflerinin anlaşılması ve benimsenmesi açısından oldukça önemliydi. Ayrıca Hint-Avrupa dilleri ile benzerlikler tespit edilirken daha dikkatli olunması gerekiyordu. Bekir Çobanzade, Sadri Maksudi gibi Tatar Türkleri'nin çalışmalarına değinilmesi kurultay için ayrı bir önem taşımaktaydı.

---

⁴⁰⁰ Bekir Çobanzade Kırım Tatar milli şairi ve Türkologdur. 1893'da Kırım'ın Karasubazar şehrinde doğdu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Bekir_Çobanzade (Erişim Tarihi: 17.11.2017))

⁴⁰¹ Sadri Maksudi Arsal, Türk Tatar devlet adamı, düşünür, akademisyen ve siyasetçidir. 1927'da Ufa'da kurulan meclisin başkanıydı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadri_Maksudi_Arsal Erişim Tarihi: 17.11.2017)

⁴⁰² Sadri Maksudi Arsal tarafından kaleme alınan “*Türk Dili İçin*” adlı eserin önsözünde dilin milletin sadık aynası olduğu, milli şuuru anlayacak seviyeye gelinmedikçe farklı devletlerin etkisi altına girileceği vurgulanmaktadır. (Sadri Maksudi, *Türk Dili İçin*, İstanbul, 1930, s.3.)

⁴⁰³ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.231.

⁴⁰⁴ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.231.

⁴⁰⁵ Akşam, 2 Ekim 1932.

2- Türk Dili'nin Kökeni ve Tarihi Gelişim Evreleri [Abdullah Battal (Taymas Bey)]

Türkçenin kökeni ve oluşum evreleri milli dil anlayışının oluşumunda büyük önem arz etmekteydi. Abdullah Battal Bey⁴⁰⁶ İlk olarak Kuman ya da Kıpçak lehçesine mensup olduğunu belirtti. Bundan dolayı anlatımında bazı ifade eksiklikleri olursa mazur karşılanmasını istedi. Daha sonra Orhun Kitabeleri, Uygur eserleri, Divan-ı Lügatî't Türk ve Kutadgu Bilig adlı kaynaklar üzerinde durdu⁴⁰⁷.

Abdullah Battal Bey'in bahsettiği bir diğer eser ise “*Codex Cumanicus*”⁴⁰⁸ idi. XIV. yüzyılda Kıpçak lehçesi ile yazıldığından Tatarlar için oldukça önemli olduğunu belirtti. Ardından yerli ve yabancı yazarların da konu ile ilgili çalışmalarından bahsetti. Bunlar içerisinde en dikkat çeken Wilhelm Radlof'un araştırmasıydı. Kendisinin Kıpçak kelimeleri inceledikten sonra şu sözleri ifade ettiği belirtildi: “*Kuman Dili'nin en ziyade müşabih olduğu Türk lehçeleri İdil lehçesidir. Codex materyalı sabit bir şekilde gösteriyor ki, İdil boru Türklerin lehçesi beş yüz yıldan beri fonetik cihetinden pek az tebeddüle uğramıştır*”⁴⁰⁹. Anlaşılabacağı üzere Kuman Dili'nin Türklere ait olan İdil lehçesi olduğu belirtildi. Ayrıca yıllar içerisinde fonetik açıdan çok az değişikliğe uğradığına dikkat çekildi.

Daha sonra Çağatayların kullandığı dile değindi. Ali Şir Nevai'nin eserleri bunun en tipik örneklerini yansıtıyordu. Onun “*Muhakemetül Lugateyn*” adlı çalışmasından da bahsetti. Burada Türkçenin Acem dilinden daha üstün olduğu çıkarsamasında bulundu. Ali Şir Nevai'nin eserlerinde Çağatayca'yı kullandığını söyledi. Bu dilin Türkçe olmadığını savundu⁴¹⁰.

Ancak daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar yukarıda belirtilen görüşü desteklememektedir. Konu ile ilgili Mustafa Canpolat'ın “*Çağatay Dili ve Edebiyatı*” başlıklı eserine göre; Çağatay ismi Maveraünnehir'deki Türk ulusları için de kullanılmaktaydı. Ayrıca bu dil ile kastedilen XI. ve XIX. yüzyıllar arasında yer alan

⁴⁰⁶ Abdullah Battal Taymas, Tatar Türklerindendir. Dilbilimci ve yazardır. “*Kazan Türkleri*” eserinde yapmış olduğu çalışmaların ana hedefini şu şekilde açıkladı. “*Türkçülük ve Türk kültür birliği ülküsünün kuvvet kesp ettiği şu günlerde Türk kavimlerinin birbirlerini tanımaları lüzumunu uzun uzadıya izaha muhtaç olması gerekir*” sözleri ile Türk devletlerinin birlik ve beraberlik içerisinde olmasına dikkat çekmekteydi. (Abdullah Battal Taymas, **Kazan Türkleri**, Ankara, 1966, s.11.)

⁴⁰⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.235.

⁴⁰⁸ Codex Cumanicus Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kıpçak Türkmenleri tarafından yazıldı. 1362'da kitap koleksiyoncusu Petrarca tarafından Venedik Cumhuriyetine hediye edildi. Eserin tek nüshası ise günümüzde Floransa S.t. San Marko Manastırı kütüphanesindedir. (Saadet Çağatay, “*Codex Cumanicus Sözlüğü*”, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, 1978, s.141.)

⁴⁰⁹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.235.

⁴¹⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.235-239.

Orta Türkçe Dönemi idi. Orta Asya Karahanlı ve Harezmi-Altınorda Türkçelerinin devamıydı. Doğu Türkçesi'nin de ikinci dönemi idi. Ayrıca Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Denizi, Orta İran'ın kuzey ve doğusundaki Türk halklarının da bu dili kullandığı bilinmekteydi⁴¹¹.

Abdullah Battal Bey, Orta Asya'dan sonra Ön Asya'da da Türkçenin konuşulduğunu belirtti. Daha sonra Sultan Veled'in "Divan"ı ile "Atabet'ül Hakayık"ı⁴¹² karşılaştırdı. Bu eserler farklı coğrafyalarda yazılmasına rağmen birbirlerine dil açısından benzeşmekteydi. Azeri Mehmet Ali Kâzım Bey'in⁴¹³ Osmanlı Türkçesine dair şu yorumundan bahsetti: "XV. Asrın ortalarında bu Türk lehçelerinin Anadolu lehçesi ayrıldı ve Osmanlılarla müstakil bir hayat yaşamaya başladı. Bu lehçe vaktiyle Arapların Kureyş lehçesi gibi kendi kökünün bütün dallarını birleştirmiş olsaydı şüphesiz en kuvvetli müstakil bir Türk Dili olacaktı. Fakat din ve maarif lisanı olan Arap Dili'nin hâkimiyeti bu Türk Dili'nin tabi yolunda teşekkül ve inkişafına mani oldu. Boyuna Arapçadan kelimeler alarak ve bilhare artık teşekkül bir dil olan Acemce ile de bir aşinalık peyda ederek Osmanlı Türk dilini o kadar değiştirdiki bunun neticesinde kendisinin tabi zenginliğini gömdü"⁴¹⁴. Anlaşılacağı üzere sadece Türkiye değil Azerbaycan gibi diğer Türk devletleri de yapılan çalışmaları desteklemekteydi.

Verilen örnekle de Osmanlı Türkçesi'ne giren Arapça kökenli kelimelerin varlığı eleştirilmekteydi. 2 Ekim 1932'de yayınlanan "Akşam" gazetesinde "Abdullah Battal Bey'in Noktayı Nazarı" başlığı ile yukarıda bahsedilen konular okuyucularla paylaşıldı⁴¹⁵. Abdullah Battal Bey dilde sadeleşme taraftarıydı. Bu bağlamda bütün Türk devletlerinin birbirlerini kolaylıkla anlayabileceği bir yazı dili oluşturulmak istenmekteydi.

3- Türkçenin Zenginliği ve Gücü [Bedros Zeki (Garabedian) Bey]

Kurultayın temel amacı dil, tarih ve kültür çalışmalarını milli bir niteliğe kavuşturmaktır. Bedros Zeki Bey⁴¹⁶ yapmış olduğu konuşmada Türk Dili'nin etkinliği

⁴¹¹ Mustafa Canpolat "Çağatay Dili ve Edebiyatı", **Türkler Ansiklopedisi**, VIII, Ankara, 2002, s.769-776.

⁴¹² Atabet'ül Hakayık "Hakikatler Eşiği" anlamına gelmektedir. XII. Yüzyılda Karahanlılar döneminde Edip Ahmet Yükneci tarafından kaleme alındı. (Ali Akar, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, 2005, s.155.)

⁴¹³ Aleksandr Kasimoviç Kazambek Mirza Kazım Bey Azeri asıllı oryantalisttir. İran asıllı Müslüman asıllı bir ailede dünyaya geldi. On sekiz yaşında Hristiyanlığı seçti.

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Kasimoviç_Kazambek Erişim Tarihi: 20.11.2017)

⁴¹⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.241.

⁴¹⁵ **Akşam**, 2 Ekim 1932.

⁴¹⁶ Bedros Zeki Garabedian İstanbul'da doğdu. Ermeni asıllı bir dilbilimcidir. Birinci Türk Dili Kurultayı'na katıldı. 1937'de öldü. (Kasım Ertaş, "Türk Dili ve Ermeniler Osmanlı'nın Ermeni

üzerinde durdu. Dilin sadeleştirilmesi gerekliliğine dikkat çekti. Öncelikle birçok dil bildiğini belirtti. Ancak bunlar içerisinde en kolay Türk Dili'ni öğrendiğini söyledi. Ahmet Mithat⁴¹⁷, Tevfik Fikret,⁴¹⁸ Ahmet Rasim⁴¹⁹ gibi önemli isimlerden ders aldığını belirtti. O güne kadar edindiği bilgilerden hareketle Türk Dili'nin oldukça zengin olduğu ve hiçbir dilin etkisi altında kalmaması gerektiğini özellikle vurguladı⁴²⁰.

Ona göre öğrenilmesi en kolay dil Türkçeydi. Fiilleri basitti ve oldukça zengindi. Düzenli cümle yapısı vardı. Özne nesne ve yüklem yeri belliydi. Her türlü düşüncüyü ifade edebilirdi. Yeni oluşumlara açıktı. Bunların yanı sıra Bedros Zeki Bey genç gazetecilerin de konu ile ilgili çalıştıklarından bahsetti. Çünkü onların da yeni kabul edilen dil ile ilgili beklentileri vardı. Yabancı tüm kelimelerin Türkçeden çıkarılmasını özellikle önerdi⁴²¹. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere dilde sadeleşme faaliyetleri, sadece belirli bir kesim tarafından değil, halk tarafından da desteklenmekteydi. Çünkü basın kuruluşları bir yerde halkın “*nabzını*” tutmaktaydı.

Bu konuyu daha sonraki yıllarda ele alan Neriman Tongul Atatürk İnkılâplarının amaç ve hedeflerine değinmiş ve geri kalmışlıktan kurtulmak için tek yolun bilimi ve teknolojisi ile batıyı takip etmekten geçtiğini vurgulamıştı. Devlet kurum ve kuruluşlarını yenileştirerek milli bir yapı kazandırmak şarttı. Bu bağlamda gerçekleştirilen işlerin başında Harf İnkılâbı gelmekteydi. Böylece Türkçe gelişecekti. Yabancı dillerin etkisi azalacak, okuma-yazma oranı ve basılı eser sayısı artacaktı⁴²².

Bedros Zeki Bey konuşmasında kısaca 1 Kasım 1928'de kabul edilen Latin harflerinin çağdaşlaşmak isteyen yeni bir devletin önceliği olduğunu belirtti. Yine bir devletin hayatta kalması ve geleceğe güvenle bakabilmesi için çağın gereklerine ayak uydurmasının da şart olduğunu ifade etti.

Dilbilimcileri”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.53, (2016), s.153; <http://haypedia.com/1839/Bedros-Zeki-Garabedian> Erişim Tarihi: 11.12.2017)

⁴¹⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mithat Paşa ve arkadaşları Taif'e gönderilmesi ve onların buradaki yaşayışlarını, şahadetlerini, diğer tutuklular ve görevliler hakkında bilgi vermektedir. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mithat Paşa ve Taif Mahkûmları*, Ankara, 1992, s. 74.)

⁴¹⁸ Tevfik Fikret Servet-i Fünun edebiyatının kurucularındandır. Mehmet Kaplan Onun ülkeye hâkim olan istibdat döneminden dolayı ferdi romantizmin etkisi altında olduğunu söyledi.(Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiir*, İstanbul, 1946, s.3-4.)

⁴¹⁹ Ahmet Rasim İstanbul'da 1865 yılında doğdu. Babası Kıbrıslı Bahaeddin Efendi'dir. Annesi Nevber Hanım'dır.(Serdal Balcı, “*Ahmet Rasim ve Tarih*”, *Kazım Karabekir Fakültesi Dergisi*, S.9, 2004, s.111.)

⁴²⁰*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.245.

⁴²¹*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s. 246.

⁴²²Neriman Tongul, “*Türk Harf İnkılâbı*”, *Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.33-34, (Mayıs-Kasım 2004) s.110-130.

4- Yusuf Ziya (Özer)'in Fuat Bey'in Konuşmasına Yönelik Yaptığı Açıklama

Yusuf Ziya Bey⁴²³, Fuat Bey'in bazı açıklamalarına cevap vermek için bir konuşma yaptı. Onun sunum yaparken “*Tökel-tekmil*” kelimelerinin köklerindeki “*tök-tek*” benzerliğini yapanlara “*çam devirdi*” yorumunu yapmasını eleştirdi. Çünkü bu karşılaştırmayı ilk ortaya koyan kendisiydi. Yapılan açıklamayı “*kaba*” bulduğunu belirtti. Daha sonra bu iki kelimeyi tekrar inceledi. “*Tekmil*” sözcüğünün kökünün “*k-m-l*” olduğunu belirtti. “*Tökel*” kelimesinin ise “*kemali*” kelimesine karşılık geldiğini söyledi. Buradaki “*k*” harfinin bazen “*t-g*” olarak değişebileceğini ifade etti. Yani bunların “*tiglet- tuglat- duglat*” şekillerinde de kullanılabileceğini dile getirdi. Görüşünü desteklemek için tarihten örnekler verdi⁴²⁴.

Kumuk Türklerinin⁴²⁵ eski hükümdarlarına “*tuglat*” dediklerini söyledi. Asurlular⁴²⁶ krallarına ise “*tiglat*” olarak adlandırıldığına dikkat çekti. Bunların hepsinin aynı anlama geldiği çıkarsamasında bulundu. Yine Dicle nehrinin eski isminin de “*tiglat*” olduğunu ifade etti. Avrupa dillerinde ise “*l*” harfinin “*r*” şeklini alarak “*tigra*” olarak kullanıldığını söyledi. Ayrıca sözlerinin bilerek ya da bilmeyerek yanlış anlaşıldığını belirtti⁴²⁷.

Fuat Bey onun yukarıda belirttiği ifadelerine karşılık söz aldı. Kendisinin kimseyi kırmak istemediğini ve özel olarak isim vermediğini ifade etti. Yine de herhangi bir yanlış anlaşılmaya yol açıldıysa özür dilediğini belirtti. Ancak yaptığı incelemelerdeki anlam ve kalıp benzerliklerine rağmen, bu iki kelime arasında kök ilişkisi olmadığını belirtti. Bu duruma örnek olarak “*yamyam*” kelimesini verdi Bunun yemek ve yayık kelimesi ile alakası olmadığını söyledi. Bu kelimenin iki defa tekrarının

⁴²³ Yusuf Ziya Özer, 1870’da Yozgat’ta doğdu. Hukuk öğrenimi gördü. Hukuk işleri Müdürlüğü ve Deniz Ticaret Mahkemelerinde görev yaptı. Tarih ve dil alanında incelemelerde bulundu. Türk Tarih Kurumu üyeliği de yaptı. (<http://www.biyografya.com/biyografi/9564> Erişim Tarihi: 21.11.2017)

⁴²⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.248.

⁴²⁵ Kafkasya’nın Dağıstan bölgesinde yaşayan Kumuk Türkleri tarihi ve etnik kökenleri hakkında çeşitli görüşler vardı. Yaygın görüş Kafkasya Hunlarının ve Hazarların mirasçısı olduğudur. (Ufuk Tavkul, “*Kumuk Türkleri Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme*”, **Kırım Dergisi**, XIII, S.50, (2005), s.29.)

⁴²⁶ M.Ö. 1950-1730 yılları arasında Kuzey Mezopotamya’da Asurlu tüccarlar yer almaktaydı. Bunlar Orta Anadolu’da ticaret yapmak için geliyordu.(Hatice Gül Küçükbezci, “*Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasındaki İlişki*”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.26, (2011), s.25.)

⁴²⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.248-249.

“çok yiyici insan” anlamına geldiğini belirtti⁴²⁸.Günümüzde de bu kelimenin Türkçe sözlükteki anlamı; insan eti yiyen kimse, yabani vahşidir⁴²⁹.

Bu tartışma 2 Ekim 1932’de çıkan “Akşam” gazetesinde de yer aldı. İlgili tarafların görüşleri okurlara aktarıldı⁴³⁰. Birinci Türk Dili Kurultayı’ndaki bilimsel tartışmalar yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere demokratik bir ortamda gerçekleşmektedir.

5- Türk Dili’nin Önemi ve Sadeleştirilmesi (Şeref Bey)

Şeref Bey kurultayda Türk Dili’nin önemi ve sadeleştirilmesinin gerekliliğine değindi. Öncelikle Osmanlı Türkçesinin birçok farklı dilden kelimeyi içerisinde barındırdığını söyledi. Halk bu ağıdalı dili anlamakta güçlük çekmekteydi. Buna karşın köylerde öz Türkçe konuşulmaktaydı. Ancak yazı konusunda öz Türkçe sönük kalmıştı. Çünkü Divan Edebiyatı bünyesinde yabancı birçok unsur içeriyordu. Birinci Türk Dil Kurultayı’nın temel görevi ise Türkçenin “özünün ve inceliğinin” korunmasıydı. Şeref Bey “Türk Dili ana dildir. Ona yabancı giremez. Yasaktır” sözleri ile Türkçeye ve sadeleştirme faaliyetlerine verilen önemi açıkça gösterdi⁴³¹. Onun bu ifadesi basında da büyük bir ilgi ile karşılandı. 2 Ekim 1932’de yayınlanan “Hâkimiyeti Milliye” gazetesinin birinci sayfasında da yer aldı⁴³². Dilde sadeleşme için iki farklı çözüm yolu üzerinde duruluyordu. Birincisi yabancı kelimelerin dilden çıkarılarak yerine unutulmaya yüz tutan Türkçe kelimelerin getirilmesi, diğeri ise Türk kökünden olmayan bütün yabancı terimlerin ayıklanmasıydı⁴³³.

Şeref Bey yukarıdaki açıklamalarının yanı sıra Arapça ve Farsça unsurların tamamının dilden çıkarılması konusunda yine de dikkatli davranılmasının gerekliliği üzerinde durdu. Bu konuda halkın genel beklentisinin de dikkate alınmasını istedi. Onların bildiği ve anladığı öğeleri kullanmak isteyeceklerini ifade etti. Kurultayda üzerinde durulan bir diğer konu da araştırma işinin daha sistemli ve düzenli olmasıydı. Bu amaçla Şeref Bey Türkçe konuşulan tüm ulusların kelimelerinin derlenmesini istedi⁴³⁴.

⁴²⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.249.

⁴²⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5 (Erişim Tarihi: 21.11.2017)

⁴³⁰Akşam, 2 Ekim 1932.

⁴³¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.249-250.

⁴³²Hâkimiyeti Milliye, 2 Ekim 1932.

⁴³³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.253-254.

⁴³⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.254.

Şeref Bey, kendisini “Kızılbaş”⁴³⁵ olarak adlandıran kitlenin Türk olduğunu belirtti. Sakarya Savaşı⁴³⁶ sırasında konakladığı Kızılbaş köyündeki bir anısını paylaştı: “Yümüştən kocunan ere türe esnan vermez. Savaştan yüz çeviren ak kemikli değildir. Sen benim soyumun artığısın. Boydaşlarının yanına varıp çakmak çalmanın köye dönemezsin. Boyumuz senden yüz çevirir”⁴³⁷. Bir nine torununa; ülkesi için düşmanla savaşmadıkça köyüne dönemeyeceğini söylemekteydi. Ninenin torununa hitabı tamamen duru bir Türkçenin ürünüydü.

Şeref Bey sözlerini dilin devamlılığı için Türk gençlerine büyük sorumluluğun düştüğünü belirterek son verdi. Onun bildirisi 2 Ekim 1932’de yayınlanan “Hâkimiyeti Milliye” gazetesinde hem haber oldu hem de Ayrıca Falih Rıfkı (Atay) Bey “Yazı Dil Kafa” başlıklı makalesine ilham verdi⁴³⁸.

Dilde sadeleşme konusu sadece Atatürk Dönemi’nde düzenlenen dil kurultaylarında gündeme gelmedi. Bu konu güncelliğini daima korudu. Türk Dili’nin yetkin isimlerinden Zeynep Korkmaz’ın “Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dili’nin Yeri” adlı makalesinde yapılan şu genelleme, konunun “çağdaşlaşma” kavramı ile birlikte alınmasının gerekliliğini ifade etmektedir: Burada çağdaşlaşmanın ön şartının sadece harp meydanı olmadığı belirtilmektedir. Toplumun sosyal seviyesini belirleyen milli eğitim, kültür, bilim, sanat gibi alanlarda da gerekli ilerlemeyi sağlaması gerekmektedir⁴³⁹.

Mehmet Şeref Bey de kendisinden önceki birçok bilim insanı gibi Türk dilinin sadeleştirilmesi konusunu ele aldı. Bunun gerekliliği üzerinde dururken aynı zamanda halkın görüşünün de önemine değindi. Halkın anlayabileceği öz Türkçenin konuşulması şarttı. Türkçe konuşan tüm uluslardaki kelimelerin derlenmesi gerekliliği belirtildi.

---

⁴³⁵Kızılbaş terimi eski dini inanış ile İslamiyeti kendilerine has bir şekilde birleştiren Şiilikten etkilenen Safevi tarikatı için kullanılmaktadır. Osmanlı kaynaklarında Safevi tarikatı müritlerini ifade etmektedir. Çünkü Safevi Hanedanlığı’nın ortaya çıkışından itibaren Kızılbaşlığa eğilimleri bulunmaktaydı. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kızılbaş> Erişim Tarihi: 22.11.2017.; Tufan Gündüz, **Kızılbaşlar Tarihi**, İstanbul, 2015, s.48.)

⁴³⁶ Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Kurtuluş Savaşı’nın dönüm noktasıdır. 23 Ağustos-21 Eylül 1921 arasında gerçekleşen savaşta Mustafa Kemal Paşa “Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça ter olunamaz” tarihi sözleri bütün vatanın savunulması gerekliliğine dikkat çekmekteydi. (Cengiz Önal, “Başkomutan Mustafa Kemal ve Sakarya Meydan Muharebesi”, **Atatürk’ün Dünyası**, (Nisan 2011), s.81.)

⁴³⁷**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.254.

⁴³⁸Falih Rıfkı Atay, “Yazı Dil Kafa”, **Hâkimiyeti Milliye**, 2 Ekim 1932, s.1.

⁴³⁹ Zeynep Korkmaz, “Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dili’nin Yeri”, **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri**, (Ankara 1996), s.1.

6- Çin Kaynaklarında Türk Adı [Hüseyin Namık (Orkun) Bey]

Hüseyin Namık Bey⁴⁴⁰, de Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Türkçe sözcüklerin Çin kaynaklarında geçtiğini örneklerle anlattı. Kendi döneminde bazı araştırmacıların Türk kelimesini VI. ve VII. yüzyıla tarihlendirdiklerini belirtti. Ancak yeni belgeler bu bilginin artık değiştiğini göstermekteydi. Çünkü eski Çin Tarihi'nin kaynaklarından “*Şiki*”de bu ismin geçtiği tespit edilmişti. Eser üzerinde kendi yaptığı incelemelerden Çinlilerin “*Hiyonk-nu*”ların atalarına “*Tük*” dedikleri sonucuna vardığını belirtti. Onların dilinde “*r*” sesinin bulunmadığını ifade etti. Bundan dolayı bu harfi attıklarını ya da yerine “*l*” koyduklarını vurguladı⁴⁴¹.

Daha sonra Çin tarihlerinde “*ha-tuan-lin*” ve “*sing-nuşu-ki*” dillerinde kullanılan otuz altı kelimedenden bahsetti. Bununla ilgili olarak Japonya'da yapılan çalışmalara değindi. Ardından kendi araştırmalarından bahsetti. Çince “*Tinug-nu*” imparatorlarına “*Tinukoto*” denildiğini söyledi. Bu sözcüğün anlamı gök demektir. Türkçede ise Tanrı kelimesi aynı zamanda bu anlama gelmekteydi. Bu örnekleri çoğalttıktan sonra Macar “*Nemeth*”⁴⁴² adlı dilbilimcinin de bu konu hakkında yazdığı eserine değindi. Burada her iki dilde de “*su*” kelimesinin ordu asker anlamında kullanıldığını belirtti. Verilen bu örneklerin Türkçenin en eski “*yadigârları*” olduğuna dikkat çekerek konuşmasını bitirdi. Ardından Başkan Kâzım Bey sunumu yetiştirmeyen bildirilerin komisyona iletilmesini söyledi. Böylece kurultay o günkü çalışmaları tamamlandı⁴⁴³.

Yine Türk isminin Çin kaynaklarında geçmesi ile ilgili yukarıda anlatılan bilgileri daha sonraki yıllarda yapılan birçok çalışma desteklenmekteydi. Bunlar içerisinde İbrahim Kafesoğlu'nun “*Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*” adlı kitabı oldukça önemlidir. Burada Türk adının ilk olarak 542'de Çin yıllığında “*çou-şu*” da geçtiği belirtilmektedir. Göktürk İmparatorluğu zamanına denk düşmekteydi. 545'de yazılan bir diğer belge de ise Batı Wei İmparatoru'nun Bumin Kağan'a elçi göndermesi ile ilgili olduğu vurgulanmaktaydı⁴⁴⁴.

⁴⁴⁰1902 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünü bitirdi. Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji öğrenimi gördü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Namık_Orkun (Erişim Tarihi: 22.11.2017))

⁴⁴¹**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.258.

⁴⁴² Birinci Türk Dili Müzakere Zabıtlarında kısaltılarak “*Nemeth*” olarak geçen dilbilimcinin ismi Gyula Nemeth'dir. Kendisi Macar Türkologu idi. Karcağ'da 1890'da doğdu. Türkçe'ye merakı da bu bölgede başladı. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.258; https://tr.wikipedia.org/wiki/Gyula_Németh (Erişim Tarihi: 22.11.2017))

⁴⁴³**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.261-262.

⁴⁴⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar**, Ankara, 1968, s.11.

Anlaşılaçağı üzere kurultayda yapılan konuşmaların temel amacı Türklerin ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermekti. Dil bahsiyle milli duygulara atıfta bulunmaktı. İsmet Bozdağ'ın “Atatürk'ün Sofrası” adlı kitabında Atatürk'ün konu görüşlerine yer verilmektedir:

“Biz Balkanları niçin kaybettik biliyor musunuz? Bunun tek sebebi vardır. Bu da İslav Araştırma Cemiyeti'nin kurduğu dil kurumlarıdır. Bizim insanlarımızın içerisindeki milli bilinçleri uyandırdığı zaman biz Balkanlara Trakya hudutlarına çekildik. Türk Birliği'nin bir gün hakikat olacağına inancım vardır. Ben görmesem bile dünyaya onun bir gün olacağı umudu ile gözlerimi kapatacağım. Türk birliğine inanıyorum. Yarının tarihi yeni fasıllarını Türk tarihi ile açacak”⁴⁴⁵. Bu ifadeler Atatürk'ün Türk milli birlik ve beraberliğine ne kadar önem verdiğini ve bunu bir ideale dönüştürdüğünü açıkça göstermektedir.

G- KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (2 EKİM 1932)

Kurultayın altıncı günü bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Yapılan çalışmalar anlatıldı. Gönderilen tebrik telgrafları okundu. Ardından sunum yapacak kişilerin isimleri açıklandı. İlk sunum yapacak isim Faik Ali Bey'di. Kurultay gündemindeki konular halk tarafından da büyük bir ilgi ile takip edilmekteydi. Basında konuya ilgi göstermekteydi. 2 Ekim 1932'deki “Akşam” gazetesinde “Bugün Edebiyatı Cedide Üstatları Söz Alacaklardır”⁴⁴⁶ başlığına yer verilmişti.

1- Türk Dili'nin Önemi ve Genel Özellikleri [Faik Ali (Ozansoy) Bey]

Faik Ali Bey⁴⁴⁷ yaptığı sunumda dil ile ilgili genel bilgiler vererek sadeleştirme faaliyetlerine değindi. Öncelikle Birinci Türk Dili Kurultayı'nda yapılan çalışmaların son derece değerli olduğunu belirtti. Dilin sadece dilbilgisi ve gramer kurallarından ibaret olmadığını söyledi. Bu tanımın onun anlamını daralttığına dikkat çekti. Ona göre dil; bilim, fen ve sanatı da ifade etmekteydi. Edebiyat “bir süs, bir heves” değildi. Basit düşüncelerin “en derin ve karmaşık hislerin” ifadesiydi⁴⁴⁸. Faik Ali Bey daha sonra dilde sadeleştirme konusunu ele aldı.

⁴⁴⁵İsmet Bozdağ, *Atatürk'ün Sofrası*, İstanbul, 1999, s.138.

⁴⁴⁶*Akşam*, 2 Ekim 1932.

⁴⁴⁷ Faik Ali Ozansoy, Diyarbakır'ın köklü ailelerinden birine mensuptur. Türk bürokrat, eğitimci ve şairdir. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati Dönemi Türk edebiyatının önemli şairlerindendir. (Selehattin Çiftçi Sinan Çiftçi, “Faik Ali Ozansoy'un Neşredilmemiş Şiirleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (Yaz 2016), s.108; https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Faik_Ozansoy; Erişim Tarihi: 23.11.2017)

⁴⁴⁸*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.269.

Buna göre; kökenleri ne olursa olsun anlamlarını herkesin anladığı kelimeler Türkçeye mal olmuştu. Bu durum Arapça ve Farsçaya bağlı kalmak değildi. Aksine onlardan alınan kelimeleri Türkler istedikleri gibi şekillendirmişti. Ayrıca farklı uluslar da Türk Dili'nden etkilenmekteydi⁴⁴⁹.

Üzerinde durduğu bir diğer konu şivelerdi. Çünkü bu unsurların yok olması önlenmeliydi. Onlar “*Türklerden kalma ahenk hazinesiydi*”. Yapılan çalışmalar düzenli ve disiplinli olmalıydı. Belirli bir sistematiğe oturtulmalıydı. Hüseyin Cahit Bey şu sözlerle konunun ne kadar önemli olduğunu belirtti:

“*Vatan yalnız toprak değildir. Vatan, mahdut küçük bir sahada sayısız yıldızlarıyla gökleri toplayan gözbebeği gibidir. Vatan hurda fakat bipayan ve bibaha güzelliklerin ve birçok mukaddesatın mecmuundan teşekkül eder. Vatanın hayırlı evladı odur ki bu maddi ve manevi hazineler üzerinde Allah'ın cenneti ayaklarının altına koyduğu en kutsi mahlûkun ananın vücudu üstüne namütenahi hürmet ve şevkatle titreyen kalp gibi eğilip titrer*”⁴⁵⁰. Bu ifadelerle vatanın sadece toprak parçasından ibaret olmadığı belirtilmekteydi. Bir milleti meydana getiren maddi ve manevi unsurlar vardı. Onlara büyük önem verilmeliydi. Bu konuda gençlere büyük görevler düşmekteydi.

2- Türkçenin Sadeleştirilmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar [Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey]

Hüseyin Cahit (Yalçın)⁴⁵¹ yaptığı sunum kurultayda bir dizi tartışmanın yaşanmasına sebebiyet verecekti. Kendisi dil adına yapılan çalışmalarda daha bilinçli olunması gerektiğini vurguladı. Bu bağlamda yapılan sadeleştirme faaliyetlerine değindi. Konunun bilimsel olarak değer taşıdığını belirtti. Kelimelerin bir dilden diğerine bir takım özellikleriyle geçebileceğini söyledi. Birbirine benzeyen sözcüklerin aynı, benzemeyenlerin ise farklı kökten olabileceğini gibi söylemlerde daha tutarlı olunması gerektiğine de dikkat çekti⁴⁵².

Osmanlı Devleti döneminde birçok farklı dil kullanılmaktaydı. Ancak şimdi durum değişmişti. Bu konuda gösterilen çabanın Türkçeye bağımsız bir nitelik kazandıracağı ortadaydı. Hüseyin Cahit Bey bu konudaki çekincesini de şöyle ifade etti: Bir taraftan dildeki tüm yabancı kelimeler atılmak isteniyor, diğer taraftan ise bunların

⁴⁴⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.269.

⁴⁵⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.270.

⁴⁵¹Hüseyin Cahit Yalçın, 1874'de Balıkesir'de doğdu. Türk gazetecisi, yazar, çevirmen, siyaset adamıdır. Yazar hayatına Servet-i Fünun döneminde edebiyatçı olarak başladı. (Şükran Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, İstanbul, 1973, s.504; https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Cahit_Yalçın Erişim Tarihi: 24.11.2017)

⁴⁵²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.273.

yerine konulacak Türkçe kelimelerin, kamuoyu tarafından benimsenip benimsenmeyeceğinden korkuluyordu. Ona göre Türkçede yaygın kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin karşılığının bulunmasına gerek yoktu⁴⁵³. Dilde zorlama yapılamazdı. Onun kendi doğal süreci içerisine bırakılması gerekiyordu⁴⁵⁴.

Hüseyin Cahit Bey yabancı kelimelerin halkın büyük bir kesimi tarafından da kullanıldığına değindi. “*Tayyare*” sözcüğünü örnek verdi. Bu kelimenin Arapça “*tayr*” kökünden geldiğini belirtti. Buna Türkçe “*uçka-uçuşkan*” denilmesinin daha iyi olacağını da söyledi. Ancak toplumun büyük bir kesiminin Arapça şekliyle kullandığına dikkat çekti. Ona göre esas olan bundan sonra yabancı kelimelere karşı Türkçeyi korumaktı⁴⁵⁵.

Hüseyin Cahit Bey’in değindiği bir diğer konu ise cümle yapısıydı. Türkçedeki mevcut cümle yapısının eksik olduğunu ifade eden görüşlerin varlığına değindi. Hüseyin Cahit Bey bunları “*gafler*” olarak değerlendirmekteydi. İnsanlar nasıl “*gözlerinin rengini*” değiştiremiyorsa, bu yapıyı da dokunamayacaktı. Çünkü bu “*öğeler*” dilin kendi doğal şartları içerisinde meydana gelmişti⁴⁵⁶.

Hüseyin Cahit Bey’in eleştirdiği diğer bir konu ise yazı dilinin konuşma diline yakınlaştırılmasıydı. Kendisi bu konunun abartıldığını düşünmekteydi. Osmanlı Devleti döneminde Divan Edebiyatı ile Türkçe arasında büyük farklılıkların olduğunu söyledi. Ancak Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan çalışmalarla bunun ortadan kalktığını vurguladı. Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi yazarları, bazı kesimlerin anlayamadığını belirtti. Sorun yazarlarda değil, “*kültürsüz ve eğitimsiz*” toplumda idi⁴⁵⁷.

Hüseyin Cahit Bey Türk Dili’ni araştırarak bilimsel bir heyetin gerekliliğine dikkat çekti. Hatta bununla ilgili olarak Türkçe sözlük, dil bilgisi ve gramer kitapları hazırlayacağından da bahsetti ve sunumunu sonlandırdı⁴⁵⁸. Onun konuşmasına yönelik eleştiriler de hemen dile getirildi.

---

⁴⁵³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.273.

⁴⁵⁴F. Kürkçüoğlu, “Birinci Türk Dili Kurultayı Gençler Daha İyi Konuşsun Diye”, s.88.

⁴⁵⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.274-275.

⁴⁵⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.278.

⁴⁵⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.278-279.

⁴⁵⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.278-279.

3- Hasan Ali (Yücel) in Hüseyin Cahit (Yalçın)'a Yönelik Eleştirileri

Hasan Ali Bey⁴⁵⁹ Hüseyin Cahit'i yaptığı konuşmasından ötürü eleştirdi. Onun “*Dil düşündüklerimizi karşıdakine anlatan suni bir alet midir? Yoksa tabi bir müessesemidir?*” sorusuna karşılık dilin toplumsal bir kurum olduğunu belirtti. Dikkatini çeken bir diğer konu ise “*Dünyada her sahada olduğu gibi, dilde de bir şey olmuşsa olması zaruri olduğu için oldu*”⁴⁶⁰ sözleriydi. Hasan Ali Bey, konu ile ilgili kaderci yaklaşımı yanlış buldu. Determinizmden yana tavır koydu. Dillerin geçmişine bakıldığı zaman ilk zamanlarda bilinçsiz, daha sonraki dönemlerde ise bilinçli olduğunu dile getirdi⁴⁶¹. Sözlerini desteklemek amacıyla “*Marcus Tullius Cicero*”⁴⁶²dan örnek verdi. Onun Roma’da bir edebi ve bilim dilinin olmamasını hayati bir konu olarak değerlendirdiğinden bahsetti. Yunanca bir takım kelimelerin kendi dillerinde karşılığı olmadığı için almadıklarına değindi⁴⁶³.

Romalı vatandaşların konuştuğu dile bağlı olarak, hukuki ve bilimsel çalışmaların da belirli bir düzen içerisinde yapıldığına dikkat çekti. Konuşmacının bu örneği vermesinin temel amacı; dil konusunda insanların etkisini açıkça ortaya koymaktı. Bu bağlamda Hüseyin Cahit Bey’in dillerin doğal şartlar altında oluştuğu görüşünü eleştirmekti. Hasan Ali Bey başlangıçta “*ham madde*” olan dillerin insanoğlu tarafından şekillendirildiğini savundu. Eleştirilerinde haklı olup olmadığına kurultay karar verecekti⁴⁶⁴.

Hasan Ali Bey eleştirilerini yazı ve konuşma dillerinin birbirinden farklı olduğu savına yöneltti. Kurultayda bu ayrımın olduğu kabul edildi. Devamında “*Hüseyin Cahit Beyefendiye soruyorlar taksim-i amal tabiri vardır. Bu taksim-i amal terimi demekle halk onun manasını anlar mı? Ben de sizlere soruyorum; taksim-i amal denildiği vakitte halk bunu anlar mı anlamaz mı?*”⁴⁶⁵.

Hasan Ali Bey’in bu sorusuna salonda “*anlar*” sesleri yükseldi. Ona göre iş bölümünün tam olarak tanımı herkes tarafından bilinmemekteydi. Ancak genel olarak

⁴⁵⁹ Hasan Ali Yücel, 17 Aralık 1897’da İstanbul’da doğdu. Öğretmenlik, Milli Eğitim Bakanlığı, görevlerinde çalıştı. Köy enstitülerini kurdu. (www.meb.gov.tr/meb/hasan-ali/hayati/hali-biyografi.htm Erişim Tarihi: 25.11.2017)

⁴⁶⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.279-280.

⁴⁶¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.280.

⁴⁶² Birinci Türk Dili Müzakere Zabıtlarında “*Çiçeron*” olarak geçen Romalı yazarın isminin doğru yazımı Marcus Tullius Cicero’dur. O, M.Ö. 106’da İtalya’da doğdu. Romalı devlet adamı, bilgin, yazardır. Önemi ise Yunan düşüncesini daha sonraki nesillere aktarmasıdır. (**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.281; https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcus_Tullius_Cicero (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

⁴⁶³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.281.

⁴⁶⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.282-283.

⁴⁶⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.283.

tahmin edilebilirdi. Ardından Fransızca “*division du travail*” kelimesini örnek verdi. Halkın tamamının bunu aynı şekilde kullanıldığını söyledi. Türkçede ise bazı kelimelerin öğrenimi için eğitim alınması gerektiğini belirtti. Bu ayrım kavramlarda değil, kalıplarda idi⁴⁶⁶.

Son olarak dilin kendi kendine meydana gelmediğini söyledi. Öyle olsaydı makalelerin kitapların yazılmasına gerek kalmayacağını özellikle vurguladı. Onun bu sözleri karşısında salondan “*bravo*” sesleri ve kuvvetli bir alkış yükseldi⁴⁶⁷. Konu başına da yansdı. 3 Ekim 1932 “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Kurultay’da İleri Gençlerin Galeyanı*” başlığıyla Hüseyin Cahit Bey’e yönelik eleştirilere yer verildi⁴⁶⁸. Hüseyin Cahit Bey’e tepki gösteren sadece Hasan Ali Bey değildi. Ali Canip (Yöntem) de kürsüye gelerek eleştirilerini sıralayacaktı.

4- Ali Canip (Yöntem)’in Hüseyin Cahit (Yalçın)’a Yönelik Eleştirileri

Kurultayda dilde sadeleşme faaliyetleri, öz Türkçenin benimsenmesi açısından oldukça önemliydi. Konu hakkında görüşmelere devam edildi. İlk söz alan kişi Ali Canip Bey’di⁴⁶⁹. O, yapmış olduğu konuşmada daha önce sunum yapan iki ismin görüşlerine yönelik fikir beyan etti. Öncelikle Faik Ali Bey’in “*Vatan yalnız taştan topraktan ibaret değildir. Edebiyatı da süs değildir; o maderi vatandır*” ifadesini ele aldı. Kendisinin de onunla aynı fikirde olduğunu söyledi. Daha sonra Halk Edebiyatına ve adı geçen yazara ait birer şiir okudu. Buradan hareketle edebiyatın süs olmadığını söyledi⁴⁷⁰.

Ali Canip Bey eleştirilerini Hüseyin Cahit Bey’e yöneltti. Onun evrimi savunduğundan bahsetti. Ancak bu görüşün yeni olmadığını belirtti. Çünkü daha önce de Servet-i Fünûn sanatçıları tarafından desteklenmişti. Konuşmacı onların sade anlatım akımına karşı bu görüşü ileri sürdüklerine dikkat çekti. Konuya ilk olarak Süleyman Nazif⁴⁷¹ ve Cenap Şahabettin⁴⁷² beyler tarafından ele alındığını da vurguladı. Daha önce

⁴⁶⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.283-284.

⁴⁶⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.284.

⁴⁶⁸Hâkimiyeti Milliye, 3 Ekim 1932.

⁴⁶⁹Ali Canip Yöntem 1 Ocak 1887’de İstanbul’da doğdu. Selanik Hukuk Mektebi mezunudur. Türk şair, edebiyat tarihi araştırmacı ve siyasetçidir. Hakkında tek monografik çalışma Saadettin Nüzhet Ergun tarafından yapılmıştır. (Saadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul, 1936, s.407-414; <https://www.edebiyatogretmeni.org/ali-canip-yontem> Erişim Tarihi: 26.11.2017)

⁴⁷⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.288.

⁴⁷¹Süleyman Nazif, 1870’de Diyarbakır’da doğdu. Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet Dönemi devlet adamıydı. Bunun yanı sıra şairlik ve yazarlıkta yaptı. 1927’de öldü. (Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü*, II, İstanbul, 1982, s.508-509; <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/suleyman-nazif.htm> (Erişim Tarihi: 26.11.2017)

ayrıntılı anlatıldığından dolayı tekrar açıklama yapmayacağını da belirtti. Ancak Hüseyin Cahit Bey'in "Yirmi yirmi beş sene evvelden başlayan lisan tekâmülünün onun amelesi olan bizler farkına bile varmadık" sözlerine tepki gösterdi. Kendi dönemlerinde son zamanlarda yapılan çalışmaların yakından takip edildiğini belirtti⁴⁷³.

Ali Canip Bey, Hüseyin Cahit Bey'i "Kelimeler tarihi bir zaruret ve icap neticesinde bir tekâmül ameliyesi olarak lisana girdi" ifadesinden ötürü eleştirdi. Ona göre kelimeler bir zorunluluğun ürünü olsaydı, süreç içerisinde kaybolmazdı. Servet-i Fünun⁴⁷⁴ yazarlarının determinizm yerine kaderci anlayışı benimsediklerini belirtti. Konu ile ilgili olarak Henry Bergson'un fikirlerinden alıntılar yaptı. Onun cansız maddelerdeki determinizmi savunduğunu söyledi. Buna göre; dünyada geçirilen hiçbir heyecanın tekrarı yoktu. Buradan hareketle "Efendiler tekâmül kelimesi Edebiyat-ı Cedide lisanında tekerleme şeklini almıştı. Efendim mesela şapka inkılâbı olmadan fesin tekâmülünü düşünseydik bu olur muydu? Fesin kenarlarından filiz salıvermesini mi bekleyecektik! İnkılâbımız olamadan buna nasıl inkişaf ettirebilirdik"⁴⁷⁵ sözleri ile yapılan devrimlerin ne surette gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çekti. Ali Canip Bey'in konuşması basında da büyük ilgi gördü. 3 Ekim 1932'de yayınlanan "Hâkimiyeti Milliye" gazetesi bu tartışmayı sütunlarına taşıdı⁴⁷⁶.

Ali Canip Bey sunumunda Faik Ali ve Hüseyin Cahit beylerin kurultayda yaptıkları konuşmalara eleştirilerini yöneltti. Edebiyatın "süs" olmadığına dikkat çekti. Dile giren yabancı unsurların mecburiyet sonucunda alındığı görüşünü de büyük tepki gösterdi.

5- Fazıl Ahmet Bey'in Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Faik Ali Bey'in Konuşmalarına Yönelik Değerlendirmeleri

Fazıl Ahmet Bey, kurultayda Türkçenin evrimi ile ilgili açıklamalar yaptı. Türk Dili adına yapılan çalışmaların oldukça önemli olduğunu söyledi. Ardından Hüseyin

---

⁴⁷²Cenap Şahabettin, Servet-i Fünun Edebiyatının önde gelen temsilcilerindendir. Şair ve yazardır. Elhan-ı Şita en tanınmış şiirleri arasında yer almaktadır. (Mehmet Kaplan, **Şiir Tahlilleri-I Tanzimattan Cumhuriyete**, İstanbul, 1994, s.99.<https://www.edebiyatogretmeni.org/cenap-sahabettin> Erişim Tarihi: 26.11.2017)

⁴⁷³**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.289.

⁴⁷⁴ Servet-i Fünun Edebiyatı, aynı ad ile yazılan derginin etrafında toplanan yazarlar tarafından oluşturuldu. II. Abdülhamit döneminde ortaya çıktı. Sanat adına yapılan çalışmalarda Batı'nın etkisi vardı. Oluşumunda tarihi etmenlerin de etkisi bulunmaktadır. Türk Edebiyatının önemli dönemlerinden birisi idi. (Şemsettin Kutlu, **Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi**, 1988, s.9.;https://www.turkedebiyati.org/Dersnotlari/servetifunun_edebiyati.htm Erişim Tarihi: 26.11.2017; Şemsettin Kutlu, **Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi**, 1988, s.9.

⁴⁷⁵**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.290.

⁴⁷⁶**Hâkimiyeti Milliye**, 3 Ekim 1932.

Cahit Bey'in "bu uğurda samimiyetle çalışılması gerektiğini" belirten sözlerinden bahsetti⁴⁷⁷.

Daha sonra evrim kelimesine değindi. Konuyu örneklerle açıkladı. Bunlar içerisinde en dikkat çeken şu idi: "Şimdi farz ediniz ki önümüzde bir yol vardır. Bu yolun üzerinde adam yaya yürüyebilir, bu yoldan öküz arabasıyla geçmekte mümkündür. Otomobil de geçer. Bunların geçmesi tekâmül kaidesine uygundur; piyade giden bu yolun üzerinden kağı arabası nasıl gider denemez"⁴⁷⁸. Temel amacı kelimelerin farklı yollarla ifade edilmesi ve anlamının tam olarak anlaşılabilmesiydi.

Yukarıda yapılan açıklamalardan sonra Türkçenin geçirmiş olduğu evrime değindi. Türklerin bağımsızlıklarının yanı sıra dilleri içinde mücadele verdiklerini belirtti. Dilde milliyetçiliği savundu. Bu bağlamda değişikliğe karşı olanları eleştirdi: "İsan tiryakileri hani bazı antika meraklılarını görürsünüz tavana nalın mihlarlar tuhaf şeyler içinde tömbeki içerler sonra usulü tefriş budur yapmazsak büyük felaketler olur gibi garip endişeler izhâr ederler"⁴⁷⁹. Eskide ısrarcı olanların bu eylemlerinin gereksiz ve tuhaf olduğu belirtilmekteydi. Hüseyin Cahit Bey'in yaptığı konuşmayı o da eleştirdi:

"Hüseyin Cahit Bey'in muhtıralarında bir nokta vardır ki bana mamur felsefe ile hiç münasebeti olmayan gevşek çürük atılğanlığa, idealciliğe uygun olmayan ifadeler kanaatini verdi. Kemal-i samimiyetle arz ederim ki bu ifadeler bana yeniçeri kıyafetlerini hatırlattı. Yeniçeri müzesinde bir takım yeniçeriler vardır. Onların kaftanı, cüppesi, cepkeni vardır ama bir kere soyunuz içinden kupkuru bir değnek çıkar"⁴⁸⁰.

Daha sonra, Cumhuriyet ve demokrasiye uygun bir cemiyetin kurulması istendi. Ardından şu sözleri ekledi. "Bizim edebiyatımız mutlakiyet perver itlakı tamı ile bir mutlakiyet edebiyatıdır. O, münacatla başlar. Arkasında na't gelir. Arkasından kaside gelir. Arkasından daha ne geldiğini teeddüp ettiğimden söylemeyeceğim. Şahsi tiryakilik başkasını tiryakilik için bir sebep midir? Ben esrara müptela olsam bütün milleti esrarkeş mi yapayım"⁴⁸¹ sözleri ile de Türkçe olmayan kullanımlar da ısrar edilmemesi gerekliliğini vurguladı. Ancak bu bütün kelimelerin atılması anlamına da gelmezdi.

Fazıl Ahmet Bey dilde sadeleştirme faaliyetlerini konuşmasına konu edinmişti. Bu bağlamda eski kelime kullanılmasını savunan Hüseyin Cahit ve Faik Ali beyleri sert

⁴⁷⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.293.

⁴⁷⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.293.

⁴⁷⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.294-295.

⁴⁸⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.295.

⁴⁸¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.295-296.

bir şekilde eleştirdi. Türkçenin geçirmiş olduğu evrimi anlattı. Bunun ise Türkiye’deki gelişmelere bağlı kılındığını söyledi. Bu bağlamda yapılan konuşma Türk Dili’nin sadeleştirilmesi ve kendi benliğinin kazandırılması açısından önem arz etmektedir.

6- Türkçenin Sadeleştirilmesi ve Evrimi [Doktor Şükrü ve Sadri (Ertem) Beyler]

Şükrü Bey kurultayda dilde sadeleştirme konusuna değindi. Hüseyin Cahit Bey’e yönelik eleştirilerde bulundu. Onun dilin doğal süreçte oluştuğu görüşünü desteklemediğini söyledi. Bu durumun daha uzun ve geniş bir süre zarfında etkili olduğunu belirtti. Buna örnek olarak Alman Ticaret Kanunnamesini verdi. Bunun içerisinde İbrani Dili’nin “*öldüğünü*” ve ticari antlaşmada yer alamayacağını yazdığını söyledi. Ancak daha sonraki dönemlerde bu dilin Polonya ve Filistin’de konuşulmaya başladığını belirtti. Bu bilgilerden bir Yahudi yazarın oluşturduğu “*İbrani Gramer Sözlüğü*” aracılığıyla haberdar olduğunu da söyledi⁴⁸². Verilen örnekle dil üzerinde insanların etkisini gösterilmeye çalışıldı.

Şükrü Bey’in değindiği bir diğer konu yabancı sözlüklerdeki kelime ve kavramlarının çevrilmesi ile ilgiliydi. Bu noktada da yine Hüseyin Cahit Bey’i eleştirdi. Bunların tercüme edilemeyeceğini söyledi. Çünkü her milletin düşünüş, duyuş, anlayış farklıydı. Yabancı kelimelerin atılırken kavramların esaretine düşülmemeliydi⁴⁸³.

Ardından Sadri Ethem Bey⁴⁸⁴ söz aldı. O da evrim konusuna değindi. Konu ile ilgili daha önce konuşma yapanlara atıfta bulundu. Bu kavramı daha önceki sunumlarda kullananların 1918-1932 arasını kast edebileceklerini belirtti. Ancak kendisinin bu duruma katılmadığını belirtti. Ona göre bu zaman diliminde meydana gelen olayların zamanları ve şahısları birbirine benzememekteydi. Konunun daha iyi anlaşılması için konuşmasına örneklerle devam etti. Bunlar içerisinde en dikkat çekeni Osmanlı Devleti için kullanılan “*hasta adam*” ifadesiydi⁴⁸⁵.

Tanzimat döneminden sonra yetişen insanların halktan kopuk olduğuna da özellikle dikkat çekti. Ayrıca onların düşüncelerini okullarda yazdıkları eserler aracılığıyla iletmek istediklerini belirtti. Ona göre asıl “*evrimin*” bu “*hastalıklı*” düşüncelere karşı verilmekteydi⁴⁸⁶.

⁴⁸²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.296.

⁴⁸³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.299-300.

⁴⁸⁴Sadri Ethem Ertem, 1898’da İstanbul’da doğdu. Hikâye roman yazarı ve siyasetçiydi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/11421> Erişim Tarihi:11.12.2017)

⁴⁸⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.300.

⁴⁸⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.300.

Yukarıda belirtildiği üzere ilk olarak Şükrü Bey söz aldı. Dilde sadeleştirme konusuna değindi. O da Hüseyin Cahit Bey'in konuşmasına eleştirilerini yöneltti. Dilin doğal süreçte oluştuğu görüşünü desteklemediğini belirtti. Bu durumun daha uzun ve geniş bir zaman aldığını söyledi. Konu ile ilgili çeşitli örnekler verdi. Ardından Sadri Ethem Bey kürsüye geldi. O da dilde evrim konusuna değindi. Kendisinden önce konuşan bilim insanları ile aynı görüşte olmadığını belirtti.

7- Dilin Teorik ve Uygulamalı Analizi [Namdar Rahmi (Karatay) Bey]

Namdar Rahmi (Karatay)⁴⁸⁷ yapmış olduğu konuşmada dili teorik ve eylemsel yönüyle inceledi. Öncelikle kendisinin felsefe öğretmeni olduğunu belirtti. Amaçlarının “*yarının kurtarıcısı*” olan gençleri iyi bir şekilde yetiştirmek olduğunu söyledi. Daha önce sunum yapan konuşmacıların iki türlü esaret altında bulunduklarını ifade etti. Birincisi fikir, ikincisi ise alışkanlıktı. Ardından “*Batlamyos*”⁴⁸⁸un “*Dünya güneşin etrafında döner*” teorisinden dışarı çıkmanın mümkün olmadığını söyledi. Buna benzer şekilde Darwin'in evrim teorisine takılı kaldığını belirtti. Ona göre daha sonradan yapılan araştırmalar ile bu düşünceler gerçeğin sadece bir kısmını yansıtmaktaydı. Evrimin değişim ve gelişim sürecinde olduğuna dikkat çekti⁴⁸⁹. Böylece işin teorik kısmını da açıklamış oldu. Sürekli değişim ve gelişim içerisinde olduğunu belirtti.

Ardından alışkanlık kısmına geçti. Konunun daha iyi anlaşılması için fes ile ilgili örnek verdi. Buna göre: “*Bugün tramvayda vapurda bir fesli ile karşılaşıldığı zaman parmakların ona doğru uzandığını görüyor. Bakın şu fesliye ne kadar çirkin dediklerini işitiyorum. Hâlbuki fes değişirken hepimiz az çok eza duyduk. O zaman zorlamayalım isteyen fes giysin isteyen şapka giysin deseydik bugün memleket karnaval havasına dönüşürdü*”⁴⁹⁰. Ardından aynı durumun harf konusunda da yaşandığına dikkat çekti. Çünkü ülkedeki belirli bir kesim, eski harflerin de kullanılması taraftarıydı. Öyle olsaydı tekrar eski yazıya dönme ihtimali olabilirdi⁴⁹¹.

Namdar Rahmi Bey daha sonra Avrupa'daki gözlemlerinden bahsetti. Paris'teki toplantılardan birine katıldığı söyledi. Orada söz hakkı alan genç bir hatibin konuşmasından alıntı yaptı:

---

⁴⁸⁷ Namdar Rahmi Karatay Kütahya'da 26 Kasım 1896'da doğdu. Babalık gazetesinde yazılarını paylaştı. Psikoloji öğrenimi almak için Paris'e gitti. Enerjetizm felsefe akımını Türkiye'de yaymaya çalıştı. (<https://www.antoloji.com/namdar-rahmi-karatay/> Erişim Tarihi: 28.11.2017)

⁴⁸⁸ Kaudyos Batlamyus, İskenderiye'de yaşamış Yunanlı bilim adamı ve düşünürdü. (<http://www.bilimmerkezi.com.tr/batlamyus> Erişim Tarihi: 17.03.2018)

⁴⁸⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.303-304.

⁴⁹⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.304.

⁴⁹¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.304.

“Şark uyanıyor bugün karşımızda genç bir Mustafa Kemal Türkiye’si var ki Sevr Muahedesini parça parça yapmış ve bir paçavra gibi emperyalist Avrupa’nın suratına fırlatmıştır”. Bu olay, batının yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni yakından takip ettiğinin göstergesi idi. Namdar Rahmi Bey söylenenler karşısında katıldığı toplantıya katılanlar tarafından fark edilmekten korktuğunu, ancak anlatılanlardan bir o kadar gurur duyduğunu söyledi. Namdar Rahmi Bey’in “İnkılâba gerek yok” sözlerine karşılık Hüseyin Cahit Bey’i ve Faik Ali Bey’i eleştirdi. Herkesin bildiği zannedilen bazı kavramların öğrenciler tarafından bilinmediğini söyledi. Kendisinin “Muallim Bey mazhar oldu ne demektir? Galip oldu ne demektir?” şeklinde sorular ile karşılaştığını ifade etti. Kendileri için yalın görülen bu sözcüklerin öğrenciler için zor olduğuna dikkat çekti. Basit gibi görünen bu kelimelerin yabancı olduğunu söyledi. Türkçenin önemine değinerek tarihi şahsiyetlerden örneklerle konuşmasını bitirdi⁴⁹².

Namdar Rahmi Bey ülkenin geleceği olan gençlerin kolay öğrenebileceği bir eğitim sistemine taraftardı. Dil konusunda ise teorik ve uygulamalı olarak incelemelerde bulundu. Hüseyin Cahit Bey’in evrim görüşünü eleştirdi. İnsanların dil üzerinde önemli etkisi olduğunu savundu.

8- Hüseyin Cahit (Yalçın)’ın Kurultayda Kendisini Eleştirenlere Cevabı

Hüseyin Cahit Bey “fatalist”⁴⁹³ olduğu yönündeki iddiaları tepki ile karşıladı. “Determinist”⁴⁹⁴ olmayı tercih edeceğini söyledi. Daha önceki konuşmacıların kendisi ile ilgili ifadelerinde bazı tutarsızlıklar bulunduğunu belirtti. Bunun sebebini ise muhataplarının onun görüşlerini hızlı bir şekilde not alırken asıl söylemek istediği şeyi dikkatlerinden kaçırdıklarını söyledi⁴⁹⁵.

Daha sonra sırasıyla yapılan eleştirilere cevap verdi. Öncelikle Hasan Ali Bey’in sunumunu hızlı yaptığından kendisinin de geniş kapsamlı not alamadığını ifade etti.

⁴⁹² Birinci Türk Dili Kurultayı, s.306-307.

⁴⁹³ Fatalizm, felsefede bir yaklaşımdır. Burada bütün olup bitenlerin kader olduğuna ve değiştirilmeyeceğine inanılmaktadır. Fatalizm daha çok inanç bazlı olduğu halde determinizm bilimsel ve deneyseldir (S.Hayri Bolay, **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, Ankara, 1987, s.87-88. http://www.felsefe.gen.tr/fatalizm_nedir.asp (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

⁴⁹⁴ Determinizme göre insanlar yaptıkları eylemlerde özgür değillerdir. Çünkü faaliyete geçerken psikoloji, ahlaki değerler gibi unsurlara uymak zorundadır. İki türlü determinizm vardır: Fen bilimlerinde daha çok gündeme gelir. Buna göre bütün olaylar değişmez bir şekilde tayin edilmiş ve belirlidir. İkincisi de psikolojik determinizm, İnsandaki özgür iradeyi yok sayarak onun hakkındaki bütün kararların verilmiş ve bilinen sebeplerden doğduğunu iddia eder. Bunlardan başka sosyal, sosyolist, tarihi, biyolojik ve coğrafi determinizm çeşitleri bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 1820’lerden beri kullanılmaktadır. Üzerinde en çok tartışılan kavramlardan birisidir. (S.H.Bolay, **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, s.46-47; http://www.felsefe.gen.tr/felsefe_akimlari/determinizm_belirlenimcilik_nedir_ne_demektir.asp (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

⁴⁹⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.308.

Bunun katılımcılar tarafında anlayışla karşılanmasını istedi. Ona göre dil, bir iletişim aracıydı ve insani bir özellikti. Bu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak doğanın gücü karşısında insan iradesinin bir sınırı olduğunu belirtti. Kendisinin “*akademiler açılmasın, çalışmalar yapılmasın*” gibi bir fikrinin olmadığını vurguladı. Dilde sadeleşme faaliyetlerine destek verdiğini vurguladı. Böyle olmasaydı belki de kaderci yaklaşımı kabul edebileceğini belirtti⁴⁹⁶.

Ali Canip Bey hakkında ise şu ifadeleri kullandı: “*Kendisi de bu hakikati anlamış; yazdığı kavait kitabında maalesef lisana Arabî ve Farisi’den kaideler alındığını söylemiş, fakat burada kalmış daha ileri gidememiştir*” dedi. Daha önceki dönemlerde yaptığı bir çalışmada ise yabancı kelimelerin kullanılmaması yönünde fikir beyan etmişti. Hüseyin Cahit Bey daha sonra “*Bunun böyle olmadığını ifade eden varsa ayağı kalksın*”⁴⁹⁷ diyerek tepki gösterdi. Adı geçen yazarın Servet-i Fünun Edebiyatını eleştirdiğini söyledi. Kendisinin ise bu konu ile ilgili iyi ya da kötü görüş bildirmediğine dikkat çekti. Dile eklenecek yeni kelimelerin kimse tarafından kullanılmadığı takdirde kalıcı olmayacağını belirtti.

Hüseyin Cahit Bey üçüncü olarak Fazıl Ahmet Bey’den bahsetti. Onun sunumunu edebi bir zevk ile dinlediğini ifade etti. Ancak bilimsel konuların “*edebi*” olarak ifade edilmesini ise biraz zayıf bulduğunu söyledi. Ardından Şükrü Bey’in anlatımına değindi. Konuşmasını tam olarak dinleyemediğini ancak son olarak “*Başka memleketlerden mefhum olmayalım*” sözlerindeki “*mefhum*” kelimesini anlayamadığını vurguladı. Bunun “*kelime*” anlamına geldiğini söyledi⁴⁹⁸.

Sadri Ethem Bey’in eleştirilerine de bir karşılık vermek istediğini ancak gerçek amacı sezemediğini belirtti. Sözlerinin felsefi ağırlığı altında anlaşılabilirliğin kaybolduğu yorumunu yapmaktan geri durmadı. Bununla birlikte açıklamalarının yanlış anlaşılmasını bir kez daha ifade etti. Farklı görüşlere ve eleştiriye açık olduğunu vurguladı. Ardından Namdar Rahmi Bey’i kastederek onun kendisini işaret ederek yapılan yeniliklere karşı olduğu yönündeki yorumuna değindi. Hüseyin Cahit Bey bu söylemi kesin bir dille reddetti. Yeni kurulan devletin yükselmesi için elinden geleni yapacağını söyledi. Eski Türk dilleri ve lehçelerinin birleştirilmesi için heyet oluşturulmasını desteklediğini belirtti⁴⁹⁹.

⁴⁹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.308.

⁴⁹⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.308.

⁴⁹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.309-310.

⁴⁹⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.310.

Hüseyin Cahit Bey'in açıklamalarına basında büyük tepki gösterdi. 3 Ekim 1932'de yayınlanan "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinde "*Hüseyin Cahit Bey'in Aldatıcı Mantık Oyunlarına Karşı İnkılâpçı Gençlik İsyan Duygularını Yükseltti*" başlığı ile tarafını belli etmiş oldu⁵⁰⁰.

Hüseyin Cahit Bey kendisine karşı yapılan eleştirileri kabul etmemektedir. Yanlış anlaşıldığını ileri sürmektedir. Ancak sadeleştirme ile ilgili sözlerine kurultayın yanı sıra genç aydınların da oldukça tepkili olduğu görülmektedir. Çünkü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin asıl amacı milli bir dil, tarih ve edebiyat oluşturmaktır. Yapılan çalışmaları genç aydınların da desteklediği görülmektedir.

9- Samih Rıfat (Yalnızgil)'in Hüseyin Cahit (Yalçın)'a Yönelik Eleştirileri

Samih Rıfat Bey'de kurultayda söz alarak Hüseyin Cahit Bey'in daha önceki açıklamalarına değindi. Öncelikle onun ilk sunumunda şu üç noktaya temas ettiğini belirtti. Bunlar:

“1- Tabi tekâmülün lisanlar üzerindeki tesiri

2- Lisanın kendi yaptığımız sun'i bir alet bizim idaremizden müstakil içtimai bir müessese olması

3- Dilimizin günden güne sadeleşmesinde müfrit yeniliklerin muhafazakâr kuvvetler ile karşılaşmasından mutedil salim bir inkişaf yolunun meydana çıktığı”⁵⁰¹ sözlerini ifade ettikten sonra her madde hakkında kendi düşüncesini belirtti.

Samih Rıfat Bey ilk olarak Hüseyin Cahit Bey'in dillerin doğal bünyesindeki kanunları, kelime ve cümlelere uyguladığını belirtti. Bu suretle insanların mantığını yanıltmak istediğini iddia etti. Çünkü kişisel irade oldukça önemliydi. İkinci olarak da dilin insanların yaptığı suni bir unsur olmaması sözlerini eleştirdi. Bu tavrı Emile Durkheim'in⁵⁰² toplumsal vakaların kendisini zorla kabul ettirdiği görüşüne benzetti. İnsanların kendi seçimlerine dikkat çekti. Ardından üçüncü maddeye değindi. Bu görüşün ise artık eskidiğini belirtti⁵⁰³.

Samih Rıfat Bey, bu üç unsura değindikten sonra Hüseyin Cahit Bey'in şu ifadelerini gündeme taşıdı: “*Lisanda yabancı olan unsurları değiştirelim. Biz buna taraftarız; fakat artık tamamıyla Türkçeleşmiş olan yabancı unsurları değiştirmenin ne*

⁵⁰⁰ *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Ekim 1932.

⁵⁰¹ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.311

⁵⁰² Emile Durkheim, Fransız sosyologdur. Burada XIX. yüzyılın sonlarına doğru güçlü bir etkisi oldu. Her ne kadar sosyoloji adı August Comte tarafından verilse de O'da kurucular arasında yer almaktadır. (www.felsefe.gen.tr/emile_durkheim_kimdir.asp Erişim Tarihi: 29.11.2017)

⁵⁰³ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.315.

manası var. Zaten bunları değiştirme teğebbüsünde bulunsak bile lisanın bünyesi buna mani olur”⁵⁰⁴. Bu ifadelerin oldukça yanlış olduğunu söyledi. Arapça ve Farsça kelimelerin Türk Dili’ne “cansız” olarak girmediğini belirtti. Bunların kabul edilmesi ile o dildeki kelimelerin kendilerine yeni bir alan yaratıp orayı işgal edeceğine vurguda bulundu. Onun tamamıyla Türkçeleşmiş dediğı “tayyare” ve “amal” yani iş bölümü örneklerine de atıfta bulundu.

Daha sonra Samih Rıfat Bey, Hüseyin Cahit Bey’in ikinci defa kürsüye çıktığında verdiği cevapları değerlendirildi. Bir küçük eleştiride bulundu. “Zaten adetleri budur daima her şeyi sarahaten söylerler. Fakat geri almak şartıyla dolambaçlı bir yoldan giderler”⁵⁰⁵ dedi. Hüseyin Cahit Bey’in ifade ettiğı görüşlerinin arkasında duramadığını belirtti. Ardından dilde sadeleşmenin önemine değindi. Son olarak da dünyanın dört bir tarafında bu çalışmalara örnek vererek açıklamalarını bitirdi. Salondaki dinleyiciler onun konuşmalarını onaylarcasına alkışlamaktaydı. Başkan bu konunun oylama ile sonuçlanacağını belirtti⁵⁰⁶.

Ayrıca Abdülhakhamit (Tarhan)⁵⁰⁷ ve Sezai Bey’in⁵⁰⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı’na mektup gönderdikleri belirtildi. Bunların kısa olması sebebiyle okunmasına karar verildi. Her ikisinde de dilde sadeleşme konusuna dikkat çekilmekteydi. Türk dilinin önemi vurgulanmaktaydı. Milli birlik ve beraberlik çağrısı yapılmaktaydı⁵⁰⁹.

Yapılan tartışmalar basında da büyük yankı buldu. 3 Ekim 1932’de yayınlanan “Akşam” gazetesinde “Kurultayda Hararetli Bir Celse” başlığı yer aldı. İlgili haberde Hüseyin Cahit Bey’in bir önceki gün sunduğı teze yapılan eleştirilere değinildi⁵¹⁰. 3 Ekim 1932 “Hâkimiyeti Milliye” gazetesinde Samih Rıfat Bey’in değerlendirmeleri yer almaktaydı⁵¹¹. Yine 4 Ekim 1932’de aynı gazetede “Kurultayda Samih Rıfat Bey’in Hüseyin Cahit Bey’e Cevabı” başlığı ile bir haber yayınlanmıştı. Ayrıca gazetenin üçüncü sayfasında Sami Paşazade Sezai’nin “İki Büyük Edip” adlı yazısı yer

⁵⁰⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.316.

⁵⁰⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.319.

⁵⁰⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.319-321.

⁵⁰⁷Abdülhakhamit Tarhan Tanzimat Devri şairlerindendir. Türk edebiyat tarihinde hem yazdığı eserler hem de sanat anlayışı ile önem arz etmektedir. (Âdem Çalışkan, “Abdülhakhamit Tarhan’ın Makber’inden Bazı Bentlerin Tahlili”, *Ekev Akademisi Dergisi*, S.9, (Kış 2005), s.143.)

⁵⁰⁸Sami Paşazade Sezai, Türk realist öykücüsü ve romancısıdır. Edebiyat tarihinde önemli yer olan “Sergüzeşt” adlı romanın yazarıdır. 1936 yılında İstanbul da hayatını kaybetti. (<https://www.edebiyatogretmeni.org/sami-pasazade-sezai> Erişim Tarihi: 29.11.2017)

⁵⁰⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.322-327.

⁵¹⁰Akşam, 3 Ekim 1932.

⁵¹¹Hâkimiyeti Milliye, 3 Ekim 1932.

almaktaydı. İlgili haberde Abdülhak Hamit Bey'in Dil Kurultayı Genel Sekreteri Ruşen Eşref Bey'e verdiği mektuptan söz edilmekteydi. Burada yıllar önce dilin sadeleştirilmek istendiği bilgisi yer almaktaydı⁵¹².

Anlaşılabacağı üzere gündemin ana konusu dilde sadeleştirme faaliyetiydi. Bu bağlamda Hüseyin Cahit Bey yoğun bir şekilde eleştirildi. Samih Rıfat Bey Türkçenin yabancı unsurlardan arındırılmasının gerekliliğine değindi. Dilin tamamen doğal unsurlar çerçevesinde şekillendiğine karşı çıktı. Yapılan yenilik hareketleri ile insan unsuruna dikkat çekti. Bu durum yeni kurulan devletin kültür politikasının bir parçasıydı. Harf inkılabına da her seferde vurgu yapılmaktaydı. Böylece herkes yazılanları, konuşulanları anlayacaktı. Okuma yazma oranı artacaktı. *“Çünkü Türk milleti sadece bağımsızlığı için değil dili için de büyük bir mücadele vermekteydi”*. Ayrıca yapılan çalışmaların sistematik ve düzenli olması desteklenmekteydi.

10- Hüseyin Cahit (Yalçın) ın Samih Rıfat (Yalnızgil) in Eleştirilere Karşı Mustafa Kemal (Atatürk) e Çektiği Telgraf

Hüseyin Cahit Bey, Samih Rıfat Bey'in kendisine yönelik eleştirilerinin ardından 3 Ekim 1932'de Mustafa Kemal'e bir telgraf çekti. Burada iyi niyetli olduğunu ve hakkındaki suçlayıcı sözleri kabul etmediğini belirtti. Öncelikle Samih Rıfat Bey'in kendisi ile ilgili yaptığı konuşmadan bahsetti. Görüşme bittiği için cevap verme fırsatı bulamadığını söyledi. Samih Rıfat Bey'in kurultaydaki konuşmasına değinerek onun şu ithamlarını mektubuna taşıdı. Samih Rıfat Beyi kastederek; *“Demek istedi ki siz dil sahasında büyük icraatta bulunuyormuşsunuz da güya ben mani olmaya çalışıyormuşum”*. Hüseyin Cahit Bey bu suçlamayı ya da oluşturulmak istenen algıyı kesinlikle kabul etmiyordu. Bu düşüncelerini Mustafa Kemal ile paylaşıyordu. Samih Rıfat Bey, Hüseyin Cahit Bey'i *“kurultayı kasten yanlış yola sevk etmekle”* ithamlarına devam ediyordu. Kendisi kurultay sırasında Samih Rıfat Bey'in suçlamalarına tam olarak cevap verme fırsatı bulamadığı için Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekmeyi *“kendisine borç bilmişti”*⁵¹³.

Hüseyin Cahit Bey mektubunda kurultaya nasıl katıldığından da bahsetti: Bir gün Ruşen Eşref Bey'in kendisini çağırarak kurultayın programından haberdar ettiğini söyledi. Hangi konulara dair konuşmak istediğini sorduğunu belirtti. Ancak herhangi bir hazırlığı olmadığını, vaktinin de yetmediği karşılığını vermişti. Daha sonra Samih Rıfat

⁵¹²Sami Paşazade Sezai, *“İki Büyük Edip”*, **Hâkimiyeti Milliye**, 4 Ekim 1932, s.3.

⁵¹³CA, 01.01.63.49- 266/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 267

Bey'in de kendisini “överek ve teşvik ederek” bir konu hakkında bir yazı kaleme alması hakkında teşvik etmişti. Bunun üzerine aydın çevresi arasında herhangi bir yanlış anlaşılmaya fırsat vermemek için kurultaya katılmaya karar verdiğini belirtti. Aksi takdirde kurultayı “küçümsediği” yönünde söylentiler yayılabilirdi. Samimiyetini göstermek için de yazdığı bildirinin bir örneğini Samih Rıfat Bey’e gönderdiğini belirtti. Herhangi bir hata bulunursa da konuşmacılar arasından adının çıkarılması istediğini dile getirdi. Ayrıca Kurultayda söz almak için ısrarcı olmak zorunda bile kalmıştı. Görüşlerini özgürce ifade ettiğini, Kendisine bir fikir sorulduğu belirtti. Bunların TDTC’nin hoşuna gidip gitmeyeceğini sorgulamadığını söyledi. “*Kendi içinden geldiği gibi hareket ettiğini, beğenmezlerse de yırtıp atabileceklerini*” ifade etti⁵¹⁴.

Hüseyin Cahit Bey asıl sorunun ise devletin bu işin içine dahil edilmesi olduğunu vurguladı. Anlattıklarına “*kasıtlı muhalefet ve düşmanlık rengi verilirse yapılan insafsız mantıksız hareketten*” büyük üzüntü duyacağını belirtti⁵¹⁵. Hüseyin Cahit Bey mektubunda bir endişesini de Mustafa Kemal ile paylaşmaktan çekinmedi. Bu kişisel bir durumdu ve tek taraflı bir duygunun ifadesi idi: Kısaca “*Mustafa Kemal’in kendisini sevmeyişi hissine*” kapıldığını belirtti. Hatta önceden beri kendisinin samimiyetinden de onun nezdinde şüphe edildiğini dile getirdi. Hayatı boyunca savunduğu fikirlerin bir kısmında yanlış olabilirdi. Bu genellikle olağan bir gelişme olarak da değerlendirilebilirdi. Fakat hiçbir zaman ikiyüzlü ve entrikacı olmadığını mektubunda ısrarla vurgulamaktaydı⁵¹⁶.

Hüseyin Cahit Bey vatan için ne dilekte bulunduyorsa hepsinin Mustafa Kemal Paşa tarafından gerçekleştirildiğini belirtti. Onun tarihe mal olmakla kalmadığı adeta koca bir tarih yazdığını vurguladı. Bu sebeple duyduğu hayranlığı dile getirdi. Ancak kendisinin yanlış anlaşıldığını söyledi⁵¹⁷. Düşman gibi görülüyordu ve bu durum hayatının şanssızlığı idi. Bu sebeple Çorum’dan döndükten sonra ümitsizliğe kapılarak siyasetten tamamen çekildiğini belirtti. Devlete karşı herhangi bir düşmanlık beslemediğine dikkat çekti. İnkılâplar konusunda “*istense de istenmese de*” Mustafa Kemal Paşa ile beraber olduğunu dile getirdi⁵¹⁸.

⁵¹⁴CA, 01.01.63.49- 267/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 267

⁵¹⁵CA, 01.01.63.49- 268/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 268.

⁵¹⁶CA, 01.01.63.49- 268/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 268.

⁵¹⁷CA, 01.01.63.49- 268/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 268.

⁵¹⁸CA, 01.01.63.49- 269/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 269.

Hüseyin Cahit Bey, Mustafa Kemal’e bağlılığını da şu cümlelerle ifade etti: *“Gazi Hazretleri ben namuslu bir adamım. Size bu sıfatla temin ederim ki sözlerimde ve hareketlerimde gizli hiçbir emel ve maksat yoktur. Hayatımda ne söylemiş ve yapmışsam sırf kanaatimin mahsulüdür. Size bunun aksini söyleyenler olursa inanmayınız. Çünkü haksızlık etmiş olursunuz. Derin hürmetlerimi takdim eylerim efendim hazretleri”*⁵¹⁹.

Bu ifadeler ile hakkında yanlış anlaşılmalara olduğunu vurguladı. Ülkesi için ne gerekiyorsa yapacağını belirtti. İnkılâplar konusunda ise Mustafa Kemal Paşa’nın her zaman yanında olduğunu vurgulamaktaydı. Anlaşılacağı üzere dil ile ilgili yapılan çalışmalarla devlet bizzat ilgilenmekteydi.

H- KURULTAYIN YEDİNCİ GÜNÜ (3 Ekim 1932)

Kurultay 3 Ekim 1932 Pazartesi günü toplandı. Kurultay divanınca olağan işlerin yapılmasından sonra sunum yapacakların isimleri okundu. İlk sırada Halit Ziya Bey bulunmaktaydı⁵²⁰.

Kurultay o günkü çalışmasına artık başlayabilirdi. Bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Aynı gün gazetelerde de yine Türk Dili Kurultayı’na değinilmekteydi. Konu ile ilgili olarak haberler yapılmış, makaleler yazılmıştı: Örneğin “*Milliyet*” gazetesinin 3 Ekim 1932’deki nüshasında “*Ecnebi Mekteplerde Türk Dili*” başlığı bulunmaktaydı. İlgili haberde ülkenin geleceği için yapılacak konuşmaların oldukça önemli olduğu belirtilmekteydi⁵²¹.

Bir gün sonra yayınlanan gazetelerdeki haber başlıkları da bugünkü kurultayın içeriğindeki konuları haber yapacaktı. “*Akşam*” gazetesinde “*Türkçe En Kolay ve Güzel Lisandır*” başlığına yer verildi. Burada aşağıda konuşma yapacak kişilerin tezleri ile ilgili bilgiler okuyucularla paylaşıldı⁵²². Yine aynı gün yayınlanan “*Cumhuriyet*” ve “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde de aşağıda konuşma yapacak kişilerle ilgili benzer bilgilere yer verilmişti⁵²³.

⁵¹⁹CA, 01.01.63.49- 269/ CA, A. VII- I, D. 86, F.1-267- 269.

⁵²⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.328-330.

⁵²¹Milliyet, 3 Ekim 1932.

⁵²²Akşam, 4 Ekim 1932.

⁵²³Hâkimiyeti Milliye, 4 Ekim 1932; Cumhuriyet, 4 Ekim 1932.

1- Türkçe ve Dünya Dilleri [Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey]

Halit Ziya (Uşaklıgil)⁵²⁴ konuşmasının içeriğini Türkçe ve diğer dünya dillerine ayırdı. Karşılaştırmalar yaparak Türk Dili'nin önemini vurguladı. Öncelikle bu alanda yapılan çalışmalara dikkat çekti. Bunlara vesile olan cumhurbaşkanına teşekkürlerini iletti. Konuşmasının devamında “*Ben eski Babıâli'nin Amedi Divan-ı Hümayun hulefasından İştittiğim süslü dili sevdiğim gibi Aksaray'da karpuz sergisinde müşteriye ayartmak için çığırtkanlık eden Türk delikanlısının türlü zarafetlerle dolu olan Türkçesini de beğendim*”⁵²⁵ sözleri ile eski ve yeni Türkçeye bakış açısını konumlandırmaktaydı.

Dil bilgisi ve gramer konularına ağırlık verdi. İlk olarak İngilizceyi ele aldı. Dünyanın en yaygın dillerinden biri olduğunu söyledi. Ancak yazılış, telaffuz ve imla kuralları yönüyle Türkçeden farklı olduğunu belirtti. En belirgin ayrımlardan birisi ise İngilizcede tek bir artikelin bulunmasıydı. Yine sıfatların kullanımında da farklılıklar mevcuttu. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündü⁵²⁶.

İkinci olarak ise Almancadan bahsetti. Etkili ve güçlü bir dil olarak tanımladı. Ancak artikel ve sıfat tayinlerinde bir takım zorlukların olduğu çıkarsamasında bulundu. Buna göre: Dişi ve topluluklar için “*die*”; Eril sözcüklerde ise “*der*” kullanılmaktaydı. Bunların yanı sıra “*nötr*” ile ifade edilen kelimelerde mevcuttu. Ancak Türkçede bu unsurlar da mevcut değildi⁵²⁷. Böylece Türkçenin diğer dillere nazaran daha kolay anlaşıldığı ve öğrenildiği çıkarsamasında bulunulabilirdi.

Üçüncü olarak ise Fransızcaya değindi. Herhangi bir ögenin çoğul yapılmak istendiği zaman “*s*” harfi kullanılmaktaydı. Ancak “*s*” ve “*f*” harfleri okunmamaktaydı. Yine kelimenin sonunda “*şu –bu*” olursa “*s*” değil “*x*” konulması gerekiyordu. Halit Ziya Bey bu örnekleri çoğalttıktan sonra Türk Dili'nde böyle bir karmaşanın olmadığına dikkat çekti. Daha sade ve anlaşılabilir olduğunu vurguladı⁵²⁸.

Daha sonra Arapça kelimelerin Türkçeden atılması gerekliliğine değindi. Konunun daha iyi anlaşılması için bir anısından paylaştı: “*Yirmi yaşında idim 'Hikmet' gazetesini yeni tesis etmiştim. Benimle beraber yürüyen bir arkadaşım, zavallı Tevfik Nevzat'la bir gazete açtık. O zaman Latin harflerinden bahsetmek kimin haddine*

⁵²⁴ Halit Ziya Uşaklıgil, 1866'da İstanbul'da doğdu. Servet-i Fünun ve Cumhuriyet Dönemi yazarlarındandı. Nesir ustasıydı. Ayrıca ilk modern anlamda Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu adlı romanların yazarıdır. (Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, s.493; https://www.turkdebiyati.org/halit_ziya_usakligil.html Erişim Tarihi: 29.11.2017)

⁵²⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.330-333.

⁵²⁶ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.335-336.

⁵²⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.337-338.

⁵²⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.338-340.

*düşmüş. Fakat hiç olmasa her hecenin önüne bir sait koymak sureti ile bir sütun açtık. Muhtelif meslekler için Anadolu halkına müracaat ettik. Mesleğinizde Türkçe bildiğiniz sözleri bize bildiriniz dedik. Hiç satılmayan gazetemiz bu yüzden yüzlerce nüsha satışı arttı*⁵²⁹ Halit Ziya Bey bu ifadeleri ile Türkçenin daha kolay ve anlaşılır bir dil olduğuna dikkat çekti. Yeni kabul edilen harflerle okuma yazma oranının artacağını vurgulandı. Türk Dili'nin önemi bahsiyle konuşmasını bitirdi.

Halit Ziya'nın konuşması basında da okuyucular ile paylaşıldı. 4 Ekim 1932'de yayınlanan “Akşam”, “Cumhuriyet” ve “Hâkimiyeti Milliye” gazetelerinde kısaca yukarıda bahsedilen açıklamalara değinildi⁵³⁰.

Ağdalı Osmanlıca herkes tarafından anlaşılmamaktaydı. Belirli bir gruba hitap etmekteydi. Birinci Türk Dili Kurultayı'nın temel amacı herkesin anlayabileceği bir dil oluşturmaktı. Bu bağlamda Halit Ziya Bey'de Türkçenin diğer dillere nazaran daha basit ve anlaşılır olduğuna dikkat çekti.

2- Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Türkçe [Ahmet Cevat (Emre) Bey]

Ahmet Cevat Bey yapmış olduğu konuşmada Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde dil adına yapılan çalışmaları konu edindi. Batıda meydana gelen gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne yansımaları üzerinde durdu. Öncelikle bahsedilen dönemlerde bilinçli ve bilinçsiz bir takım hareketler olduğunu söyledi. Eğitim ve dil alanındaki politikaların milliyetçilik ve inkılâp fikrine dayanarak yapıldığını göstermek istediğini belirtti. Olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu da ifade etti. Geçmişte onların düştüğü hataların tekrarlanmaması için kurultaya büyük görevler düştüğünü belirtti⁵³¹.

Daha sonra Osmanlı Devleti'nin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısına ilişkin açıklamalarda bulundu. Onun tipik bir Orta Çağ devleti olduğunu vurguladı. Bu sistemle yüzyıllarca batı üzerinde kuvvetini korudu. Fakat Avrupa'da coğrafi keşifler ve Sanayi İnkılâbı ile büyük değişimler oldu. Osmanlı Devleti ise bu gelişmeleri yakından takip edemedi. Kendi kurumlarında da bozulmalar mevcuttu. Batıya ayak uydurmak için ıslahat yapıldı. Askeri alanda köklü bir değişim için çaba gösterildi⁵³².

⁵²⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.342.

⁵³⁰Akşam, 4 Ekim 1932; Cumhuriyet, 4 Ekim 1932; Hâkimiyeti Milliye, 4 Ekim 1932.

⁵³¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.343.

⁵³²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.343-344.

Bu konu ile ilgili daha sonraki yıllarda da yazılan birçok eser kaleme alındı. Bunlar içerisinde İsmail Hakkı Uzunçarşılı “*Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*” adlı akademik çalışması bulunmaktadır. Burada II. Mahmut’un yeniçeri ocağını kaldırırken izlediği politikaları ayrıntılarıyla anlatmaktadır⁵³³.

Ahmet Cevat Bey’in ana gündeminde ise Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki kurumlar arası ikilikler vardı. ⁵³⁴. Bu konu tarih, sosyoloji ve edebiyat ile ilgilenen araştırmacıların yoğunlaştığı bir alan olacaktı. İlhan Başgöz “*Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*” adlı eserinde Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde açılan yeni kurumlarla birlikte eskilerin de varlığını devam ettirdiğini ifade etmekteydi. Bu durumun her alanda olduğu gibi eğitim kurumlarında da “*çift başlılığı*” sebebiyet vermektedir⁵³⁵. Yine Mahmut Âdem “*Dünden Bugüne Eğitim Tarihi*” başlıklı çalışmasında Ziya Gökalp’in eğitimde birlik ve beraberliği destekleyen görüşlerine yer vermektedir⁵³⁶.

Ahmet Cevat Bey ise ikiliği, çatışmaları ortadan kaldırmak amacıyla nasıl bir inkılâbın yapılması gerektiğini kurultaydaki sunumunda ifade edecekti. Buna göre siyasal anlamda halkçı, kültürel açıdan ise milliyetçi olmak lazımdı. Teknik alanda ise uluslararası bir görüşü desteklemekteydi⁵³⁷. Konuşmacının değindiği bir diğer konu Türk Dili’nin önemi idi. Burada yine Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine değindi. Tarih, dil, kültür, edebiyat alanında birçok Arapça sözcüğün kullanıldığını belirtti. Ancak bu unsurları “*milli*” kabul ettiklerini de söyledi. Dilde sadeleştirme ve milliyetçiliğe dikkat çekti. Bu anlayış ile yazılan Ahmet Vefik Paşa’nın⁵³⁸ “*Lehçe*”, Şemseddin Sami’nin⁵³⁹ “*Kamus-ı Türkî*” eserlerini örnek verdi⁵⁴⁰.

⁵³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapı Kulu Ocakları*, I, Ankara, 1988, s.447- 533.

⁵³⁴ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.344.

⁵³⁵ İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara, 1995, s.64.

⁵³⁶ Mahmut Âdem, *Dünden Bugüne Eğitim Tarihi 1920-2012*, Ankara, 2014, s.12.

⁵³⁷ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.344-347.

⁵³⁸ Ahmet Vefik Paşa, II. Mahmut döneminde İstanbul’da doğdu. Eleştirmen diplomat, devlet adamı, çevirmen ve yazardı. İlk bilimsel Türkçülüğü savunanlar arasında yer almaktadır. (Hanifi Vural Tuncay Böler, “*Ahmet Vefik Paşa ve Türk Dili’ne Katkıları*”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, I, S.24, (2011), s.2; https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Vefik_Paşa Erişim Tarihi: 30.11.2017)

⁵³⁹ Şemseddin Sami Arnavut asıllıdır. 1850’de İstanbul’da doğdu. İlk Türkçe roman Taaşuk-ı Talat ve Fitnat eserlerinin sahibidir. Yine ilk Türkçe sözlük *Kamus-ı Türkî* ve ansiklopedi *Kamus-ı Âlem*’in yazarıdır. 1904’de öldü. (H. Altınkaynak, *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, s. 619-620; Ş. Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s.357; https://tr.wikipedia.org/wiki/Şemseddin_Sami Erişim Tarihi: 01.12.2017)

⁵⁴⁰ *Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.344.

Bunun yanı sıra Namık Kemal'in⁵⁴¹ “*Vatan Yahut Silistre-Zavallı Çocuk*” ve Ömer Seyfettin⁵⁴² gibi önemli yazarların eserlerinden bahsetti. Halk dilinin edebileşmesinin toplum açısından faydalı olacağını belirtti. Ardından “*Abdülhamit’in mükâfatla teşvik ettiği Mithat Efendi edebiyatının milli ve siyasi heyecanı uyutucu tefrikalık romanları arasında sanat kıymetini kaybetmiş Servet-i Fünun sanatkârlarının yaldızlı afyon haplarıyla milli şuuru uyuşturmasına meydan açılmıştı*” sözleri ile ağdalı Osmanlıca kullanımı ile milli dil anlayışına zarar verildiği anlatılmaktaydı. Harf İnkılâbının önemine dikkat çekilmekteydi. Bu bağlamda yapılan konuşma basında da büyük ilgi ile karşılandı. Bu arada 4 Ekim 1932’de çıkan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde yukarıda anlatılanları okurlarıyla paylaşıldı⁵⁴³.

Daha sonra Faik Ali Bey söz aldı. Ahmet Cevat Bey’in konuşmasına atfen “*Servet-i Fünun Abdülhamit’in teşvikiyle oldu. Bu bir iftiradır*” sözlerine itirazı olduğunu belirtti. Ancak bu konuda yanlış bir anlaşılma vardı. Bu durum Kurultay Divanı tarafından düzeltildi⁵⁴⁴.

Yukarıda kısaca Ahmet Cevat Bey, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yapılan dil çalışmalarından bahsetti. Dönemin özelliklerinden bahsederek hangi konuda yanılığa düşüldüğünü ifade etmeye çalıştı. Esas yeniliğin Harf İnkılâbı ile birlikte geldiğini vurguladı. Osmanlıcanın milli dil anlayışına zarar verdiğine dikkat çekti.

3- Tanzimat’tan Sonra Türk Dili’nin Gelişimi [Ali Canip (Yöntem) Bey]

Ali Canip Bey tarafından Birinci Türk Dili Kurultayı’nın 3 Ekim 1932’deki oturumunda bir sunum yapıldı. Tanzimat’tan sonra yazı dilinin geçirdiği gelişim evrelerini anlattı. Buna göre bilim dili Arapçaydı. Edebiyatta ise İran Dili’ne ait kelimeler kullanılmaktaydı. Batı’ya yönelme ile birlikte bir de buradan da gelen kelimeler dile eklenildi. Böylece Osmanlı Devleti’nde “*melez*” bir dilin hâkim olduğu özellikle belirtildi⁵⁴⁵.

⁵⁴¹Namık Kemal, 1840’da doğdu. Türk milliyetçiliğine ilham kaynağı oldu. Genç Osmanlı hareketine mensup gazeteci, yazar, devlet adamı şairdir. Yurtseverlik, hürriyet, millet kavramlarına bağlı bir Tanzimat Devri aydınıdır. 1888’de öldü. (Ş. Kurakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s.275; https://tr.wikipedia.org/wiki/Namık_Kemal Erişim Tarihi: 01.12.2017)

⁵⁴²Ömer Seyfettin 28 Şubat 1884’de doğdu. Türk yazar ve şairiydi. Türkiye kısa hikâyeciliğinin de kurucusuydu. Edebiyatta Türkçülük akımının kurucularındandır. Türkçede sadeleştirmeyi savunmaktadır. 1920’de öldü. (Ş. Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s.305; https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/omer_seyfettin.htm Erişim Tarihi: 01.12.2017)

⁵⁴³*Hâkimiyeti Milliye*, 4 Ekim 1932.

⁵⁴⁴*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.352-353.

⁵⁴⁵*Birinci Türk Dili Kurultayı*, s.354.

Halkın ise bu çoklu düzenden pek bir şey anlamadığını belirtti. Ancak Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde böyle bir karmaşık yapının olmadığına dikkat çekti. Süreç içerisinde dil ve edebiyatın milletin öz yaşayışından koptuğunu söyledi. Türk Dili'nin güzelliklerini anlatan Âşık Edebiyatına değindi. Bu kültürün milli varlığın “*sadık aynası*” olduğunu vurguladı. Çünkü burada zaferler, felaketler, ihtilaller, isyanlar, bayramlar, umumi eğlencelerin samimi şekilde ifade edilmekteydi⁵⁴⁶

Daha sonra Tanzimat sonrası edebiyata değindi. Batı edebiyatının örnek alınmasını eleştirdi. Şinasi⁵⁴⁷, Ziya Paşa⁵⁴⁸, Namık Kemal gibi yazarların Avrupa'da eğitim görmesinin de bu duruma etkisinin olduğunu belirtti. Fransız edebiyatından çıkarımlar ile kendilerinin oluşturdukları eserlerin eskidiğini sezdiklerini söyledi. Bundan şikâyet ettiklerini de belirtti. Buna rağmen kullanılan dilin halktan oldukça uzak olduğu vurguladı⁵⁴⁹. Böylece dilin uzak batının etkisi altına girdiğine dikkat çekildi.

Ali Canip Bey, Servet-i Fünûn Edebiyatı ve yazarlarını ele aldı. Bu edebi akım içerisinde Divan Edebiyatı'nın kaside, gazel yazım türleri kullanılmadı. Ancak dili yine de ağırdı⁵⁵⁰. Konuyla ilgili olarak Kenan Akyüz tarafından yazılan “*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*” adlı eser de şu değerlendirmeye yer verilmiştir: “*Servet-i Fünun ya da Edebiyat-ı Cedide Devri Türk edebiyatında 1860'dan beri devam eden doğu-batı mücadelesinin batı edebiyatı lehine olarak tayin eden sonuncu safhasıdır*”⁵⁵¹.

Ali Canip Bey'de dilde sadeleştirme faaliyetlerine dikkat çekmek için Servet-i Fünun ve Âşık Edebiyatına ait şiirler okudu. İkisi arasında karşılaştırmalar yaptı. Öz Türkçe kullanımının önemine değindi. Yüzlerce yıl geçmesine rağmen halk şairlerinin dilinin ne kadar anlaşılabilir olduğunu belirtti. Muallim Naci⁵⁵²'nin şu sözlerinden alıntı yaptı: “*Bir söz ne kadar tabi söylenir ne kadar tabi yazılırsa o derece latif olur. Fesahat, belagat denilen şeylerin tabilikte aranması lazımdır. Söze tekellüf karıştığı gibi*

⁵⁴⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.354.

⁵⁴⁷İbrahim Şinasi, 1826'da İstanbul'da doğdu. Türk gazeteci, şair ve oyun yazarıdır. Tanzimat'ın ilanı ile başlayan batılılaşma sürecinde eserleri ile önemli rol oynadı. 1871'de öldü. (H. Altınkaynak, **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**, s.630; <https://www.turkedebiyati.org/sinasi.html> Erişim Tarihi: 01.12.2017)

⁵⁴⁸Ziya Paşa, 1829'da İstanbul'da doğdu. Türk yazar, şair ve devlet adamıdır. Asıl adı Abdülhamit Ziyaeddin'dir. Erzurumlu Gümrük Memuru Feridüddin Efendi'nin oğludur. Tanzimat döneminde en fazla eser veren isimler arasındadır. 1880'de öldü. (H. Altınkaynak, **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**, s.768; https://www.turkedebiyati.org/ziya_pasa.html Erişim Tarihi: 01.12.2017)

⁵⁴⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.354-355.

⁵⁵⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.354-355.

⁵⁵¹Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, Ankara, 1990, s.88-89.

⁵⁵²Muallim Naci, 1850'de doğdu. Gerçek ismi Ömer'di. Türk yazar, şair, eleştirmeni. Aruz veznin Türkçeye uygulamak için çalışmalar yaptı. Eski ile bağları koparmadan yenileşmeyi savundu. 1893'de öldü. (Ş.Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, s.267; <https://www.edebiyatogretmeni.org/muallim-naci> Erişim Tarihi: 01.12.2017)

aradan çıkar. Tekellüf ile fesahat hiçbir vakitte birleşmemiş olduğu halde bunları tekellüfte aramak garip olmaz mı?”⁵⁵³.

Yukarıda verilen örnekle anlatımın açık ve duru olmasına vurgu yapılmaktaydı. Dilde sadeleştirme konusuna değinilmekteydi. Birinci Türk Dili Kurultayı’nın öncelikli görevinin yazının halkın dilene yaklaştırılması gerekliliğine değindi. Ayrıca Ali Şir Nevai’nin⁵⁵⁴ “*Muhakemetül Lugateyn*” isimli eseri gibi Türk Dili’nin zenginliğini ifade eden bir çalışma koyulamadığını belirtti. Konu ile ilgili çalışmaların artırılması gerektiğine dikkat çekti. Ansiklopedilerin, sözlüklerin yapılmalıydı. Ardından “*İmanımız var istikbâl Türk’ün Türkçenindir*”⁵⁵⁵ sözleri ile konuşmasını tamamladı.

Ardından Kurultaya Başkanı Kâzım (Özalp) bir açıklama yaptı. O güne kadar yapılan konuşmalardan önemli sonuçlar elde edildiğine ve katılımcıların aydınlandığına dikkat çekti. Bundan sonra ise Dil Cemiyeti’nin nizamnamesinin okunup kabul edileceğini belirtti. Konu hakkında bir çalışma programı hazırlanması gerektiğini söyledi. Maddeler üzerinde teker teker durulacağı için görüşmeler oldukça yoğun geçecek gibiydi. Bu durumun uzun bir süre alabilirdi. Bu yüzden bakanlık adına tezlerin okunup geçilmesi ve burada tartışılması gerekliliğine değinildi. Kurultayda bahsedilen konuları basında yakından takip etmekteydi. 4 Ekim 1932’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesi de yukarıda anlatılanları okurlar ile paylaştı⁵⁵⁶.

Yukarıda belirtildiği üzere Ali Canip Bey yapmış olduğu konuşmada Tanzimat’tan sonra yazı dilinin geçirdiği gelişim evrelerini anlattı. Harf inkılâbına dikkat çekti. Sadeleştirme faaliyetlerinin taşıdığı önemden bahsetti. Amaçlarının halkın anlayabileceği bir dil oluşturmak olduğunu özellikle vurguladı. Türkçenin geliştirilmesi için ansiklopedi ve sözlüklerin hazırlanmasının önemine değindi.

4- Türkçenin Çağdaş Bir Dil Olması İçin Yapılan Çalışmalar [Reşat Nuri (Güntekin) Bey]

Reşat Nuri (Güntekin)⁵⁵⁷ yapmış olduğu konuşmada Türk Dili’nin ihtiyaç duyduğu çağdaş ve medeni ilkeleri anlattı. Konu ile ilgili birtakım çözümler önerdi.

⁵⁵³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.359.

⁵⁵⁴Ali Şir Nevai, 9 Şubat 1441’de Afganistan’da doğdu. Asıl adı Nizamüddin Ali Şir Nevai’dir. Türkçeyi yüksek bir sanat dili olarak işledi. 1501’de öldü. (Ş.Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s 42; <https://www.edebiyatogretmeni.org/ali-sir-nevai/Erişim Tarihi: 01.12.2017>)

⁵⁵⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.361.

⁵⁵⁶Hâkimiyeti Milliye, 4 Ekim 1932.

⁵⁵⁷Reşat Nuri Güntekin, İstanbul’da 25 Kasım 1886’da doğdu. Cumhuriyet dönemi edebiyatında önemli olan eserler yazdı. Bunlar arasında Çalıkuşu, Yeşil Gece, Anadolu Notları yer almaktadır. 1956’da öldü. (Ş. Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s.183; H. Altınkaynak, *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, s.285;

Öncelikle öğretmenlerin bilgilerini karşıya iletmek için sade bir dil kullanılması gerekliliğini belirtti. Bu bağlamda kendinden önce açıklama yapan Ali Canip Bey’in şu sözlerine değindi. “*Türkçede tam karşılığı bulunan kelimeler bir daha dönmek üzere hudut dışarı edilmiş. Gerçi yabancı kelimeler Arap ve Acem kelimeleri yine lüzumundan fazla kalmış. Fakat bunların bir kısmı hemen Türkçe denecek bir kılığa girmiş. Türk telaffuzu ahengine uymuş. Türk grameri kanunlarına baş eğmiş bir dil bizim için bu haliyle elbette ideal Türk Dili değil. Fakat bir asır evvelkine hatta bir çeyrek asır evvelkine nispetle hayli millileşmiş bir dil. İçinde milletimizin tarihimizin az çok sesinin işitildiği dil*”⁵⁵⁸.

Daha sonra Türkçenin çağdaş bir dil olması için gerekenleri belirtti. Ona göre Türkçe, İngilizce ve Almanca kadar zengin kelime haznesine sahip olmalıydı. Çünkü onların kelime sayısına ne kadar yaklaşırsa, o kadar mükemmel olacaktı. “*İtalyan, Alman ne ise Türk’te odur. Aynı silahlarla silahlanma zaruretindedir*” sözleri ile de tezini güçlendirmeye çalıştı. Yapılan çalışmaların daha da artırılması yönünde teşvikte bulundu. Ardından Türkçe ile Fransızca’yı karşılaştırdı. Onların kelime sayısının doksan iki bin olduğunu söyledi. Bizde ise otuz beş bin diyerek bu durumu eleştirdi. “*Realite, romanesk*” gibi yabancı kelime kullanımının yanlış olduğunu ifade etti. Mustafa Kemal Paşa’nın da Türkçenin çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmesi için çalıştığını özellikle vurguladı⁵⁵⁹.

Yukarıda yapılan tespitin yazarlar için geçerliliğine dikkat çekti. Fen bilimlerinde yabancı kelimelerin kullanılmamasının mümkün olmadığını da belirtti. Ancak şiir, makale, roman yazarların bu konuda daha dikkatli olması gerekiyordu. Onların sıklıkla yabancı kelime kullanması yanlış olurdu. Ona göre yabancı kelimeler ile yazılan eserler değerini kaybetmekteydi. Konuşmacı konu ile ilgili özellikle tercümanlara değindi. Bu işin batıda nasıl yapıldığını anlattı. Anlamı bilinmeyen kelimeler için sözlüklere bakıldığını söyledi. Fakat kendilerinin bu şekilde yapamadığını vurguladı. Örnek olarak “*vulgarisatin*” kelimesini verdi. Bunun bayağılaştırma, adileştirme, basitleştirme anlamlarını tam olarak karşılamadığını söyledi. Türkçede bunun karşılığının olmamasını da eleştirdi. Çözüm olarak ise bir heyetin sözlük oluşturmasını önerdi⁵⁶⁰.

---

https://www.turkedebiyati.org/resat_nuri_guntekin.html Erişim Tarihi: 03.12.2017)

⁵⁵⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.364-365.

⁵⁵⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.366.

⁵⁶⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.365-370.

Son olarak yapılacak çalışmalarda Tanzimat döneminde yapılan hataların tekrarlanmamasını dile getirdi⁵⁶¹. Reşat Nuri Bey 3 Ekim 1932'deki oturumun son konuşmacısıydı. Onun da konuşmasına basın ilgi gösterdi. “*Akşam*” ve “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetelerinde haber yapıldı⁵⁶².

Reşat Nuri Bey Türkçenin çağdaş bir dünya dili olabilmesi için gerekenleri yaptığı sunumda dile getirdi. Sadeleşmenin önemine değindi. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemindeki hatalara tekrar düşülmemesi gerektiğini söyledi. Bunlardan ders çıkarılması gerekliliğini vurguladı. Kapsamlı bir Türkçe sözlüğün hazırlanmasını istedi. Böylece çalışmalar daha sistemli bir şekilde olabilecekti. Okuma yazma oranını artacaktı. Öz Türkçe kelimeler tam anlamıyla ortaya koyulacaktı. Dilde de millileşme sağlanacaktı. Bundan dolayı yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

İ- KURULTAYIN SEKİZİNCİ GÜNÜ (4 Ekim 1932)

Kurultay 4 Ekim 1932 Salı günü toplandı. Bu sırada saatler 14:00'ı göstermekteydi. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Konuşmacıların açıklamalarına kısaca değinildi. Başkan anlatılanlar ile ilgili inceleme yapmak isteyen olup olmadığını sordu. Zeki Bedros Bey Türkçede otuz beş bin sözcüğün bulunduğu dair yapılan açıklamaya itirazı olduğunu söyledi. Kendisinin elli beş bin kelime toplandığını bildiğini belirtti. Başkan aslının kayıtlar da olduğunu bunun özet olduğunu ifade etti. Ardından üyelerden biri burada yirmi beş kişiden bahsedildiğini vurguladı. Tezlerini hazırlamak için çaba sarf eden bu şahısların kayıtlara geçirilmesi gerekliliğini belirtti. Bu da onaylandı. Daha sonra Abdi Tevfik Bey söz aldı. Yapılan konuşmalarda düzeltmelerin de eklenmesini istedi. Kabul edildi. Daha sonra bildiri sunumlarına geçildi⁵⁶³.

Basının ilgisi bugünkü toplantıda da kesintisiz devam etti. 5 Ekim 1932'de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde “*Büyük Dil İnkılâbı Tüm Ateşiyle Devam Ediyor*” başlığı yer almaktaydı. İlgili haberde dilbilimcilerin görüşleri aktarılıyor ve yapılan çalışmaların başarılı sonuçlara sebebiyet vereceği ifade ediliyordu⁵⁶⁴. Günün ilk konuşmacısı da Saim Ali Bey'di.

⁵⁶¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.365-370.

⁵⁶²Akşam, 4 Ekim 1932; Hâkimiyeti Milliye, 4 Ekim 1932.

⁵⁶³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.371- 373.

⁵⁶⁴Hâkimiyeti Milliye, 5 Ekim 1932.

1- Dünya Dili Türkçe [Saim Ali (Dilemre) Bey]

Saim Ali Bey Türkçenin bir uygarlık dili olması için gerekenleri anlattı. Dilde sadeleşme ve eğitimin nasıl yapılacağı konusunda fikirlerini açıkladı. Bunların gerçekleşmesi için öncelikli olarak milli değerlerin temel referans noktası olması gerektiğini vurguladı. Kurultay katılımcıları Türkçenin basitleştirilmesi konusunda karar birliği içerisinde idi. Ancak bunun ne oranda yapılması konusunda farklı düşünceler vardı. Konuşmacı bunun için kendilerinden önceki milletlerin bu işi nasıl yaptıklarının incelenmesini istedi. Almanları örnek verdi. Onlarla ilgili olarak kurultayda dile getirilen daha önceki anlatımlara değindi. Güya Almanlar bazı kavramları ifade etmek için Almanca yeni sözcükler bulmuşlar ama yine de bunlarda ısrar etmeyip, yaygın kullanımı tercih etmişlerdi. Saim Ali Bey bu söylemi kurultayda ifade edenleri “*kurnaz*” olarak değerlendirmekteydi. Hatta daha ileri giderek buna bir sıfatta eklemekteydi: “*Kaba kurnazlık*”⁵⁶⁵.

Üzerinde durulan bir diğer konu eğitimdi. Bir öğrencinin orta öğretimden on altı, on yedi yaşlarında mezun olduğunu belirtti. Onların iyi yetiştirilmesi için nelerin yapılması gerektiğini ise şöyle ifade etmekteydi: Dersin yanı sıra sosyal aktivitelere yer verilmeli, ders sayısı ve süreleri düzenlenmeli idi. Bilimsel gelişmelerle orantılı olarak kullanılan kelimeler konusunda da ne karar verileceğinin belirlenmesi gerektiğini hatırlattı⁵⁶⁶.

Ayrıca fizik, kimya gibi bilimlerde kullanılan terimlere Türkçe karşılık bulunmalı idi. Çünkü halk bunlara oldukça yabancıydı. Güç gibi görünen bilimsel kelimelerin Türkçeye çevrilebileceğini belirtti. Kendi döneminde zihniyet, tasavvur gibi kelimelerin pek kullanılmadığını belirtti. Ancak günümüzde bu kelimeler yaygın olarak kullanılmaktadır. Konuşmacı sözlerini desteklemek amacıyla Fransızca ve Almanca örnekler de verdi. Belirtilen ülkelerde bölgeler arası dillerde büyük ayrımlar olduğundan bahsetti. Anadolu’da ise on ya da on iki şive⁵⁶⁷ olduğunu ifade etti. Farklılıklara rağmen halk birbirini kolaylıkla anlamaktaydı⁵⁶⁸.

Saim Ali Bey yukarıdaki tespitlerinden sonra dilde sadeleşmeye dikkat çekti. “*Enflamasyon*” kelimesini örnek verdi. Bir doktorun bunu iltihap olarak kullanmayacağı

⁵⁶⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.373- 374.

⁵⁶⁶ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.375-376.

⁵⁶⁷ Şive, bir dilin konuşulduğu sınırlar içerisinde. Bölgelere ve değişik bilgi düzeylerine göre söyleyiş özelliğidir.

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS Erişim Tarihi: 04.12.2017)

⁵⁶⁸ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.376.

çıkarsamasında bulundu. Ancak okullarda çocuklara bu şekilde öğretililebilirdi⁵⁶⁹. Ayrıca diğer mesleklerde çalışanların da kullandığı kelimeleri değiştirmesi gerekebilirdi. Böylece dilde milli birlik sağlanabilirdi. Son olarak “*Darülfünun adamı olmak sıfatıyla söylüyorum ki bu işlerde elimizden geldiği kadar gayret edeceğiz ve meseleyi halledeceğiz*” dedi. Burada dil adına yapılan çalışmalara büyük önem verildiği ve desteklendiği görülmektedir⁵⁷⁰. Bu sebeple 5 Ekim 1932’de yayınlanan “*Akşam*” ve “*Cumhuriyet*”, “*Hâkimiyeti Milliye*” gazeteleri de Saim Ali Bey’in sunumunu okurları ile paylaştı⁵⁷¹.

Saim Ali Bey Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini alabilmesi için yapılması gerekenleri anlattı. Bunların başında ise dilde sadeleşme faaliyetleri yer almaktaydı. Böylece herkesin anlayabileceği açık ve anlaşılır bir dil oluşturulacaktı. Yine bilimsel kelimeler diğer ülkelerde olduğu gibi Türkçe karşılıklarının bulunabileceğine değinildi. Milli bir dil bu suretle oluşturulabilecekti.

2- Medeniyet Dili Türkçe [İhsan (Sungu) Bey]

İhsan Bey⁵⁷²de kurultayda Türkçenin medeni bir dil olması için yapılması gerekenleri ifade etti ve dilde sadeleşme faaliyetlerine değindi. Buna göre öncelikli ihtiyaç bilimsel terimlerin tespitiydi. Kurultay bu alanda yapılacak çalışmalara da temel oluşturacaktı. Daha sonraki incelemelere kaynak teşkil edecekti. Yol gösterecekti. Ayrıca burada bulunacak bazı kelimeler bilimin tarihine de ışık tutacaktı⁵⁷³.

Daha sonra “*millet*” kelimesini ele aldı. Yapılan inkılâplarla milli bilincin uyandırıldığını söyledi. Bunun öncesinde ise “*millet*” kelimesinin “*dini camia*” anlamında kullanıldığını belirtti. Buna örnek olarak Kâtip Çelebi’nin⁵⁷⁴ “*Mizanü’l hak fi ihtiyari’l ehakk*” adlı eserinde şu ifadelerle yer verilmektedir: “*Ben milleti İbrahimdenim*” burada sözcüğün dini unsur olarak kullanıldığı görülmekteydi. 1836’da Harbiye Mektebi’nde öğrencilere sorulan “*hangi millettensiniz*” sorusuna aynı cevabın

⁵⁶⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.377.

⁵⁷⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.377.

⁵⁷¹Akşam, 5 Ekim 1932; Cumhuriyet, 5 Ekim 1932; Hâkimiyeti Milliye, 5 Ekim 1932.

⁵⁷² Ahmet Sungu, Yemen’in Sana kentinde doğdu. 1904’de Mülkiye Mektebi’nden mezun oldu. 1924’de Yüksek Öğretim Okulu Pedagoji ve Öğretim Yöntemleri öğretmenisi oldu. 1926’da Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine getirildi. 1929’da ise buranın başkanı oldu. 1939’da ise Bakanlık Müsteşarlığına getirildi. Ölüne kadar bu görevi icra etti. (<http://www.kimdirhayatieserleri.com/ihsan-sungu-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html> Erişim Tarihi: 05.12.2017)

⁵⁷³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.378-381.

⁵⁷⁴Kâtip Çelebi Şubat 1906’da İstanbul’da doğdu. Asıl ismi Mustafa idi. Doğuda Hacı Halife Batıda ise Hacı Kalfa olarak bilinmekteydi. IV. Murat döneminde girişilen Doğu seferlerine kâtip olarak katıldı. Takvimü-t Tevarih adlı eserinin yanı sıra birçok çalışmayı da tercüme etti. 1657’de öldü. (Müjgan Cumbur, “*Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri*”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VII, S.1-2, (1958), s.1; <http://www.gelisenbeyin.net/kâtip-celebi.html> Erişim Tarihi: 05.12.2017)

verildiği de özellikle belirtti. Namık Kemal'in ise Osmanlı tarihinde “*ümme*t” ile “*millet*” kelimelerini birbirine karıştırması sebebiyle eleştirildiğini de vurguladı⁵⁷⁵.

İhsan Bey yukarıdaki açıklamaların ardından Osmanlı Devleti'nde kullanılan dil ile ilgili bir takım çıkarımlarda bulundu. Bu dönemde yazılan ilk tıbbi eserlerde sade bir dil kullanıldığını belirtti. Ancak XIX. yüzyılda Şani Zade⁵⁷⁶, Hoca İshak⁵⁷⁷ ve Hüseyin Rıfki⁵⁷⁸ efendilerin dillerinin böyle olmadığını belirtti. Yabancı dillerden çevrilen eserlerde Arapça terimlerin kullanıldığını ifade etti. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde de bu yoldan gidildiğini belirtti. Öğrencilerin ise bu tabirleri öğrenirken zorlandıklarına dikkat çekti. Bunların gereksiz ve zaman kaybı olduğunu vurguladı⁵⁷⁹.

Daha sonra dilde sadeleştirme faaliyetlerine değindi. Konu hakkında bazı endişeleri vardı. Öncelikle bilimsel terimlerin millileştirilmesine karşı çıkanlardan bahsetti. Onlara Türkçenin bu kavramları karşılayacak gücü olduğunu söyledi. Bu işte başarılı olmak Birinci Türk Dili Kurultayı'nın asli görevi idi. İkinci çekince ise bulunan yeni sözcüklerin kabul görüp görmeyeceği idi. İhsan Bey bu konu ile ilgili bir anısını paylaştı. Mülkiye Mektebi'nde okurken Abdurrahman Şeref Bey⁵⁸⁰'in dersinde geçen Fransızca “*monument*” kelimesinden bahsetti. Kendilerinin bu sözcüğe “*anıt-abide*” dediklerini söyledi. Ancak hocalarının bu duruma sinirlendiğini ifade etti. Kelimeyi “*hatıratı tarihiye*” şeklinde çevirdiğini vurguladı. Bu gibi sözcüklerin yazıya geçtiğini ve kullanıldıkça benimsendiğini belirtti. Birçok kavramın belirli aralıklarla tekrarlandıkça kabul göreceğine dikkat çekildi⁵⁸¹.

Son olarak “*Dünya şahit olsun ki Gazi nesli Türkün dahi kurtarıcısının rehberliği altında bu çetin işi de başaracak ve dilde inkılâp olmaz diyenlere inkılâbın nasıl olacağını gösterecek*” dedi. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu çalışmaların arkasında olduğunu ve başarıya ulaşacaklarını vurguladı. Bu sözleri

⁵⁷⁵ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.378-381.

⁵⁷⁶ Asıl ismi Şani Zade Mehmet Atallah'tır. Bu şekilde tanınmasının sebebi dedesinin babası Ahmet'in tarakçı olması düşünülmektedir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak İstanbul'da doğduğu ifade edilmektedir. (Şani- Zade Mehmet Atallah Efendi, **Şani- Zade Tarihi**, (Çev. Ziya Yılmaz), I, İstanbul, 2008, s.46.)

⁵⁷⁷ Hoca İshak Efendi, 1815'de Mühendishane-i Berri Hümayun'da hocalık görevine başladı. Matematik alanında oldukça bilgiliydi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hoca_İshak_Efendi (Erişim Tarihi: 05.12.2017))

⁵⁷⁸ Hüseyin Rıfki Tamani, Osmanlı Devleti'nde Mühendishane-i Berri Hümayun'da bir dönem baş hocalığı yaptı. Önemli âlim ve mühendisti. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Rıfki_Tamani Erişim Tarihi: 05.12.2017)

⁵⁷⁹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.381- 385.

⁵⁸⁰ Abdurrahman Şeref Efendi, 26 Ağustos 1873'de “*Mahrec-i Aklam*” adlı okulun “*Tarih-i Umumi*” öğretmenliğine tayin edildi. Uzun yıllar Mülkiye Mektebi ve Galatasaray Sultanisinde bu görevde bulundu. (Mehmet Demiryürek, “*Biyografi Yazarı Olarak Abdurrahman Şeref Efendi*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XVIII, S.1, (Temmuz-2003), s.46.)

⁵⁸¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.385-388.

katılımcılar tarafından alkışlarla karşılandı⁵⁸². İhsan Bey'in yukarıda yapmış olduğu konuşmasına 5 Ekim 1932'de yayınlanan “*Akşam*”, “*Cumhuriyet*” ve “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetelerinde de yer verildi⁵⁸³.

Yukarıda kısaca İhsan Bey dilde sadeleştirme faaliyetlerine değindi. Türkçenin kendi öz yapısına kavuşması için yabancı kelimeler atılmalıydı. Bu bağlamda bilimsel alanda da yabancı kelimelerin varlığı eleştirdi. Bunların Türkçeleştirilmesi gerekliliğine değindi. Böylece öğrenciler konuları daha kolay ve kısa sürede kavrayacaktı. Aynı zamanda okuma yazma oranı da artacaktı.

3- Türkçenin Dünya Dinleri Üzerine Etkisi [Hasan Ruşeni (Barkın) Bey]

Hasan Ruşeni Bey, Türk Dili'nin dinlere yansımalarını işledi. Ancak o sunumuna başlamadan önce Abdi Tevfik Paşa söz hakkı istedi. Kurultayda dile getirilen “*Türk çocuğunun okuyamayacağı bir şey kalmayacaktır*” cümlesi hakkında açıklama yapmak istediğini bildirdi. Ancak Başkan başka itiraz konuşmalarının da olma olasılığına karşı izin vermedi. Fikirlerini yazılı olarak komisyona vermesini söyledi. Ardından konuşmacı sunumuna başladı. Öncelikle Türk Dili'nin önemine değindi. Çok geniş bir coğrafyaya yayıldığını söyledi. Dinler üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtti. “*Akşam*” ve “*Cumhuriyet*” gazetelerinde kurultayın bu gününde gündeme gelecek konular hakkında bilgi verilmişti⁵⁸⁴. Şimdi aşağıda içeriği verilmiş başlıklara değinelim.

a) Topal Han-Diyö-Teos ve Melek Kavramları

Türkçenin etkisini vurgulayabilmek için “*Topal Han, Diyo, Teos ve Melek*” kavramları oldukça önemliydi. Hasan Ruşeni Bey Tevrat'a dayanarak Anadolu'nun doğu yaylalarında “*Adam*”dan sonra sekizinci kuşakta gelen torunu “*Tubalkayn*”dan bahsetti. Onun demiri eritip işlediğini ifade etti. Yine burada adı geçen şahsın annesinin ismi ise “*sıla*” idi. Ruşeni Bey'e göre burada bahsedilen kişi Topal Han'dı. Onun Anadolu'nun doğu yaylalarının kağanı olduğunu belirtti. Eski sözlüklerde ise “*topal*” kelimesinin “*demir*” anlamına gelmekteydi⁵⁸⁵. Bilindiği üzere Günümüzde Türkçe sözlükte bu sözcük “*bacağında sakatlık dolayısıyla aksayan insan ve hayvanlar için*”⁵⁸⁶ kullanılmaktadır. Konuşmacı yine bu kelimenin sonundaki “*han*”ın kağan anlamında

⁵⁸²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.385-388.

⁵⁸³Akşam, 5 Ekim 1932, Cumhuriyet, 5 Ekim 1932; Hâkimiyeti Milliye, 5 Ekim 1932.

⁵⁸⁴Akşam, 5 Ekim 1932, Cumhuriyet 5 Ekim 1932.

⁵⁸⁵Birinci Türk Dili Kurultayı, s.390.

⁵⁸⁶<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com> (Erişim Tarihi: 05.12.2017)

olduğunu söyledi. Arapçada ise “*demir işlemek*” demekti. Ardından İbrani Dili’nde “*kohen*” in “*şerefli adam*” olarak ifade edildiğini dile getirdi⁵⁸⁷.

İkinci bahsedilen kelime ise “*diyö ve teos*” idi. Eski Türklerde insanüstü bir kuvvete sahip olana “*tiv-dev*” denilmekteydi. Hasan Ruşeni Bey bunun için Tanrı’nın bir diğer adının da “*tiyu*” olduğunu söyledi. Latinlerin ise bu kelimeyi “*diyo*” şeklinde kullandıklarını ifade etti. Yunanlılar ise tanrılarına “*Teo-Teos*” isimlerini verdikleri dile getirildi⁵⁸⁸.

Üçüncü olarak ise melek sözcüğüne değindi. Arapça aslının me’lek olduğu belirtildi. Bu kelime “*mim*” harfinin fazla olduğu ifade edildi. Çıkarıldığı zaman ise “*elük*” sözcüğünün geldiği belirtildi. Bu ise konuşmacıya göre elçi anlamındaydı. Türklere ait “*elki*” kelimesinin Araplar tarafından alındığı çıkarsamasında bulundu. Ardından bunu çekimleyerek melek sözcüğünün türettiklerini belirtti⁵⁸⁹. Yukarıda ifade edildiği üzere Türkçe büyük bir coğrafyaya yayılmıştı. Kültürel zenginliğin birçok dili etkilediği ve buna inanç sistemlerinin de dahil edildiği kurultay zabıtlarından anlaşılmaktadır. Kavramlar ilişkilendirilirken biraz zorlama örneklere yer verildiği de o günün anlayışının bir yansıması olsa gerekti.

b) Cin, Kor-Hor-Hur- Huri, Cennet ve Allah Kavramları

“*Cin-kor-hor-cennet- Allah*” kavramları üzerinde de duruldu. Hasan Ruşeni Bey eski Türklere göre hayatın kaynağının su ve ateş olduğunu vurguladı. Bahaeddin Ögel, “*Türk Mitolojisi*” adlı eserinde ateşin Tanrı Ülgen’in kızları tarafından insanlara gönderildiğini anlatan bir Altay efsanesinden bahsetmektedir⁵⁹⁰.

Hasan Ruşeni Bey, Türklerin ateş anlamına gelen “*Ağon-Oğan*”a uzun zaman taptıklarını belirtti. Zaman içerisinde bu kelimenin “*egün- egen- ogen- gün*” şeklini aldığını ifade etti. Işığın “*ş*” harfinin aydınlık anlamı ile gün kelimesinin sonuna eklenerek güneş sözcüğünün elde edildiğini söyledi. Daha sonra Slavların ateş adını Türklerden alarak “*agon*”; Hintlilerin ise “*agni*” dediklerini dile getirdi. Ancak Araplarda “*g*” harfi olmadığı için “*c*” yi kullandıkları ve “*gin- cin*” olarak telaffuz ettiklerini belirtti. İslam dininde “*hur-huri kızı*”na değindi. Bunun Türklerdeki “*kor-hor*” kelimelerine karşılık geldiğini dile getirdi. Yunanca kız anlamında “*kori-*

⁵⁸⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.390-393.

⁵⁸⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.393.

⁵⁸⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.393.

⁵⁹⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara,1989, s.55.

korasyon” kelimesinin buradan geldiği belirtildi. Bu sözcüğün Gürcüler gibi diğer milletlerdeki kullanımından bahsetti⁵⁹¹.

Konferansta bahsedilen bir diğer kavram ise “*Cennet*” idi. Araplarda bu şekilde kullanılmaktaydı. Tevrat’ta Yahudilerin ise bu kelimeye “*gan-eden*” dedikleri belirtildi. Burada bölgenin tasviri yapılırken dört büyük nehirden bahsedilmekteydi. Konuşmacıya göre ifade edilen terimler Seyhun, Ceyhun, Dicle ve Fırat’tı. Bu nehirlerin bulunduğu topraklar da yüksek medeniyetlerin oluşturulduğu da özellikle vurgulandı⁵⁹².

Hasan Ruşeni Bey son olarak Allah kelimesine değindi. Tevrat’ta “*el*” sözcüğünün bu anlama geldiğini söyledi. Bu sözcüğün Türklerde de olduğunu belirtti. Ardından şu iddialı cümleyi kurdu: “*Eski devirlerde dünyada tanınmış en büyük kuvvet Türk’ün yumruğu idi*”. Salondan alkış sesleri yükseldi⁵⁹³. Böylece Türk Dili’nin gücü de gündeme getirilmiş oldu. Hasan Ruşeni Bey Osmanlı Devleti döneminde Türkçeye önem verilmediğini belirtti. Bu bağlamda padişahları ve yazılan eserleri eleştirdi. Daha sonra söz hakkı alan Ahmet İhsan Bey’de aynı konulara atıfta bulundu⁵⁹⁴.

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkçenin diğer dünya dinleri üzerinde de etkileri Hasan Ruşeni Bey’in temel fikri idi. Tezini kuvvetlendirmek için kutsal kitaplardan örnekler verdi. Benzerlikler ortaya koyuldu. Yine halkın ağdalı Osmanlıcadan bir şey anlamadığı belirtildi. Harf İnkılâbı’nın önemine değinildi.

4- Türk Dili’nin Araştırılması ve Önemi [Mehmet Fuat (Köprülü)-Besim (Atalay) Beyler]

Mehmet Fuat Bey⁵⁹⁵ kurultaydaki sunumuna Orhun Kitabeleri ile başladı. Türkçenin oldukça saf ve akıcı olduğu değerlendirmesini yaparken Osmanlı Devleti’nin de yabancı dillerin etkisi altında kaldığını belirtti. Birinci Türk Dili Kurultayı’nın asli görevlerinden birisinin Türkçedeki yabancı kelimeleri ayrıştırmak olduğunu belirtti. Dil üzerinde en büyük etkinin “*insani*” gerekçelerle ifade edilebileceğini açıkladı. “*Doğanın gücü*” ve “*evrimci*” yaklaşımlara katılmadığını söyledi. Konu ile ilgili milli bilincin oluşmasını desteklediğini ifade ederek konuşmasını bitirdi⁵⁹⁶.

⁵⁹¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.393-394.

⁵⁹²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.394.

⁵⁹³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.395.

⁵⁹⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.394-395.

⁵⁹⁵Mehmet Fuat Köprülü, 4 Aralık 1890’da İstanbul’da doğdu. Türkolog, siyasetçi, edebiyatçı ve tarihçidir. Dışişleri Bakanlığı görevinde de bulunan bir bilim insanıydı. 1966’da öldü. (Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1980, s.XV; Ş. Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, s.244; <https://www.edebiyatogretmeni.org/mehmet-fuat-koprulu> Erişim Tarihi: 06.12.2017)

⁵⁹⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.410-415.

Daha sonra Besim (Atalay)⁵⁹⁷ söz aldı. Sunumuna “*Ulu Başbuğum*”⁵⁹⁸ ifadesi ile başladı. Bu unvan eski Türk devletlerinde yöneticilere verilmekteydi. Bu da Türklük bilincinin farklı bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Besim Bey ilk olarak sözcüklere getirilen eklerden bahsetti. Bunları kendi içerisinde “*kelimelerle çok kaynaşmış ve kaynaşmamış*” olmak üzere iki gruba ayırdı. Fakat isimden sözcük yapmak için başka bir yöntemin olduğunu da sözlerine ekledi. Bu da iki sözcüğün bir araya getirilmesi ile ortaya çıkan birleşik yapıydı. Buna “*taşdelen, dişbudak*” gibi kelimeleri örnek verdi. Bu örnekleri çoğalttıktan sonra lehçelerden bahsetti. “*Ağız*” yerine “*konuşma*” denilmesinin daha iyi olacağını belirtti. Çeşitli bölgelerden örnekler verdikten sonra bu konuda ki araştırmaların güzel sonuçlar vereceğine olan inancını vurguladı⁵⁹⁹.

Ardından “*bizim gibi düşünmeyenler acaba eskisine benzer çetrefilli bir dil mi istiyorlar? Mezardan çıkan hortlak sesleri artık susmalıdır. Bu düşüncesiz kafalar artık söylemesini bilmiyorlarsa susmasını olsun bilsin*”⁶⁰⁰ sözleri ile gerici fikirleri eleştirildi. Milli bilinç Besim Bey için temel vurgu idi. Bunun en iyi göstergesi de dil idi. Yukarıda belirtildiği üzere Mehmet Fuat ve Besim (Atalay) beyler Türk Dili’nin milli kimliği ve sadeleştirilmesi konularını bildirilerinde işlemişlerdi.

5- Kurultayda Türk Kadınının Sesi olan Mediha Muzaffer Hanım’ın Yaptığı Sunum

Mediha Hanım⁶⁰¹ Birinci Türk Dili Kurultayı’nın ilk kadın konuşmacısıydı. Yapmış olduğu sunumda kurultayın çalışmaları ve öncesinde gerçekleştirilen inkılâplara değindi. Bütün Türk kadınlarını temsilen açıklamalarda bulundu. Konuşmasına şu sözlerle başladı:

“Türk tarihinin binlerce yıldan beri geçirdiği inkılâplar şekil ve isim değişmesinden başka bir şey değildi. Müstakil bir duyuşu, müstakil bir medeniyeti olan Türk milletinin hayatında bazen taassup bazen de gösteriş ve gösteriş ve mükalilik şeklini alan kozmopolit ilim ve terbiye sistemi, bizi son şaşkınlık asırlarında kendi mazimizin, kendi medeniyetimizin, kendi lisanımızın, yabancısı olarak yaşatan

⁵⁹⁷Ahmet Besim Atalay, 1882’de Uşak’ta doğdu. Türk siyasetçi, yazar ve dilbilimciydi. Dar’ül Muallim’de eğitim gördü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Besim_Atalay (Erişim Tarihi: 06.12.2017))

⁵⁹⁸**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.410-420

⁵⁹⁹**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.421-422.

⁶⁰⁰**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.425.

⁶⁰¹ Şükrü Haluk Akalın yetmiş yedinci dil bayramı açılış konuşmasında Mediha Hanım ve diğer konuşmacılara atıfta bulundu. Yapılan çalışmaların oldukça önemli olduğunu belirtti. (Şükrü Haluk Akalın, “*Yetmiş Yedinci Dil Bayramı’nı Açış Konuşması*”, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, XCVII, S.694, (Ekim 2009), s.492)

kendimizden başkalarının eserlerini yaratıcı kudretini beğendiren bir an'nenin eseri olmuştur”⁶⁰² diyerek, imparatorluğun kozmopolit yaşantısına eleştirilerini yöneltti. Milli bilincin yoksunluğunu vurguladı. Mustafa Kemal’in önderliğinde eski düzenin tamamen yıkılarak yerine daha modern ve çağdaş unsurların geldiğini belirtti⁶⁰³.

Siyasi alanda milli sınırlar içerisinde bağımsız bir Türkiye oluşturulduğunu belirtti. Kılık kıyafette artık kendi zevkleri doğrultusunda istedikleri gibi tercihler yaptıklarını ifade etti. Harf İnkılâbı ile ülke çapında okuma-yazma oranının arttığına dikkat çekti. Bunun yanı sıra tüm Türk ulusları ile ortak bir anlaşma aracı oluşturulduğunu vurguladı. Geçmişten ders çıkarılarak geleceğe daha güvenle bakılacağını belirtti. Her fırsatta kadın-erkek eşitliğini sağlayan Mustafa Kemal Paşa’ya övgü dolu sözler söyledi. Türk kadınının hak ettiği konuma gelmesi için mücadele edeceklerini de ifade etti. Türk milletinin dili sayesinde kendi öz değerlerini koruduğunu belirtti. Son olarak “*Mes’ut bugünüümüzü daha mes’ut bir yarına götürecektir olan bir inkılâpta Türk kadını ve erkeği beraber çalışacak birbirinden ayrılmayacak iki büyük kuvvettir*”⁶⁰⁴ sözleri ile erkek egemen toplumdan, her iki cinsin birlikteliği ile kurgulanacak yeni yaşamın ne surette gerçekleşeceğini yol haritasını göstermiş oldu.

Mediha Hanım sunumunda yeni kurulan Türk devletinin kadına verdiği önemi açıkça göstermektedir. Bu durum konumuz açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde kadına yönelik değer yargıları hiç de olumlu değildi. Hristiyanlık ve Budizm’in eski kaynaklarında “*günahın sembolü*”, “*şeytanın aracı*” olarak değerlendirilmekteydi⁶⁰⁵.

İslamiyet’ten önce Arap topluluklarında kız çocukları “*diri diri*” gömülmekteydi. Eşya gibi alınıp satılmaktaydı. İslamiyet’in kabulü ile kadınlar lehine büyük değişiklikler oldu. Ancak insan aklının ve vicdanının kabul edemeyeceği “*kölelik*” sosyal bir kurum olarak devam etti. Sadece iyileştirici bir takım kanunlar konuldu. Kadın-erkek eşitsizliği oldukça kökleşmiş vaziyetteydi. Bir “*çırpıda*” atılamadı. Müslümanlığın yayılması sırasında din ile ilgisi olmayan bazı adetler, yanlış uygulamalar etkisini kaybetmedi. Böylece kadının toplumdaki konumu ötelendi. Eski Türk topluluklarında ise kadına büyük önem verilmekteydi. Doğan kız çocukları

⁶⁰² Birinci Türk Dili Kurultayı, s.426.

⁶⁰³ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.426.

⁶⁰⁴ Birinci Türk Dili Kurultayı, s.430.

⁶⁰⁵ Enver Ziya Karal, “Atatürk ve Kadın Sorunu”, Atatürk ve Devrim Konferans ve Makaleler, (Ankara 1980), s.118.

“matem” sebebi sayılmazdı⁶⁰⁶. Bu yüzden kurultayda sürekli olarak Orta Asya Türk Devletlerine atıfta bulunmaktaydı.

Atatürk'te kadın haklarına büyük önem vermekteydi. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu vardı o da köklü değişiklikler yapmaktı. Bu ise akılcılığın ve laikleşmenin benimsenmesi ile olabilirdi⁶⁰⁷. Mustafa Kemal 1923 Ocak ayında İzmir'de bu konu ile ilgili düşüncelerini açıkça ortaya koydu:

*“Bir toplum cinslerinden yalnız birinin yüzyılımızın gerekliliğini elde etmesiyle yetinirse o toplum yarı yarıya zayıflamış olur. Milletimiz güçlü bir millet olmaya azmetmiştir. Bunu sağlamanın tek yolu kadınların her konuda yükselmesini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacak ve erkeklerin geçtiği bütün eğitim basamaklarından geçecekler. Kadınlar toplum yaşamında erkekler ile birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaktır”*⁶⁰⁸. Bu konuşma kadınların hayatın her alanında erkeklerle birlikte faaliyet göstereceğinin bir göstergesiydi. Kadın-erkek eşitliğine dikkat çekilmekteydi.

Bunun bir yansıması olarak 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarıldı. Ülkede eğitim öğretim birliği sağlandı⁶⁰⁹. 17 Şubat 1926 Türk Medeni Kanunu Kabul edildi. Kadınlara da boşanma velayet gibi haklar verildi⁶¹⁰. 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verildi. 5 Aralık 1934'te ise seçme ve seçilme hakkı elde edildi⁶¹¹. Böylece kadınlar siyasi, sosyal ve kültürel hayata katıldı. Hak ettiği özgürlüğe kavuştu.

K-KURULTAYIN DOKUZUNCU GÜNÜ (5 EKİM 1932)

1- Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Nizamnamesi ve Yapılan Tartışmalar

Kurultayın 5 Ekim 1932 Çarşamba günü son defa toplandı. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Aynı gün yayınlanan “Akşam” gazetesinde “*Dün İstilahlar Meselesi İzah Edildi*” başlığı ile bir önceki gün yapılan faaliyetlerden burada da kısaca bahsedildi⁶¹². Yine 5 Ekim 1932'de “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde ise Falih

⁶⁰⁶ Emel Doğramacı, **Türkiye’de Kadın Hakları**, Ankara, 1980, s.3.

⁶⁰⁷ Turfan Feyyizoğlu, “*Türk İnkılâbı’nın temel Taşı Laiklik*”, **Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik**, Ankara 1999, s.163.

⁶⁰⁸ Şükrü Tezer, **Atatürk’ün Hatıra Defteri**, Ankara, 1972, s.75-76.

⁶⁰⁹ Refik Turan- Mustafa Safran, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 1999, s.240.

⁶¹⁰ Sera Reyhanî Yüksel, “*Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın Erkek Eşitliği*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVIII, S.2, (2014), s. 179; https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Kanunu_Medenisi (Erişim Tarihi: 07.12.2017)

⁶¹¹ Burhan Göksel, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, Ankara, 1993, s. 166-167.

⁶¹² **Akşam**, 5 Ekim 1932.

Rıfkı (Atay) “*Sanat ve Dil*” başlıklı yazısı bulunmaktaydı. İlgili haberde öz Türkçe ve dilde sadeleşme konularına değinilmekteydi⁶¹³.

Ali Canip Bey kurultay divanına askerler adına bir konuşma yapmak istediğini belirtti. Ancak “*sınıf üzerine*” söz hakkı verilmediği belirtildi. Bunun üzerine kendi adına açıklama yapmak istediğini söyledi. Tutanak hakkında itiraz bulunmadığından kabul görmedi. Ardında Ziya Gökalp kısa bir açıklama yaptı. Tarih ve dil cemiyetlerine ikiz kardeş benzetmesinde bulundu. Asıl amacın Türk’ü öğrenmek ve öğretmek olduğunu söyledi. Bu bağlamda yapılan çalışmaların büyük önem arz ettiğini söyledi. Daha sonra Kurultay Başkanı Kâzım (Özalp) asıl konuya geçti. Toplanış sebeplerinin TDTC’nin Teşkilat Nizamnamesi’nin okunması ve üzerinde tartışılması olduğunu açıkladı. Nizamname taslağı İsmail Müştak Bey tarafından okundu⁶¹⁴.

“*Madde 1- Reisicumhur Gazi Mustafa Paşa Hazretlerinin yüksek hami reisliği altında 12 Temmuz 1932’de ‘Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ adlı bir cemiyet kurulmuştur.*

*Madde 2- Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin maksadı Türk Dili’nin öz zenginliğini meydana çıkarmak onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir”*⁶¹⁵ denilerek kurulacak cemiyetin amacı ifade edildi.

İkinci madde ile ilgili Naşit Bey tetkik yerine inceleme ya da araştırma denilmesini teklif etti. Komisyonun bu konu üzerine araştırma yapacağı cevabı verildi. Daha sonra Artin Cebeli Bey “*Türk Dili’nin güzelliği ve eskiliği*” eklemesinin yapılmasını istedi. Bunun üzerine Celal Sahir Bey⁶¹⁶ böyle bir şeye ihtiyaç olmadığını söyledi.

Bu açıklamalardan sonra Fuat Raif Bey “*dünya dilleri*” yerine “*medeni diller*” ifadesinin kullanılmasını istedi. Celal Sahir Bey’de ona katıldı. Samih Rıfat Bey bu kullanımın daha umumi ve kapsamlı olacağını söyledi. Bedros Efendi söz aldı. “*Zenginlik ve kolaylık*” yerine “*kolaylık*” sözcüğünün kullanılmasını teklif etti. Oylama yapıldı ve teklif kabul edilmedi⁶¹⁷.

“*Madde 3- Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin merkezi Ankara’dır.*

Madde 4- Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekili Cemiyetin fahri reysidir.

⁶¹³Falih Rıfkı Atay, “*Sanat ve Dil*” **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Ekim 1932, s.1.

⁶¹⁴**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.432-435.

⁶¹⁵**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.437.

⁶¹⁶ Celal Sahir Erozan, Türk şair, yazar, yayımcı ve politikacıydı. Türk Dili’nin sadeleştirilmesini savundu. Türk Dil Kurumu’nun dört kurucu üyesi içerisinde yer almaktadır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Celâl_Sahir_Erozan Erişim Tarihi: 09.12.2017)

⁶¹⁷**Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.438

Madde 5- Cemiyetin işlerine ve çalışanlarına Umumi Merkez Heyetince düzen verilir.

Madde 6- Umumi Merkez Heyeti'nin bir Reisi, bir Umumi Kâtibi, bir muhasebecisi ve altı azası vardır. Umumi Kâtip aynı zamanda cemiyetin mes'ul mürahasıdır. Azalardan ikisi Umumi Merkez Heyeti tarafından Reis Vekili seçilir. Altı azanın her biri onuncu maddede gösterilen iş ve çalışma kollarının başlarıdır. Umumi Merkez Heyeti her çalışma kolu için daimi yahut muvakkat olmak üzere lüzum göreceği kadar aza seçer”⁶¹⁸.

Yukarıda bahsedilen maddelerde cemiyetin merkezi, fahri başkanı belirtildi. Genel Merkez Heyeti'nin görev alanı kesinleştirildi. Genel Sekreterin aynı zamanda heyetin tüm işlerinden de sorumlu olduğu ifade edildi. Üyelerin nasıl seçileceği ve hangi işleri hangi maddeye göre yapacakları açıklandı.

Hıfzı Tevfik Bey⁶¹⁹in “muhasebecisi” ifadesine yaptığı itiraz kabul edildi. Kelimenin kökü sabit kalmak kaydıyla eki değiştirildi. “muhasebecilikte” söylemi komisyon başkanlığınca uygun görüldü⁶²⁰. Diğer maddeler okunarak heyetin onayına sunulmaya devam edildi.

“Madde 7- Umumi Merkez Heyeti kurultay tarafından seçilir, her kurultayda değişir. Aynı zatlar yeniden seçilebilirler

Madde 8- İki kurultay arasında Reislikte Umumi Kâtiplikte ve azalarda açılacak yerlere Umumi Merkez Heyeti yenilerini seçer, ilan eder”

Madde 9- Kendisinden kanuni vasıflar bulunan her Türk cemiyeti aza olabilir. Bunun için yapılacak müracaat üzerine Umumi Merkez Heyeti karar verecek”⁶²¹.

Yukarıda bahsedilen maddeler ile üyelerin hangi koşullar altında seçileceği belirlendi. Ancak bir üye söz alarak teklifin bu haliyle “hanımların” adaylığına imkân vermediğini söyleyince; Komisyon Başkanı Celal Sahir Bey kadın-erkek herkesin kast edildiğini belirtti. Bunun için hiçbir engel olmadığını ifade etti. Daha sonra Memduh Necdet Bey⁶²² kurultaya katılanların hepsinin üye kabul edilmesini teklif etti. Yapılan oylama da bu öneri kabul edildi.

⁶¹⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.441.

⁶¹⁹Hıfzı Tevfik Bey, 1892’de Selanik’te doğdu. Edebiyat öğretmeni ve tarihçiydi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/11485> Erişim Tarihi: 09.12.2017)

⁶²⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.441.

⁶²¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.441-442.

⁶²² Memduh Necdet Erberk, Türk asker ve siyasetçisiydi. Babası topçu Binbaşı Vali Bey’di. (<https://www.msxlab.org/forum/asker-tr/504575-memduh-necdet-erberk.html> Erişim Tarihi: 09.12.2017)

*“Madde 10- Umumi Merkez Heyeti’nin kuracağı iş ve çalışma kolları şunlardır: Lengüistik Filoloji, Etimoloji, Gramer Sentaks, Lügat, Derleme, Neşriyat”*⁶²³.

Abidin Bey bu maddeye bilimsel kavramların da eklenmesini istedi. Komisyon başkanı çalışma kollarının dörde ayrıldığını söyledi. Bunun için ayrıca böyle bir şeye ihtiyaç olmadığını belirtti. Ardından Oğuz Bey söz aldı. Dil inkılâbında *“fertçi mi yoksa devletçi mi”* olduğunu sordu. İlk söylediği kelime ile lügat, ikincisinde de grameri kast ettiğini belirtti. Bu bağlamda açıklamalarda bulundu. Ancak Başkan bunun konu ile ilgili olmadığını belirtti. Madde hakkında yorum yapılmasını söyledi. Bedros Zeki Bey’de buna katıldı. Daha sonra Battal Bey Lügat hakkında konuştu. Bu kelime ile sözcüğün anlamının ifade edildiğini söyledi. Terim ise bundan ayrı idi. Samih Rıfat Bey’de bu sözleri destekleyici açıklamalarda bulundu. Sonuç olarak bahsedilen iki kavram ayrı olarak kabul edildi⁶²⁴.

Yukarıdaki açıklamaların ardından Yusuf Şerif Bey filoloji ile ne kast edildiğini sordu. Samih Rıfat Bey bu soruyu cevapladı. Tarihin bir bilim olduğunu söyledi. Dilbilimin bünyesinde olduğunu belirtti. Daha sonra Yahya Saim Bey⁶²⁵ söz aldı. Celal Sahir Bey’in derleme bir sözlük oluşturulacağını ifade etti. Bunun yerine folklor denilmesini rica etti. Komisyon başkanı buna gerek olmadığını dile getirdi. Sonuç olarak *“istilah”* kelimesinin kabul edilmesi kararı alındı⁶²⁶. Bu sözcük günümüz Türkçe sözlüklerinde *“terim”* olarak geçmektedir⁶²⁷.

“Madde 11- Umumi Merkez Heyeti memlekette bulunan her türlü teşkilattan faydalanmağı temin edecektir

*Madde 12- Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin her vilayette Umumi Merkez Heyeti kararıyla kurulmuş bir Merkez heyeti vardır. Halkevleri bulunan vilayetlerde Halkevinin dil edebiyat ve tarih şubesi İdare Heyeti Vilayet Merkez Heyeti’nin eyrini tutar. Vilayet merkez heyetleri dil işleriyle alakalı hususlarda doğrudan doğruya Umumi Merkez Heyeti ile muhabere eder”*⁶²⁸.

Böylece ülkede bulunan her türlü teşkilattan faydalanılacaktı. Ayrıca halkevleri aracılığı ile ülkenin dört bir tarafına yapılan dil faaliyetleri duyurulacaktı.

⁶²³Birinci Türk Dili Kurultayı, s.443.

⁶²⁴Birinci Türk Dili Kurultayı, s.443-446.

⁶²⁵Yahya Saim Ozanoğlu, 1894’da İstanbul’da doğdu. Servet-i Fünûn, Milli Mecmua, Türk Yurdu, Gündüz dergilerinde şiirler yazdı. Burada milli mücadele kahramanlarını ve Cumhuriyet’in önemini anlattı. (<http://www.oktayaras.com/yahya-saim-ozanoglu/tr/29750> Erişim Tarihi: 09.12.2017)

⁶²⁶Birinci Türk Dili Kurultayı, s.443-447.

⁶²⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS Erişim Tarihi: 08.12.2017)

⁶²⁸Birinci Türk Dili Kurultayı, s.447.

“Madde 13- Kazalarla nahiye ve köylerde Umumi Merkez Heyeti kararıyla şubeler kurulur yahut muhabir azalar tayin olur”⁶²⁹.

Abdülcabbar Bey madde hakkında söz aldı. Halkevlerinin olmadığı yerlerde okul ve öğretmenlere müracaat edilmesini söyledi. Başkan bu durum hükümete ait idari bir iş olduğunu ifade etti. Sadece nizamnameye koyulması ile işin hal olmayacağını dile getirdi. Madde oy birliği ile kabul edildi⁶³⁰.

“Madde 14- Vilayet Merkez Heyetleri ve şubeler teşkilatıyla muhabir azaların çalışma programları ve talimatnameleri Umumi Merkez Heyeti’nce hazırlanır

Madde 15- Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin geliri yardım ve teberrulardan ibarettir”⁶³¹.

Bu maddeler ile taşra teşkilatının ve “haber üyelerinin” ne surette çalışacağı ve hangi talimatnamelere bağlı olacağı açıklığa kavuşturulmaktaydı. Cemiyetin gelirinin ise yardım ve bağışlardan oluşacağı ifade edildi. Bekir Fahri Bey söz alarak bu şekilde çalışmaların yürütülemeyeceğini belirtti. Ardından hükümetin ödenek ayırmasını talep etti. Başkanlık makamı bu görevin icra makamına ait olduğu cevabını verdi.

“Madde 16- Cemiyet işleri için her türlü masraf Umumi Merkez Heyeti kararıyla yapılır.

Madde 17- Mali işlerde Reislerden birinin yahut Umumi Kâtip ile birlikte Muhasebecinin imzası bulunmalıdır.

Madde 18- Türk Dili Kurultayı, en az iki yılda bir Umumi Merkez Heyetince tayin olunacak zamanda ve yerde toplanır. Toplanma tarihi en az üç ay önce ilan edilir. Kurultayın toplanma şekli ve çalışma programı Umumi Merkez Heyetince tespit olunur”⁶³².

Bu maddeler ile mali işler ile ilgili düzenleme yapıldı. Toplanma süresi belirlendi. Bedros Zeki Bey bir yıl süre ile bir araya gelinmesini teklif etti. Ardından Necip Bey “çalışma programı” yerine “kurultayda mevzuu bahsedecek maddeler” konmasının uygun olacağını söyledi. Ayrıca mesai saatlerini kurultayın kendisinin belirlemesi gerektiğini belirtti. Daha sonra Halit Fahri Bey⁶³³ söz alarak kurultayın açıldığı 26 Eylül gününü Dil Bayramı olarak kabul edilmesi teklifinde bulundu. Yusuf

⁶²⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.447-448.

⁶³⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.447.

⁶³¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.448.

⁶³²Birinci Türk Dili Kurultayı, s.448-449.

⁶³³ Halit Fahri Ozansoy, Türk gazeteci, şair, oyun yazarı, öğretmendi. Edebiyat ve kültür alanında çalışmalar yaptı. (https://www.turkedebiyati.org/sairler/halit_fahri_ozansoy.html Erişim Tarihi: 09.12.2017)

Şerif Bey bayramların Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edildiğini söyledi. Ahmet Mazhar Bey⁶³⁴ süre sorununa değindi. Uzun bir ara olduğunu belirtti. Fuat Paşa'da Ona katıldı. Ardından Zeliha Osman Hanım⁶³⁵ söz aldı. Kurultay üyelerinin çoğunluğunun öğretmen olduğunu belirtti. Yapılan çalışmaların sekteye uğramaması için tatil dönemine denk getirilmesini söyledi. Konu ile ilgili konuşan bir diğer isim Tevfik Bey'di. Yenilik hareketlerinin başarıya ulaşması için öğretmenler ordusunun işin başında olmasının gerekliliğine değindi. Ardından Samih Rıfat Bey süre ile ilgili açıklama yaptı. İki yılda bir toplanılmasına karar kıldı. Bedros Zeki Bey bu kararı olumlu karşılamadı. Necip Bey'de ikinci kurultayın iki yıl sonra diğerlerinin ise bir yıl arayla yapılmasını söyledi. Ancak katılımcılardan destek alamadı⁶³⁶.

Bedros Zeki Bey Türk Dili'nin gelişmesi için aşağıda bahsedilen maddelerin kurultay tarafından kararlaştırılmasını istedi:

“1- Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılacak. 2- Türkçenin tarihi inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır. 3- Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügatı sonra esas Türk lügatı, ıstılah lügatı, Tür sarf ve nahiv tez elden yapılmalıdır. Sarf nahiv lügat yapılırken ıstılah yapılırken, ıstılah konulurken, Türkçenin bütün lahikalarına araştırılmasına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir. 4- Türkçenin tarihi grameri yazılmalıdır. 5- Şark ve Garp memleketlerinde çıkan Türk Dili hakkındaki eserlerden lazım olanların dilimize çevrilmesidir 6- Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda Türk Dili işleriyle uğraşanların çalışmalarını bir mecmua ile neşretmelidir. 7-Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi yer verilmedir”⁶³⁷.

Amaç sadece Türkiye Türkçesinin sorunlarını çözmek değildi. Türk dili geniş bir zaman diliminde ve büyük bir coğrafyada ele alınmaktaydı. Yukarıda ifade edildiği üzere Birinci Kurultay'ın sonucunda belirlenen çalışma programındaki ilk madde doğrultusunda sunumlar yapıldığı da bir vaka idi⁶³⁸. Kurultayda tartışılan bir diğer konu “selam” kelimesiydi. Bu sözcük iki kişinin karşılaşması esnasında söylenen bir kelime

⁶³⁴ Ahmet Mazhar Müfit Kansu, 1873'de doğdu. Türk devlet adamı, vali, milletvekili ve yöneticiydi. Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. “Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk İle Beraber” adlı eserin sahibiydi. (<http://www.biyografi.info/kisi/mazhar-mufit-kansu>) (Erişim Tarihi: 09.12.2017)

⁶³⁵ Zeliha Osman Özen, Milli Mücadele'ye destek verdi. İlaç Şişesi adlı iki perdelik piyesi vardı. Burada Cumhuriyet'in ilk yıllarında eczacılık anlayışını yansıtmaktadır. (Halil Tekiner, “Zeliha Osman Hanım'ın İlaç Şişesi Başlıklı Şişesi Başlıklı Piyesi”, **Lokman Hekim Dergisi**, III, S.3, (2013), s.38.)

⁶³⁶ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s. 449-452.

⁶³⁷ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.456.

⁶³⁸ L. Karahan, “Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası”, s.847-848.

idi. Günümüzde de bu amaçla söylenmektedir. Samih Rıfat Bey buna karar kılınmadan önce detaylı bir inceleme yapılmasını istedi. Son olarak Hayrettin İlhan Bey söz aldı. Türklerin yaşamış olduğu yerlerde araştırma yapılmasını istedi. Sebep olarak burada kullanılan kelimelerin Türkçeye kazandırılmasıdır⁶³⁹.

2- Dil Cemiyeti'nin Merkez Heyeti Üyelerinin Seçimi ve Kurultayın Sona Ermesinin Yankıları

Kurultayın son günü cemiyetin merkez heyet üyeleri seçimi yapıldı. Başkan, bahsedilen kurumun sürekli Ankara'da çalışacağını belirtti. Bu yüzden şehir dışında bulunanların görevlerini yerine getiremeyeceklerini bildirdi. Heyete ayrıca tahsisat verilmeyeceği belirtildi⁶⁴⁰.

Bu koşullar altında Başkan, üye Abidin Bey'in merkez heyet ile ilgili hazırlanan isim listesini okunmasını istedi: Samih Rıfat Bey, Ruşen Eşref Besim Atalay, İhsan Bey, Celal Sahir Bey, Salih Murat⁶⁴¹, Saim Ali, Ragıp Hulusi, Hamit Zübeyr⁶⁴² beylerin ismi okundu. Ardından Başkan Kâzım (Özalp) bir dizi açıklamada bulundu. Yüz imzalı ve tek imzalı yerleştirmeler arasındaki farkı belirtti. Tek listeye Salih Murat ve Saim Ali beyler eklendi. Diğerinin ise birer birer arz edileceğini söyledi. Böylece kimin ismi çoğunlukta çıkarsa üye olacaktı⁶⁴³.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra yerleştirme ile ilgili tek imzayla verilen diğer takrirler okundu. Hepsinde Samih Rıfat ve Ruşen Eşref beylerin ismine yer verilmişti⁶⁴⁴. Bunlar arasında Hasan Fehmi, Reşit Galip, Köprülüzade Fuat, Akçuraoglu Yusuf beyler kendilerinin mazur görülmelerini ve isimlerinin oylanmamasını istedi. Sonuçta Ruşen Eşref, Besim Atalay, Celal Sahir, Ahmet Cevat, Ragıp Hulusi, Hamit Zübeyir, Hasan Ali ve İbrahim Necmi⁶⁴⁵ beyler seçildi⁶⁴⁶.

---

⁶³⁹ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.461-463

⁶⁴⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.463.

⁶⁴¹ Salih Murat Uzdilek, 1891 ile 1967 arasında yaşadı. Fizik matematik ve mekanik bilimcisiydi. (<http://www.nkfu.com/salih-murat-uzdilek-kimdir> Erişim Tarihi:10.12.2017)

⁶⁴² Hamit Zübeyr Koşar, Türk halkbilimcisiydi. 1897 yılında Rusya'da doğdu. 1910 yılında öğrenim için Türkiye'ye geldi. (<http://hamitzubeyrkosay.kimdirkimdir.com> Erişim Tarihi: 10.12.2017)

⁶⁴³ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.463-464.

⁶⁴⁴ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.464-465

⁶⁴⁵ İbrahim Necmi Dilmen, 1889'da Selanik'te doğdu. Türk dilbilimci ve edebiyatçıdır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. "*Milliyet*" gazetesinde Harf İnkılabını destekleyen yazılarından dolayı Atatürk tarafından Ankara'ya çağrıldı. Ankara Müzik Öğretmen Okulu ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1935'den itibaren ise Burdur milletvekilliği yaptı. 1945'de öldü. (Ş.Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, 132-133; <http://www.biyografya.com/biyografi/8397> 10.12.2017.)

⁶⁴⁶ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.466.

Oylama yapıldıktan sonra Samih Rıfat Bey söz aldı. Kendisinin tekrar Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanlığı'na getirildiğini belirtti. Bundan dolayı çok gururlu ve heyecanlı olduğunu söyledi. İsmet Paşa'nın da her daim kurultayın yanında olduğunu belirtti. Son olarak “*Önümüzde yeni ufuk açıldı. Türkün ruhu öz dilinin yarınki sesleri gelen sonsuz bir âleme doğru yükseliyor. Alkış olsun. Kurultayı kurana alkış olsun. Türk dilini kurana alkış olsun. Ona, Ona her zaman Ona!*”⁶⁴⁷. Bu sözlerle Türk Dili konusunda atılacak adımlar kutlu kılınıyor. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın büyük katkısı kurultay heyeti tarafından ifade ediliyordu.

Yukarıda bahsedilen konuşmanın ardından Reşit Galip Bey⁶⁴⁸de söz aldı. Yapılan çalışmaların Türk milleti ve dili açısından çok önemli olduğunu söyledi. Bu etkinliğin tarihte iz bırakacağını belirtti. Türkçenin zenginliğinden bahsetti. Kendilerinden sonraki nesillerin onları saygıyla anarak “*Türk Dili'nin kendi benliğine kavuşması, hakiki zenginliğine, asli güzelliğine ermesi işte onların kurultayı ile başladı*”⁶⁴⁹ yorumunda bulunacaklarını söyledi. Ardından Ruşen Eşref Bey söz alarak kurultayda yapılan etkinlikleri özetledi. Her şeyin ileride gençlerin Türkçeyi daha güzel konuşması ve yaşatması için yapıldığına dikkat çekti⁶⁵⁰. Son sözü Kurultay Başkanı Kâzım (Özalp) aldı. İnkılâplar konusunda Mustafa Kemal'e destek verdiklerini söyledi. Ardından Birinci Türk Dili Kurultayını kapattı⁶⁵¹.

Mustafa Kemal 5 Ekim 1932'de İsmet Paşa'ya bir mektup gönderdi. On gün süren Birinci Türk Dili Kurultayı'nın Türk milletini derinden etkilediğini belirtti. Devlet ileri gelenleri hakkında takdir dolu cümleler ifade edildiğini ve kurultayın alkışlarla son bulduğunu vurguladı. Maarif Vekilinin kendisine verilen emri güzel bir şekilde yerine getirdiği söyledi. Kurultayın toplanmasından ve yaptığı değerli çalışmalardan duyduğu sevinci paylaşmak istediğini belirtti. Bu bağlamda İsmet Paşa ile de bir araya gelmek istediğini vurguladı⁶⁵².

6 Ekim 1932'de yayınlanan “*Akşam*” ve “*Cumhuriyet*” gazetelerinde kurultayın çalışmalarını sonlandırdığı haberleri yer almaktaydı⁶⁵³. Aynı haber 8 Ekim

⁶⁴⁷Birinci Türk Dili Kurultayı, s.468- 469.

⁶⁴⁸ Mustafa Reşit Baydur, Türk siyasetçisi ve doktordu. 1932 ve 1933 arasında Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Reşit_Galip 10.12.2017.)

⁶⁴⁹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.469; Feza Kürkçüoğlu, “Birinci Türk Dil Kurultayı Gençler Daha Güzel Konuşsun Diye”, s.89.

⁶⁵⁰Birinci Türk Dili Kurultayı, s.469; F. Kürkçüoğlu, “Birinci Türk Dil Kurultayı Gençler Daha Güzel Konuşsun Diye”, s.89.

⁶⁵¹Birinci Türk Dili Kurultayı, s.469-473.

⁶⁵²CA, 01.013.199-8; Bkz. Ekler kısmında B-2.

⁶⁵³Akşam, 6 Ekim 1932; Cumhuriyet, 6 Ekim 1932.

1932’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde ise “*Kurultay Bitti*” başlığı ile yer almaktaydı. Ayrıca aynı gazetede Behçet Kemal’in “*Kurultayın Verimi*” adlı yazısı bu konu hakkında önemli bir makale idi⁶⁵⁴. Birinci Türk Dili Kurultayı kapandıktan sonra da basında dil adına yazılan yazılar yayınlandı. Örneğin 24 Ağustos 1932’de “*Akşam*” gazetesinde “*Türkçe Kelimeler*” başlıklı bir makale yer almaktaydı. İlgili haberde öz Türkçe kelimelerin kökenine değinilmekteydi⁶⁵⁵

Birinci Türk Dili Kurultayı’nda yapılan çalışmalar Türkçenin ve Türk kimliğinin bütün yönleri ile işlenmeye çalışılmış olmasından ötürü oldukça önemli idi. Türk Dil İnkılâbının “*rotasını*” belirleyen ciddi adımlardan birisi idi.

L- BİRİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI SONRASI DEVLET TARAFINDAN ALINAN KARARLAR ve YAPILAN UYGULAMALAR

26 Eylül 1932’de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı çalışmalarını 5 Ekim 1932’de tamamladı. Türkçenin kökeni, diğer diller üzerindeki etkisi ve dil aileleri ile ilişkisi ağırlıklı olarak işlendi⁶⁵⁶.

Kurultay, tarafından onaylanan çalışma programına göre şu konularda faaliyet yürütülecekti: “1- *Türk Dili’nin başka dil aileleriyle karşılaştırılması* 2- *Türk Dili’nin birer tarihi ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması* 3- *Anadolu ve Rumeli ağızlarından kelimelerin derlenmesi, Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıkların bulunması* 4- *Türkçe bir sözlüğün ve gramerin hazırlanması* 5- *Cemiyetin organı olarak bir derginin yayınlanması* 6- *Türk Dili üzerinde yazılmış yerli ve yabancı eserlerin toplanması* 7- *Terimlerin Türkçeleştirilmesi konuları için merkez kurulunca teşkil edilen gramer-sentaks, sözlük-terim, linguistik-filoloji, etimoloji, derleme ve yayın kolları*”⁶⁵⁷ etkin olacaktı.

Burada ifade edilen konular ve alınan kararlar zaman kaybedilmeden hayata geçirilmeye başlandı. 7 Ekim 1932’de “*Akşam*” gazetesinde “*Her Tarafda Derleme Hareketleri Çalışılıyor*” başlığı ile yapılan etkinliklere halkın ilgisi çekilmeye çalışıldı⁶⁵⁸.

TBMM’nin 1 Kasım 1932’de 4. Dönem İkinci Yasama Yılı’nın açılış töreninde Mustafa Kemal Türk Dili konusunda yapılan çalışmalara da değindi: “*Türk Dili’nin*

⁶⁵⁴Behçet Kemal, “*Kurultayın Verimi*”, *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Ekim 1932, s.2.

⁶⁵⁵*Akşam*, 24 Ağustos 1932.

⁶⁵⁶“*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, *Türk Dili*, S.71, (20 Eylül 1934), s.166; İbrahim Necmi Dilmen, “*İkinci Dil Kurultayına Doğru*”, *Ülkü*, (Ağustos 1934), III, S.13, s. 409.

⁶⁵⁷*Türk Parlamento Tarihi*, 4/I, s.395.

⁶⁵⁸*Akşam*, 7 Ekim 1932.

kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet kuruluşlarımızın dikkatli ve ilgili olmasını isteriz” dedi⁶⁵⁹.

21 Kasım 1932’de 13507 sayılı kararname ile Türkçe kelimeleri derleme fişleri hazırlanmaya başlandı. “Söz Derleme Talimatı” ve “Söz Derleme Klavuzu” ile ülkenin her tarafında çalışmalara başlandı. “Tarama Dergisi”nde çıkan karşılıklar içerisinde “yanlış söz” olup olmadığı soruldu. Varsa da doğrusunun ne olduğunun belirtilmesi istendi. Yabancı kelimelerin karşılıklarına ve uygun anlamlar bulunmasına dikkat edildi⁶⁶⁰.

1933’ün Mart ayında Cemiyet, yazı dilinde yaşamakta olan yabancı kelimelerin öz Türkçe karşılıklarını bulmaya çalıştı. Bu bağlamda bin beş yüz kadar yabancı kelime gazetelerde yayınlandı. Türkçe karşılıklar bulunması istendi. Bu çalışma da üç buçuk ay sürmüştü. Bu çalışmaların yanı sıra “Karşılıklar Kılavuzu” yapmak için fişler ile birlikte kitaplarda tarandı. Böylece yüz yirmi altı bin derleme fişi yüz elli kadar eski yeni yerli yabancı incelenerek fişler hazırlandı. Bunun sayesinde Türk Dili’nin varlık hazinesinin büyük bir kısmı ortaya konulmuş oldu. Bunu yaparken ise bütün vatandaşlar elbirliği içerisinde çalıştı⁶⁶¹.

Bu arada TDTC, yaptığı faaliyetleri yayına dönüştürme konusunda yeni bir girişimde bulundu. Cemiyetin aylık dergisi olan “Türk Dili” Nisan 1933’ten itibaren yayımlanmaya başlandı⁶⁶². TDTC’nin 1932’den 1934’e kadar olan faaliyetleri; 18 Ağustos 1934’te İkinci Türk Dil Kurultayı’nın ilk günü İbrahim Necmi Dilmen tarafından yapılan sunum ile açıklandığından ilgili bölümde konudan bahsedilecektir.

1933’ün Eylülü’nde ise merkezde toplanan fişlerin sayısı yüz yirmi altı bine yaklaşmıştı. Bunlar ilköğretim ortaokul, lise ve üniversitelere verilmişti. Bu fişler kendi içerisinde de tarandı⁶⁶³.

Bir tarama dergisinin yayınlanmasına gerek duyuldu. Böylece 1933’ten itibaren “Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”⁶⁶⁴ çıkarıldı. Dergi 25 Mart 1935’den itibaren “Ulus” gazetesinde basılmaya başlandı. Burada yayınlanan kelimelerden resmi makamların da bilgilendirildiği belirtildi. Bu bağlamda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya resmi yazışmalarda öz Türkçenin kullanılmasının gerekliliğini

⁶⁵⁹ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 4/X, 1 Kasım 1932.

⁶⁶⁰ “Osmanlıca’dan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”, **Türk Dili**, S.5, (Nisan 1934), s.21-23.

⁶⁶¹ “Osmanlıca’dan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”, **Türk Dili**, S.5,s.22.; Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İstanbul, 2010, s.243.

⁶⁶² **Türk Parlamento Tarihi**, 4/I, s.395.

⁶⁶³ “Osmanlıca’dan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”, **Türk Dili**, S.5,s.21.

⁶⁶⁴ “Osmanlıca’dan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”, **Türk Dili**, S.5,s.22.

vurguladı⁶⁶⁵. Ayrıca bu çalışma son “*karar kitabı*” değildi. Halkı konu hakkında bilgilendirmek amacıyla Halkevleri, Belediye Başkanları, öğretmenler ve memurlar görevlendirildi. Onlardan toplumu söz ve folklor derlemesinin önemini anlatacak propagandalar yapmaları istendi. Gılgamış Destanı ve yabancı eser çevirileri devam etti⁶⁶⁶.

Bu ve bundan sonra düzenlenecek olan Türk Dili Kurultayları etkisini günümüzde dahi sürdürmektedir. Halen daha üzerine çalışmalar yapılmakta ve araştırmalara konu olmaktadır.

---

⁶⁶⁵Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180.9.0.0.4.24.6.

⁶⁶⁶“Birinci Kurultaydan Sonra İlk Çalışmalar”, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, S.3, (Ankara Temmuz 1933), s.1.

II. BÖLÜM
İKİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI
TÜRKÇENİN HİNT-AVRUPA VE DİĞER DİL AİLELERİ İLE İLİŞKİSİ
(18-23 AĞUSTOS 1934)

A- KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

Birinci Türk Dili Kurultayı'nda yapılan görüşmeler, alınan kararlar, TDTC'nin kurumlaşma süreci ve yaşanan tartışmalar ilgili bölümde ayrıntıları ile anlatıldı. Kurultay çalışmalarının tamamlanmasından sonra devletin ilgili kuruluşlarınca belirlenen hedefler doğrultusunda gerekli adımlar atıldı. Aslında bu kurultay Dil Devrimi'nin bilimsel alt-yapısını oluşturmak için düzenlenmiş ve Mustafa Kemal'in de belirttiği üzere bilimsel etkinlikler büyük başarı ile sonuçlanmıştı. İkinci Türk Dili Kurultayı'nın toplandığı 18 Ağustos 1934'e kadar yirmi iki aylık bir süre geçmiş ve bu ara dönemde Türk Dili konusunda ciddi gelişmeler sağlanmıştı. Yine bu bağlamda kelime taramaları yapılmış, halkı bilgilendirmek amacı ile etkinlikleri düzenlenmişti.

İki kurultay arasındaki dönemde yapılanlar ve bundan sonra atılacak adımlar için yeni bir toplantıya gerek duyuldu. Anlaşılan bu yeni kurultay hem değerlendirme hem de yeni hedeflerin belirlenmesi için bir fırsat olacaktı. Bununla birlikte kurultayın toplanmasında “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” merkezli gelişmeler de etkili olmuştu. Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklere Türkçe karşılık bulunması için Türkiye Türkçesi'nden başka Çağatay, Kıpçak ve Altay kollarından da kelime alınması kararlaştırıldı. 1933'de yukarıda adı zikredilen dergi önemli bir görev üstlendi. Burada bir kelime için bazen birden çok karşılık bulunuyordu. Böylece yazarlar hangi ifadeyi kullanmak istiyorlarsa onu tercih etmeye başladılar. Bu da kelime kargaşasına sebebiyet verdi. İşte İkinci Türk Dili Kurultayı'nın bu karışıklığa da bir son vermesi bekleniyordu. Kurultay yine Atatürk'ün koruyucu başkanlığında İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda toplanacaktı⁶⁶⁷. Kurultay çalışmalarını takip etmek ve yapılan sunumları dinlemek üzere Türkiye'nin birçok yerinden katılımcılar İstanbul'a gelmeye başladı. Bu kişilerin bir kısmının yol masrafları ile günlük harcamaları için halkevleri ve CHF teşkilatları seferber oldu⁶⁶⁸.

⁶⁶⁷Türk Parlamento Tarihi, 4/I, s.395.

⁶⁶⁸Buna Samsun Halkevi ve CHF örgütünden alınan bilgilendirme yazıları örnek olarak gösterilebilir. 21 Ekim 1934'de Samsun Halkevi Başkanlığına gönderilen bir diğer belge de kurultay üyesi olarak

17 Ağustos 1934’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde “*Dil Kurultayı Hazırlıklar Bitti Kurultay Yarın Açılacak*” başlığı ile kurultaya katılma şartları, yer ve zaman hakkında bilgilendirmede bulunuldu. Yine aynı gazetede “*Kurultay Müzakeratını Takip*” konusunda, ilgili vatandaşların Halkevi’nin Cağaloğlu Merkez ile Tepebaşı’ndaki Beyoğlu kısmı salonlarında konuşmaları radyodan takip edebilecekleri belirtildi⁶⁶⁹.

İkinci Türk Dili Kurultayı’na katılarak sunum yapacakların sayısı on yedi idi⁶⁷⁰:

İkinci Türk Dili Kurultayı’nda Bildiri Sunanlar

Abidin Özmen	Mesçaninof
Agop Martayan Dilaçar	Naim Hazım Onat
Ahmet Cevat Emre	Reşit Rahmeti Arat
Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç	Saim Ali Dilemre
Ali Fuat Erden	Salih Murat
Bedros Zeki Garabedyan	Şevket Aziz Kansu
Friedrich Giese	Tahsin Mayatepek
Hakkı Nezihi	Yusuf Ziya Özer
İbrahim Necmi Dilmen	

18 Ağustos 1934’de kurultayın ilk toplantısı gerçekleştirilecekti⁶⁷¹. Aynı gün yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*”, “*Cumhuriyet*” ve “*Akşam*” gazetelerinde kurultayın saat 14:00’de toplanacağı ve konuşmaların radyodan dinlenebileceği yer almaktaydı⁶⁷². Birinci Türk Dili Kurultayı’ndan edinilen deneyimle bu kurultayın hazırlıkları tamamlanmış ve sıra kurultay çalışmalarına gelmişti.

---

gönderilen Galip Neşet’in İstanbul’a hareketinde halkevinden para almadığı belirtildi. Bu bağlamda kendisine gönderilen parayı yerine koymak şartıyla CHF tarafından delegeye 71 lira verildiği vurgulandı. Ardından halkevinin ona ilettiği 100 liranın 71 lirasını yukarıda da belirtilen miktara karşılık olarak fırka adına alındığı dile getirildi. Geriye kalan 29 lirayı ise halkevine kendi masraflarını karşılaması için gönderildiği ifade edilmekteydi. (BCA., 490.1.0.0.1171,112.1.)

⁶⁶⁹Akşam, 17 Ağustos 1934.

⁶⁷⁰S. Sakaoğlu, “İkinci Türk Dili Kurultayı”, s.16-17.

⁶⁷¹ Saim Sakaoğlu, “İkinci Türk Dil Kurultayı (18-23 Ağustos)”, Üçüncü Uluslararası Türk Dili Kurultayı, (Ankara 1999), s.16; *Aydın Tarihi*, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.8.

⁶⁷²Hâkimiyeti Milliye 18 Ağustos 1934; Cumhuriyet, 18 Ağustos 1934; Akşam, 18 Ağustos 1934.

B- KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (18 AĞUSTOS 1934)

1- Abidin Özmen'in Kurultayı Açış Konuşması-Başkan ve Başkanlık Divanı Seçimleri

Kurultay 18 Ağustos 1934 Cumartesi günü saat 14:00'de açıldı⁶⁷³. Günün ilk konuşmacısı Maarif Vekili Abidin Özmen'di⁶⁷⁴: Şimdiye kadar dil adına yapılan çalışmaları anlattı⁶⁷⁵. Toplanan kurultayın hedeflerine değindi. Türk milletinin “*kendi doğurduğu medeniyete*” yüzyıllar boyunca yabancı bırakıldığını söyledi. Her şeyden önce bilgisizlik karanlığından kurtulmak için açık ve öz bir dil kullanımına dikkat çekti. Osmanlı Devleti’ni bir dil siyaseti olmamasından ötürü eleştirdi. Ağdalı bir üslupla yazılmış Osmanlıca eserlerin halk tarafından anlaşılmadığını vurguladı. Atatürk’ün önderliğinde yapılan Harf İnkılâbının önemini vurguladı. Okuma-yazma oranının % 20 arttığını hedefin ise % 100 olduğu söyledi⁶⁷⁶.

Eksikliklerin giderilmesi amacıyla 12 Temmuz 1932’de TDTC kurulduğunu ifade etti⁶⁷⁷. 26 Eylül 1932’de düzenlenen Birinci Türk Dili Kurultayı’na dikkat çekti. Yukarıda da belirtildiği üzere “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” adı altında yapılan çalışmalara değindi. Bin üç yüz sayfadan fazla olan kapsamlı bir kitabın hazırlandığını söyledi. Fransızca, Almanca, İngilizcede geçen bilimsel terimlere uzmanlarca Türkçe karşılık bulunmasının istendiğinden bahsetti⁶⁷⁸.

Kurultayın açılışı ile ilgili haberler açılıştan bir gün sonra yani 19 Ağustos 1934’de okuyuculara ulaştırıldı: “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesi Abidin Özmen’in konuşmasını yayınlarken⁶⁷⁹, “*Akşam*” gazetesi de “*Kurultay Toplandı Tezlerin Okunmasına Başlandı*”⁶⁸⁰ başlığıyla yayınladı. Basın ilgisini iki yıl aradan sonra yine yoğun bir surette kurultaya yönlendirecekti.

Katılımcılardan İbrahim Necmi Dilmen, Kurultay Başkanlığı’na Kâzım Özalp⁶⁸¹’in seçilmesini teklif etti. Oybirliği ile Kâzım Özalp bu göreve getirildi.

⁶⁷³S. Sakaoğlu, “*İkinci Türk Dil Kurultayı 18- 23 Ağustos 1934*”, s.15; **Aydın Tarihi**, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.8; İ. Beşikçi, **Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, s.141.

⁶⁷⁴Zeynel Abidin Özmen 1890’da Niğde’de doğdu. Güllü Ahmet oğullarından Hasan Efendi ile Şevkiye Hanım’ın oğluydu. Türk siyasetçi, eğitimci, vali, milletvekiliği yaptı. 1966’da öldü. (**TBMM Albümü**, I, (1920-1950), s. 189; <http://www.biyografya.com/biyografi/3609> Erişim Tarihi:30.01.2018)

⁶⁷⁵S. Sakaoğlu, “*İkinci Türk Dil Kurultayı 18- 23 Ağustos 1934*”, s.15.

⁶⁷⁶“*İkinci Türk Dili Müzareke Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.8-9.

⁶⁷⁷Ömer Gündüz- İsmail Fırat, “*Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü*”, **Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi**, VII, S.34, s.64.

⁶⁷⁸“*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.9-10.

⁶⁷⁹**Hâkimiyeti Milliye**, 19 Ağustos 1934.

⁶⁸⁰**Akşam**, 19 Ağustos 1934.

⁶⁸¹Soyadı kanunu 21 Haziran 1934’de kabul edilip 2 Temmuz 1934’de yürürlüğe girmesine rağmen İkinci Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtlarında “*Paşa*” tabirinin kullanıldığı görülmektedir. (“*İkinci*

Ardından teşekkür konuşması yaptı. Birinci Türk Dili Kurultayı ile birlikte dil adına ilk verimli adımların atıldığı belirtildi. Devam eden çalışmaların başarıya ulaşması dileklerinde bulundu⁶⁸². Bu haber basında da büyük ilgi gördü. 19 Ağustos 1934’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde de Kâzım Özalp’ın başkan seçildiği bilgisi yer almaktaydı. Ayrıca “*Kurultay Başkanı Kâzım Paşa Hazretlerinin Nutku*” başlığı ile yapılan konuşmayı okuyucularıyla paylaştı⁶⁸³.

Kurultayda daha sonra başkan vekilliği ile kâtip üyelikleri için seçim yapıldı. Birinci Başkan Vekilliği’ne Abidin Özmen, ikinci başkan vekilliğine ise Esat Sagay⁶⁸⁴ getirildi. Kurultay Kâtipliğine ise İsmail Müştak, Faik Reşit, Ahmet ve Hakkı Suha beyler seçildi. Gramer, Kelime, Filoloji Araştırma ve Dil Karşılaştırmaları komisyonlarının üyeleri belirlendi. Son olarak kurultayın açılışı dolayısıyla ülkenin birçok yerinden gönderilen tebrik telgraflarından bazıları okundu. Ancak tamamına cevap verileceği vurgulandı⁶⁸⁵.

Özellikle Maarif Vekili Abidin Özmen’in açış konuşması Dil İnkılâbının o güne dek geldiği safhayı anlatması bakımından dikkate değerdi. Ancak yine de üzerinde durulması gereken konular bulunmaktaydı. Bu sebeple İkinci Türk Dili Kurultayı gerek akademik gerekse basın tarafından önemsenmekte ve ilgi ile karşılanmaktaydı.

2- 1932’den 1934’e Kadar TDTC’nin Çalışmaları (İbrahim Necmi Dilmen)

İbrahim Necmi Dilmen TDTC’nin 1932’den 1934’e kadar yaptığı çalışmaları anlattı. Bu bağlamda Birinci Türk Dili Kurultayı’na değindi. Hazırlanan çalışma programından bahsetti. Ayrıca Türk Dili’nin farklı dil grupları ile karşılaştırılması, tarih öncesi ve tarihi incelemelere yer verilmesinin gerekliliğine değindi. Yine Türk Lehçelerinin derlenmesi, yabancı sözlerin Türkçe karşılıklarının bulunması üzerinde durdu. Yapılan çalışmalar sonucunda lehçeler, Türkçe ve Türk Ana Grameri üzerine sözlükler hazırlanması kararı alındı⁶⁸⁶.

Türk Dili Kurultayı Zabıtları”, s.11.); Zabıtlarda böyle geçmesine rağmen biz konuşmacıları soyadları ile birlikte yazacağız.

⁶⁸² “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.12.; H.Sadoğlu, **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, s.245.

⁶⁸³ **Hâkimiyeti Milliye**, 19 Ağustos 1934.

⁶⁸⁴ Esat Sagay, 1874’de Selanik’te doğdu. Türk devlet adamı Manastır Aşar Nazırı Yusuf Bey’in oğluydu. Kendisinin bakanlığı döneminde Halkevleri açıldı. (Güzver Yıldırım, “*Öğretmen Eğitimi Üzerine Düşünceler*”, **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, XXVII, S.2, (2010), s.3; https://tr.wikipedia.org/wiki/Esat_Sagay Erişim Tarihi:30.01.2018)

⁶⁸⁵ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.12-17.; **Hâkimiyeti Milliye**, 19 Ağustos 1934.

⁶⁸⁶ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.17.

a) Akademik Bilim Çalışmaları

İbrahim Necmi Dilmen, akademik bilim çalışmalarında ilk olarak Türkçenin Hint-Avrupa diller ile karşılaştırılmasını değerlendirdi. Bunun büyük bir bilimsel faaliyet olduğunu belirtti. Konu ile ilgili olarak Samih Rıfat Bey'in çalışmalarına dikkat çekti. Buna ek olarak Saim Ali Bey'in eski Kelt sözcük köklerini Türkçe ile karşılaştırmasının önemine değindi. Yusuf Ziya Özer'in "*Yunandan Evvelki Türk Medeniyeti*"⁶⁸⁷ ve Almanca "*Arier Turanier*"⁶⁸⁸ adlı kitapları ile Hint-Avrupa dillerinin ana kaynağının Türkçe olduğunu anlattı. Yine aynı yazarın "*Samiler ve Turanîler*"⁶⁸⁹ adlı bir eseri daha yer almaktaydı. Naim Hazım Onat'ın Arapçada Türkçe kökenli kelimeleri tespit etmek için çalışmalarına devam ettiği bilgisini de katılımcılarla paylaştı⁶⁹⁰.

İkinci olarak tarih öncesinde Türk Dili'ne değindi. Paleontoloji ve dilbilim⁶⁹¹ çalışmalarında ilerleme kaydedildiğini söyledi. Konu ile ilgili olarak Nikolay Marr, başta olmak üzere diğer yabancı yazarları isimleriyle anarak katkılarından ötürü şükranlarını sundu. İbrahim Necmi Dilmen Türkçenin tarihsel geçmişi ile ilgili ilk araştırmaların Sümer ve Hititlere kadar gittiğini söyledi. Buna örnek olarak Ahmet Cevat Emre'nin "*Alfabenin Menşei*" adlı eseri ile Hüseyin Namık Bey'in Avrupa'da en son yapılmış araştırmalar ile Divan-ı Lügati't Türk'ü karşılaştırmasını verdi⁶⁹².

---

⁶⁸⁷ Yusuf Ziya Özer tarafından yazılan "*Yunandan Evvelki Türk Medeniyeti*" başlıklı eserin dili Osmanlıcadır. (www.nadirkita.com/yunandan-evvelki-turk-medeniyeti-yusuf-ziya-ozar-kitap Erişim Tarihi: 30.01 2018).

⁶⁸⁸ "*Arier And Turanier*" adlı eser Yusuf Ziya Özer tarafından kaleme alındı. Kitap Almanca olmakla birlikte önsözde içeriği ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Buna göre: Dil ve kültürün kökeni gibi zor bir soruyu içeren çalışması aracılığıyla bu konuda büyük bir mesafe kat etmeyi ümit ettiğini vurguladı. Yakın bir gelecekte sunduğu teori üzerine kapsamı genişletilecek bir çalışma sunulacağına değindi. Eserine bibliyografya gereksiz gördüğü için eklemeyi dile getirdi. Kitabın içeriğinde Türkçe ile karşılaştırılmalı diye tarih, mitoloji birikimi, Yunan ve Roma materyalleri bulunduğu belirtildi. Ayrıca kullandığı sanatsal ifadelerle karşı muhtemel itirazların olabileceği söylendi. Anlattığı her bölümün ayrı cilt yapılabileceği vurgulandı. Son olarak mümkün olduğu kadar açıkça görüşlerini ispatlamak için birçok gerçeği biraya getirmenin kendisi için büyük önem arz ettiği belirtilmekteydi. (Yusuf Ziya Özer, **Arier and Turanier**, 1932, s.n.y)

⁶⁸⁹ Yusuf Ziya Özer tarafından yazılan "*Samiler ve Turanîler*" adlı eserin önsözünde içeriğine dair önemli bilgiler yer almaktaydı. Burada Türkçenin öncelikle Semitik ve Hint Avrupa dillerinin bir şubesi olduğu fikrini savunanların sayıca arttığını yazmaktaydı. Bu konunun açıklığa kavuşması için yeni araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini. (Yusuf Ziya Özer, **Samiler ve Turanîler**, II, İstanbul, 1934, s.7.)

⁶⁹⁰ "*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*", s.12-17.

⁶⁹¹ Paleontoloji varlık bilim anlamına gelmektedir. (Kemal Erdoğan, "*Paleontolojik Sınıflandırma ve Adlandırma Terimleri*", **Jeoloji Mühendisliği**, (Ankara 1993),s. 121.)

⁶⁹² Konu ile ilgili olarak bahsedilen tüm eserlerin isimleri için ("*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*", s.20-22.)

Üçüncü olarak filoloji ve etimoloji alanında yapılan çalışmaları anlattı. İbrahim Osman Bey'in "*Dil Bilgisi Bölümleri*", Profesör Bergstrasser "*Türk Fonetigi*"⁶⁹³ adlı kitaplarına değindi. Hamit Zübeyr Bey'in "*Dil Tarihi Usuliyatı*" isimli eseri Macar dilinden Türkçeye çevirdiğini vurguladı. Onun birçok yazma eserden derlediği bin beş yüz kadar Türkçe bitki adını monografi halinde hazırladığını da belirtmeden geçmedi⁶⁹⁴.

Son olarak ise gramer alanında yapılan çalışmalara değindi. Tarihsel süreç içerisinde karşılaştırmalı dil bilgisini ele alan bir kitaba duyulan ihtiyacı belirtti. Türkiye Türkçesi gramerinin hazırlanması gerekliliğinden bahsetti. Ancak TDTC Merkez Heyeti bu işi daha sonraki yıllara bıraktı. Çünkü öncelikle Türkçenin öz varlığı üzerinde durularak sözlük ve kelime derleme işlerinde ilerleme kaydedilmesi gerekiyordu⁶⁹⁵.

Böylece Birinci Türk Dili Kurultayı sonrasında yapılan çalışmalarda; Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesi ile ilişkisinden bahsedildi ve bununla ilgili yazılan eserlere değinildi. Ayrıca Türk Dili'nin tarihsel geçmişinden bahsedildi. Amaç Türkçenin oldukça eski ve köklü bir dil olduğunu delilleri ile ortaya koymaktı. Yabancı yazarlara da değinildi. Filoloji ve etimoloji alanında yapılan çalışmalar incelendi.

b) Kelime Çalışmaları

Kelime çalışmaları da yine dilde sadeleşme faaliyetleri için oldukça önemliydi. Halk ağzından doğal haliyle kaydedilen sözcük derleme işi bunlardan birisiydi. Maarif Vekâletinin teklifi üzerine hükümetçe bir talimatname hazırlandı. Böylece söz derleme işi bir devlet görevi sayıldı. Valilerin ve kaymakamların başkanlığı altında bu faaliyet yürütüldü. "*Söz Derleme Kılavuzları*" ve "*Derleme Fişleri*" hazırlandı. Köylerde yazılan fişler ilk önce kaza merkezlerinde toplandı. Orada sıraya konularak vilayet merkezlerine gönderildi. 1933'de ise TDTC merkezine getirildi. Temmuz 1934'de toplanan fişlerin sayısı 129.792'ye ulaşmıştı. Derleme konusunda vilayetlerin birbirleriyle yarıştığı da bir vaka idi⁶⁹⁶.

İkinci olarak yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulunması için çaba gösterildi. TDTC Mart 1933'de bir dil anketi başlattı. Burada Arapça, Farsça 1382 kelimenin gazete ve radyolardan yapılan bilgilendirme ile halka ulaştırıldı. Türkçe karşılıklar bulunması istendi. Gelenlerin miktarı 1.100 idi. Bunu yanı sıra derleme fişlerinin de

⁶⁹³ Günümüzde de mevcut olan Profesör Bergstrasser Türk Fonetigi adlı eseri Şükrü Akkaya tarafından Türkçeye çevrildi. Türk Dili açısından önemli bilgiler yer almaktadır. (Bergstrasser, **Türk Fonetigi**, (Çev.; M. Şükrü Akkaya), İstanbul, 1936, s.3-4.); Mehmet Şükrü Akkaya 1895'de Sivas'ta doğdu. Dilbilimci ve tarihçiydi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/7577> Erişim Tarihi: 31.01 2018)

⁶⁹⁴ "*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*", s.22-23.

⁶⁹⁵ "*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*", s.23.

⁶⁹⁶ "*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*", s.24-25.

hazırlanmasına karar verildi. Bu bağlamda 125.988 kelime değerlendirildi. Bunlardan 35.357 tarama fişi yapıldığı söylendi. Ayrıca yerli yabancı 150 kadar kitabında incelendiği belirtildi. Bu kaynaklardan elde edilen fişler kamuoyunun dikkatine sunuldu. Böylece eksiklik varsa düzeltilmesi talep edildi. Hangi kelimenin seçileceği konusunda düzenlenen anketler, önemli bir katkı sunmaktaydı. Sonuç olarak “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” hazırlandı. Burada 7572 fişin değerlendirildiği belirtildi⁶⁹⁷. Bu bağlamda TDTC konu ile ilgili yol gösterici bir rol üstlenmiş oldu.

Üçüncü olarak yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi için yapılan çalışmalara değinildi. Buna göre temel hedef, yazı dilini yabancı kelimelerden kurtarmak ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktı. Bilim, sanat, fen ve teknikte kullanılan kelimelere Türkçe karşılıklar bulunması gerekliydi. Bunun için kapsamlı bir çalışma yürütülmüş, iş bölümü yapılmıştı. Her “*çalışma kolundan*” gelen kelime raporları, listeler halinde bastırılarak konunun uzmanlarına ve öğretmenlere dağıtılmıştı. Kurultayda şimdiye kadar oluşturulan listelerin 1721 sayfa olduğu vurgulandı. Kelime sayısının ise 32.302’ye ulaşmıştı. Son kararı ise TDTC Genel Merkezi’nin vereceği İbrahim Necmi Dilmen tarafından ifade edildi⁶⁹⁸.

Dördüncü olarak “*Türk Lehçeler Lügâtı*” için yapılan çalışmalar ele alındı. “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*”nden edinilen tecrübelerle Türk Lehçeleri arasında kök birliği olduğu belirtildi. Yeni Türkçe sözlük ve gramer kitabı için ise sözlük ve kelime komisyonlarının çalışma yapması beklenilmekteydi. TDTC’nin ise “*Türk Dili*” adında bir dergi yayınlandığı ifade edilmekteydi. Burada cemiyet teşkilatının nizamnamesi, talimatları, kararları, faaliyet kollarının görevleri, yapılan anketler yazılmaktaydı. Bunun yanı sıra Anadolu Ajansı, Ankara ve İstanbul radyolarından da bilgilendirmeler yapılmaktaydı⁶⁹⁹. TDTC’nin toplanan kurultaydan sonra yapacağı çalışmalar için de bir program hazırlanmıştı⁷⁰⁰.

İbrahim Necmi Dilmen son olarak cemiyetin mali durumuna değindi. Birinci Türk Dili Kurultayı’nın hesapları, Başbakanlıktan yapılan yardım üzerine Maarif Vekâleti tarafından idare edilmişti. Daha sonra kurultay tarafından bir muhasebeci görevlendirildi. Mali hesapların tutulmasına 25 Ekim 1932’de başlanmıştı. Hesaplar

⁶⁹⁷ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.26-28.

⁶⁹⁸ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.29-33.

⁶⁹⁹ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.33-37.

⁷⁰⁰ Yukarıda belirtilen çalışma programı hakkında detaylı bilgi edinmek için (“*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s.38-40.)

başlangıçta ayrıntılı olarak yazılmamıştı. Ancak daha sonra tutulan kayıtlar daha düzenli idi. Belgesiz hiçbir kayıta yer verilmemişti⁷⁰¹. Son iki yılda Dil İnkılâbı konusunda yapılanlar aktarıldıktan sonra artık kurultayda bildiri sunumlarına geçilebilirdi.

3- Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesi İle Karşılaştırılması (Ahmet Cevat Emre)

Ahmet Cevat Emre tarafından sunulan bildiride Türkçe ile Hint-Avrupa Dil Ailesi arasındaki farklılıklara değinildi. Kendisi Türkçenin yapısı ve özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra Hint-Avrupa Dilleri ile karşılaştırdı. Yabancı araştırmacıların çalışmalarından bahsetti. Bunların bir kısmı bilimsel ilkeler gözetilerek yazılmışken, bazıları “*aryanizmin*”⁷⁰² izlerini taşımaktaydı. Ahmet Cevat Emre onları Türkçeye karşı yanlı bir bakış açısına sahip olmakla değerlendirdi⁷⁰³.

Türklerin birçok medeniyet kurduğundan bahisle “*konuşma dili olarak bugünkü Türkçenin*” bin yıl önce de aynı olduğunu belirtti. Yine Ankara ve Kazan⁷⁰⁴da konuşulan dilin aynı olduğuna dikkat çekti. Amaç diğer Türk devletleri ile ortak bir dil, kültür ve tarih bağı kurmaktır. Milli birliği ve dayanışmayı güçlendirmektir. Tezin ana konusu ise Hint-Avrupa dilleri ile Türkçenin karşılaştırılmasıydı. Bu bağlamda yine yabancı yazarların görüşlerine değindi ve özellikle Fransız Dilbilimci Antoine Meillet⁷⁰⁵i şu ifadelerle eleştirdi: “*Dil biliminin baş hocalarından olan ihtiyar Fransız bilginin ne Hint-Avrupa dili sisteminin kıvrak başarıcılığı ne Türkçenin kaskatılığı ne Hint-Avrupa aristokratlarının veya Türk uluslarının becerikli beceriksiz karakterleri için dizdiği kaside ve hicviyelerin bilimlik hiçbir temelleri ve değeri yoktur*” . Kendisinin batılı bilim insanları tarafından anlaşılmayan konulara açıklık getirmeye çalışacağını belirtti. Ayrıca Türk dilbiliminin kendi metotlarını geliştirmesinin gerekliliği üzerinde durdu⁷⁰⁶.

Ahmet Cevat Emre fonetik açıdan dilleri değerlendirdi. Akademik çevrelerde Türkçeyi Hint-Avrupa Dil Ailesi’ne yaklaştırılmak gibi bir eğilim belirlediğinden bahsetti. Ancak bunların ispata ihtiyaç duyan ve kabul gören bir disiplinin ortaya çıkmadığına dikkat çekti. Avrupalı dilbilimcilerin de bu çalışmaları tanımadıklarını

⁷⁰¹ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları*”, s. 40-41.

⁷⁰² Aryanizm IV. Yüzyılda Arius adlı papaz tarafından kuruldu. Hristiyan inancının tersine İsa’yı inkâr eden mezhepti. (<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com> Erişim Tarihi: 01.02. 2018)

⁷⁰³ “*İkinci Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtları*”, s. 47.

⁷⁰⁴ Tataristan, Özerk Cumhuriyeti’nin Başkenti.

⁷⁰⁵ Fransız Dilbilimci (1866-1936). Karşılaştırmalı Dil Bilgisi geleneği ile yetişti. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Antoine_Meillet Erişim Tarihi 09.04.2018)

⁷⁰⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.11, (1935), s.2-8.

belirtti. Bu sebeple yeni bir çalışma metodu geliştirdiğini açıkladı. Öncelikle Türkçe ile Hint-Avrupa dillerinin “fonetiği” yani ses bilgisini⁷⁰⁷ birbirine yaklaştıran örnekler sunarak her ikisinde de benzerlikler olduğunu vurguladı. Hint-Avrupa dillerinde “k” ve “g” harfleri ile işaret edilen iki ses bulunduğunu belirtti. Ona göre bu sesler kendi döneminde dillerde aynen mevcut değildi. Onların çözülmesinden “k”, “g” veya “w” seslerinin yalnız olarak ortaya çıktığını vurguladı. Türkçede ise “n-k-g” harfleri üzerine araştırmalar yürütmeye ihtiyaç olduğunu söyledi. Bu sesin “geniz ses birimi” olarak Anadolu’da da kullanıldığına dikkat çekti. Bu yönüyle iki taraf arasında ses bilgisi açısından köken birliği olduğu çıkarsamasında bulundu⁷⁰⁸.

Ses bilgisi açısından değerlendirmenin ardından “*prothese vocalique*” olarak ifade edilen ve Ahmet Cevat Emre tarafından “*baş sesel katması*” diye tanımlanan şeyi belirtilen diller arasında karşılaştırmalara devam etti. Buna göre Türkçede yabancı sözler ele alınırken baştaki “*akıcıların*” söylenmesi için önce bir ses katılmaktaydı. “*Rumlara Urum, Ruslara Urus, nara inar*” denilmesi gibi özellikleri vurguladı. Belirtilen bu unsurun Hint-Avrupa dillerinde de mevcut olduğuna dikkat çekti⁷⁰⁹.

Yukarıdaki değerlendirmelerin yanı sıra Hint Avrupa Dil Ailesi ve Türkçe arasında ses değişimi, vurgu-ton açısından da benzerlikler olduğu belirtti⁷¹⁰. Seslerin, kelimelerin zaman içerisinde farklı coğrafya ve bölgelerde bir takım değişimlere uğradığını söyledi. Buna sunulan tezden bir örnek verecek olursak:

“*Su; Sıvık: su gibi, sulu; Sık ‘sag’: nemli; Sır sıklam: ıslanmış; Savun ‘çağ’: kımız içki; Sağrak: kadeh, kaynak; Islak: suya batmış*”⁷¹¹.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılabacağı üzere zaman içerisinde aynı kökten gelen sesler, kelimeler bir takım değişikliklere uğradığı anlatılmaya çalışılmaktaydı. Ahmet Cevat Emre bu durumun Türk lehçelerinde de mevcut olduğu belirtti. Bu bağlamda Kazan, Azeri, Çağatay, Altay, Kırgız gibi Türk devletlerindeki farklılıklara örnekler verdi. Ardından “*etnik söyleyiş*”, “*asimile olma*” ve “*fizikopsişik*” etmenlerin bu ayrımlara sebep olduğunu söyledi. Bu açıklamalara dayanarak en eski Türk lehçeleri ve Hint-Avrupa dillerinin aynı kökten geldiği sonucuna vardı. Altay bölgesinde gerçek eklerin ortaya çıkışına kadar beraber yaşadıkları sonradan ise ayrıldıkları

⁷⁰⁷ <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com> Erişim Tarihi: 01.02. 2018

⁷⁰⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.8-11.

⁷⁰⁹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.11-12.

⁷¹⁰ Yukarıda belirtilen benzerlikler hakkında daha fazla bilgi edinmek için: (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.11-12.)

⁷¹¹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.11, (1935), s.15-16.

çıkarsamasında bulundu⁷¹². Yani Altay bölgesinde Hint-Avrupa dillerinin izleri arandı. Amaç Türkçenin insanlığın doğuşundan itibaren var olduğunu göstermekti.

Ahmet Cevat Emre kelime ve ses değişimleri anlattıktan sonra sözcük türetme konusuna değindi. Burada da benzerlikler olduğunu belirtti. Her iki dilde de bu işin üç şekilde yapıldığını vurguladı. Bunlar: sıra ile kök, ek ve belgi olduğu ifade etti. Bu öğelerin belirtilen her iki dilde de aynı şekilde kullanımlarına örnekler verdi. Ardından “*flexion*” yani çekim konusuna değindi. Batılı dilbilimcilerin arasında da tartışmalar olduğunu söyledi. Yaptığı incelemeler sonrasında ilk köklerden ulama yolu ile çıkmış sözlerin türetilmesini de çekim olarak saydığını belirtti. Buna sebep olarak ulamaların tek başına anlamlı bir söz oluşturmamasını gösterdi⁷¹³. Ardından sıfat oluşumunu sağlayan eklerden bahsetti⁷¹⁴.

Sözcük türetme ile ilgili açıklamaların ardından Türkçede bir kategoriye anlatmak için birkaç “*morfem*” yani “*biçim*” birimine ihtiyaç duyulduğunu söyledi. Bunu ise sadece sözcüğün türetilmesi ile değil üretilmesiyle de yapıldığını belirtti. Belirtilen unsurların Hint-Avrupa dillerinde de mevcut olduğuna dikkat çekti. Ancak Türkçenin diğer dillere kıyasla ses biçimlerinin çok daha zengin olduğu vurguladı. Zaman içerisinde belirtilen dillerde çekim ve ses değişimlerinde bozukluklar ortaya çıktığını söyledi. Böylece kuruluş karakteri, ses dizilimi, isim ve fiil oluşumu ile ilgili incelemeler yaptı. Böylece belirtilen her iki dil arasında benzerlikler ortaya koyuldu. Bu açıklamaların ardından gramatik ve anlam açısından karşılaştırmalara geçildi⁷¹⁵.

Gramatik açıdan ilk olarak diller arası akrabalıklardan bahsetti. Konu hakkında ileri sürülen teorileri kendi içerisinde “*eski ve yeni okullar*” şeklinde ayırdı. Öncelikle “*eski okulları*” ele aldı. Bakış açısının daha dar olduğuna da belirtti. “*Uruklu bölümler*” şeklinde belirttiği bu kısım hakkında Fransız Dilbilimci Antoine Meillet’in görüşlerinden bahsetti. Ona göre Roma’nın resmi dili olan Latince ile imparatorluğun dağılmasından sonra doğan “*Roman dilleri*” arasındaki kıyaslama bizi şu sonuca götürmektaydı. Eskiden ortak bir kökten gelmiş olmalarına rağmen lehçe farklılıkları birbirlerini anlamayan toplulukları ortaya çıkarmıştı. Artık yeni bir ortak dile ihtiyaç vardı: “*İmparatorluk devrinde*” konuşulan eski diller yerine “*vülger*” yani kaba bayağı denilen bir Latince’ye geçildi. Ancak siyasi bağlar kopunca imparatorluğun çeşitli

⁷¹² *İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*, s.16-22.

⁷¹³ *İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*, s.22-26.

⁷¹⁴ Sıfat oluşumuna yarayan ekler müzakere zabıtlarında belirtilmiştir. (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.22-26.)

⁷¹⁵ *İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*, s.26-33.

bölgelerinde farklı yazı ve kültür dilleri oluştu. Buna rağmen bu dillerin başlangıç noktası Latince idi. Ahmet Cevat Emre bahsedilen akrabalığın “*eski okul*” tarafından da kabul edildiğini belirtti. Böylece bu eski dile Hint-Avrupa adını verdiklerini söyledi. Ancak gramerde uygunluk görülmedikçe akrabalığı da kabul etmediklerine dikkat çekti⁷¹⁶.

“*Yeni okul*”un yarattığı akımdan etkilenen bilim insanlarının görüşlerinden bahsetti. Onlara göre ise gramer “*Tasrif*” yani çekim belgileri ile başlamamaktaydı. Kökleri iki sesli saydıklarını söyledi. Verilen bu bilgilerin ardından Türkçe ile Hint-Avrupa dilleri arasında karşılaştırmalar yaptı. Her iki dilin kuruluş sistemi, kökleri ve yarattıkları söz aileleri ele alındı⁷¹⁷.

Buna göre: ilk olarak dilin oluşum çağlarını üçe ayrıldığı belirtti. Birincisi köklerin “*yaratılış çağı*” ikincisi “*türüm çağı*”, üçüncüsü ise “*ürüm çağı*” idi. Böylece ilk çağda yaratılan kökler anlam olarak üçe ayrıldı. Bunlardan en doğal görünenin ise “*haykırmalık*” kökler olduğu vurguladı. Burada daha çok yasaklayıcı, cesaret verici korkutucu soruların yer aldığını ifade etti. İkinci grupta ise zamir ve işaret kökleri vardı. Üçüncüsünün de “*savlık*” adını aldığını söyledi. Fiil ve isimlerin buradan geldiğini belirtti. Ardından “*orunluk*” yani zamirleri ele aldı. Eski Türk lehçeleri ve Hint-Avrupa dillerinden örnekler verdi. Sonuç olarak “*k*” soru sesinin her iki dilde de var olduğu kanısına vardı. Bunun yanı sıra birinci kişi zamiri olan Türkçe “*özüm*” Sanskritçe “*aham*” Grek ve Latince’de “*ego*” İtalyan dilinde “*io*” Almanca ise “*ich*” ile birleştiğine dikkat çekti⁷¹⁸. Verilen örneklerle Türkçenin dünya dillerine kaynaklık ettiği gösterilmeye çalışıldı. Ardından “*ta*”, “*nt*” ve “*tar*” ekleri incelendi. Yine yukarıda belirtilen dil gruplarındaki kullanımlara değinildi. Her ikisinden de benzer noktalar olduğu saptandı⁷¹⁹.

Yukarıdaki sunumun ardından kurultayın birinci günü sona erdi. Bir sonraki gün Ahmet Cevat Emre bildirisine kaldığı yerden devam etti. Türk dilinde söz türetmeye yarayan ekler ve sözün cümledeki yerini gösteren belgiler ile ilgili bir önceki gün yaptığı karşılaştırmalara devam etti. Çeşitli örnekler vererek bu konuyu bitirdi. Ardından “*Ses Çem Denkleşmesi*” adını verdiği ses ve anlam denkliği kuramına geçti. Dil karşılaştırmalarında ise sadece söz benzerliklerine değindi. Son olarak Mustafa

⁷¹⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”,s.34-37.

⁷¹⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”,s.37.

⁷¹⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”,s.37.

⁷¹⁹ “*ta*”, “*nt*” ve “*tar*” ekleri hakkında daha fazla bilgi edinmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”,s.49-56.)

Kemal Paşa'nın kendilerine yol göstereceğine dikkat çekerek konuşmasını bitirdi⁷²⁰. Yukarıda anlatılanlar basında da büyük ilgi gördü. 20 Ağustos 1934'de yayınlanan "Akşam" gazetesinde sunulan tez ile ilgili bilgiler okurlarla paylaşıldı⁷²¹. Yukarıda belirtildiği üzere Ahmet Cevat Emre Hint-Avrupa dilleri ile Türkçeyi karşılaştırdı. Her iki dilin de aynı kökten geldiği çıkarılmasında bulundu.

C-KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (19 AĞUSTOS 1934) SAİM ALİ DİLEMRE TARAFINDAN ESKİ DİL KAVRAMI VE ÖNEMİ HAKKINDA YAPILAN SUNUM

Kurultay çalışmalarına 19 Ağustos 1934'de de devam edildi⁷²². İlk olarak usul gereği bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Yapılan çalışmalardan bahsedildi. Harf inkılâbı ve Birinci Türk Dili Kurultayı'nın önemine değinildi. Başkan "dünün gündemine dair" söz hakkı almak isteyenlerin olup olmadığını sordu. Herhangi bir görüş bildiren olmayınca 18 Ağustos 1934'e dair tutulan tutanaklar oylama ile kabul edildi. Ardından 19 Ağustos 1934'ün kurultay programına geçildi. İlk bildiri Ahmet Cevat Bey'e aitti⁷²³. Ancak konu bütünlüğü açısından onun bugün kurultaya sunduğu bildirinin tamamı 18 Ağustos 1934'deki sunumuna eklendi. Basın her zamanki gibi kurultaydan ilgisini esirgemedi. Kurultayda bugün sunulacak bildirilere yer ayırdı: "Hâkimiyeti Milliye" gazetesinde "Dil Kurultayı dün Gazi Hazretlerinin huzuru Kâzım Paşa'nın reisliği altında toplanarak tezleri dinledi" diye konuyu haberleştirirken; Aynı gün yayınlanan "Akşam" gazetesinde ise "Kurultayda Dün Mühim İki Tez İzah Edildi" başlığına yer verildi. Ahmet Cevat ve Saim Ali beylerin bildiri içeriklerinden aktarmalar yapıldı⁷²⁴.

Saim Ali Dilemre "Eski Dil Mefhumu" adlı bildirisini sundu. Burada eski dil kavramını farklı yönleriyle değerlendirdi. Konuya ırk, dil, folklor ve kültürel bulguların katkıda bulunacağını ifade etti. Avrupa'da bu alanda yapılan akademik çalışmalara önem verildiğini vurguladı. Özellikle milli dil ve tarihe büyük ilgi olduğuna dikkat çekti. Ancak eski dil kavramının asıl niteliğinin bu şekilde tam anlamıyla ortaya konulamayacağını da belirtti⁷²⁵.

⁷²⁰ "İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları", s.52-53.

⁷²¹ Akşam, 20 Ağustos 1934.

⁷²² Ayın Tarihi, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.8.

⁷²³ "İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları", Türk Dili, S. 8, s.49- 52.

⁷²⁴ Hâkimiyeti Milliye, 20 Ağustos 1934; Akşam, 20 Ağustos 1934.

⁷²⁵ "İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları", Türk Dili, S.12 (Haziran 1935),s.73.

Ona göre; konu aslında biyoloji ile ilgiliydi. Bu bağlamda Darwin'in teorisini de kapsadığını belirtti. En eski diller ile ilgili “*hayvanat silsilesi içerisindeki naim*” benzetmesinde bulundu. Böylece onların halen canlı olduğu fikrini savundu. Ona göre yaşayan ve ölü dil ayrımının yapılması bir anlam ifade etmemekteydi⁷²⁶.

Dilin önemini anlattıktan sonra “*İsolant, Agglutinant, Flexsionel*” olmak üzere üç dil grubundan bahsetti. Farklı yazarların düşüncelerine değindi. Bir kısım yazarların “*İsolantı*” en eski; “*Flexsioneli*” ise en yeni dönem olarak kabul ettiklerinden bahsetti. Yine bu dönemleri aynı sürecin farklı safhaları olarak değerlendirenler de bulunmaktaydı. Bir başka fikre göre ise her dil “*otonom*” yani özerkti. Ayrı ayrı gelişmişti. Bu son düşünce için Saim Ali Dilemre “*Böyle her sisteme bir ruh veren, hususi bir ruh veren dillilerin dilini kesmeli. Bir araya koymalı ve içlerine dünyanın muhtelif yerlerinden gelme dilsizleri de salıvermeli. Bu kütle işaretle konuştuğu zaman arada başka bir dil ruhu olamadığını anlasınlar*”⁷²⁷ ifadeleri ile dilin, anlatılmak istenen şeyi “*işaret*” ettiğine; sözcüklerin de bu amaç doğrultusunda kullanıldığına değinerek buna farklı anlamlar yüklenmesinin konuyu amacından saptırmaktan başka bir işe yaramayacağına vurgu yaptı.

Saim Ali Dilemre'ye göre insanlar zihinlerindeki kelimeleri konuşuyorlardı. Bunların tercümesi ise zor bir bileşimle ifade edilmekteydi. Milliyet tanımazdı. Örnek olarak “*beygir, şuval, gavl, feres*” kelimelerini verdi. Hepsinin zihinde oluşturduğu dört ayaklı hayvandı. İşaretlerle ifade edilse de aynı şeydi. Yine dil sistemini özerk kabul eden ve eski zamanlarda birer “*Ana Dil*” olduğunu savunanlardan bahsetti. “*Flexsionel*” ise ondan daha eskiydi. Ardından belirtilen grupların ana dillerinin de bir olup olamayacağı sorusunu sordu. Konu ile ilgili Antoine Meillet'in görüşünden bahsetti⁷²⁸.

Son olarak “*Eski Turanî Aristokrasiler ve Eski Dil Mefhumu*” başlığından bahsetti. Osmanlı Devleti'ne değindi. Onların yabancı birçok kelime kullandıklarını ifade etti. Divan Edebiyatının bile “*Türkçe paralelliği*” bozmadığı yorumunu yaptı. Ardından şu soruyu yöneltti: “*Eski Türk aristokratları araştırılsa saltanatlarıyla umumi dilliliğin münasebetleri arasında nereye kadar göz atabiliriz*”. Sorunun cevabı için Kutadgu Bilig, Orhun Kitabeleri gibi eserlerin oluşumundan çok daha öncesine gidildi. “*Evrasya*” yani Avrupa ve Asya'yı oluşturan bölge üzerinde durulmalıydı. Buradaki kurganlardan çıkan arkeolojik kalıntılar ile Ural-Altay ve Hint-Avrupa dillerinin

⁷²⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.74.

⁷²⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.74-75.

⁷²⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.75-76.

“paleolenguistik” yani eski dilbilimi sistemi ile ilgili önemli bilgiler edinildiği belirtildi. Her iki dil arasında benzerlikler olduğu saptandı. Bildiride şöyle bir örneğe yer verilmişti: Türkçede “dış” hariç demektir. Hint-Avrupa dillerinde ise “dis” aynı anlama gelmekteydi. Yine “tam manalı müstakil kelimeler” de her iki tarafta kullanılmaktaydı. Sonuç olarak Orta Asya “muazzam” bir biyoloji kaynağıydı. Eski dil Türkçeydi. Bu bölgeden ortaya çıkmış ve yayılmıştı. Dilin özdeşleştirilmesinin de ise milliyet prensibi gerekliydi⁷²⁹.

Saim Ali Dilemre’nin sunumu bittikten sonra Ahmet Caferoğlu söz aldı. “Rus Dili’nde Eski Türk Yedigârları” adlı bildirisini sundu. Ancak anlattıkları dil konusu ile ilgisi olmaması ve “gayri muvafık” yani uygunsuz olarak değerlendirildi. Bu sebeple Atatürk salonu terk etti. Ardından Kurultay Başkanı Kâzım Özalp konuşmayı kesti ve kürsüyü terk etmesini istedi. Daha sonra söz alan İbrahim Necmi Dilmen bir yanlış anlaşılmayı düzeltti. Sunulan bildiriler hakkında bilimsel tartışmaların ilgili komisyonlarda da yapılacağı sözü, bazı üyelerce yanlış anlaşılmıştı. Bildiri sunumları sırasında tartışma olmayacağı şeklinde yorumlanmıştı. İbrahim Necmi Dilmen herkesin istediği zaman konuşma yapabileceğini ve kürsünün katılımcılara açık olduğunu vurguladı⁷³⁰. Bu yanlış anlaşılma böylece giderildi.

Saim Ali Dilemre’nin Türkçenin en eski dil olduğunu savunduğu tezi basında da büyük ilgi gördü. “Hâkimiyeti Milliye” ve “Akşam” gazetelerinde yukarıda bahsedilen konular okurların bilgisine sunuldu.⁷³¹

Anlaşılabileceği üzere Saim Ali Dilemre eski dil kavramı ile ilgili çeşitli görüşlerden ve kendi değerlendirmelerinden bahsetti. Dilin kökenini, insanlığın oluşumundan itibaren ele almaya çalıştı. Bu bağlamda arkeolojik araştırmalardan da faydalanılmasının gerekliliğini ortaya koydu. Türkçenin dünya dillerine kaynaklık eden en eski dil olduğu çıkarsamasında bulundu. Konu ile ilgili Avrupa yazarlarının görüşlerine de değindi.

D-KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (20 AĞUSTOS 1934)

Anadolu Ajansı, kurultayla ilgili olarak kamuoyunu bilgilendirmekteydi. 20 Ağustos 1934’de şu haberi paylaştı: Kurultayın üçüncü toplantısı gerçekleştirilmeden önce saat 10:30’da idari komisyon, TDTC merkezinde bir araya gelmişti. Burada

⁷²⁹ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.76-83.

⁷³⁰ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.54-55.

⁷³¹ **Hâkimiyeti Milliye**, 20 Ağustos 1934; **Akşam**, 20 Ağustos 1934.

İbrahim Necmi Dilmen, kurultayın çalışma şekli hakkında açıklamada bulunmuş ve ardından komisyon üyeleri ile ilgili olarak yapılan yeni düzenlemelerden bahsedildi. “*Nizamname Komisyonu*”na Cemil Bey Başkan, İsmail Müştak Bey ve Saadet Zihni Hanım’ın da kâtip seçildikleri belirtildi⁷³².

Edirne Mebusu Şeref Bey’in başkanlığında toplanan “*Takrirler-Teklifler Komisyonu*”nda Nizamname üzerinde çalışıldı. Hem dil hem de teşkilatça yapılabilecek değişiklikler görüşüldü. Son olarak “*Bütçe Komisyonu*”nda 1933’ün hesapları gözden geçirildi. Ahmet İhsan Bey’in Ankara’da olduğu belirtilerek başkanlık ve kâtip seçimlerinin sonraya ertelendiği açıklandı⁷³³.

Kurultay 20 Ağustos 1934 Pazartesi üçüncü kez toplandı⁷³⁴. Devletin üst kademeleri toplantıları ilgi ile takip etmekteydi. Hatta Cumhurbaşkanlığı’na ilgili haberler de arşivlenmekteydi. İkinci Türk Dili Kurultayı ile ilgili kamuoyuna sürekli haber akışı sağlanmaktaydı. Halka mesajlar verilmekteydi. 20 Kasım 1934’te yayınlanan “*İzmir Postası*” gazetesinde “*Önderin Buyruğu*” başlıklı yazıda; “*dil savaşında her yurttaşın borcunun Öz Türkçeyi yaymak olduğu*” belirtilmekteydi⁷³⁵.

Bugünkü toplantıda bir önceki günün tutanak özetleri herhangi bir itirazla karşılaşılmadan kabul edildi. Ancak Ahmet Caferoğlu’nun kürsüde yaptığı konuşmanın dil ile bir alakası olmadığı belirtildi. Bu sebeple kabul görmesinin söz konusu dahi olamayacağı özellikle ifade edildi. Ardından tez sunumlarına başlandı. Günün ilk konuşmacısı Naim Hazım Onat’tı⁷³⁶. Her zamanki gibi bugünkü toplantıdan yine basın heyecanla bahsetmekteydi: 21 Ağustos 1936’da yayınlanan gazeteler aşağıda içeriği verilen bildiriler hakkında bilgiler okurlarla paylaşıldı⁷³⁷.

1- Türkçenin Sami Diller ile İlişkisi (Naim Hazım Onat)

Naim Hazım Onat kurultay açısından büyük önem taşıyan “*Türk Dili’nin Sami Dillerle Münasebeti*” adlı tezini sundu. Burada Türk Dili’nin Arapça üzerindeki etkisinden bahsetti⁷³⁸. Konu ile ilgili Atatürk’ün de kendisinden Arapça gramer hazırlamasını istemekteydi⁷³⁹. Sözlerine öncelikle Cumhuriyet’in en büyük işlevlerinden birisinin; “*milli kimliğin*” aktarılacak toplumun geniş kesimlerinin

⁷³² CA, 01.01.07.64- 4/CA, A.IV-16-a, D.64, F. 2- 4.

⁷³³ CA, 01.01.07.64- 4/CA, A.IV-16-a, D.64, F. 2- 4.

⁷³⁴ *Aydın Tarihi*, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.9.

⁷³⁵ CA, 01.01.07.98- 3/CA, A. IV-16-a, D.64, F.36- 3; *İzmir Postası*, 20 Ağustos 1934.

⁷³⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, *Türk Dili*, S.8, (Eylül 1934), s.57-58.

⁷³⁷ *Akşam*, 21 Ağustos 1934; *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Ağustos 1934.

⁷³⁸ Naim Hazım Onat, *Türk Dili’nin Sami Dillerle Münasebeti*, İstanbul, 1934, s. 3.

⁷³⁹ Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, İstanbul, 1960, s.341-342.

bilinçlendirilmesi olduğunu belirtti. Yapılan çalışmaların önemine dikkat çekti. Daha sonra Semitik diller üzerine yapılan çalışmalardan söz etti. Bunların ortak yönleri üzerinde durdu. Konu ile ilgili olarak aşağıdaki üç soruya cevap arandığını belirtti: Sami kavimlerin birleşik ana yurtları neresiydi? Sami dillere ana kaynaklık eden dil hangisiydi? Yaşayan Sami dillerden hangisi ana dile en yakındı?⁷⁴⁰.

Naim Hazım Onat bu sorulara farklı cevaplar verildiğini belirtti. Bazı Şarkiyatçıların fiillerin uğradığı değişimler ve bunların en eski şekilleri üzerinde araştırma yaptıklarına dikkat çekti. Ancak henüz bilimsel bir şey ortaya çıkmadığını ifade etti. Bütün Sami dillerde kelimenin türetilmesine yarayan bir takım vezinlerin “*tasrifleri*” yani çekimleri olduğunu açıkladı. Fiilin en basit şekli olarak geçmiş üçüncü şahıs “*sigası*” yani kipinin; İbrani, Asur, Babil ve Kenan dillerinde görüldüğünü belirtti⁷⁴¹.

Yukarıda belirtilen basit şekillerin yanı sıra Arapça’da ise “*istif’al, if’ıvval*” gibi başka dil formalite ve ses birimine uymayan kalıplar saptandı. Ancak bunların ne zaman ve ne şekilde olduğunun bilimsel bir temele dayandırılmadığı vurgulandı. Semitik dillerle uğraşan Dilbilimci “*Trombetti*”⁷⁴² nin bütün dünya dillerinin tek bir kökenden geldiği bahsiyle; Sami ile Hint-Avrupa dilleri arasında yakınlık olduğunu savunduklarını belirtti. Bazı dilbilimcilerin ise kendilerince zorlama bir takım kurallar koyduklarını iddia etti. Buna göre “*üçlü köklerden bir harfi atmak suretiyle*” diller arasındaki yakınlığı göstermeye çalışmaktaydılar. Naim Hazım Onat ancak ileri sürülen bu tezlerin bilimsellikten uzak olduğunu özellikle belirtmekteydi⁷⁴³.

Semitik diller ile Hint-Avrupa dilleri arasında akrabalık kurmaya çalışan araştırmacılar birden çoktu. Ancak Ural-Altay Dil Ailesi ile Semitik dillerin birbirine yakınlığını ele alan yalnızca Rus Nikolay Marr idi. Ona göre Hint-Avrupa, Sami ve Ural-Altay dillerinin kökeni “*Yafesi*” olarak adlandırıldığı tarihten önceki devre aitti. Bu dili eskiden konuşanlar ise Kafkasya kavimleri ile Çuvaşlardı. Naim Hazım Onat bu bilgiler önemsemekteydi. Çünkü Çuvaş dili ile diğer diller arasında karşılaştırılan kelimelerin çoğusu Türk lehçelerinde de ortak kullanılmaktaydı⁷⁴⁴.

⁷⁴⁰“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.14, (Aralık1935) , s.1-2; **CA**, 01.01.07.64-5/**CA**, A.IV-16-a, D.64-5, F.2-5.

⁷⁴¹“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.2-3.

⁷⁴²Alfredo Trombetti, 18 Ocak 1866’da İtalya’da doğdu. Dilbilimciydi. (https://en.wikipedia.org/wiki/Alfredo_Trombetti Erişim Tarihi:05.02.2018)

⁷⁴³“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.3.

⁷⁴⁴“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.4.

Naim Hazım Onat, Semitik bir dil olan Arapça'dan da bahsetti. Samilerin yurtlarından göç ettiğini ve onların yaşadığı yerlere yerleşen Türk kavimlerinin etkisi altında kaldıklarını belirtti⁷⁴⁵. Arapçaya bazı Türkçe kelimelerin girdiğini, kendi dil “mekanizmalarında” bunları bir takım değişikliklere uğrattıktan sonra kullandıklarını ifade etti⁷⁴⁶. Morfolojik ve analogik çalışmalardan da faydalanarak tezini güçlendirmeye çalıştı. Arapça'nın ilk oluşum döneminde özünü koruduğunu belirtti. Daha sonraki zamanlar da çekimli bir dil haline geldiği üzerinde durdu⁷⁴⁷.

Naim Hazım Onat, Arap Dili'nin farklı dillerden etkilendiğini açıkça göstermek için çeşitli örnekler verdi. Bunlardan birinde hem kök hem de kelimelerde “kalp” denilen tersine dönme hali bulunmaktaydı⁷⁴⁸. Bu durum çoğu dilbilimci tarafından farklı dillerin etkisi altında kalındığı şeklinde yorumlanmaktaydı. Bunun yanı sıra Sami dillerinin de eski dönemlerde ana bir dilden doğup geliştiğini belirtti. Türkçenin etkisine değindi. Türk ve Sami ırkların din ve inanışlarındaki benzerliklerini buna dayanak olarak sundu. Yine “Felix Sartiaux”⁷⁴⁹ in Mısır'da “El'amarnada”⁷⁵⁰ elde edilen bulgularla Boğazköy'de elde edilen vesikaların Anadolu'da milattan iki bin yıl önce birtakım dillerin konuşulduğunun saptandığını vurguladı. Ancak bunların Hint-Avrupa dillerine benzemediği de ortaya koyuldu. Naim Hazım Onat arkeolojik bulguların Brakisefal bir halkın varlığını doğruladığını belirtti. Bunların en tanınmışları arasında ise Sümerlerin yer aldığına dikkat çekti. Sümerlere ve Sami kavimlere “Türklerin medeniyet ve dil kazandırdığını” ve Samileştiklerini ileri sürdü. Arap Dili'nin de Türkçenin yanı sıra farklı dillerle de kaynaştığı söyledi⁷⁵¹.

Naim Hazım Onat yukarıdaki açıklamalarından sonra Arapça'nın Türkçe kök ve kelimeleriyle çekimlendiğini çeşitli örneklerle göstermek istedi. Bu bağlamda Arapların Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kaldıkları dönemdeki çekimlerden örnekler verdi. Bunu yaparken Reşit Atıyye adlı yazarın eserinden faydalandı. Amacı Arapça'nın eski ve yeni çekimlerini, Türkçe'den hatta Sümerlerden kelime aldıkları dönemlerdeki

⁷⁴⁵“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.4.

⁷⁴⁶CA, 01.01.07.64-5/ CA, A.IV-16-a, D.64-5, F.2-5.

⁷⁴⁷“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.5-6.

⁷⁴⁸CA, 01.01.07.64-6,/CA, A.IV-16-a, D.64-6 F.2-6.

⁷⁴⁹ Felix Sartiaux, 1876'da doğdu. 1913-1920 Felix Sartiaux tarafından Yunanca ve Fransızca hazırlanan kitap 2008'de yayınlandı. Aslında kendisi demiryolu teknik elemanı ve arkeologdu. Foça'daki kazı alanlarına Fransız Hükümeti tarafından görevli olarak 1913-1920 arasında üç defa Türkiye'ye ziyarette bulundu.(<http://blog.milliyet.com.tr/foca-1914--bir-arkeologun-gözünden>;
https://en.wikipedia.org/wiki/Félix_Sartiaux Erişim Tarihi: 05.02. 2018)

⁷⁵⁰ Tel el Amarna ya da Amarna Nil Nehri kıyısında kurulmuş firavunlar dönemine ait eski yerleşim birimiydi. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Amarna> Erişim Tarihi: 05.02.2018)

⁷⁵¹“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.6-9.

çekimlerle karşılaştırmaktı. Verilen örneklerden birinde: Arapça “fazz” kelimesinin bozmak anlamına geldiğini söyledi. Geçmiş birinci şahıs ekinde fiillerin baş harfinin belirli çekimlerinde üstün okunduğunu belirtti. Bunun içinde “i-o-u” gibi seslerle başlayan Türkçe köklerin sesi değiştirmek suretiyle kullanıldığına dikkat çekti⁷⁵².

Türkçedeki “sebeplendi” menfaat görmek anlamındaydı. Aslında Yakutça “ip” demek olan “sibbe-sebbe” den geldiğini ve Anadolu Türkçesinde mecaz olarak kullanıldığına dikkat çekti. Arapça’da ise “teşebbüb” olarak adlandırılan bir sözcüğün de “sebeplenmek” anlamında kullanıldığını söyledi. Eski dönemlerde de Arapların Türk Dili’nden aldığı kelimelerin harekelerini değiştirerek kullandıklarına değindi. Buna örnek olarak “kamçe-kamçıl, birgi-burgu” gibi kelimeler verdi. Yine Türkçe’de “bu-şu-ye” gibi basit hecelerin “konson” yani ünsüzden sonra bir ünlü harf ile sonlandığı dile getirildi. İki sessiz harfin ortasına bir sesli koyularak “bak-kır” gibi sözcükler elde edilmekteydi. Ayrıca üç ünsüz harften oluşan “kalk-kork” benzer kelimeler de bulunmaktaydı. Son belirtilen örneğin Arapça’da da çekiminin kolay, diğerlerinin ise üçe tamamlanması gerekliydi. Bu sebeple Sami kavimlerin Türkçe kelimelere bir takım ekler getirerek kullandıkları çıkarsamasında bulunuldu⁷⁵³.

Daha sonra Arapların Türkçe kelimeleri nasıl çekimlediklerinden bahsetti. Bunu yaparken “be- te- dal- fe-nun-mim” gibi harfleri kullandıklarını belirtti. Türkçe köklerle karşılaştırıldığında başta ortada ve sonda bu harflerin “zait” gibi görüldüğünü dile getirdi. Naim Hazim Bey’e göre bu sesler her zaman boşluğu doldurmak için değil, ses değişmesi ya da Türkçe bir son ekin kökle birlikte çekimlenmesiydi. Kazan, Kırgız gibi Türk lehçelerinden de benzerliklere örnekler verdi. “Halk” sözcüğünü ele aldı. Türkçe “kıl” kökünden geldiğini belirtti. Yakut ve Uygur dillerinde eski bir “ismi mastar” yani isim fiil şeklinin olduğu vurguladı. Buna göre: kökün sonuna “k-g” getirilerek “Kalıg-kalma, kılıg- kılma” gibi sözcükler elde edilebilirdi. Arapça’da “ha-hı-kaf-kef-ayn-ğayn” harfleri ile sonlanan “sülasi” yani üçlü köklerin bir kısmının bir nevi Türkçe eylemlerden çıktığını dile getirdi⁷⁵⁴.

Türkçede sözcüklerin üzerine ses birimine uymayan bazı harfler eklenmekteydi. Ancak bunlar içerisinde “r-l” harfleri ile başlayan kelimeler pek yoktu. Bu sebeple yabancı sözcükler belirtilirken “İrememezan-istasiyon” gibi başlarına sesli harf

⁷⁵² “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.10.

⁷⁵³ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.12-14.; Atatürk döneminde düzenlenen Türk Dil Kurultayları’nda başta Yakut ve Çuvaş Türkçesi olmak üzere diğer Türk lehçeleri ileri sürülen tezleri desteklemek ve ispat etmek için kullanılacaktı. (L. Karahan, “Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası”, s.848.)

⁷⁵⁴ Konu ile ilgili bütün örnekleri incelemek için (“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.16-18.)

eklendiğini vurguladı. Arapça’da da bu şekilde ifadelerin kullanıldığı özellikle belirtti⁷⁵⁵. Yine Arapçada son harfi çift ünsüz olan kökler eğer Türkçe’de ki gibi “sar-sal-kaç” gibi ortasında “a-e” seslileri almış ise Türkçe kelime köküne oldukça benzemekteydi. Sami dillerde de bu şekilde kullanımların olduğuna dikkat çekti. Bunların Asurca dışında fiil ve isim köklerinin son harflerinin hareketsiz olduğunu söyledi⁷⁵⁶.

Naim Hazım Onat Türkçenin yanı sıra Sümerce tek heceli basit köklerin Arapça’ya aynı “mekanizma” ile geçtiğini belirtti. Samilerin Türk köklerini nasıl çekimlemişlerse, Sümerler ile de kaynaşıp aynı uygulamayı benimsediklerini söyledi. Buna örnek olarak Sümerce yemek anlamına gelen “ak-âk” kelimesi verdi. Kur’an tercümesinde ise “yığ”, batıda “ye-yi” İbrani de “akel”, Araplar da “ekl” olarak ifade edildiğini vurguladı⁷⁵⁷.

Daha sonra Oğuzların kullandıkları kelimelerde de geçen bazı benzerliklerden bahsetti. Buna göre: “ozan” sözcüğü Araplar tarafından çeşitli şekillerde alındı. Eski Kur’an tercümelerinde “ozancı” sihir büyü olarak kullanılmaktaydı. Ezan, ozan kelimeleri de Cahiliye Dönemi şairlerinin şiirlerinde de geçmekteydi. Bu bağlamda “ızın- ızûn” gibi “müştak” yani türevlerinin belirtilen “ozan” sözcüğü ile bağlılığını gösterdiği çıkarsamasında bulundu. Son olarak Mustafa Kemal’in önderliğinde Türkçenin dünya dillerine kaynaklık eden çok eski bir dil olduğunu yerli ve yabancı kamuoyuna anlatmanın asli görevleri olduğunu söyledi⁷⁵⁸. Konu basında da ilgi ile karşılandı. 21 Ağustos 1934’de çıkan gazetelerde bu tez işlendi⁷⁵⁹.

Naim Hazım Onat Sami dillerin Türkçe’den etkilendiğini anlattı. Bu bağlamda Türkçe’den Arapça’ya geçen sözcükleri örnekler verdi. Böylece Arap Dili’nin eski zamanlardan beri Türk lehçelerinin çekim ve kullanımından doğduğunu ispata çalıştı.

2- Ural-Altay Dilleri İçerisinde Türkçenin Yeri ve Önemi (Yusuf Ziya Özer)

Türkler Dünya üzerinde çeşitli bölgelere yayılmıştı. Bunun sonucu olarak Türkçe, kendisi ile köken açısından uzak-yakın birçok dille ilişki kurdu. Böylece diller

⁷⁵⁵Konu ile ilgili bütün örnekleri incelemek için, (“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.19-30.

⁷⁵⁶ Konu ile ilgili Arapça ve Türkçe benzerliği ortaya koyan eski bütün örnekleri incelemek için (“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.30-99.)

⁷⁵⁷ Konu ile ilgili Arapça ve Sümerce benzerliği ortaya koyan eski bütün örnekleri incelemek için (“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.99-102.)

⁷⁵⁸“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.102-103; CA, 01.01.07.64-6/ CA, A.IV-16-a, D.64-6.F. 2-6.

⁷⁵⁹Hâkimiyeti Milliye, 21 Ağustos 1934; Akşam, 21 Ağustos 1934.

arasında etkileşimler ortaya çıktı⁷⁶⁰. Bu bağlamda Yusuf Ziya Özer “*Ural-Altay Dilleri ile Türkçe’nin Münasebeti*” adlı tezinde yukarıda bahsedilen konuya değindi. Öncelikle Türkçenin Ural-Altay Dil Ailesi içerisinde bulunduğunu söyledi. Türk Moğol, Mançu, Tunguz dillerinin de aynı dil ailesine mensup olduğunu vurguladı⁷⁶¹.

Daha sonraki yıllarda da Ural-Altay dilleri üzerine birçok eser kaleme alındı. Bunlar içerisinde Osman Nedim Tuna’nın “*Altay Dilleri Teorisi*” adlı çalışmasında konumuz açısından oldukça önemlidir. Burada yukarıda belirtilen dillere ek olarak Kore ve Japonca’da dil ailesinin içerisinde olduğu belirtilmektedir⁷⁶². Yine N.Demir ve Emine Yılmaz’ın “*Ural Altay ve Altay Dil Teorisi*” adlı makalesinde Strahlenberg’in bölgedeki halkların tamamını Tatar olarak değerlendirdiği ve onları altı gruba ayırdığı bilgisi yer almaktadır⁷⁶³.

Yusuf Ziya Özer yukarıda belirtilen diller arasındaki mevcut yakınlıkları da ortaya koydu. Bunlar büyük miktarda kelimelerde ortaklık ve ahenk, dil bilgisi ve çekimlerde ortaklık gibi benzerliklerin olduğunu söyledi⁷⁶⁴. N.Demir ve Emine Yılmaz tarafından yazılan makalede belirtilen benzerliklerin bir kısmının günümüzde kabul görmediği belirtilmektedir⁷⁶⁵.

Yusuf Ziya Bey, Ural-Altay dillerini araştırdığını ve bazı sonuçlar elde ettiğini belirtti. Buna göre belirtilen dillerde hazırlanan sözlüklerin çoğunluğu ses “*tahavvülü*” yani değişimine uğramıştı. Ama hepsi Türkçeydi. Hint-Avrupa ve Semitik dillere geçmiş olan Türkçe kelimeler vardı. Ayrıca Türk Dili ile alakası yok gibi görünen⁷⁶⁶ bazı kelimeler ise zaman içerisinde Türkler tarafından unutulmuştu⁷⁶⁷.

İlk olarak Fin Dili ele alındı. Onun Hint-Avrupa grubuna sokulmak istenmesinin Ural-Altay Dil Ailesi üzerinde yapılacak olan araştırmayı genişleteceği vurgulandı. Böylece Türkçenin ana dil olduğu ortaya çıkacaktı. Konunun daha iyi anlaşılması için Türk ve Fin dillerinden örnekler verildi. Bunlardan bir kaçışu şekildeydi: “*aalto: dalga; Aasi: eşek; Aattli: asalet; Aikki: yok, yokri*”⁷⁶⁸. Böylece her iki dilde de benzerlikler olduğu gösterilmek istendi.

⁷⁶⁰ Ahmet Temur, “*Ural Altay ve Altay Dilleri*”, **Türk Dünyası El Kitabı Kültür Sanat**, II, (Ankara 1992), s.3.

⁷⁶¹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.12, (Haziran 1935), s. 53.

⁷⁶² Osman Nedim Tuna, “*Altay Dilleri Teorisi*” **Türk Dünyası El Kitabı**, II, (Ankara 1992), s.7.

⁷⁶³ N. Demir- Emine Yılmaz, “*Ural Altay ve Altay Dil Teorisi*”, **Türkler**, I,(Ankara 2002), s.394.

⁷⁶⁴ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.12, (Haziran 1935), s. 53.

⁷⁶⁵ N. Demir- E. Yılmaz, “*Ural Altay ve Altay Dil Teorisi*”, s.394.

⁷⁶⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 53.

⁷⁶⁷ **CA**, 01.01.07.64-6/ **CA**, A.IV-16-a, D.64-6. F. 2-6.

⁷⁶⁸ Yukarıda belirtilen örneklerin tamamını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.55-57.)

İkinci olarak ise Mançu Dilleri incelendi. Öncelikle ölü diller arasında yer aldığı belirtti. Mançu Sülalesi'nin Çin'i işgal ettikten sonra bölgeye kendi dilini yaydığından bahsetti. Ardından Mançu ve Türk dillerinde aldığı örnekleri sundu. Bunlardan birkaçı şu şekildeydi: “*afafa: yaprak, safha; Aha: yağmur, yağı, sahap; Ahun: Ağa-Ahi.; Aisi: Asıg; Alkinbume: Şan Artırmak, alkımak*”⁷⁶⁹.

Yusuf Ziya Özer üçüncü olarak ise Tunguz Dili'nden bahsetti. Öncelikle dilbilimcilerin bu dili Mançu lehçesi olarak saydıklarını söyledi. Ancak kendisi ikisi arasında büyük farklılıklar olduğunu düşünmekteydi. Ona göre Tunguz Dili, Mançu kadar zengin ve medeniyetleri de onlar kadar gelişmiş değildi. Bunun yanı sıra Türkçe'ye Mançu'dan daha fazla benzemektedir. Daha sonraki yıllarda konuyu ele alan Osman Nedim Tuna ise, bu dilin en eski yazılarının artık ölü olan Cuçen Dili'ne ait olduğu bilgisini paylaşmaktaydı⁷⁷⁰. Yapılan açıklamalardan sonra konu ile ilgili örnekler verildi:

“*Aka-Akın: Aga; Aga-Haga: Ayağ; Aral: Aral; Arkan: Arka; Erte: erte; Üрге: ağır-barbaros*”⁷⁷¹. Anlaşılabileceği üzere iki dil arasında benzerlikler olmakla birlikte ortak kullanılan kelimeler de mevcuttu. Amaç Ural-Altay dillerinden Hint-Avrupa ve Semitik dillere geçen Türkçe kelimeler olduğunu ispat etmekte⁷⁷².

Son olarak ise Moğol Dili ele aldı. Türkçeye en yakın dil olduğu belirtti. Master ekinin ise Uygurların kullandığı “*ku*” edatı olduğu özellikle vurguladı. Osman Nedim Tuna tarafından yazılan makalede Moğol Dili'nin en eski yazılı belgesinin M.S.1225 ile tarihlendirilen Yesunke Taşı olduğunu belirtmektedir. Bu dili “*eski*”, “*orta*” ve “*yeni*” olarak ayırmaktadır. Günümüzde Moğolcaya değinmektedir⁷⁷³ Yusuf Ziya Özer konunun daha iyi anlaşılması için örnekler vermeye devam etti: “*Ere: Adam; Eme: Femme-kadın; Ger: ev-yer; Ukagan: Akıl; Etsege: Ata; İkiri: İkiz*”⁷⁷⁴.

Yusuf Ziya Özer tarafından verilen örnekler değerlendirildiğinde şu sonuca varılmaktadır. Verilen kelime örneklerinin Türkçe ile benzeştiği hatta aynı olduğu üzerinde duruldu. Yine Hint-Avrupa ve Semitik diller de mevcut olup Türkçede olmayan kelimelere de şöyle bir çözüm getirdi: Bunlar Ural-Altay Dil Ailesi'nin

⁷⁶⁹Yukarıda belirtilen örneklerin tamamını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.59-62.

⁷⁷⁰O. Nedim Tuna, “*Altay Dilleri Teorisi*”, s.16.)

⁷⁷¹Yukarıda belirtilen örneklerin tamamını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.62-63.)

⁷⁷²CA, 01.01.07.64-7/ CA, A.IV-16-a, D.64-7. F.2-7.

⁷⁷³Bugünkü Moğol Dillerini öğrenmek ve konu hakkında daha fazla bilgi edinmek için (O. Nedim Tuna, “*Altay Dilleri Teorisi*”,s.13-16.)

⁷⁷⁴Yukarıda belirtilen örneklerin tamamını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.64-65.)

herhangi bir kolundan bu dillere geçmiş olabilirdi⁷⁷⁵. Böylece bugünkü kurultay programının sonuna gelinmiş oldu⁷⁷⁶. Sunulan bildiriler basında da yer alacaktı⁷⁷⁷. Yusuf Ziya Özer'in bildirisi içerik olarak oldukça dikkat çekici idi. Türkçenin etkileşim alanını ve diğer dillerle birlikte kendi dil ailesi içerisindeki durumunu akademik olarak sunmaya çalışmıştı.

E-KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (21 AĞUSTOS 1934)

Kurultay 21 Ağustos 1934 Salı günü çalışmalarına devam etti⁷⁷⁸. İlk konuşmacı Reşit Rahmeti Arat idi⁷⁷⁹. Kurultayın bugünkü toplantısı basına şöyle yansdı: “*Hâkimiyeti Milliye*”⁷⁸⁰ ve “*Akşam*” gazeteleri konuya ağırlıklı olarak yer verdi. Özellikle “*Akşam*” gazetesinde yabancı uzmanların konuşmaları ön sayfadan duyuruldu: “*Rus Âlimi ve Alman Profesörü Dün Tezlerini İzah Ettiler*”⁷⁸¹. Yine 22 Ağustos 1934’de “*Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü*” nün “*Hizmete Mahsus Günlük Haber ve Makale Hülasaları Bülteni*” ninde de dil üzerine yazılar kaleme alınmaktaydı. Gazetelerde yayınlanan haberler bu kurum tarafından arşivlemekteydi. Necmeddin (Sadık) Sadak’ın⁷⁸² “*Dil Kurultayı*” adlı makalesinden bahsedilmekteydi. Burada dil konusunda yapılacak çalışmalar için oldukça geniş bir sahanın varlığından bahsedilmekte ve belirlenen hedefe ulaşmak için Mustafa Kemal’in izinden yürünmesi tavsiyesi paylaşılmaktaydı⁷⁸³.

⁷⁷⁵ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, S.12, s.65-72; CA, 01.01.07.64-7/ CA, A.IV-16-a, D.64-7. F.2-7.

⁷⁷⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.63.

⁷⁷⁷ **Akşam**, 21 Ağustos 1934.

⁷⁷⁸ **Ayın Tarihi**, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.9.

⁷⁷⁹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.61.; Reşit Rahmeti Arat, Kazan Türklerindendi. Ordinaryüs unvanına sahip ilk Türk dilbilimci ve bilim insanıydı. Türk Dili araştırmalarının Türkiye’deki kurucusu ve uygulayıcısıydı. Türkiyat Enstitüsünün eski müdürüydü. Birçok eseri kaleme almakla birlikte en büyük çalışması Kutadgu Bilig’i günümüz Türkçesi’ne çevirmesiydi. (<http://www.biyografi.net> Erişim Tarihi:07.02.2018)

⁷⁸⁰ **Hâkimiyeti Milliye**, 22 Ağustos 1934.

⁷⁸¹ **Akşam**, 22 Ağustos 1934.

⁷⁸² 1890’da Isparta’da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Konya, Edirne ve İzmir’de tamamladıktan sonra lise eğitimi için İstanbul’a gitti. Galatasaray Sultanisi’ni 1910’da bitirdi. Ardından eğitimine Fransa’da devam etti. Lyon’da yükseköğrenimini sosyoloji alanında yaptı. 1913’te Türkiye’ye döndü. Yazın hayatının önemli bir siması oldu. Siyasette yer aldı. 21 Eylül 1953’te öldü. (Mustafa Özyürek, **Milli Mücadele Dönemi’nde Gazetecilik Yönüyle Necmettin Sadık (Sadak) (1918-1923)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2015, s.1-35.)

⁷⁸³ CA. A.IV. K-a, D.64, F. 4; **Akşam**, 22 Ağustos 1934.

1- Uygur Türkçesi'nin Türk Dili Tarihindeki Yeri (Reşit Rahmeti Arat)

Uygurların Türkistan'a bıraktıkları maddi ve manevi kalıntılar hem Türk Kültür Tarihi hem de Dünya medeniyeti açısından oldukça önemlidir⁷⁸⁴. İkinci Türk Dili Kurultayı'nda Uygurlara ayrı bir önem verilmekteydi. Konu ile ilgili olarak Reşit Rahmeti Arat “*Uygur Türkçesi'nin Türk Dili Tarihindeki Yeri*” adlı bildirisini sundu. Burada öncelikle Türk milli kültürünün oluşmasında Uygurların⁷⁸⁵ büyük bir öneme sahip olduğu belirtti. Onların kullandığı dil, Türkçe'nin oluşumunda bir dönüm noktası idi. Çünkü Çuvaş ve Yakut lehçeleri dışında kendi dönemlerinde kullanılan Türk şiveleri için ana dil niteliğindeydi⁷⁸⁶.

Daha sonra Uygur edebiyatı ve sanatından bahsetti. Özgünlüğüne dikkat çekti. VIII, IX ve X. yüzyılda altın devrini yaşandığını vurguladı. Doğu Türkistan kazılarında ise Uygurların izine rastlanması kurultay için oldukça önemliydi. Buluntular hakkında bilgi verdi. Bunların büyük bir kısmının dini yapılar olduğunu belirtti. Uygurlar Astronomiye de büyük ilgi göstermekteydi. Bunun dini inançları ile bir yakınlığı vardı⁷⁸⁷.

Sanat Tarihçi Oktay Aslanapa “*İslamiyetten Önceki Türk Sanatı*” adlı eserinde Doğu Türkistan'da kayalara oyulmuş binlerce mabetin duvar ve tavanlarında bulunan fresklerin varlığından bahsetmektedir. Ancak bunların çoğunluğunun Almanlar tarafından sökülerek Berlin Etnografya Müzesi'ne taşındığı bilgisini vermektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında ise bunların büyük bir kısmının yok olduğu ve sadece fotoğraflarının kaldığını yazmaktadır⁷⁸⁸.

Reşit Rahmeti Arat Uygur yazısı ile ilgili bilgiler de verdi. Yedi çeşit alfabenin varlığına dikkat çekti. Ardından Doğu Türkistan'da Türk kültürünün izlerini taşıyan bir yazılı belgeden bahsetti. Bunun Göktürk Alfabesinin on altı harfi ile yazılı olduğu ifade etti. Yine “*Wilhelm Ludwig Thomsen*”⁷⁸⁹ tarafından metnin çözüldüğünü de özellikle

⁷⁸⁴ Saadettin Yağmur Gömeç, “*Uygur Türklerinin Destanları ve Kültürü Hakkında Özet*”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S.7, (2016), s.45.

⁷⁸⁵ Uygurlar Selanga Nehri'nin doğu kıyısında Göktürklerle bağlı olarak yaşadılar. 745'de ise Onların yerine geçerek Uygur Devleti'ni kurdular. (Oktay Aslanapa, “*İslamiyetten Önce Türk Sanatı*”, **Türk Dünyası El Kitabı Dil Kültür Sanat**, (Ankara 1992), s. 302.)

⁷⁸⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.12, (Eylül 1934), s.83.

⁷⁸⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 83-84.

⁷⁸⁸ O. Aslanapa, “*İslamiyetten Önce Türk Sanatı*”, s.304.

⁷⁸⁹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”nda “*Vilhelm Tomsen*” olarak belirtilen şahsın tam ismi Wilhelm Ludwig Thomsen'di. O Danimarkalı dilbilimci ve Türkolojist'di. Bu sebeple Türkçe birçok eser kaleme aldı. (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”; s.85; https://tr.wikipedia.org/wiki/Vilhelm_Thomsen Erişim Tarihi: 08.02.2018)

vurguladı⁷⁹⁰. Daha sonraki yıllarda bu konu üzerine birçok eser yazıldı. Bunlar içerisinde Muharrem Ergin'in "*Türklerde Yazı ve Alfabe*" adlı çalışması ayrıcalıklı bir konuma sahiptir⁷⁹¹.

Reşit Rahmeti Arat yukarıda belirtilen alfabenin üzerinde özellikle durdu. Çünkü kendi döneminde mevcut bulunan dillerin onun şiveleri olduklarını düşünmekteydi. Yine dil üzerinde zamanla bir takım değişimlerin ortaya çıktığını söyledi. Bunları anlayabilmek için de kullanılan kelimelerden ve onları oluşturan unsurlardan bahsetti. "*Eğer*" kelimesini örnek verdi. Ardından Türk lehçelerindeki kullanımları bir araya topladı. İlk kullanımın "*eder-eyer-er*" olduğunu belirtti. Sözcüğün kendi dönemlerinde "*eyer*" olarak ifade edildiğine dikkat çekti. "*Er*" ise Altay dil grubuna özgüydü. Türkçede uzun sesler mevcut olmadığı için "*kiyız-kız*" gibi kısa şekle döndüğünü söyledi. Daha sonra kullanılmakta olan Türk şivelerinin yaşayan şekillerinin Uygur döneminde ki halleriyle mevcut olduğu çıkarsamasında bulundu⁷⁹².

Reşit Rahmeti Arat kelimelerin Türk lehçelerindeki kullanımlarına değindikten sonra Uygur Türkçesine geçti. Burada adlar için "*ığ-ığ*" ve zamirler için ise "*ni*" kullanıldığını söyledi. Kendisi bu unsurların Türk şivelerine ayrılarak varlığını koruduğuna dikkat çekti. Buna göre kuzeyde Uygurcanın zamirlerinin, güneyde ise isimlere ait edatların genelleştirildiği sonucuna vardı. Türk Dili'nin köklü bir geçmişe sahip olduğu üzerinde duruldu. Reşit Rahmeti Arat kendilerine yol gösterecek tek rehberin uygarlığın bizzat kendisi olduğunu söyleyerek konuşmasını sonlandırdı⁷⁹³. Anlatılanlar basında da büyük ilgi gördü. 22 Ağustos 1934'de "*Hâkimiyeti Milliye*" gazetesinde kısaca bildirinin konusunu okurlarla paylaşırken⁷⁹⁴, "*Akşam*" gazetesinde Reşit Rahmeti Arat'ın bildirisinin dinleyiciler arasında meraka sebebiyet verdiğini ve beğeni topladığını ifade etti⁷⁹⁵.

Reşit Rahmeti Arat, özellikle Uygurların Türk edebiyatı, tarihi ve diline sağladığı katkılara değindi. Doğu Türkistan'da yapılan kazılar ile ilgili bilgiler verdi. Uygur Türkçesi ile Türk lehçeleri arasındaki benzerlikleri ortaya koydu. Zamanla ses değişimlerinin olduğu belirtilerek bunlara örnekler verdi.

---

⁷⁹⁰ "*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*", s. 84-85.

⁷⁹¹ Muharrem Ergin, "*Türklerde Yazı ve Alfabeler*", *Türk Dünyası El Kitabı Dil Kültür Sanat*, II, (Ankara 1992), s. 259.

⁷⁹² "*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*", s. 85-87.

⁷⁹³ "*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*", s. 87-88.

⁷⁹⁴ *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Ağustos 1934.

⁷⁹⁵ *Akşam*, 22 Ağustos 1934.

2- Maya Dili İle Türkçe Arasındaki Benzerlikler (Tahsin Mayatepek)

Tahsin Mayatepek⁷⁹⁶ “*Meksika’da Müstamel Maya Dilindeki Türkçe Kelimeler Hakkında İzahat*” başlıklı bildirisini sundu. Burada Maya Dili’nde bulunduğunu iddia ettiği Türkçe kelimelerden bahsetti. Sözlerine Türk Dili’nin geçmişi ile Avrupa’da bıraktığı izlerden bahsederek başladı. Ancak Meksikalıların bu durumdan haberdar olmadıklarını belirtti. Maya Dili’nde Türkçe kelimelerin varlığını ise Fransız bilginlerinden “*Jerve dö Kurtelmon*”un üç ciltlik eserinden öğrendiğini ifade etti. Burada belirtilen bir yer ismi “*Tehuana Tepek*” idi. Türkçe karşılığı “*Yılan Tepesi*” idi. “*Tepek*”, “*tepe*” benzeşmesi açıkça görülmekteydi. Bunu fark edince konuya merakının daha da arttığını söyleyerek tespitlerinin yüz yirmi kelimeye kadar ulaştığını söyledi⁷⁹⁷.

Daha sonraki yıllarda da yukarıda anlatılan çalışmalar çeşitli yazarlar tarafından farklı görüşler altında ele alındı: James Churcward “*Kayıp Kıta Mu’nun Çocukları*” adlı eserinde Mu Kıtası’nın Pasifik Okyanusu’nda Amerika ve Asya arasında yer alan merkezi ekvatorun biraz güneyine düşen büyük bir kıta olduğu yazmaktadır⁷⁹⁸. İsmail Doğan’ın “*Mayalar ve Türklük*”⁷⁹⁹ adlı eserinde; Tahsin Bey’in Mustafa Kemal ile bir görüşme yaptığından bahsedilmektedir. Orta Amerika’da özellikle de Meksika’da Maya Dili ile Türkçe arasında benzerlikler bulunduğu yazılmaktadır. Bunun üzerine Mustafa Kemal’in kendisini Meksika’ya Büyükelçi sıfatıyla gönderdiği bilgisine yer verilmiştir⁸⁰⁰.

Kemal Şenoğlu’nun “*Mayatepek Raporları Türk Tarih Tezi ve Mu Kıtası*” adlı kitabında ise ilk kayıp kıta olan Atlantis’in Eski Yunan’dan kalma iki bin beş yüz yıllık bir efsane olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca “*Bu efsaneyi konumuzla ilişkilendiren kayıp kıta hurafesi*”⁸⁰¹ değerlendirmesi ile anlatılanların gerçekte bir ilgisi olmadığı belirtilmektedir. Kıtanın varlığını ispatlamaya çalışanın İngiliz Albay James Churcward olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye’ye bu düşüncüyü tanıtan Bilim Araştırma Grubu’nu ise “*ufocu bir grup*” olarak tanımlamaktadır. Yazar, böylece anlatılanları eleştirmekte ve inandırıcı bulmadığını ifade etmektedir. Ardından Tahsin Mayatepek’in Atatürk’e

⁷⁹⁶ Hasan Tahsin Mayatepek, Türk diplomatı. Soy isminin “*Mayatepek*” olmasının sebebi Maya dilinde tepe sözcüğünün “*tepek*” olmasıdır. Diplomat ve işadamı Osman Mayatepek’in torunları arasındadır. (<https://eksizozluk.com/tahsin-mayatepek--455810> Erişim Tarihi: 08.02.2018)

⁷⁹⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 89.

⁷⁹⁸ James Churchward, *Kayıp Kıta Mu’nun Çocukları*, (Çev.; Ferit Burak Aydar), Ankara, 2010, s.15.

⁷⁹⁹ Kızılderili Maya halkları tarafından kurulan Kolomb öncesi Amerika uygarlıklarından biriydi. Meksika’nın doğusunda beş devlet kurdu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Maya_uygarlığı (Erişim Tarihi:14.12.2017)

⁸⁰⁰ İsmail Doğan, *Mayalar ve Türklük*, Ankara, 2007, s. 15.

⁸⁰¹ Birçok çevrede de yukarıda ifade edilen cümle ezoterik bilgi olarak geçmektedir.

gönderdiği raporlardan ulaşabildikleri hakkında “*Safsata’nın bilimi yemesi*” başlığı ile eleştirilere sert bir dille devam etmektedir⁸⁰².

Sinan Meydan ise “*Bir Ömrün Öteki Hikâyesi*” adlı kitabında James Churcward’ın çalışmalarına dayanarak Tahsin Bey’in Atatürk’e yazdığı raporlardan bahsetmektedir⁸⁰³. Aynı yazarın “*Atatürk ve Kayıp Kıta Mu*” adlı kitabı da bulunmaktadır. Atatürk’ün “*Kayıp Kıta Mu*” ya ne kadar çok önem verdiğine değinmektedir. Anıtkabir Derneği yayınlarınca yirmi dört ciltlik “*Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar*” serisinde yayınlanmasıyla anlaşıldığı bilgisi paylaşılmaktadır⁸⁰⁴.

Tahsin Mayatepek’in kurultayda sunduğu bildiride Maya Dili’nde tespit ettiği Türkçe kelimelerden örnekler verdi. Bunlar yüz yirmi tane olmakla birlikte birkaçı şöyleydi: “*bûl: boğulmak; Bûluk: boğulmuş; Katak: Katık, zait, ilave; Çaç: Çiğnemek; Çol: Çolak; Çıkpahal: Çıkmak ekin veya ağaç çıkmak gibi*”⁸⁰⁵. Kendisi ayrıca Meksika’da kullanılan “*Nahuati*” dilinde Türkçe’ye benzeyen telaffuzlara da değindi. Bunlardan birkaçı: “*Zakatepek: Aktepe; Şaltokan: Mahal ismi; Tutu Tepek: Kuş Dağı*”⁸⁰⁶ olarak telaffuz edilmekteydi. Son olarak ise “*eşhas*” yani şahıslara yer verdi. Örneklerden bir kısmı: “*İri Tıkatame: Bir prensin ismi; Tarı Garan: Hükümdar ismi; Akulman: Prens ismi*”⁸⁰⁷.

Tahsin Mayatepek Meksika’da iki yüz seksen dört lehçe içerisinde sadece Maya Dili’ni ve iki lehçesini incelediğini söyledi. Sonuç olarak bu dilin Türkçeye benzediği çıkarsamasında bulundu. Amaç daha önceki tez sunumlarında olduğu gibi Türkçe’nin farklı medeniyetlere öncülük eden eski ve köklü bir dil olduğunu ortaya koymaktı⁸⁰⁸. Bu sebeple anlatılanlar basında da büyük ilgi gördü. 22 Ağustos 1934 yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” ve “*Akşam*” gazetelerinde Tahsin Mayatepek’in bildirisinden bahsedildi⁸⁰⁹. Bu konu günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Araştırmacıların

⁸⁰² Kemal Şenoğlu, *Mayatepek Raporları Türk Tarih Tezi ve Mu Kıtası*, Ankara, 2006, s. 11-15.

⁸⁰³ Sinan Meydan, *Bir Ömrün Öteki Hikâyesi*, İstanbul, 2004, s. 627.

⁸⁰⁴ Sinan Meydan, *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu*, İstanbul, 2007, s.12.; “*Mu’nun Mukaddes Sembolleri, Kayıp Olmuş Mu Kıtası, Mu Çocukları*” başlığını taşıyan bu kitabın yazarı Colonel James Churcward idi. New York’da 1934’de basılmıştı. Anıtkabir Atatürk Kitaplığı’ndaki kayıt bilgileri şöyle idi: “Envanter No: 1484, Yazar: Colonel James Chureward, Cilt: Yeşil (Dosya), Ebadi: En- 26 cm, Boy- 34 cm, Sayfa Adedi: 303. (*Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar*, Yayın Koordinatörü: Recep Cengiz), X, Ankara, 2001, s.324-359); Aynı başlık ve yazar adı ile Atatürk Kitaplığı’nda ikinci bir kayıt bulunmaktadır. Bu kitabın Envanter No’su 1483’dür. Sayfa sayısı ise 286’dır. (*Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar*, X, s.362-372)

⁸⁰⁵ Yukarıda bahsedilen Maya Dili’nde Türkçe kelimelere verilen örneklerin tamamını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.89-92.)

⁸⁰⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.93.

⁸⁰⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.93.

⁸⁰⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.93-94.

⁸⁰⁹ *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Ağustos 1934; *Akşam*, 22 Ağustos 1934.

Mayalara ve Maya Dili'ne ilgisi yazılı ve görsel basında dönemsel olarak yer almaktadır.

3- Kurultayda Sunulan Bildiriler Üzerine Yapılan Değerlendirmeler ve Türk Dili Araştırmalarının Önemi (Şevket Aziz Kansu-Bedros Zeki Garabedyan-Meşçaninof)

Şevket Aziz Kansu⁸¹⁰ tarafından kurultayda kısa bir konuşma yapıldı. Saim Ali Dilemre'nin dilin biyolojik temellerine ilişkin söylediği sözlere ilişkin açıklamada bulundu. Onun bir İngiliz bilim insanından bahisle; Irkların gelişimi hakkında verdiği konferansa değindi. Kültürel antropolojik çalışmaların dil araştırmalarındaki yerine dikkatleri çektiğini ifade etti. Orta Asya'daki Türklerin kültür ve dil kurucuları olduğu sözlerini kendisinin de onayladığını vurguladı. Ardından Bedros Zeki Garabedyan söz aldı. O ise Saim Ali Dilemre ve Naim Hazım Onat'ın bildirileri hakkında yorumda bulundu. Her iki bilim insanının görüşlerine katıldığını ve çalışmalarından yararlandığını belirtti⁸¹¹. Yapılan konuşmalar kısa olmasına rağmen basın büyük ilgi gösterdi⁸¹².

Daha sonra Profesör Meşçaninof bildirisini sundu. Kendisi Fransızca olarak bildirisini sunduğu için Türkçeye İbrahim Necmi Dilmen tarafından çevrildi. İlk olarak yapılan çalışmaların bilim açısından önemine değindi. Sağlayacağı yararları anlattı. Nikolay Marr'ı da anarak onun daha önce Türkiye'ye geldiğini belirtti. Yaptığı çalışmalardan bahisle dil adına yapılan araştırmalara Sovyetlerin de ne kadar önem verdiğini anlattı. Her iki ülkenin yaptığı dil incelemelerinin tarihe büyük katkı sağlayacağına dikkat çekti. Kurultaya katılmaktan dolayı memnuniyetini dile getirdi⁸¹³.

İbrahim Necmi Bey Meşçaninof'un nutkunu sonra “*Tasrifat Bünyesinde Zamir Kullanan Dillerdeki Üçüncü Şahıs ve Üçüncü Gaip Zamiri Üzerine Dilin Tarihi Neşvünema Meselesi Hakkında*” adlı bildirisini de çevirdi. Nikolay Marr'ın 1933'deki ziyaretine değinerek Rusların bu sayede güney komşuları hakkında bilgi edindiğini vurguladı. Onun dil konusunda yaşanan gelişmeleri büyük bir heyecanla kendilerine anlattığından bahsetti. Arkeolojik ve lengüistik sahada kaydedilen ilerlemelere dikkat

⁸¹⁰ Şevket Aziz Kansu 1903'de Edirne'de doğdu. Babası Aziz Emin, annesi Emine Hanım'dı. İstanbul Tıp Fakültesi'nden 1923'de mezun oldu. Paris'e tıp ve antropoloji eğitimi için gönderildi. Birinci Türk Tarih Kongresi'nden sonra Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu'nun asli üyeliğine seçildi. (<http://www.ttk.gov.tr/kurumsal/oncekibaskanlarimiz/ord-prof-dr-sevket-aziz-kansu> Erişim Tarihi: 09.02.2018)

⁸¹¹ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.64-65.

⁸¹² **Hâkimiyeti Milliye**, 22 Ağustos 1934.

⁸¹³ *İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*, s.65-67.

çekildi. Nikolay Marr'ın “Yafetik Nazariyesi”⁸¹⁴ nin kurucusu olduğunu da özellikle vurguladı. Geçmişte yapılan dil araştırmaları eleştirildi. Çoğunun şekle dayalı metinsel incelemeler olduğunu belirtti. Bunun dışında toplumsal yapının da dil üzerinde önemli bir etken olduğunu vurguladı. Çünkü dil, insanın “neşvüneması” yani gelişim süreci içerisinde açıklanmalıydı. Dil, cemiyetin var olduğu sürece varlığını koruyabilecekti⁸¹⁵.

Dil üzerine yapılacak araştırmalarda dikkate alınması gereken konular da şöyle belirtildi: Dilleri birleştiren esas nokta kökler ve ses birimi açısından benzerliklerdi. Tarihsel materyaller de oldukça önemliydi. Dilbilimcilerin bu unsura önem vermeleri halinde yapılan çalışmalar daha kalıcı sonuçlara ulaşabilirdi. Şekil açısından da zaman içerisinde ortaya çıkan farklılıklar belirlenerek aralarındaki ilişki incelenmeliydi. Bu açıklamalardan sonra Rusça “Spasibo” kelimesi örnek verildi. “Teşekkür” anlamına geldiği belirtildi. Ancak daha önceki dönemlerde ise “k” sesinin mevcut olduğu ve “spassi bok” , “Seni Allah Kurtarsın” teriminin mevcut olduğu dile getirildi. Böylece kelimelerin zaman içerisinde şekil ve anlamca değişim geçirebileceği ortaya koyuldu. Konu ile ilgili farklı dillerden de örnekler verildi. Dil araştırmaları üzerinde reforma ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekildi. Ayrıca dilin “bir kaynaktan doğma” iddiasının gerçekçi olmayacağı da vurgulandı⁸¹⁶.

Daha sonra dil ve zihniyet tarihine dikkat çekildi. Onun insan ile doğa arasında kurulu bir ilişki olduğu belirtildi. Hint-Avrupa Dil Ailesi içerisindeki diller tarihsel açıdan oldukça zengin idi ve evrensel bir yapıya sahipti. Türkçede dil konusu ile ilgilenenler için oldukça zengin bir kaynağa sahipti. Türkçenin zenginliğini gösterebilmek amacı ile örnekler verildi. Hatta Türkçenin lehçeleri ile karşılaştırmada bulunuldu. Buradan hareketle dil, tarih ve kültür birlikteliği üzerinde duruldu. Son olarak dil tarihi üzerine daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliği vurgulandı. Yine toplumsal ve zihniyet değişikliklerine dikkat edilmeliydi. Çünkü Türk Dili içerisinde paleolinguistik malzeme taşıyan oldukça fazla unsur olduğuna dikkat çekilmekteydi⁸¹⁷.

Günümüzde de Türk Dili ile ilgili sadece Türkiye’de değil diğer Türk devletlerinde de bilimsel etkinlikler devam etmektedir. Bunlar içerisinde Kırgızistan’da 26 Eylül 2007’de gerçekleştirilen İkinci Türk Dili Kurultayı’da konumuz açısından

---

⁸¹⁴ Yafetik Nazariyesi Nikolay Marr tarafından ortaya atıldı. Tez Rus Çarlığını ve Hint-Avrupa Dillerini yüceltmekteydi. (Erhan Alparslan-Tülay Aydın, “Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Dil ve Kültür Politikaları Işığında Hasan Reşit Tankut”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, (Bahar 2017), s.33.)

⁸¹⁵ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, **Türk Dili**, S.12, (Haziran 1935), s.26-27.

⁸¹⁶ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 27-31.

⁸¹⁷ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 31-34.

oldukça önemlidir. Bişkek Bilimler Akademisi'nde gerçekleştirilen kurultaya Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'dan toplam yüz elli iki bilim insanının katıldığı özellikle vurgulanmaktadır⁸¹⁸.

4- Dilbilgisinde Eski Kavramlar ve Türkçe'nin Etimolojisi (Profesör Friedrich Giese ve Agop Martayan Dilaçar)

Türkçe ile Hint-Avrupa dilleri arasında ilişkinin ortaya konulması İkinci Türk Dili Kurultayı'nın kapsamı içerisindeydi. Alman Dilbilimci ve Türkolog Friedrich Giese (1870-1944) "*Dil Bilgisinde Eski Mefhumlar*" adlı bildirisini sundu. Burada Türkçenin Hint-Avrupa dilleri arasında olduğunu açıklamaya çalıştı. Sözlerine öncelikle İkinci Türk Dili Kurultayı'na davet edilmesinden dolayı duymuş olduğu sevinci bildirerek başladı. Alman akademik çevrelerinden gönderilen selamı ilettili. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile fiilen sona eren devletin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde göstermiş olduğu ilerlemeye dikkat çekti. Bunlara şahit olduğu için de mutluluğunu dile getirdi. Kurultayda Türk Dili'nde büyük rol oynayan kavram ve kelimelere değindi. Kırk yıldır bu işle uğraştığını da özellikle vurguladı⁸¹⁹.

Daha sonra Türkçe Dilbilgisi'nde önemli yer tutan "*birleşme*" kelimesinden bahsetti. Bu kavramın daha önceki dönemlerde Hint ve Germen Dilbilgisiyle oluşturulduğunu söyledi. Yine eski dönemlerde bütün dünya dillerinin sınıflandırıldığını vurguladı. Buna göre; İlk sırada "*İsole diller*" yer almaktaydı. Bu kök ve ekin ayrı vaziyette yanyana duruşunu ifade etmekteydi. İkinci ise "*Agglutinanat diller*" idi. Yani kök ve eklerin birbirine ayrılmayacak şekilde dışarıdan bağlı oluşuydu. Üçüncüsü "*Flectant Diller*" di. Dördüncüsü ise "*İnfigerende Diller*" idi. Ancak bu dil grubunun zamanla kendisinden bir önce belirtilen gruba geçtiğini vurguladı. Ardından "*İsolation Diller*"'in "*Flexion Diller*"i değiştirdiği görüşünün artık desteklenmediğini belirtti. Böylece Türkçenin isim bünyesindeki dillerden olduğu fikri hükümsüz kaldığına dikkat çekti. İndo-German diller arasında fiil bünyesinde olduğu özellikle vurguladı. Tarihin henüz aydınlatmadığı noktalar olduğu ve bütün dillerin aynı kanunlara bağlı olduğu çıkarsamasında bulundu⁸²⁰.

⁸¹⁸<https://www.haberler.com/kirgizistan-da-turk-dili-kurultayi-haberi> (Erişim Tarihi:24.03.2018)

⁸¹⁹ "*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*", s. 49.

⁸²⁰ "*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*", s. 49-50.

Türkçe ile ilgili yukarıdaki çıkarsamalardan sonra Türkçenin müzikalitesi üzerinde durdu. Bu durum Friedrich Giese'ye göre yeni kelime yaratma yoluydu. Yine bu dilde fiilin dereceli olarak gelişiminin açık olarak görüldüğü vurguladı. Konunun daha iyi anlaşılması için çeşitli örnekler verdi. Bunlardan biri şöyleydi. Günümüz lehçelerinde de mevcut olan “*ben gelene kadar*” yazı dilinde “*ben gelinceye kadar*” olarak kullanıldığını söyledi. Burada ki “*gelen*” kelimesinin yapanı gösteren sıfat iken sonraları hareketi bildiren fiil olduğuna dikkat çekti. Mustafa Kemal'i övücü sözler söyledi⁸²¹. Friedrich Giese'nin bildirisi basında da büyük ilgi gördü⁸²².

Alman Dilbilimci ve Türkolog Friedrich Giese'den sonra Agop Martayan Dilaçar söz aldı. “*Türk Palas Etimolojisi*” adlı tezini okudu. Nikolay Marr'ın klasik dil ve tarih metodunun yetersizliğini ifade eden paleontolojik metodunu anlattı. Bunun sayesinde Türkçe'nin tarihten önceki dönemlere ait bir ana dil olduğuna dikkat çekti. Konunun daha iyi anlaşılması için birçok örnek verdi. Bunlar içerisinde en dikkat çekici olanı “*can*” kelimesiydi. Belirtilen sözcük etimolojik ve paleo-etimolojik açılardan incelendi. Hint-Avrupa dillerinde doğum anlamına gelen “*gan*” kökünün Sümerler tarafından da “*aynı ses ve anlamda*” kullanıldığına dikkat çekti. Orta Asya ve Doğu Türklerinin dünyaya “*ışık saçtığını*” belirtti⁸²³. Agop Martayan Dilaçar'ın konuşması da basında kendisine yer verdi⁸²⁴. Kendisinin Türkçe ile ilgili “*Türk Dili'ne Genel Bir Bakış*” adlı bir kitap çalışması da bulunmaktadır. Önsözde Türkiye Türkçesini inceleyecek araştırmacılara kaynak olması için yazıldığı belirtilmektedir⁸²⁵.

Friedrich Giese ve Agop Martayan Dilaçar'ın bildirileri içerik olarak oldukça zengindi. Giese Türkiye'deki akademik çevrelerde de oldukça yakından tanınmaktaydı. Yaptığı çalışmalar o günlerde heyecan verici idi. Agop Martayan Dilaçar ise Türk Dili'ne hâkim ve konunun uzmanlarındandı. İkinci Türk Dili Kurultayı'na katılımları bu sebeple oldukça önemliydi.

F- KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (22 AĞUSTOS 1934)

Kurultay 22 Ağustos 1934 Çarşamba saat 14:00'de açıldı⁸²⁶. Bir önceki günün bildirilerine herhangi bir itiraz gelmeyince yeni günün gündemine geçildi⁸²⁷. Basında da

⁸²¹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 51-52.

⁸²² **Akşam**, 22 Ağustos 1934.

⁸²³ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.68-69.

⁸²⁴ **Akşam**, 22 Ağustos 1934

⁸²⁵ Agop Martayan Dilaçar, **Türk Dili'ne Genel Bir Bakış**, Ankara, 1964, s. IX.

⁸²⁶ **Ayın Tarihi**, S.9, (1-31 Ağustos 1934), s.9.

⁸²⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 70-73.

kurultay programına dair yayınlar yapılmaktaydı⁸²⁸. Günün ilk konuşmacısı Hakkı Nezihi Bey'di⁸²⁹.

1- Dillerin Kökeni ve Fiziki Açıdan İncelenmesi (Hakkı Nezihi-Salih Murat)

Ticaret Mektebi öğretmenlerinden Hakkı Nezihi Bey “*Dillerin Menşei ve Türk Dili*” başlıklı bildirisini sundu. Burada doğanın dili olan seslerden bahisle Türkçede kelimelerin başladığı harflerin doğaya uygun olduğunu söyledi. Yine bu dilde sözün “r” veya “l” ile başlamadığını ancak bittiği belirtti. Verilen bu örnekle Hint-Avrupa dillerinin “ana kök” diye belirttiği unsurların, Türkçe “kök” olduğuna dikkat çekti. Ardından yine bu dilde söz üretmenin bir yolunun da köklerin sonuna “r-l” ya da başka harflerle değiştirilerek yapıldığını belirtti. Bunun ise iki zıt anlamı gösterdiği gibi “t-d” veya “s-z” gibi harflerle değişiminin de yakın anlam ifade ettiğine dikkat çekti. Amaç Türkçenin evrensel bir dil olduğunu ortaya koymaktı⁸³⁰.

Hakkı Nezihi Bey’den sonra Yüksek Mühendis Mektebi profesörlerinden Salih Murat Bey söz aldı. “*Fizik Bakımından Dil*” adlı bildirisini sundu. Burada fizik bilimine göre ses, söz ve dilin ne demek olduğunu anlattı. Seslerin birbirine nispetle ölçülerini ve titreşim miktarlarını belirtti. Ardından; söyleme, konuşma, işitme ölçeklerini gösterdi. Konunun daha iyi anlaşılması için tahta başında, beraberinde getirmiş olduğu “*Ossillographe*” aleti ile yapmış olduğu deneyden bahsetti⁸³¹. Bu sebeple 23 Ağustos 1934’de yayınlanan “*Akşam*” gazetesi de yukarıda aktarılan konuşmayı okurlar ile paylaştı. Hakkı Nezihi Bey’in dil konusundaki araştırmalarında şu sorulara cevap aradığından bahsetti:

“Neden insanlar bir dile ile konuşmuyorlar? Kelimeler nasıl meydana gelmiştir? Neden falanın adı filan da falan değil?”⁸³²

Hakkı Nezihi ve Salih Murat beylerin sunumları oldukça başarılı bulunmuştu. Türkçenin evrensel yönünün ortaya konulması ve fen bilimleri ile dil arasındaki ilişkiyi Türkçe üzerinden açıklama çabası, dönemin koşulları değerlendirildiğinde takdire şayandı.

⁸²⁸Akşam, 23 Ağustos 1934.

⁸²⁹“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.73.

⁸³⁰“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 73-74; Hâkimiyeti Milliye, 23 Ağustos 1934.

⁸³¹“İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.74.

⁸³²Akşam, 23 Ağustos 1934.

2- “Altın Orda” Devleti’nin Edebi Dili (Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç)

Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç⁸³³ “*Cuci Uulusu veya Altın Orda Edebi Dili*” adlı bildirisini sundu. Öncelikle Türkiye’de Sovyet akademisyenlerin çalışmalarının itibar görmesinden ötürü memnuniyetini dile getirdi. “*Türkiyatçılık*” araştırmalarında gelinen seviyeden bahsetti. Özellikle XIII ve XIV. yüzyılda etkili olmuş “*Cuci*” ulusu veya “*Altın Orda*” devleti hakkında yapılan bilimsel ve arkeolojik çalışmalara değindi. Bulguların ise Rusya’da Hermitage Müzesi’nde⁸³⁴ muhafaza edildiğini söyledi. Bununla birlikte Özbekistan, Tataristan, Kırım, Leningrad ve Türkiye’deki bilim insanlarının “*Cuci*” ulusunun edebi ve konuşma dili üzerinde araştırmalar da bulunduklarını vurguladı⁸³⁵.

Daha sonra konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında kapsamlı açıklamalarda bulundu. 1926’da İstanbul Darülfünunu’na V.V. Bartold tarafından verilmiş ve 1927’de Türkçeye çevrilmiş olan “*Orta Asya Türk Tarihi*”⁸³⁶ adlı kitap hakkında bilgiler verdi. Burada “*Cuci*” ulusuna giren Kuzey Harezm ediplerinin XIV. yüzyıldaki faaliyetlerinden bahsedildiğini söyledi. “*Timuriler*” Devleti’nde⁸³⁷ Çağatay Edebiyatı ve Dili’nin oluşumunda “*Cuci*” Edebiyatı etkili olmuştu. V.V. Barthold tarafından bu durum kanıtlanmıştı. Ayrıca 1928’de “*Cuci*” ulusu dâhil olmak üzere çeşitli Türk devletlerinin dili ve edebiyatı konusunda Fuat Köprülü’nün bir uzman olduğuna dikkat çekti. Onun kitabının ismi de “*Türk Edebiyatı Tarihi*” idi⁸³⁸. Yine Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç Türk Edebiyatı ile ilgili başka eserlere de bildirisinde değindi. Kerderli Mahmut tarafından yazılan “*Nehcü’l Feradis*”⁸³⁹’in yazma nüshalarından birkaç

⁸³³ Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç, 1880’de doğdu. Rus doğubilimci ve Türkolog’tu. (www.dilbilimi.net/samoylovic.pdf (Erişim 12.02.2018))

⁸³⁴ Rusya’nın Saint Petersburg şehrinde yer almaktadır. Dünyanın en eski ve büyük sanat ve kültür müzesidir. 1764’de Çariçe II. Katerina tarafından kuruldu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ermitaj_Müzesi (Erişim Tarihi:12.02.2016))

⁸³⁵ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.12, (Haziran 1935), s. 34.

⁸³⁶ “*Orta Asya Türk Tarihi*” adlı eser V.V. Barthold tarafından kaleme alındı. Kitabın önsözünde Türk kavimlerinin tarihi hakkında Rus ve Avrupa bilim insanlarının elde ettiği sonuçları anlatmak için bu eserin yazıldığından bahsedilmektedir. (V.V. Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi**, (Çev: Hüseyin Dağ), 2015, s.11.)

⁸³⁷ İsmail Aka “*Timur ve Devleti*” adlı kitabının önsözünde Cengiz Han’ın “*Nuh Tufanı’nı*” andıran istilasından yaklaşık bir yüzyıl sonra Doğu ülkelerinde Timur’un ortaya çıktığını belirtti. Onun otuz beş yıl içerisinde İran, Irak, “*Deşt-i Kıpçak*”a yaptığı seferler, Moğollar ile mücadelesi anlatılmaktadır. (İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, Ankara, 2000, (s.n.y).)

⁸³⁸ “*Türk Edebiyatı Tarihi*”, Mehmet Fuat Köprülü tarafından kaleme alındı. “*Külliyat I*” olarak ifade edilen kitap toplam beş yüz dokuz sayfadan oluşmaktadır. Türk edebiyatının bütün safhalarından bahsedilmektedir. (Mehmet Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2014, s.22.)

⁸³⁹ “*Nehcü’l Feradis*”, Harezm Türkçesi’nin en önemli eserlerinden biridir. Cennetlerin açık yolu anlamındadır. Kerderli Mahmut tarafından kaleme alındı. (Bilal Aktan, “*Nehcü’l Feradis’in Cümle Yapısı Takı ve Kim Bağlaçları’nın Kullanışı*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16, (Aralık 2006), s.47; Hülya Aşkın Balcı- Alp Karatay- Sabriye Karatay, “*İşlevleri Bakımından Kışaşı’l Enbiya ve*

kısımın çevrildiğini belirtti. Adı geçen eserin yazma nüshasının bir örneğinin ise Tatar Cumhuriyeti Kütüphanesi'nden Leningrad'daki Ulum Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ne hediye edildiğinden bahsetti ve araştırmacılara eserin orijinal nüshalarının adresini gösterdi⁸⁴⁰. Daha sonraki yıllarda da bu yazma eser üzerine yapılan çalışmalar devam etti. Hamza Zülfikar ve Semih Tezcan tıpkıbasımı ve transkripsiyonu ile birlikte yayınladı⁸⁴¹.

Aysu Ata ise “*Nehcü'l Feradis Cennetlerin Açık Yolu Dizin Sözlük*” adlı kitabında metnin dizini üzerine yoğunlaştı. Kitabın önsözünde XIV. yüzyılda Harezmi Türkçesi ile ve dini-didaktik bir üslup ile yazıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Türk Dili araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğu da vurgulanmaktadır⁸⁴². Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç, *Nehcü'l Feradis*'in yanı sıra farklı birçok eserden de söz etti: “*Hikayeti Cumcuma Sultan*”, “*Hüsrev ve Şirin*”⁸⁴³, “*Muhabbetname*”⁸⁴⁴ “*Mukaddimetü'l Edeb*”⁸⁴⁵, “*Şecere-i Türk*”⁸⁴⁶, “*Falname*”⁸⁴⁷ bunlar arasında yer almaktaydı.

Bunun yanı sıra “*Codex Cumanicus*” un Kıpçak Türkçesi ile yazıldığının zannedildiği ve “*Nasranî*” ilahilerinde “*Cucilere*” ait unsurlar olduğunu söyledi⁸⁴⁸. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar bu bilgileri doğrulamamaktadır. Mustafa Argunşah ile Galip Güner'in birlikte yazdığı “*Codex Cumanicus*” adlı eserde ve Ufuk Tavkul'un “*Codex Cumanicus ve Karaçay Malkar Türkçesi*” adlı makalesinde “*Codex Cumanicus*” a dair bilgiler verilmektedir. Bunun Kuzey Batı Türk Lehçeleri ve

---

Nehcü'l Feradis'te Soru Cümleleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S.27, (Erzurum 2005), s.77.)

⁸⁴⁰ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.35.

⁸⁴¹ Janos Enkmann (Tıpkı Basım ve Çeviri Yazı), *Nehcü'l Feradis*, (Yay. Haz.; Semih Tezcan-Hamza Zülfikar), Ankara, 2004, s.V-VII.

⁸⁴² Aysu Ata, *Nehcü'l Feradis Cennetlerin Açık Yolu (Dizin Sözlük)*, III, Ankara, 1998, s.V-VI.

⁸⁴³ “*Hüsrev ü Şirin*”, “*Altın Orda*” şairlerinden Kutb tarafından yapılan Nizami-i Gencevi'nin aynı adı taşıyan mesnevisinin ilk Türkçe çevirisiydi. (Necmettin Hacıeminoğlu, “*Hüsrev-ü Şirin*”, *DİA*, XIX, s.56.)

⁸⁴⁴ “*Muhabbetname*”nin A-B-C-D nüshaları üzerine çalışmalar yapıldı. A ile B İngiltere'dedir. C ve ise Türkiye'dedir. (Osman Fikri Sertkaya, “*Horezmi'nin Muhabbet- Namesi'nin İki Yazma İki Yazma Nüshası Üzerine*”, *Türkiyat Mecmuası*, XVII, (1972), s.185-186.)

⁸⁴⁵ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.36-37.; “*Mukaddimetü'l Edeb*” adlı eserin önsözünde, meşhur tefsir ve sözlük bilgini Zamahşari tarafından 1127 ve 1144 arasında yazıldığından bahsedilmektedir. Yine “*Harizmşah Atsız*”a sunulan Arapça bir sözlük olduğu belirtilmektedir. Harezmi Türkçesi ile yazılmış olması eserin önemini artırmaktadır. (Nuri Yüce, *Mukaddimetü'l Edeb*, İstanbul, 1979, s.V-VI.)

⁸⁴⁶ “*Şecere-i Türk*” Ebu'l Gazi Bahadır Han tarafından yazıldı. Kendisi Harezmi Şiban Özbek Hanlarından hükümdar ve önemli bir tarihçiydi. (Kazım Karabörk, *Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1995, s.IV.)

⁸⁴⁷ “*Falname*”, Türk ve Fars kültürlerinde fallı ilgili eserlerin genel adıdır. (Mustafa Uzun “*Falname*”, *DİA*, XII, (1995), s.141.)

⁸⁴⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.36-37.

Kıpçak Dili araştırmaları için oldukça önemli olduğunu vurgulanmaktadır. “*Kuman Kitabı*” anlamına geldiği yazılmaktadır⁸⁴⁹.

Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç sunduğu tezi desteklemek için bildirisinde “*Cuci Uhusu Edebi Dili’nin Bazı Hususiyetleri*” adlı bir başlığa da yer verdi. Burada yazmış olduğu bir makaleye değinerek “*Cuci*” ulusunun edebi dilini anlattığını söyledi. Yukarıda belirtilen kitapların yanı sıra Bartold ve “*Zemahşeri*”nin⁸⁵⁰ sözlüğünden faydalanarak örnekler verdi. Buna göre: Arapça’da “*şahne*” nin polis müdürü anlamına geldiğini söyledi. Ardından Hammer’in “*Altın Orda Tarihi*” adlı eserinde “*Vali*”yi kastetmek için “*landvogt*” tabirini kullandığını ifade etti. Yine Radlof’un sözlüğünde ise aynı sözcük “*Polis Müdürü*” ve Rus olmayanlardan vergi toplayan memur anlamına geldiğini belirtti. Hüsrev ve Şirin’de de bu kelimeye tesadüf edildiğine dikkat çekti⁸⁵¹.

Yukarıda verdiği bilgilerin yanı sıra örneklendirmelerine devam etti. Bunlar içerisinde en dikkat çekici olanı ise Anadolu, Azerbaycan, Kırım ve Tatarların sözlüklerinde kaydedilmiş olan “*oruç*” kelimesiydi. Bu sözcüğün eski Kur’an tefsirinde bulunduğu gibi Zemahşeri’nin sözlüğünde de mevcut idi. Ayrıca XIII ve XIV. yüzyıllarda Harezmi Dili ile yazıldığını söyledi. Yine “*Hikayeti Cumcuma Sultan*”ın yazı dilinde de Türkmence unsurların varlığından bahsetti. Burada “*efendi*” kelimesinin Kazan ve Tatarlarda da aynı şekilde kullanıldığını belirtti. Bu hikâyenin daha geniş kitleler hitap etmesi için ele alındığını vurguladı. Böylece döneminin diğer eserlerinden ayrıldığına dikkat çekti⁸⁵². Görüldüğü üzere her fırsatta diğer Türk devletlerinin dillerine de atıflarda bulunmaktadır.

Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç’in değindiği bir diğer konu ise “*Altın Orda Devleti*”nin yıkılmasından sonra “*Cuci*” edebiyatının durumu idi. XV. yüzyılda Astrakan, Kazan, Kırım gibi küçük devletlerin kurulduğunu belirtti. Ancak bunlar edebi alanda “*Altın Orda*” mirasını devam ettirmişlerdi. Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç Çağatay Dili’nin “*Cuciler*” ile ilişkisine de değindi. Türkiye ve Sovyet Birliği bilim insanlarının bu konu hakkında ortak çalışma yapması gerektiğini belirtti. Bol miktarda çeviri de buna dahildi. Disiplinler arası araştırmaların önemine değindi. “*Muhabbetname*” gibi kitapların bu kapsamda değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinde

⁸⁴⁹Mustafa Argunşah Galip Güner, **Codex Cumanicus**, İstanbul, 2015, s.Tanıtım Bülteninden; Ufuk Tavkul, “*Codex Cumanicus ve Karaçay Malkar Türkçesi*”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 15, (Bahar 2013), s.1.

⁸⁵⁰ Zemahşeri, X. Yüzyılda yaşadı. Bazı kaynaklar onun Fars bazıları ise Türk asıllı olduğunu ileri sürmektedir. “*El- Keşşaf*” adlı tefsirinin yanı sıra birçok eseri bulunmaktadır. (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin>. Erişim Tarihi:13.02.2018)

⁸⁵¹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.38-39.

⁸⁵² “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.39-44.

durdu. “*Codex Cumanicus*”un da yeniden ele alınmasının faydalı olacağını vurguladı. “*Altın Ordu*” ve ona yakın olan dillerde Müslüman ve “*Karayım*” dini edebiyatının matbu olmayan ögelerine araştırmada verileceğini de söylemekten geri durmadı. Türkçe, Arapça, Farsça sözlüklerin yeniden inceleneyeceği vurguladı. Türkiye ile Sovyet Birliği bilim insanlarının ortak çalışma yapmasının gerekliliğini bir kez daha ifade ederek konuşmasına son verdi⁸⁵³. Yazılı basın da bu sunuma “*Rus Âlimi Samailoviç’in Tezi*” başlığı ile yer verdi⁸⁵⁴.

Yukarıda Aleksandr Nikolayeviç Samoiloviç yaptığı sunumdan bahsedildi ve onun dile getirdiği konuların Türk dünyası için ne kadar önemli olduğu üzerinde duruldu. Sovyet ve Türk bilim insanlarının ortak çalışmalar yapması için çağrıda bulunması ise konumuz açısından dikkate değerdi.

3- Silahlı Kuvvetlerin Dil İle İlgili Yaptığı Çalışmalar (Ali Fuat Erden)

General Ali Fuat Erden⁸⁵⁵ tarafından yapılan sunumda askeri alanda kullanılan kelimeler konu edinildi. Bunların öz Türkçeye çevrilmesi için yapılan çalışmalardan bahsetti. Yeni talimatnamelerin yazılmaya başlandığını söyledi. Böylece kolay ve olabildiği kadar sade bir dil oluşturulmaya çalışıldığına dikkat çekti. 1924 ve 1932 arasında basılan talimnamelere yüzlerce öz Türkçe kelimenin alındığını belirtti. Örneğin Osmanlıca “*Nizâm-ı Harp*” yerine “*Kuruluş*”; “*Vaz’ul Ceyş*” yerine ise “*konus*” sözcüğünün kullanılması kolay ve anlaşılabilir idi⁸⁵⁶.

İkinci olarak ise askeri alanda kullanılan kelimelerin sadeleştirilmesi ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Bu ancak yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi ile başarılabilirdi. Ona göre Arapça ve Osmanlıca kelimeler ihtiyacı karşılamıyordu. Bunların içerisinde örneğin “*Sevk’ul ceyş*”, harekâtı karşılamaktaydı. İngilizcesi “*operation*” idi. Almancası ise “*Bewegungen*”di. Askerlik sözde ve özde “*enerji*” isterdi ve bunu da sadece Türk Dili ile giderebilirdi. Askeri kelimelerin Türkçeleştirilmesi için en “*bereketli kaynağın*” tarihten ilham alınarak sağlanabileceği ifade edilmekteydi⁸⁵⁷.

⁸⁵³ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.44-49.

⁸⁵⁴ **Hâkimiyeti Milliye**, 23 Ağustos 1934.

⁸⁵⁵ Ali Fuat Erden, 1883’de İstanbul’da doğdu. Türk asker ve savaş tarihçisiydi. 1900’de Harp Okulunu 1903’de Harp Akademisi’ni bitirdi. (Ali Fuat Erden, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, İstanbul, 2003, s.2-3; www.biyografya.com/biyografi/2709 Erişim Tarihi:17.04.2018.

⁸⁵⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.8, (Eylül 1934), s.75-76.

⁸⁵⁷ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.76-79.

Günümüzde Genelkurmay Başkanlığına denk gelen “*Erkan-ı Harbiye Reisliği*”nin emri ile konu üzerine alınan kararlardan bahsetti. Buna göre “*muharebe, nakil*” sözcükleri ile ilgili ayrıntılar, TDTC’nin özel komisyonlarınca kararlaştırılacağından bu tarz kelimelerin mevcut kullanımından vazgeçilecektir. Topoğrafik kavramlar, sık kullanımla doğru orantılı olarak askeri terim kapsamında kabul edilecek bunun dışındakiler ise kullanılmayacaktı⁸⁵⁸.

Askerlik mesleğinde birçok farklı sınıfın bulunmaktaydı. Her birinin kendine ait teknik tabirleri bulunmaktaydı. Ali Fuat Erden bütün askeri birliklerden bunların derlenerek kendilerine ulaştırmalarını istedi. Bütün kuvvet komutanlıklarının bu kapsamda faaliyet göstermesi için çağrıda bulunulduğundan bahsetti. Askeri tabirlere Türkçe karşılıklar bulunacaktı. “*Hedef ülkü öz Türkçeydi*”⁸⁵⁹.

Şöyle bir çalışma tarzı benimsendi: Osmanlıcada tek karşılığı olduğu halde Almanca veya Fransızcada başka başka “*mevhumları*” anlatan veyahut aralarında çok az anlam farklılığı olan tabirlerin her birine ayrı ayrı karşılıklar bulunacaktı. Olası karışıklıkların önüne geçmek için; her dilde farklı kavramlarla ifade edilen tabirlere tek bir Türkçe anlam bulundu⁸⁶⁰.

Son olarak “*Dilekler*” başlığı ile yapılması gerekenlerden bahsetti. İlk olarak Türkçe sözlüğün bir an önce hazırlanması istenilmekteydi. “*Cephe, cenah, yan, veçhe*” gibi sözcüklerin genel olarak da kullanıldığını belirtti. Bunların öz Türkçe karşılıklarının bulunması gerekliliği vurguladı. İkinci olarak ise eski Türk devletlerinde kullanılan kelimelerin derlenmesini istedi. Son olarak ise dilbilgisi kurallarının bir an önce belirlenerek yayınlanmasının gereği üzerinde durdu. Ardından “*Türk Cumhuriyeti Ordusunun dileği Türk Dili ile sevk ve idare, Türk Dili ile emir ve kumandadır. Türk ordusu yüreğiyle... olduğu kadar dili ile de Türk olmak istiyor. Büyük Başbuğumuzun öz dilimizi yabancı istilasından kurtarmak, dilimizden de yabancıyı söküp çıkarmak için açtığı savaşta zafer muhakkaktır*”⁸⁶¹ sözleri ile silahlı kuvvetlerde Türkçeye verilen önemi ifade etti. Ali Fuat Erden’in kurultayda yaptığı sunum, basında da ilgi ile

---

⁸⁵⁸ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.80.

⁸⁵⁹ Yukarıda belirtilen kelime karşılıklarını görmek için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.83.)

⁸⁶⁰ Osmanlıca, Almanca ve Türkçe terimlere şu örneği verebiliriz: Hava / luft-wetter / gök-hava; maksat / absicht-zweck / istek-gözdek; müdafaa / Defensive-verteidigung / karşıkoma-direnme; menzil / reichweite- etappe / erim-göçek; vazife / aufgabe-auftrag / yumuş-yapacak gibi (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.81-82.)

⁸⁶¹ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.86-87.

karşılandı. 23 Ağustos 1934’de yayınlanan “*Hâkimiyeti Milliye*” gazetesinde bildirinin içeriği okurlarla paylaşıldı⁸⁶².

Yukarıdaki konuşmanın ardından İsmail Müştak, İstanbul Üniversite Rektörü Cemil Bilsel⁸⁶³ ve on arkadaşının imzası ile ilgili rapor verildi. Buna göre: “*Kurultayda bugüne kadar okunan tezler istifadelidir. Programda bulunup henüz okunmamış olan tezlerin de aynı veçhile istifade olduğu şüphe yoktur. Ancak bunların hepsini Kurultayda okumak çok zaman alacağından doğrudan doğruya encümenlere havale olunarak orada tetkik ettirilmesi ve en münasip şekilde istifade sahasına konulması daha muvafık olacaktır*”⁸⁶⁴. Böylece henüz okunmayan tezlerin de inceleneceği ve bilimsel katkılarının ortaya koyulacağına dikkat çekildi.

G-KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (23 AĞUSTOS 1934)

Kurultay çalışmalarına 23 Ağustos 1934’de devam edildi. Basın, gündemi canlı tutmak için yoğun çaba göstermekteydi. Kamuoyunun desteği her bakımdan oldukça önemliydi⁸⁶⁵. Yapılan sunumlar ve gerçekleşen tartışmalar kurultay etkinliklerini belirli bir seviyeye ulaştırmıştı.

Kurultayın bugünkü toplantısında olağan günlük işler başkanlık makamının gözetiminde gerçekleştirildi. Ardından bir önceki günün tutanak özetleri kabul edildi. Başkan Kâzım Özalp okunacak başka bildiri kalmadığını ifade etti. Bu sebeple kurultay sürecinde faal olarak çalışan; dil karşılaştırmaları, gramer, kelime, filoloji ve bütçe komisyonun yaptığı çalışmalar ele alındı. Bu komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar kurultay katılımcıları tarafından oylama ile onanacaktı⁸⁶⁶.

1- Dil Komisyonlarının Kurultaya Sunduğu Tutanaklar

Kurultay çalışmalarının geldiği seviyeyi ortaya koymak açısından dil komisyonlarınca hazırlanan raporlar oldukça önemliydi. Öncelikle Dil Karşılaştırmaları Komisyonu’nun tutanağı okundu: Türk Dili’nin Hint-Avrupa, Ural-Altay, Sami dilleri ve diğer birçok dil ile karşılaştırıldığı ifade edildi. Türkçenin yukarıda belirtilen dil

⁸⁶² *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ağustos 1934.

⁸⁶³ Cemil Bilsel, 1879’da Suriye’de doğdu. Türk hukukçu, siyasetçi, akademisyendir. Ankara Hukuk Fakültesi kurucularındandır. 1934-1943 arasında İstanbul Üniversitesi’nin rektörlüğünü üstlenmiştir. 1943’de yapılan ara seçimlerde Samsun milletvekili olarak TBMM’ye girdi. (Erol Tuncer-Bülent Tuncer, *Meclis Aritmetiğinde Yaşanan Değişim (1943-1960)*, Ankara, 2015, s.25; https://tr.wikipedia.org/wiki/Cemil_Bilsel (Erişim Tarihi:20.04.2018))

⁸⁶⁴ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 87.

⁸⁶⁵ *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ağustos 1934.; *Akşam*, 24 Ağustos 1934.

⁸⁶⁶ “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s. 89-90.

aileleri ile köken olarak ilişkisi olduğuna şüphe olmadığı çıkarsamasında bulunuldu. Fonetik ve morfolojik ve anlam ilişkilerinin iyice araştırılması gerekliliğine değinildi. Mümkün olduğu kadar sübjektiflikten uzak olunmasının altını çizdi. Çalışmalar yapılırken tarihi metotların kullanılmasına özen gösterilmesi dile getirildi. İkinci Türk Dili Kurultayı'na Rus, Leh, Alman bilginlerin de katıldığı belirtildi. Türkçenin Hint-Avrupa, Sami ve Ural-Altay Dil Ailesi ile kökensel olarak ilişki içerisinde olduğu vurgulandı. Bundan sonra akademik eğitim sürecinde de öğrencilere bu surette bilgi aktarımında bulunacaklarını ifade etti⁸⁶⁷.

İkinci olarak ise Gramer Komisyonu'nun tutanağını okundu. Kendilerine iletilen dört tezin incelendiği belirtildi. İçlerinden birinin elendiği söylendi. Diğer üçünün ise şu konuları temas ettiği vurgulandı. Buna göre ilk olarak Osmanlıcada nispet “y” nin Türkçe karşılığının ne olabileceği ele alındı. Daha sonra “men” ve “man” ekinin görevleri vurgulandı. Son olarak ise ekler ve kökler hakkındaki incelemeden bahsedildi. Bunların genel gramer incelemelerinin yapılması için TDTC'nin Genel Merkez Kuruluna iletilmesine karar verildi⁸⁶⁸.

Üçüncü olarak ise Kelime Komisyonu'nun çalışmalarından bahsedildi. Komisyona gönderilen bildirilerin tamamı öz Türkçe üzerine temellendirilmişti. Ayrıca “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*”nin çalışmalarının takdir edildiği belirtildi. Bütün kelimelerin, kök ve eklerinin öz Türkçe olmasına ayrıca özen gösterildiği ifade edildi. Bunların en kısa zamanda kitaplara aktararak, okullarda okutulması istenmekteydi. Ayrıca okul kitaplarında kelime kadroları oluşturulurken Osmanlı Türkçesindeki karşılığına bakılacaktı. Bununla birlikte bilimsel ifadelerde ise Fransızca, Almanca ve İngilizceden birisi seçilerek yazılabilecekti⁸⁶⁹.

Dördüncü olarak Filoloji Komisyonu'nun tutanağı okundu. Kurultayda okunmasına fırsat bulunamayan bildirilerin TDTC'nin Merkez Kurulu'na sunulduğu belirtildi. TDTC Genel Sekreterliği'nin daha sonradan gerçekleştirmek üzere filoloji ve sözlük işlerine yönelik hazırladığı programın kabul edildiği dile getirildi. Buna göre de uygulamaların yapılacağı ve kütüphaneler için yeni katalogların hazırlanması yönünde açıklama yapıldı. Yine Sovyet ve Türk bilim insanlarının ortak çalışma yürütmeleri ile ilgili teklifin komisyonca büyük ilgi gördüğü de belirtildi. Konu ile ilgili nitelikli bir

---

⁸⁶⁷ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 90-92.

⁸⁶⁸ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 92.

⁸⁶⁹ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s. 93-94.

programın oluşturulması çalışmalarına zaman kaybedilmeden başlanacaktı. Gelişmelerden TDTC Genel Merkezi de haberdar edilecekti⁸⁷⁰.

Son olarak ise Bütçe Komisyonu'nun tutanağına yer verildi. Encümenin 20 Ağustos 1934 Pazartesi toplandığı belirtildi. TDTC Genel Merkez hesaplarının incelendiği dile getirildi. Ödenekler iki kısımda ele alındı. İlki 25 Ekim 1932'den 10 Haziran 1933'e kadar olan yedi aylık ödenektir. Burada hesaba geçen paranın 10.320 lira, çıkanın ise 10.271 lira 88 kuruş olduğu ifade edildi. Yine kalan 48 lira 12 kuruşun gelecek yıla aktarıldığı açıklandı. Ardından ikinci bölüm ödeneklerinden bahsedildi. Bunlar 10 Haziran 1933'den 7 Haziran 1934'e kadar olan dönemi kapsamaktaydı. Buna göre gelen para 27.390 lira 26 kuruş, Gider de 24.945 lira 73 kuruş idi⁸⁷¹. Dil alanında yapılan çalışmalara ayrılan bütçenin durumu böyle idi. Son gün toplantısında komisyonların açıklamalarına basın da yer ayırdı⁸⁷². Sıra Takrirler ve Teklifler Komisyonu'nun raporuna gelmişti.

2- Takrirler ve Teklifler Komisyonu'nun Tutanakları

Takrirler ve Teklifler Komisyonu'nun raporu da yine yapılan çalışmaların ortaya koyulması açısından oldukça önemliydi. Kurultay süreci başladığından beri TDTC'nin bundan sonraki iki yıl için neleri planladığına dair bir program üzerinde çalışma yürütülmekteydi. Buna göre “*Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya karşılıklar kılavuzu*” hazırlanırken bir de “*Söz Klavuzu*”nun hazırlanması faydalı olabilirdi. Böylece Ortaöğretim gören çocukların bütün ihtiyaçlarının karşılanması sağlanabilirdi. Daha sonra yayın işleri programının ikinci maddesinden bahsedildi. Kelime yapmak için düşünülen şekil ve tedbirlere de eklemeler yapıldığı belirtildi. Buna göre: resmi devlet yayınları ve devlet yayınlarının Türkçeleştirilmesinde TDTC'nde devlet teşkilatına yardımcı bir büro açılması da kararlaştırıldı. TDTC'nin çeşitli yazı ve kitap yarışmaları düzenlemesi istendi. Bunlara ödüller konuldu⁸⁷³.

Daha sonra komisyona sunulan ikinci teklife geçildi. Burada yedi ayrı konuşmaya yer verildi. İlk olarak Muallim Kevork Simkeşyan ve K.Hırant beylerin teklifleri okundu. Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplandığı salona bir hatıra levhasının asılması ve katılanlara bir madalya verilmesi istendi. İkinci olarak ise Kayseri Halkevi Temsilcisi H. Hüsnü Bey söz aldı. Kayseri'den derlenen söz miktarı ile ilgili bilgi verdi.

⁸⁷⁰ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.94.

⁸⁷¹ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.94.

⁸⁷² **Hâkimiyeti Milliye**, 23 Ağustos 1934.

⁸⁷³ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.97-98.

Üçüncü olarak ise Ispartalıoğlu Gıyas Bey'in teklifine geçildi. Buna göre; TDTC'nin haftalık bir gazete çıkarması ve günlük gazeteler ile dergilerde dil ile ilgili yazılara yer verilmesinin gerekliliğini ifade etti. Dördüncü olarak Ayanoglu Reşit Akif; selamlaşma, ay ve gün adlarından bahsetti. Yaptığı teklif bir başka bilimsel komisyona gönderildi. Ardından H.Hüsnü Bey tekrar söz aldı. Telyazılarında bazı hatalar olduğu ve zabıtlar basılırken düzeltilmesini istedi⁸⁷⁴.

Yukarıda belirtilen tekliflerin yanı sıra on yedi Halkevi adına Kastamonu temsilcisi Talat Mümtaz ve Sinop temsilcisi H.Avni beylere söz verildi. Öz Türkçe karşılığı bulunan kelimelerin derhal kullanıma sunulması vurgulandı. Son olarak Düzce Halkevi'nden M. Baha Bey ve altı arkadaşının ilkokul kitaplarının “öz dil” ile bastırılması hakkında bir teklifte bulundu. Yapılan oylama ile öneriler kabul edildi⁸⁷⁵.

Daha sonra Nizamname Komisyonu'nun raporu okundu. Nizamnamenin Türkçeleştirilmesinin gerekliliğine değinildi. Onuncu maddede TDTC Genel Merkezi'nin kuracağı iş ve çalışma kollarının altı bölüme ayrıldığından bahsedildi. Ayrıca Kurultaya kimlerin katılacağı ile ilgili olarak herhangi bir kaydın olmadığına dikkat çekildi. Cemiyete kayıtlı üyelerin katılması yönünde görüş beyan edildi. Ardından “*Tadil Şekilleri*” adıyla Nizamname'deki bazı maddeler ele alındı:

“Madde 6- Umumi Merkez Heyeti'nin bir reisi, bir Umumi Kâtibi, bir Muhasebecisi ve sekiz azası vardır

*Madde 11- Umumi Merkez Heyeti'nin kuracağı iş ve çalışma kolları şunlardır: Lengüistik, Filoloji, Etimoloji, Lugat, Istilah, Derleme, Neşriyat”*⁸⁷⁶ belirtilen maddeler ile Genel Merkez Kurulu'nun üyeleri ve çalışma kolları ortaya koyuldu. Ardından bazı ilaveler yapıldı. Kurultayda görüşme ve oya katılma hakkı Cemiyetin “*kayıtlı, fahri ve muhabir azaya mahsus olduğu*” kabul edildi. Daha sonra Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Dil Kurultayı'na yönelik bir açıklamada bulundu. Bu beyanat Bolu Mebusu Hasan Cemil Bey tarafından kurultayda okundu. Yapılan çalışmalardan ötürü Türk Dili'nin milli bağımsızlığını kazanacağına vurguda bulunuldu. Atatürk'ün yaptığı dil inkılâbı ile tüm Dünya tarihine katkı sunulacağı belirtildi. Yine dost devletlere mensup dilbilimcilerin de kurultaya katılmasının oldukça önemli olduğu ifade edildi. Ayrıca “*Reis*” kelimesinin yerine zabıtlarda “*başkan*” olarak kullanılacağı da açıklandı.

⁸⁷⁴ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.98-99.

⁸⁷⁵ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.99-100.

⁸⁷⁶ “İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları”, s.100-101.

Daha sonra Genel Merkez Heyeti'ne Başkan Saffet Arıkan⁸⁷⁷, Genel Sekreterliğe İbrahim Necmi Bey ve Muhasipliğe Besim Atalay seçildi⁸⁷⁸.

Ardından Fazıl Ahmet Bey öz Türkçe ile hazırladığı “*Türk Gençliğine*” adlı manzumesini okudu⁸⁷⁹. Dinleyiciler tarafından ilgi ile karşılandı. Daha sonra Başkan Kâzım Özalp söz alarak kapanış konuşması yaptı. Emeği geçenlere teşekkür etti⁸⁸⁰. Kurultayın başından beri yoğun bir ilgi ile oturumları takip eden basın mensupları da bu son oturumu yine haberleştirerek gazetelerinde yayınlacaklardı⁸⁸¹.

3- İkinci Türk Dili Kurultayı'ndan Sonra Gerçekleştirilen Faaliyetler

İkinci Türk Dili Kurultayı'ndan sonrasında söz derleme ile gramer çalışmaları devam etti. Ayrıca kitap tarama ve folklor araştırmalarına ağırlık verildi. Osmanlıca ve Türkçe karşılıklı cep klavuzları oluşturuldu. Bu iş için öncelikle “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” çıkan kelimeler incelendi. Eksiklikler için eklemeler yapıldı. Karşılıklar arasında en uygun olanlar seçilerek sıraya kondu. Şemseddin Sami'nin Kamûs-ı Türkî'si başta olmak üzere diğer sözlükler incelenerek dergiye girmeyen Arapça, Farsça kelimeler listelendi. Ardından öz Türkçe karşılıkları bulundu ve cep klavuzları oluşturuldu. Sonuçlar 26 Eylül 1935'de yayımlandı⁸⁸².

Konu ile ilgili Zeynep Korkmaz “*Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*” adlı kitabında, İkinci Türk Dili Kurultayı'nın kapanışından sonra da dil ile ilgili bir komisyonun seçildiğini yazmaktadır. Yabancı kelimeler için “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*”nde ayrıca bir başlık ayrılarak Türkçe karşılıkları belirtildi. Bunun yanı sıra kelime türetme yoluna da gidildi. Yazı dilinde yabancı kelimelerin giderek azaldığına dikkat çekildi⁸⁸³.

Zeynep Korkmaz'ın yanı sıra Falih Rıfkı Atay “*Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*” adlı kitabında “*Çalışmalarımızı her akşam Atatürk'e götürür, okurdum. Bir çıkmazdan kurtulur olmamızdan sevinçli idi. Bu akşam beni Karpiç'te beklediğini söylediler. Gittim. İsmet Paşa rahatsız. Evine uğradım. Lügat komisyonumuzun*

⁸⁷⁷Saffet Arıkan, 1888 Erzincan'da doğdu. Devlet adamı, milletvekili, diplomat, bakandı. Atatürk Döneminde en uzun Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. (<http://www.biyografya.com/biyografi/11869>)

⁸⁷⁸“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.101-106; S. Sakaoğlu, “*İkinci Türk Dil Kurultayı*”, s.19.; **Hâkimiyeti Milliye**, 24 Ağustos 1934.

⁸⁷⁹Fazıl Ahmet Bey'in manzumesini okumak için (“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.107-108.)

⁸⁸⁰“*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, s.109-110.

⁸⁸¹**Hâkimiyeti Milliye**, 24 Ağustos 1934.

⁸⁸²S. Sakaoğlu, “*İkinci Türk Dili Kurultayı*”, s.21.

⁸⁸³Zeynep Korkmaz, **Türk Dili'nin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara, 1963, s.63-64.

çalışmalarından bahsettik. Pek memnun kaldı. Millete büyük hizmet ediyorsunuz dedi”⁸⁸⁴. Falih Rıfkı Atay “Kılavuz Çalışma Kolu”nun başkanıydı ve İsmet İnönü’nün takdirini kazanmıştı.

TBMM’nin 1 Kasım 1934’te 4. Dönem Dördüncü Yasama Yılı’nın açılış töreninde Atatürk, devlet tarafından yürütülen kültür politikasından bahsetti. Bunların başında ise Türk tarihinin incelenmesi ve öz Türkçeye hak ettiği değerin verilmesi gelmekteydi⁸⁸⁵.

Gazetelerde de İkinci Türk Dili Kurultayı kapanmış olmasına karşın dille ilgili makaleler yayınlanmaya devam edilmekteydi. Cumhurbaşkanlığı makamı da konu ile ilgili haberleri her zaman olduğu gibi arşivlemekteydi: 27 Kasım 1934’te “Kurun” gazetesinde Sadri Ertem’in “Türkçe Düşün Türkçe Yaz” başlıklı makalesi yer almaktaydı. Burada öz Türkçe kullanımına değinilmekteydi⁸⁸⁶. Aynı gün yayınlanan “Akşam” gazetesinde ise Necmeddin Sadak’ın “Altın Işık” yazısı ile Türklerin eski “Güneş” inancından bahsedilmekteydi. Atatürk’ün de “Türkçenin ışığı” olduğunu belirten övücü sözler kullanılmaktaydı⁸⁸⁷. Görüldüğü üzere her fırsatta Türklük bilincine vurgu yapılmaktaydı. Bu bağlamda eski Türk devletleri ile tarihi kültürel bağlar pekiştirilmekteydi.

28 Kasım’da yayınlanan “Ulus” gazetesinde ise Burhan Belge’nin “Ulusumuz” başlıklı yazısında söz derleme çalışmalarından bahsedilmekteydi. TDTC’nin Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile çalışmalarını hızlandırdığı bilgisi yer almaktaydı⁸⁸⁸.

4- İkinci Türk Dili Kurultayı ile İlgili Dış Basında Çıkan Haberler

İkinci Türk Dili Kurultayı’nda yapılan çalışmalar dış basında da büyük ilgi gördü. Bu durum Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Dışişleri Bakanlığı tarafından farklı tarihlerde gönderilen yazılardan anlaşılmaktaydı: 28 Eylül 1934’de yayınlanan “The Times” gazetesinde Türkiye’deki yazarlar ve akademisyenlerin Türk Dili konusuna yoğunlaştığı belirtilmekteydi. Yabancı kelimelerin çıkarıldığı vurgulanmaktaydı. Bu konu ile ilgili İkinci Türk Dili Kurultayı’nda çalışmalar yapıldığı belirtilmekteydi. Gramerde sadeleştirme yapıldığı, sözlük hazırlandığı ve yabancı

⁸⁸⁴ Falih Rıfkı Atay, **Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri**, İstanbul, 1955, s.57.

⁸⁸⁵ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 4/XXV, 1 Kasım 1934.

⁸⁸⁶ CA, 01.01.21.35-59/ CA, A. IV-16-b, D.65, F. 58.

⁸⁸⁷ CA, 01.01.21.35-59/ CA, A. IV-16-b, D.65, F. 58.

⁸⁸⁸ CA, 01.01.21.35-57/ CA, A. IV-16-b, D.65, F. 56.

kelimelerin karşılıklarının bulunduğu ifade edilmekteydi. Bunların kolejler, okullar ve gazeteler tarafından da benimseneceği vurgulanmaktaydı⁸⁸⁹.

Yukarıda belirtilen açıklamaların yanı sıra Arapça ve Farsça birçok kelimenin “gereksiz” olduğuna da değinilmekteydi⁸⁹⁰. Osmanlıcadan kaynaklanan sorunlardan da bahsedilmekteydi. Mustafa Kemal’in başarılı olduğu inkılâp hareketleri ise “*Milli Edebiyata felç verici tesirlere karşı büyük bir isyan*”⁸⁹¹ olarak yorumlanmaktaydı. Böylece milli dil bilincine dikkat çekilmekteydi. Yine gençlerin de yapılan çalışmaları desteklediği belirtilmekteydi. Yapılan yeniliklerin siyasi neticelerine de dikkat çekerek Türk Birliği’ne atıfta bulunulmaktaydı⁸⁹².

3 Ekim 1934’te dil kurultayı dolayısıyla “*Times*” gazetesinin 21 Ağustos 1934’teki nüshasında yayınlanan bir makalenin Fransızca çevirisinin Türkiye’nin Londra Büyük Elçiliği tarafından gönderildiği vurgulanmaktaydı⁸⁹³. Dolmabahçe Sarayı’nda toplanan Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarının amaçlarından bahsedilmekteydi. Türkçe’nin grameri ve ses özellikleri hakkında bilgiler verilerek, zengin bir dil olduğu ifade edilmekteydi⁸⁹⁴.

22 Kasım 1934’te yayınlanan Bulgarlara ait “*Mir*” gazetesi ise “*Lisan Temizliği*” başlığı altında dilde sadeleşme çalışmalarına değinilmekteydi. Mustafa Kemal’in dil üzerine ciddi çalışmalarının olduğundan bahsedilmekteydi. “*Türkler lisanlarını ecnebi kelimelerden temizlemek için kati karar vermiş bulunuyorlar*” sözleri ile bu konudaki kararlılık vurgulanmaktaydı. Ayrıca Dil İnkılâbı’nın başında Mustafa Kemal’in olduğu belirtiliyordu⁸⁹⁵. Mustafa Kemal’in Dil İnkılâbı’nı “*kanun*” gibi uyguladığı vurgulandı. Öz Türkçe kullanma konusunda; oldukça ciddi olduğu ve özenli davranıldığından bahisle halkın da bu doğrultuda yönlendirildiği belirtildi. Bu açıklamaların ardından Bulgaristan’da da birçok yabancı kelimelerin olduğu vurgulandı. Bunların kendi dillerinde karşılığının bulunması gerekliliğine dikkat çekildi⁸⁹⁶.

“*Berliner Morgenpost*” gazetesinin 1934 Eylülü’nün son haftasında ilgili nüshasında⁸⁹⁷ “*Türk milleti Türkçe konuşmasını öğreniyor*” cümlesi ile yapılan

⁸⁸⁹CA, 01.01.20.26- 356/CA, A. IV-16-b, D.65, F.358-356.

⁸⁹⁰CA, 01.01.20.26- 356/CA, A. IV-16-b, D.65, F.358-356.

⁸⁹¹CA, 01.01.20.26- 357/CA, A. IV-16-b, D.65, F.359-357.

⁸⁹²CA, 01.01.20.26- 358/CA, A. IV-16-b, D.65, F.360-358.

⁸⁹³CA, 01.01.20.26- 353/ CA, A.IV-16-b, D.65, F.1-355-353; **Bkz.** Ekler kısmında B-3.

⁸⁹⁴CA, 01.01.20.26-354/ CA, A.IV-16-b, D.65, F.1-356.

⁸⁹⁵CA, 01.01.21.35- 56/ CA, A. IV-16-b, D.65, F. 1-55-56.

⁸⁹⁶CA, 01.01.21.35- 56/ CA, A. IV-16-b, D.65, F. 1-55-56.

⁸⁹⁷İlgili gazete haberi Türkiye Cumhuriyeti’nin Berlin Büyükelçiliği tarafından Almanca’dan Türkçe’ye çevrilerek Cumhurbaşkanlığı Sekreterliğine gönderilmişti (CA, 01.01.20.26- 373/ CA, A.IV-16-b, D.65, F.1-375-374.)

çalışmalara dikkat çekilmekteydi. Her gazetenin Türkçe kelimelerden oluşan makaleler kaleme almaya mecbur olduğu belirtilmekteydi. Arap ve Fars sözcükleri kullanılmayacaktı. Halkın milli duyguları ile dili arasında bir bağ olduğu dile getirildi. Ardından Osmanlıcanın bünyesinde birçok farklı dili barındırdığı vurgulandı. Konu ile ilgili olarak yaşanmış bir olaya yer verdi: Bir gün Galata rıhtımına yaklaşan vapurdan Türkçe bilen yabancı bir bilim adamının indiği söylendi. Onun çevresindeki hamallardan birini çağırarak Türkçe olarak eşyalarını Frenklerin mahallesine taşımasını istediği belirtildi. Ancak hamalın bu sözler karşısında ellerini göğe yükselterek “Âmin” dediği dile getirildi⁸⁹⁸.

Hamalın bu şekilde davranmasının sebebi ise yabancı bilgini kendisine dua eden büyük bir “molla” sanmasından kaynaklandığı belirtildi. Gerçekleştirilen harf inkılâbına atıfta bulunuldu. “Yeni bir hayata kavuşuyor” sözleri ile yapılan yenilikler anlatıldı. Öncelikle 26 Eylül 1932’de toplanan dil kurultayından bahsedildi⁸⁹⁹. Türkçe kelimelerin derlendiği, dilin yeniden yapılandırıldığı, sözlüklerin hazırlandığına değinildi⁹⁰⁰.

Ardından 18 Ağustos 1934’te toplanan İkinci Türk Dili Kurultayı ile ilgili açıklamalarda bulunuldu. En dikkati çeken unsurun sözlük oluşturulması için ayrılan kısa zaman zarfı içersinde Fransızca çalışmaların da yapılmasıydı. Yabancı dilbilimcilerin konu ile ilgili çalışmalarda bulunmasıydı. Yine yeni yazı ile birlikte “önceden %20 olan okuma yazma oranının %40’a” yükseldiği vurgulandı. “Yeni dil halkın içinden ve halk ile birlikte doğacaktır” denilmekteydi. Böylece milletin, milli benliğini, düşünüşünü ortaya koyan halk diline atıfta bulunulmaktaydı⁹⁰¹.

5- Dil Bayramı İçin Düzenlenen Kutlama Etkinlikleri (1934)

İkinci Türk Dili Kurultayı’ndan sonra dil konusunda yapılan akademik çalışmalara devam edildi. Devlet politikası doğrultusunda alınan kararlar da belirli bir program kapsamında uygulandı. Kamuoyunun dikkatini çekmek için bir dizi etkinlik düzenlendi. Bunlardan birisi de Dil Bayramı idi. Birinci Türk Dili Kurultayı 26 Eylül 1932’de toplandığı için o günün anısına adı geçen gün ve ay bayram olarak

⁸⁹⁸CA, 01.01.20.26-374/ CA, A.IV-16-b, D.65, F.1-376-374.

⁸⁹⁹CA, 01.01.20.26-375 / CA, A.IV-16-b, D.65, F.1 -377-375.

⁹⁰⁰CA, 01.01.20.26-376 /CA, A.IV-16-b, D.65, F.1-378-376.

⁹⁰¹CA, 01.01.20.26-376 CA, A.IV-16-6, D.65, F.1-378-376.; 1927’de okuryazarlık oranı %10,5; 1935’de %20,4; 1950’de %33,6; 1960’da %39,5; 1997’de %85,3; 2000’de %86,4; 2002’de %85,3; 2013’de %92,7 (http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=17&KITAP_ID=209&utm_campaign=DonanimHaber&utm_medium=referral&utm_source=DonanimHaber Erişim Tarihi: 19.04.2018)

kutlanacaktı. Böylece bu etkinlik Türkiye'nin gündemine girmiş olacaktı. İkinci Türk Dili Kurultayı ile Dil Bayramı daha kapsamlı ve katılımı yüksek törenlere dönüşecekti. Yapılan törenlerde halk, İkinci Türk Dili Kurultayı'nda görüşülen konulardan haberdar edildi. Milli dil bilinci oluşturulmaya çalışıldı. Ayrıca konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanlığı Sekreterliğine de 1934'ün Ekim ve Kasım ayları içerisinde düzenlenen etkinliklerle ilgili olarak vilayetlerden raporlar gönderilmekteydi. Bu durum Atatürk'ün yapılan çalışmaları ne kadar önemseydiğinin bir göstergesiydi:

23 Eylül'de Ordu Halkevi Başkanlığı tarafından Dil Bayramı'nda radyo ve nutukların saat kaçta verileceği sorulmaktaydı⁹⁰². 15 Ekim'de CHF Bilecik Vilayet İdare Heyeti Başkanlığı tarafından gönderilen yazıda ise Dil Bayramı münasebetiyle Başkan Ali Şevket ve Hukuk Fakültesi'nden Necmi beylerin konuşma yaptığına değinilmekteydi⁹⁰³.

Gaziantep Halkevi Başkanlığı ise Dil Bayramı'nın büyük bir coşku ile kutlandığı bilgisini 22 Ekim 1934'te Cumhurbaşkanlığı makamı ile paylaşmaktaydı. Etkinliğin yapıldığı gün ve saatte salonun dinleyiciler ile dolup taşıdığı belirtilmekteydi. Hatta kutlama programının içeriği hakkında da bilgi verilmekteydi. İlk olarak Ömer Asım Aksoy⁹⁰⁴ bir konuşma yapmıştı. İkinci Türk Dili Kurultayı'nda görüşülen konular ve sunulan bildirilerden bahsedecekti. Ardından Türkçe Öğretmeni Sait Bey, Türk Dili'nin “*yabancı kelimelerin boyunduruğundan kurtulması için*” verilen mücadeleden söz etti. Yılmaz Dokuzoğuz ise “*Eski ve Yeni Yazı Dili*” başlıklı bir konferans verdi. Osmanlı Devleti döneminde kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe ve hatta Osmanlıca ile ilgisi olmadığını belirtti. Öz Türkçeye dikkat çekti⁹⁰⁵.

Amasya Halkevi Başkanlığı da Dil Bayramı ile ilgili olarak bir dizi konuşma programı hazırlamıştı. Ahmet Ziya Bey Türkçenin önemi ve edebiyatı ile ilgili bir konuşma yaptı. Türklerin artık kendi benliğini tüm dünyaya duyurduğunu; Türkçenin edebiyata kattığı “*zenginlikleri*”; ardından da Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim gibi Divan şairlerinin şiirlerini konu edindi. Burada kullanılan dilin “*ağdalı Osmanlıca*” ile

---

⁹⁰²BCA, 490.1.0.0.1171,112.1

⁹⁰³BCA, 490.1.0.0.1171,113.1.

⁹⁰⁴Ömer Asım Aksoy, 5 Nisan 1898'de Gaziantep'de doğdu. 1917'de Halep Posta ve telgraf Müdürlüğü'nde kâtip olarak çalıştı. 1919'da Gaziantep'e döndü. Ticaret İdadisinde Türkçe dersleri verdi. Halkevleri ve CHP İl Başkanlığı görevinde bulundu. Türk Dil Kurumu'nun yönetim kurulu üyesi ve 1941-1976 arasında Türk Dil Kurumu Derleme ve Tarama Kolu Başkanlığı yaptı. Onun öncülüğünde “*Halk Ağzından Söz Derleme Sözlüğü*” , “*Tarama Sözlüğü*” gibi çalışmalar ortaya koyuldu. (<http://www.dildernegi.org.tr/TR,1097/omer-asim-aksoyun-yasamoykusu.html> Erişim Tarihi:02.03.2018; Ş. Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*,s.43.)

⁹⁰⁵BCA, 490.1.0.0.13.71.5; **Bkz.** Ekler kısmında B-4.

yazıldığı ve halk tarafından anlaşılmadığı da özellikle vurguladı. Dilin bir ülke içerisindeki bireyleri birbirine bağlayan en güçlü unsur olduğunu belirtti. Türkçenin ne kadar anlaşılabilir bir dil olduğunu anlattı⁹⁰⁶.

Ordu Halkevi'nin düzenlediği Dil Bayramı kutlamalarına ise halk büyük ilgi göstermişti. Bayram kutlamasının yapılacağı salona toplumun her kesiminden katılım sağlanmıştı⁹⁰⁷. Yekta Bey burada günün anlam ve önemini anlatan bir konuşma yapmıştı⁹⁰⁸. Vilayetlerden gelen Dil Bayramı etkinliklerine yönelik örnekleri artırmak mümkündür. Gösterilen çabadan ötürü TDTC tarafından ilgili vilayetler 6 Kasım 1934'de "*teşekkür mektupları*" gönderildi. Ayrıca CHF Vilayet İdare Heyetleri, Halkevleri ve Umumi Müfettişliklere de yine katkılarından ötürü teşekkür edildi⁹⁰⁹. Kasım ayının sonunda hâlâ Dil Bayramı ile ilgili etkinlik paylaşımları Cumhurbaşkanlığına iletilmekteydi. 22 Kasım 1934 tarihli "*Seyhan Vilâyeti*"nden gönderilen yazı buna örnek olarak gösterilebilir. Anlaşılacağı üzere Adana'da da kutlamalara ayrı bir önem verilmişti. Onlar da "*teşekkürü*" hak etmişti. Parti organları kutlama törenlerinde etkin olarak görev almıştı⁹¹⁰. Böylece Dil İnkılâbı konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılmış ve kamuoyunun ilgisi bu konuya çekilmişti.

H- İKİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI SONRASI GÜNEŞ DİL TEORİSİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Türkçenin kendi öz benliğine kavuşması çağdaş ilkeler üzerine kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenlerin en büyük hedefiydi. Devlet denilen şey kurumsal bir örgütlenmedir. Onun varlık sebebini ortaya koyan da fikri yönüdür. Türk Dili adına yapılan çalışmaları da bu kapsamda değerlendirmeliyiz. İkinci Türk Dili Kurultayı'nda alınan karar doğrultusunda Cemiyet'in adı Türk Dili Araştırma Kurumu'na dönüştürüldü⁹¹¹. İlgili kısımda ifade edildiği üzere yeni Genel Merkez Kurulu oluşturuldu. Bu kurulun ele aldığı önemli çalışma alanı da "*Karşılıklar Kılavuzu*" olmuştu. Bu kapsamdaki çalışmaları "*Kılavuz Çalışma Kolu*" yürütecekti. "*Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*" 25 Mart 1935'te yayımlanarak sözcük

⁹⁰⁶BCA, 490.1.0.0.1171,113.1.

⁹⁰⁷BCA, 490.1.0.0.1170,108.1.

⁹⁰⁸Ordu Halkevi yetkilileri Yekta Bey'in konuşma metninin Cumhurbaşkanlığı makamına daha sonra iletileceği hatırlatmasında bulunmaktaydılar. Gerekçe olarak da metnin henüz kendisinden alınmadığından bahsedilmekteydi. (BCA 490.1.0.0.1170,108.1.)

⁹⁰⁹BCA, 490.1.0.0.1171,112.1.

⁹¹⁰BCA, 490.1.0.0.14.73.6.

⁹¹¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77 (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

karmaşasına büyük ölçüde engel olmuştu. Ayrıca orta öğretimde kullanılan kelimelerin Türkçeleştirilmesi için de faaliyet yürütülmüştü⁹¹².

Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultayı'nda Türkçe'nin kökeni sadeleştirilmesi ve Hint-Avrupa Dil Ailesi ile olan ilişkileri incelendi. Bu gelişmeleri Güneş Dil Teorisi'ne hazırlık evresi olarak da değerlendiren araştırmacılar bulunmaktadır. Burada ileri sürülen görüşlerin, tezlerin sistematik bir şekilde Türk Dil Teorisi olarak ifade edildiği de vurgulanmaktadır⁹¹³. 30 Ocak 1935 Phill H. F.Kvergiç'in Atatürk'e gönderdiği kırk altı sayfalık akademik raporun da bu yeni teorinin oluşumunda etkili olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır⁹¹⁴.

Atatürk'ün dil anlayışını üç devreye ayırıştırarak açıklamaya çalışan yaklaşımlar da bulunmaktadır: Birincisi 1932-1934 arasını kapsamakta idi. Aşırı özdeşleştirme ve tasviyecilik olarak tanımlanmaktaydı. İkincisi 1934-1936 arasında özdeşleştirme ve tereddütçülüktü. Üçüncüsü ise 24 Ağustos 1936'da Güneş Dil Teorisi'nin ortaya atılmasından Atatürk'ün ölümüne kadar olan süreci kapsamaktaydı⁹¹⁵. Bazı kaynaklarda Güneş Dil Teorisi'ne yönelik ilk adımların 1920'lerde atıldığını ve Mustafa Kemal tarafından 1930'lu yıllarda geliştirildiği bilgisi yer almaktadır⁹¹⁶. Bu konu ile ilgili Üçüncü Türk Dil Kurultayı toplanmadan önce 1935'te "*Ulus*" gazetesinde çeşitli haber ve makaleler yayınlandı.

4 Ekim 1935'te "*Dil hakkında Etimolojik Bir Anket*" başlığı ile kelimelerin kökü ve eklerin onlara kazandırdığı anlamlar ele alındı. Anketler yapıldı. İlgili haberde "*sabah sabahleyin, akşam akşamleyin*" gibi kelimeler incelendi. Bunların kökü ve eki ele alındı. Okurlardan görüş bildirilmesi istendi⁹¹⁷. İkinci ankette ise "*yıldız, ı ışık, parlak, ateş*" gibi Güneş'e ait kelimeler ele alındı. 31 Ekim 1935'te yayınlanan üçüncü ankette ise "*dil, göz, ağız, gırtlak, diş, dudak, alın, burun*" gibi kelimeler yer almaktaydı. Okuyuculara burada dört soru soruldu. Birincisi belirtilen kelimelerin ilk ve asıl kökleri ile ilgiliydi. İkincisi sözcüklerin nasıl oluştuğuydu. Üçüncüsü ise kelimeye

⁹¹² **Türk Parlamento Tarihi**, 4/I, s.396.

⁹¹³ İ. Beşikçi, **Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, s.136.

⁹¹⁴ Mehmet Emin Yıldızlı- Çetin Pekacar, "*Güneş Dil Teorisinin Gelişim Süreci*", **IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu**, I, (26-28 Nisan 2017), s.483; Gökhan Yavuz Demir, "*Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezi'nin Kavşağında Güneş Dil Teorisi*", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19, (2010), s.388; Özlem Şendeniz, "*Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları Güneş Dil Teorisi'nin Türk Basınına Yansımaları*", **Cumhuriyet Tarihi Araştırması Dergisi**, X, S.20, (Güz 2014), s. 312.)

⁹¹⁵ O. F. Sertkaya, "*Atatürk'ün Dil Politikası*", **İkinci Türk Dili Kongresi ve Akademi**, (1969), s.119.

⁹¹⁶ Ahmet Bozdoğan, "*Atatürk Döneminde Dil Kültür ve Edebiyat Politikalarını Yansıtan Bir Halkevi Dergisi Ortayla*", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXXI, S.2, (2007), s.121.

⁹¹⁷ **Ulus**, 4 Ekim 1935.

ilave edilen eklerdi. Dördüncüsü ise yapılan bu çalışmalar ile kelimenin eki, kökü ile ilgili herhangi bir kural çıkarılıp çıkarılamayacağına yönelikti⁹¹⁸. 22-24 Kasım 1935'te yayınlanan altıncı ankette ise “*Şark: Doğu, Şimal: Nord, Cenub: Sud, Garp: Batı*” kelimeleri yer aldı⁹¹⁹. Yukarıda belirtilen sorular tekrar soruldu. Bu anketlerin amacı ileride kamuoyuna sunulacak olan Güneş Dil Teorisine alt yapı oluşturmaktır.

“*Ulus*” gazetesinin ilk sayfasında iki sütun dil çalışmalarına ayrılmıştı. Burada kelimeler karşılıkları ile birlikte verilerek yapısal özellikleri üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca günün dil anketine de ilgili sütunun sonunda yer verilmekteydi. Bunların büyük bir çoğunluğu makale tarzında değildi. Örneğin 2 Kasım 1935'te “*Ulus'un Dil Yazıları*” başlığı ile “*millet*” ve “*ulus*” kelimeleri ele alındı. Her iki kelimenin de Türkçe kökenli olduğu belirtildi⁹²⁰. Kasım 1935'in sonuna doğru aynı gazetede “*Ulus'un Dil Yazıları*” köşesinde “*Güneş Dil Teorisi*” ile ilgili makaleler yayımlanmaya başlandı. Böylece konu hakkında bir “*seri yazı*” köşesi oluşturuldu. Burada farklı yazarlar tarafından Güneş Dil Teorisi her yönü ile incelenmeye çalışılacaktı. 22 Kasım 1935'te Naim Hazım Onat, adı geçen teoriye övgü dolu cümleler kullandı. Batılı bilim insanlarının “*katılaştırmış*” teorilerinin artık parçalandığını ve “*Dil Tarihi'nin gizemli bir parçasının artık çözüldüğünü*” vurgulamaktaydı⁹²¹.

23 Kasım 1935'te İsmail Hami Danişmend ise aynı köşede “*İlk Tenkit*” başlıklı makalesinde Avrupa'da dil üzerine yapılan çalışmalara değinmiş ve “*Herodot*”un “*ilk insanın söylediği ilk sözün*” ne olduğu sorusu üzerine geçmişten beri süre gelen tartışmaya verilen cevapları değerlendirdiğini tespit etmekteyiz. Güneş Dil Teorisi ile birlikte Avrupa'daki bütün çalışmaların yıkıldığını ifade etmesi konumuz açısından oldukça dikkat çekiciydi⁹²². 25 Kasım 1935'te ise Abdülkadir İnan “*Güneş Dil Teorisi ve Dil Açısından Ehemmiyeti*” adlı makalesi yayınlandı. Teorinin Türk milletine ve diline katkılarından bahsedildi⁹²³. 28 Kasım'daki “*Ulus*” gazetesinin dil köşesinde yine anonim bir yazı yayınlandı. Başlığı “*Güneş Dil Teorisi'nin Esaslarına Kısa Bir Bakış*” idi. Burada da Türk Tarih Tezi'nin esasları ifade edildi ve dil-tarih çalışmalarının ne anlama geldiği vurgulandı⁹²⁴.

---

⁹¹⁸ **Ulus**, 31 Ekim 1935.

⁹¹⁹ **Ulus**, 22 Kasım 1935.

⁹²⁰ **Ulus**, 2 Kasım 1935.

⁹²¹ Naim Onat, “*Ulus'un Dil Yazıları Yeni Güneş Dil Teorisi*”, **Ulus**, 22 Kasım 1935, s.1

⁹²² İsmail Hami Danişment “*Ulus'un Dil Yazıları Güneş Dil Teorisi Üzerine İlk Tenkit*” **Ulus Gazetesi**, 23 Kasım 1935, s.1.

⁹²³ Abdülkadir İnan, “*Güneş Dil Teorisi ve Dil Açısından Ehemmiyeti*”, **Ulus**, 25 Kasım 1935, s.1.; Abdülkadir İnan hakkında geniş bilgi için (İbrahim Sarı, **Türkologlar**, Antalya, 2017, s.34-42.)

⁹²⁴ **Ulus**, 28 Kasım 1936.

Ulus'un Dil Yazıları" köşesinde 1-31 Aralık 1935 arasında da yoğun olarak seri yazılara devam edildi. 4 Aralık 1935 "*Türk Dili'nin Orijinalitesini Gösteren Bir Analiz*" başlığı altında Güneş Dil Teorisi'ne göre "*sol, şimal, saha, nort, honor, onur*" kelimeleri incelendi⁹²⁵. 8-11 Aralık'ta "*Güneş Dil Teorisi'ne Göre Türkçe'de Şahıs Gösteren Sözlerin Analizi*" konusu okurlar ile paylaşıldı. Belirtilen haberde "*Ben, ego, egoni, men, biz, siz, onlar, olar*" gibi kelimelerin etimolojik, morfolojik, fonetik özellikleri incelendi⁹²⁶. 12-13 Aralık 1935'de ise Güneş Dil Teorisi Üzerine "*V+Ğ*" Kanunu gazetede işlendi⁹²⁷. 14-15 Aralık 1935'de Türk Dili ile Hint-Avrupa ve Semitik Diller arasındaki ilişki anlatıldı. Dillerin tek bir kaynaktan geldiği savunuldu. On dilde "*ateş*" anlamına gelen sözler Hilaire de Barenton'a⁹²⁸ ve Güneş Dil Teorisi'ne göre değerlendirildi⁹²⁹.

Daha sonraki aylarda da haberler yayınlanmaya devam etti. Örneğin "*Kurun*" gazetesinde 21 Ağustos 1936'da "*Dil Kurultayı*" başlığı yer aldı. Burada Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen Dil İnkılabı'na değinildi. Türk Dili ve Edebiyatı üzerine önemli çalışmalar yapıldığı söylendi. Konu ile ilgili yabancı yazarların çalışmalarından bahsedildi⁹³⁰.

1935'in Aralık ayında da dil konusunda yapılan haberler ve yazılan makaleler gazetelerde yayınlanmakla birlikte bu yılın güz aylarında radikal bir karar alındı. Atatürk'ün öncülük ettiği Türkçenin yabancı kelimelerden ayıklanması çalışmalarından 1935'in güz aylarında vazgeçildi. Özellikle halkın diline girip yerleşmiş kelimelerin atılması noktasında tartışılan çekinceler ve alınan mesafe bu kararın alınmasında etkili oldu⁹³¹. İleride de açıklanacağı üzere Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda İbrahim Necmi Dilmen yapılan etkinlikleri geniş kapsamlı olarak raporlandıracaktır.

---

⁹²⁵ **Ulus**, 4 Aralık 1935.

⁹²⁶ **Ulus**, 8-9-11 Aralık 1935.

⁹²⁷ **Ulus**, 12-13 Aralık 1935.

⁹²⁸ 28 Şubat 1864'te Barenton'da doğdu. 24 Şubat 1946'da Paris'te öldü. Dilbilimci ve Orta Doğu dilleri ve tarihi üzerine uzmandı. 1887'de Katolik bir rahip olarak çalışmaya başladı. Bir süre Türkiye'de ders verdi. Fransa'ya döndüğünde bilim, felsefe ve dogmatik teoloji derslerini okuttu. 1930'lu yıllarda Türkiye'de oldukça popülerdi. (https://en.wikipedia.org/wiki/Hilaire_de_Barenton Erişim Tarihi 19.04.2018)

⁹²⁹ **Ulus**, 14-15 Aralık 1935.

⁹³⁰ **Kurun**, 21 Ağustos 1936.

⁹³¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77 (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

I- TÜRK DİLİ KURULTAYLARINDA SUNULAN BİLDİRİLERİN GENELGEÇERLİLİĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Birinci Türk Dili Kurultayı (26 Eylül-5 Ekim 1932) ve İkinci Türk Dili Kurultayı (18-23 Ağustos 1934) Türk Dilinin geleceği ve tüm yönleriyle araştırılması açısından oldukça önemlidir. Burada Türkçenin Dünya dilleri arasındaki yeri ve önemi, dilde sadeleştirme faaliyetleri, Türk lehçe, şive ve ağızları o dönemin bilimsel verileri eşliğinde incelendi. Bugün Türkçenin zenginliği ve eskiliğine dair kurultayda verilen bilgiler genel geçerliliğini korumaktadır. Ancak Türk Dilinin Hint-Avrupa ve Ari-Sami Ural-Altay Dil Ailesi içerisinde değerlendirilmesi konusunda dilbilimciler arasında farklı görüşler mevcuttur.

Günümüzde yukarıda bahsedilen dil ailelerine ilişkin değerlendirmelere bakacak olursak: Hint-Avrupa Dil Ailesi, Asya ve Avrupa kıtalarında konuşulan geniş bir coğrafyayı kapsamakla birlikte iki kola ayrılmaktaydı. Avrupa kolu içerisinde Almanya, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Rusça, Sırpça yer almaktadır. Hint kolunda ise günümüzde Hindistan'da konuşulan dillerin yanı sıra Farsça ve Ermenice bulunmaktadır⁹³². Bu sebeple Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında savunulan Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesi içerisinde olduğu tezi günümüzde akademik çevrelerce tasvip edilmektedir. Bir başka görüşe göre ise Hint-Avrupa dillerinin akrabalığı konusundaki son araştırmalarda Avrupa'dan Ortadoğu'ya İzlanda'dan Lanka'ya uzanan topraklarda konuşulan dillerin ortak bir atadan kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Hint-Avrupa dillerinin yaklaşık 8000-9500 yıl önce çiftçilik yöntemleriyle birlikte Türkiye'den Avrupa ve Asya'ya yayıldığı iddia edilmektedir⁹³³.

Yine Ari ve Sami ırklar da bugün birbirleri ile zıt karaktere sahip iki millet olarak değerlendirilmektedir⁹³⁴. Bunun yanı sıra Sami diller içerisinde Arapça, Akatça, İbranice ve Süryanice yer almaktadır⁹³⁵. Bu sebeple kurultaylarda Ari-Sami diller ile Türkçe arasında benzerlik olduğuna ilişkin sunulan bildiriler günümüzde kabul görmemektedir. Hatta yukarıda verilen bilgilerden Ari ve Sami diller arasında da farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır.

---

⁹³² D. Aksan, **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, s.124.

⁹³³ O. Özdemir, “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi”, **International Periodical For The Languages Literature And History of Turkish or Turkic**, s.2514.

⁹³⁴ F. Bozgöz, “Dil Toplum İlişkisi ve Ari-Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri”, s.287.

⁹³⁵ I.I. Sava- İ.Doğan-A. Öztürk, “Dünya Dilleri ve Türkçe”, s.243.

Ural ve Altay dillerinde köken birliği ile ilgili XVIII. yüzyılın başlarından itibaren tartışmalar devam etmiştir⁹³⁶. Günümüzde Ural-Altay Dil Ailesi ile birlikte bu dil ailesini “*Ural Dilleri*” ve “*Altay Dilleri*” olmak üzere ikiye ayrılması da sıklıkla görülmektedir. Konu ile ilgili bazı uzmanlar Ural ile Altay Dilleri arasında bir akrabalığın olmadığını söylemektedir⁹³⁷. Muharrem Ergin “*Ural-Altay dilleri diğer aileler gibi sağlam bir aile teşkil etmez*”⁹³⁸ sözleri ile onu doğrulamaktadır. Ahmet Bican Ercilasun ve Osman Nedim Tuna “*Altay Dilleri Teorisi*” ile bu iki dil ailesini kesin çizgiler ile ayırt etmektedirler⁹³⁹.

Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında dil ailelerinin yanı sıra Türklerin farklı devletler üzerindeki etkileri de anlatıldı. Bunlar içerisinde Artin Cebeli Bey Orta Asya’dan Japonya’ya kadar Türklerin yayıldığı ve Çin’e “*ışık tutan bir kültür*” oluşturduklarını iddia etmişti. Çin kültürünün bir Türk medeniyeti olduğunu ısrarla vurgulamıştı. Bunu yaparken tarihsel ve kültürel olgulardan hareket etmeye çalışmıştı⁹⁴⁰. Kültürel etkileşim elbette söz konusu idi. Günümüzde barut, pusula ve kâğıdın Çinliler tarafından icat edildiği bütün bilimsel çevreler tarafından kabul edilmektedir⁹⁴¹.

Tahsin Mayatepek ise kurultayda sunduğu bildiride Maya Dili’nde tespit ettiği Türkçe kelimelerden örnekler verdi⁹⁴². Konu ile ilgili sunulmuş olan veriler günümüzde ezoterik bilgi olarak nitelendirilmektedir⁹⁴³.

⁹³⁶ N. Demir, Emine Yılmaz, “*Ural Altay ve Altay Dil Teorisi*”, **Türkler**, I, (Ankara 2002), s.394.

⁹³⁷ A. Üstüner, **Türkçe’nin Tarihi Gelişmesi**, İstanbul, 2015, s. 21.

⁹³⁸ M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s.7-8.

⁹³⁹ A. B. Ercilasun, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, 2004, s.17; O. N. Tuna, “*Altay Dilleri Teorisi*”, s. 7.

⁹⁴⁰ **Birinci Türk Dili Kurultayı**, s.127.

⁹⁴¹ Giray Fidan, “*Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Ming Çin’i İlişkileri*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.30, (2011), s.276.

⁹⁴² “*İkinci Türk Dili Müzakere Zabıtları*”, **Türk Dili**, S.12, (Eylül 1934), s.93.

⁹⁴³ İsmail Doğan, **Mayalar ve Türklük**, Ankara, 2007, s. 15.

III. BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI

GÜNEŞ DİL TEORİSİ (24-31 AĞUSTOS 1936)

A- KURULTAYIN TOPLANMA KARARI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

Güneş Dil Teorisi üzerine ayrıntılı bir inceleme yapmak için Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın toplanmasına karar verildi. Yurt içi ve dışında kurultaya ilginin büyük olacağı düşünülüyordu. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine 23 Ocak 1936'da İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen resmi yazılarda toplanacak kurultaya ilişkin dış basında çıkan haberlere yer verilmişti: Fransa'da 18 Ocak 1936'da yayınlanan “*La Republique*” gazetesinde Türkiye'deki gelişmelere değinilmişti⁹⁴⁴. Atatürk'ün fes yasağından sonra dil çalışmalarına girdiği belirtilmekteydi. Yabancı kelimelerin çıkarıldığı vurgulanmaktaydı. Bu faaliyetler gerçekleştirilirken iki amaçlarının olduğu belirtildi. İlk sırada Türkçenin içerisindeki yabancı kelimelerin ayıklanması vardı. Böylece halkın kolay anlayabileceği bir dil oluşturulacaktı. İkinci ise Türk Dili'nin diğer dil aileleri ile ilişkisini ve etimolojisini ortaya koymaktı. Son olarak “*Ah şu genç milletler hiçbir şeyi de kendilerine fazla görmezler. Hâlbuki bizim âlim ve fazıl akademimize bakılırsa o daha uzun üç yüz yıldan beri hala bir tek adam akıllı bir diksiyoner bile yapamamıştır*”⁹⁴⁵ sözleri ile Türkiye'de yapılan çalışmalara duyulan “hayranlık” ifade edilmekteydi.

1935'te Türkçenin yabancı kelimelerden arındırma çalışmalarından vazgeçildiğinden anlaşılan yazarın haberi yoktu. Buna rağmen bu etkinlik takdirle karşılanmaktaydı. Yapılan çalışmaların ana hedefi ise Türkiye'yi çağdaş muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaktı. Türkçenin ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermek ve Avrupa ile bütünleşmekti.

Kurultay ile ilgili hazırlıklara 18 Mayıs 1936'da başlanması kararı alındı. Kurultayın programı ve bildiri konularının duyurulması, katılmak isteyen dinleyicilerin de 15 Temmuz 1936 akşamına kadar başvuruda bulunmaları kararlaştırıldı⁹⁴⁶.

⁹⁴⁴CA, 01.01.16.15 / CA, A.4-16-b, D.65, F.7.

⁹⁴⁵CA, 01.01.16.15- 1/ CA, A.4-16-b, D.65, F.7- 1.

⁹⁴⁶Üçüncü Türk Dili Kurultayı Üyelerine Kurultay Klavuzu, İstanbul, 1936, s.5.

Cumhurbaşkanlığınca Halkevlerine farklı tarihlerde çeşitli telgraflar gönderildi. Bunlar kurultay öncesine tarihlendirilmekteydi. 6 Haziran 1936'da Halkevlerinden kurultaya katılacak olan kişilerin dil, tarih ve edebiyat şubelerinden seçilmesi istendi. Yine yol ve yemek paralarının da bildirilmesi belirtildi⁹⁴⁷.

9 Temmuz 1936'da gönderilen belge katılımcılar için önem arz etmekteydi. Buna göre Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na katılacak olan delegelerin toplantılar devam ettiği süre zarfında İstanbul Ortaköy Galatasaray Lisesi'nde kalmalarına karar verildiği belirtilmekteydi⁹⁴⁸. Bununla birlikte katılımcıların başvuru belgeleri ile birlikte şayet ihtiyaç duyuluyorsa bir de “*yatma belgesini*” yanlarında getirmeleri istendi⁹⁴⁹.

15 Temmuz 1936'da ise kurultaya katılacak delegelerin kimlik bilgileri ile birlikte fotoğraflarının gönderilmesi istendi⁹⁵⁰. 8 Ağustos 1936'da ise Halkevleri ve parti teşkilatlarının kurultayın açılış günü kutlama telgrafı çekmeleri istendi. Halkı bilgilendirmek için radyo yayınlarının halka ulaştırılması konusunda gerekli tedbirlerin alınmasını istedi⁹⁵¹.

8 Ağustos 1936'da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a⁹⁵² İşleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından bir yazı gönderildi. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın kültürel alanda yapılan yeniliklerin yayılmasında önemli bir role sahip olacağı belirtildi. Türk Dil Kurumu ile Parti Genel Sekreterliği'nin birbiri ile devamlı iletişim halinde olduğu vurgulandı. Kurultay açılmadan önce yapılması gereken görevlere ilişkin belgenin hazırlandığına dikkat çekildi. Ayrıca ilgili kurumlara gerekli yönergelerin gönderildiğinden bahsedildi⁹⁵³. İlgili yazıda 24 Ağustos 1936'da kurultayın toplanacağı dile getirildi. Atatürk'ün açtığı “*parlak devrin*” bir yansıması olduğu belirtildi. Bundan öncede olduğu gibi kamuoyunun ilgisinin yoğun olacağı dile getirildi. Halkevleri ve parti teşkilatlarından bir takım isteklerde bulunuldu: Kurultayın açıldığı gün kutlama telgrafları çekilecekti. Radyo yayınları hoparlörler ile halka duyurulacaktı. Kurultayın çalışmalarının devam edeceği günler boyunca “*geceli-gündüzlü*” törenler düzenlenecekti. Öz Türkçenin önemini vurgulayan konferanslar

⁹⁴⁷BCA, 490.1.0.0.3.13.15; Bkz. Ekler kısmında B-5.

⁹⁴⁸BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁴⁹BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁵⁰BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁵¹BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁵²Hasan Rıza Soyak, 1888'de doğdu. Türk bürokrat ve siyasetçiydi. Rüştüye'yi bitirdikten sonra vilayet kaleminde devlet hizmetine girdi. Milli Mücadeleye dair önemli eserleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde “*Atatürk'ten Hatıralar*” adlı kitabı önemli bir yere sahipti. Atatürk'ün yanında uzun bir süre bulunması açısından verdiği bilgilerin önem arz ettiği vurgulanmaktaydı. (<http://www.biyografi.info/kisi/hasan-riza-soyak>; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul, 1973, s.n.y)

⁹⁵³CA, 01.00.99.30/ CA, A.W-9, D.57, F.52; Bkz. Ekler bölümünde B-6.

verilecekti. Yapılan etkinlikler hakkında raporlar gönderilecekti⁹⁵⁴. Kurultaydaki gelişmeler hakkında “*İstanbul*” ve “*Ulus*” gazeteleri ile telgraf aracılığıyla bağlantı kurulacağı ve düzenli haber akışının sağlanacağı dile getirildi⁹⁵⁵.

Türk Dil Kurumu tarafından 11 Ağustos 1936’da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen bir yazı ile kurultay hazırlıkları hakkında bilgi verildi. Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliğin raporu ile yeni tüzük ve çalışma programı, komisyonlar için düşünülen isimleri gösteren listelerin ilgili yazının ekinde sunulmuş olduğu yazılmaktaydı⁹⁵⁶. Bu süreçte “*Ulus*” gazetesi de kurultaya davetli olan bilim insanlarının listesini yayınladı⁹⁵⁷.

18 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Çankırı*” gazetesi, “*24 Ağustosta Yapılacak Dil Bayramı*” başlığı ile toplanacak olan Üçüncü Türk Dil Kurultayı’na değindi. Kurultayın açılış günü Halkevlerinde bir dizi etkinliğin yapılacağından bahisle kutlama programında konferans, konser, milli oyunlar, spor eğlenceleri ve sinema gösteriminin bulunduğu belirtildi⁹⁵⁸.

20 Ağustos 1936’da CHP Genel Sekreteri adına M. Akkaya’nın, CHP Genel Başkanlığına gönderdiği yazı da ayın yirmi ikisinden itibaren basında Üçüncü Türk Dil Kurultayı ile ilgili haber ve makalelerin yayınlanması istenilmekteydi. Kurultay devam ettiği sürece haberlerin yerel gazetelerde yayınlanması isteği belirtilmekteydi⁹⁵⁹.

Konu ile ilgili olarak “*Akşam*” gazetesinde farklı tarihlerde pek çok haber yayınlandı: 20 Ağustos 1936’daki haber başlığı “*Dil Kurultayı Hazırlıkları Bu Defaki Kurultayla Arşulusal Kongrenin Tohumu Ekiliyor*” iken⁹⁶⁰, 21 Ağustos’ta ise “*Kurultay Hazırlıkları Büyük Bir Hızla Devam ediyor*” idi. Yabancı bilim insanlarının bildirilerini genel sekreterliğe verdikleri bilgisi paylaşılmıyordu⁹⁶¹. 22 Ağustos 1936’da yabancı uzmanların kurultaya geldiği haberi duyurulmaktaydı. Ayrıca “*Dün Halkevlerinde Bir Toplantı Yapıldı*” başlığı ile Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nın toplanması sebebiyle düzenlenen edebi geceden söz edilmekteydi. Bu programlarına Ağustos’un 24’ünden 28’ine kadar her gün devam edileceği bilgisi okurlarla paylaşıldı⁹⁶².

⁹⁵⁴CA, 01.00.99.30- 1/ CA, A.W-9, D.57, F.52- 1.

⁹⁵⁵CA, 01.00.99.30- 2/ CA, A.W-9, D.57, F.52- 2.

⁹⁵⁶CA, 01.01.32.04- 200/ CA, W-17-d, D.71, F.T- 200.

⁹⁵⁷Ulus, 20 Ağustos 1936.

⁹⁵⁸Çankırı, 18 Ağustos 1936; 490.1.0.0. 1167.98.1.

⁹⁵⁹BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁶⁰Akşam, 20 Ağustos 1936.

⁹⁶¹Akşam, 21 Ağustos 1936.

⁹⁶²Akşam 22 Ağustos 1936.

22 Ağustos 1936'da CHP Genel Sekreteri adına Münir Akkaya tarafından Halkevi başkanlıklarına bir telgraf gönderildi. Kurultayın başlamasına iki gün kaldığından bahisle radyo tesisatını henüz kuramamış birimlerin zaman kaybetmeden bunu temin etmesi istendi⁹⁶³.

Yine aynı gün yayınlanan “*Duygu*” gazetesi “*Büyük Dil Bayramı*” başlığı ile kurultayın Türk Dili için sağlayacağı kazanımları okurlar ile paylaşıldı⁹⁶⁴. 23 Ağustos 1936'da “*Kurun*” gazetesinde “*Dil Kurultayı Yarın Toplanıyor*” başlıklı bir haber yayınlandı. Ayrıca “*Dünya dil âlimlerinin Türk âlimleri ile beraber çalışmaları, dil ilminin haledemediği birçok güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır*” denilerek Atatürk'ün bu konuya verdiği önem ifade edildi⁹⁶⁵. Aynı gün yayınlanan “*Akşam*” gazetesinde de benzer içerikli yazılara yer verildi⁹⁶⁶.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine 9 Temmuz 1936'da Türk Dil Kurumu tarafından bir yazı gönderildi. Burada Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na çağırılması planlanan yabancı bilim insanlarının kurultaya katılıp katılmayacakları hakkında bilgi verildi. Bunlara ilişkin oluşturulan birinci listede çağırılması düşünülen isimler ikincisinde ise kurultaya gelmeyi kabul edenler yer aldı. Bunun yanı sıra “*Sovyet İlimler Akademisi*” adına katılacaklar ve Alman Dilbilimci ve Türkolog Friedrich Giese'den henüz cevap gelmediği de belirtilmekteydi⁹⁶⁷.

Yine Fransa'dan katılacak olan M. Hilaire de Barenton hakkında Paris Büyükelçiliği'ne ulaştırılan “*Ecole Nationale des Langues Orientales Vitante*” isimli kuruluşun yöneticisi tarafından gönderilen mektubun kopyasına ilişkin açıklamalarda bulunulmaktaydı. Burada M. Hilaire de Barenton yetmiş iki yaşında bir papaz olduğu ve kurultaya katılması konusunda bazı endişelerin mevcut olduğu belirtilmekteydi⁹⁶⁸.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde toplanacaktı. Bununla ilgili basında bir dizi haber yayınlandı. “*Cumhuriyet*” gazetesinde “*Dil İnkılâbı'nda yeni bir hamle Üçüncü Türk Dili Kurultayı bugün merasimle saat 14:00'da açılıyor*” ifadesine yer verildi. Ayrıca Güneş Dil Teorisi'nin ayrıntılı olarak inceleneceği belirtildi⁹⁶⁹. “*Kurun*” gazetesinde “*Kurultay Açılırken*” başlığı altında Atatürk'e övgü dolu sözler ve Güneş

⁹⁶³BCA, 490.1.0.0.3.13.15.

⁹⁶⁴*Duygu*, 22 Ağustos 1936; BCA, 490.1.0.0. 1167.98.1.

⁹⁶⁵*Kurun*, 23 Ağustos 1936.

⁹⁶⁶*Akşam*, 23 Ağustos 1936.

⁹⁶⁷CA, 01.01.32.04- 281/ CA, A. W-17-d, D.71, F.5- 281; Bkz. Ekler bölümünde B-7.

⁹⁶⁸CA, 01.01.32.04- 281/ CA, A. W-17-d, D.71, F.5- 281.

⁹⁶⁹*Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1936.

Dil Teorisi ile ilgili bilgiler verilmekteydi⁹⁷⁰. Ayrıca “*Kurultaya Davetli ve Üye Olanların Adları*” başlığı ile kurultaya katılacak isimler belirtildi⁹⁷¹. Yine “*Akşam*” gazetesinde de benzer bir haber yer almaktaydı. Yabancı bilim insanlarının kurultaya katılacağı ve önemli bildiriler sunacağına dikkat çekildi⁹⁷². Kurultayda yerli yabancı bildiri sunacakların sayısı ise yirmi dört idi⁹⁷³:

Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nda Bildiri Sunanlar

Abdülkadir İnan	İsmail Hami Danişment
Afet İnan	İsmail Müştak Mayakon
Agop Martayan Dilaçar	Kemal Emin Bara
Ahmet Cevat Emre	M.Hilairide Barenton
Aleksandr Samayloviç	Mehmet Ali Ağakayın
B. Anognostopulo	Miateff
Bedros Zeki Garabedian	Naim Hazın Onat
Friedrich Giese	Reşat Oğuz
Gyula Nemeth	Sabahat Türkan
Hasan Reşit Tankut	Sir Denisson Bartarini
Hermann Kvergic	Vecihe Kılıçoğlu
İbrahim Necmi Dilmen	Zayonçkowski

B- KURULTAYIN BİRİNCİ GÜNÜ (24 AĞUSTOS 1936)

24 Ağustos 1936’da Kültür Bakanı ve Dil Kurumu Başkanı Saffet Arıkan⁹⁷⁴ın açılış konuşması ile kurultay çalışmalarına başlamış oldu. Bu sırada saatler 14:15 idi. Söze Atatürk’ü ve salondaki dinleyicileri selamlayarak başladı. Daha sonra ülkede yeni ve sosyal bir ideal ruhun doğmaya başladığını belirtti. Bunun ise başlıca Türk Dil Teorisi merkezli olduğunu ifade etti. Açılan Türk Tarih ve Dil Kurumlarının bilim ve kültür seferberliği içerisinde çalıştıklarını dile getirdi. Son olarak kurultayın son iki yılda dil alanında yapılan çalışmaları gözden geçireceğini de belirtti. Akademik

⁹⁷⁰ **Kurun Gazetesi**, 24 Ağustos 1936.

⁹⁷¹ **Kurun**, 24 Ağustos 1936.

⁹⁷² **Akşam**, 24 Ağustos 1936.

⁹⁷³ Sunun yapanların sayısı Üçüncü Türk Dil Müzareke Zabıtları’ndan tarafımızca tespit edilmiştir.

⁹⁷⁴ Saffet Arıkan, 1888’de Erzincan’da doğdu. Harp Akademisi’ni kurmay yüzbaşı olarak 1910’da bitirdi. Çanakkale, Irak ve Doğu cephelelerinde savaştı. Kurtuluş Savaşı’nda Batı Cephesi Kurmay Başkanı olarak görev yaptı. Erzincan Milletvekili seçildi. 1 Kasım 1927’de meclise katıldı. 1935’de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi. 1940-1941 arasında Milli Savunma Bakanlığı yaptı. 1946’da öldü. (Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, III, s.239; www.biyografya.com/biyografi/11869 Erişim Tarihi: 27.04.2018)

araştırmaların önemine değinerek yayımlanan makale ve kitapların da tespit edileceğini ifade etti. Saffet Arıkan çalışmaların bu hedeflere kolaylıkla varacağını ümit ederek Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nı açtı⁹⁷⁵. Yapmış olduğu konuşma basında da büyük ilgi gördü⁹⁷⁶.

Açılış konuşmasından sonra sıra kurultaya başkan seçilmesine geldi. İbrahim Necmi Dilmen, Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın başkanlığına Saffet Arıkan'ı teklif etti. Oy birliği ile kabul edildi. İkinci Başkanlığa Afet İnan⁹⁷⁷ ile Nuri Conker⁹⁷⁸ getirildi. Sekreterlik görevi İsmail Müştak Mayakon, Esmâ Nayman, Faik Reşit Unat ve Zerrin Dilmen'e verildi⁹⁷⁹. Konu ile ilgili 25 Ağustos 1936'da çıkan "*Kurun*" gazetesinde kurultayın Atatürk'ün huzurunda toplandığı belirtildi. Yapılacak çalışmalardan bahsedildi. Yabancı bilim insanları da kurultaydaki sunumları merak edilmekteydi⁹⁸⁰.

Yine 25 Ağustos 1936'da yayınlanan "*Akşam*" gazetesinde ise Necmeddin Sadak tarafından kurultayın açıldığı ve komisyon seçimlerinin yapıldığına dair açıklamalar okurlarla paylaşıldı⁹⁸¹. Ayrıca Atatürk'e kurultaya davetli yabancı bilim insanlarından bazılarının tanıtıldığı yazmaktaydı. Bunlar içerisinde "*Hiler dö Barinton*" ile uzun bir süre konuştuğu belirtilmekteydi. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın açılışının halk tarafından büyük bir sevinçle karşılandığı özellikle vurgulanmaktaydı. Bu bağlamda "*Halk Evlerinde Törenler*" başlığı ile yapılan şenlik ve kutlamalar anlatıldı. Türk inkılâbı kendi mihrabını bizzat Güneş'te bulduğuna dikkat çekildi⁹⁸².

Yine Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın toplanışı dolayısıyla ülkenin çeşitli yerlerinde kutlamalar yapılmaktaydı. Organizasyon yapılan bölgelerden biri de Erzurum'du. CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda kurultayın toplandığı 24 Ağustos'da şehrin her yerine bayraklar asıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca davet edilen halka ise şeker ve sigara dağıtıldığı vurgulanmaktaydı. İstiklal Marşı'nın ardından

⁹⁷⁵ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s.3-4.

⁹⁷⁶ **Kastamonu**, 28 Ağustos 1936.

⁹⁷⁷ Afet İnan, 30 Ekim 1918'de Selanik'te doğdu. Cumhuriyet'in ilk tarih profesörlerindendir. Atatürk'ün manevi kızıdır. Yine Atatürk'ün el yazılarından "*Medeni Bilgiler*" adlı eseri yayına hazırlamıştır. (İsmail Uzun, "*Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını Afet İnan*", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, III, S.1, (2017), s.73; <https://www.biyografi.net.tr/afet-inan-kimdir> (Erişim Tarihi: 13.12.2017)

⁹⁷⁸ Nuri Conker 1882'de Selanik'te doğdu. Türk asker ve siyasetçiydi. (www.biyografi.info/kisi/nuri-conker Erişim Tarihi: 30.12.2017)

⁹⁷⁹ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.5.

⁹⁸⁰ **Kurun Gazetesi**, 25 Ağustos 1936.

⁹⁸¹ Necmettin Sadak, "*Üçüncü Dil Kurultayı Dün Açıldı Komisyonlar Seçildi*", **Akşam**, 25 Ağustos 1936, s.1-4.

⁹⁸² **Kurun Gazetesi**, 25 Ağustos 1936.

günün anlam ve önemini belirten konferans yapıldığı ve halkında büyük bir ilgi ile dinlediğine dikkat çekilmekteydi⁹⁸³.

Konu ile ilgili “Cumhuriyet” gazetesinde “*Dün Dil Kurultayında Güneş Dil Teorisinin İzahı Yapıldı*” ifadesi yer aldı. Burada aşağıda sunulacak tezlerle ilgili bilgiler yer almaktaydı⁹⁸⁴. Kurultayın ilk sunum yapan ismi Tarih Kurumu İkinci Başkanı Afet İnan’dı.

1- Türklerde Güneşin Anlamı ve Önemi (Afet İnan)

Afet İnan, eski Türklerde “güneş” kavramını konu edindi. Sözlerine Kurultay İkinci Başkanlığına seçilmesinden ötürü teşekkür ederek başladı. Yapılan seçimin Türk inkılâbının bir sonucu olduğu ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal hayata yansımaları olarak kabul edilmesinin gerekliliği üzerinde durdu. Dil çalışmalarında kadınlara da yer verilmesinin kurultaya duyulan saygıyı bir kat daha artırdığını belirtti.

Afet İnan “*dili*” devletin varlığını sağlayan en önemli unsurlardan birisi olarak kabul etmekteydi. Devletlerin tarih ve dil zenginliğine gereken önemi vermesini bir “*bekâ*” sorunu olarak gördüğünü belirtti. Dilbilgisinin tarihsel süreç içerisindeki konumuna değindi. Türk inkılâbının “*mihrabının*” Güneş olduğunu söyledi. Türklerde güneş kültü üzerinde durdu. Onların göç ettiklerinde dahi Güneş’in yol gösterici özelliğinden yararlandıklarını vurguladı⁹⁸⁵. Konunun daha iyi anlaşılması için bildirisini örneklerle desteklemeye çalıştı:

Anadolu’da yaşamış Etilerin⁹⁸⁶ güneşi sembol olarak kullandıklarını söyledi. Çorum iline bağlı Alacahöyük’te gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda tunçtan yapılmış Güneş sembolleri bulunduğu Afet İnan tarafından açıklandı. Türk Tarih Kurumu bu kazıları yaptıran kurumdu. Etilerin o dönem Türk olduğu yoğun olarak iddia edildiğinden ele geçen buluntuların şu anlama geldiği belirtiliyordu: Güneşin Türk düşün hayatında önemli bir yere sahip olduğu artık delillendirilmişti. Henüz açıklığa kavuşmamış konularda ilerleyen süreçte açıklığa kavuşacaktı. Afet İnan son olarak “*Bize her hususta Güneş olan Büyük Türkün zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim*”⁹⁸⁷ dedi. Basında bu konuya büyük ilgi gösterdi. 25 Ağustos 1936’da “*Kurun*” gazetesinde

⁹⁸³BCA, 490.1.0.0.1167.100.3.

⁹⁸⁴Cumhuriyet, 25 Ağustos 1936.

⁹⁸⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.6-7.

⁹⁸⁶Bir başka deyişle Hitit Devleti.

⁹⁸⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.7.

“güneş” ile ilgili anlatılanlar okurla paylaşıldı⁹⁸⁸. Afet İnan’ın bildirisi adeta kurultayın bundan sonraki safhasında ağırlıklı olarak hangi konunun gündemde yer tutacağını habercisi gibiydi.

2- İbrahim Necmi Dilmen’in Dil Çalışmaları Üzerine Hazırladığı Rapor (1934-1936)

İbrahim Necmi Dilmen sunmuş olduğu raporda 1934-1936 arasında yapılan Dil çalışmalarını ayrıntılı olarak anlattı. Konuşmasına öncelikle Birinci Türk Dili Kurultayı’na atıfta bulunarak başladı. Akademik araştırmaların önemine değindi. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerinden bahsetti. Ardından 18 Ağustosta 1934 toplanan İkinci Türk Dili Kurultayı’ndaki çalışmaları kısaca anlatarak 1936’ya kadar geçen süreyi özetledi⁹⁸⁹.

a)Türkçenin Önemi ve Yazı ile Konuşma Dillerinin Birbirine Yaklaştırılması

İbrahim Necmi Dilmen tarafından hazırlanan bildiride öncelikle 1935’e kadar yapılan çalışmaları değerlendirildi. Akademik çevrelerde Türkçe ile Hint-Avrupa ve Semitik diller arasındaki yakınlığın ispatlanmaya çalışıldığını söyledi. Ancak bu araştırmaların Türkçenin dünya dilleri arasında “yüksek ve hâkim yerini” göstermeye yetmediğini vurguladı⁹⁹⁰.

Sümer, Akat⁹⁹¹, Elam⁹⁹² ve Eti Dili “*anıtlarının*” bulunması ile klasik dil ekolünün sarsıldığını belirtti. Türk Tarih Tezi’nde Dünya “*Neolitik Kültürü*”⁹⁹³nün Orta Asya’daki Türklere ait olduğu ifade edilmekteydi. Göçler ile birlikte buradan tüm dünyaya yayıldığını ifade etti. Bu bağlamda Afet İnan’ın konuşmalarını destekledi. Türk göçleri ile birlikte “*her yere tohum saçan ilkel kültürlerin dillerinin*” araştırılması gerektiğine dikkat çekti. Çünkü genel filoloji ve dilbilimi açısından bütün dünya

⁹⁸⁸Kurun Gazetesi, 25 Ağustos 1936.

⁹⁸⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.8.

⁹⁹⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.8-9.

⁹⁹¹Akad İmparatorluğu M.Ö. 2334 ile 2150 arasında hüküm sürdü. Sargon tarafından kuruldu. Köken olarak Sami ırka mensuptu. Bazı kaynaklarda ise Elam olarak adlandırılmalarına rağmen eski Türk kavimlerine mensup oldukları belirtilmekteydi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Akad_İmparatorluğu (Erişim Tarihi:17.12.2017); Cabbar Işankulu, “*Kaybolan Cennetin Peşinde Sümer ve Akad Ütopya mı? Gerçek mi?*”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXII, S.3, (2002) s.191.)

⁹⁹²Elamlar, Huzistan bozkırı, Loristan, Zagros Dağlarında yaşadı. Devlet kurdu. Muhammet Taki Zehtabi (Kirişçi), *İran Türklerinin Eski Tarihi*, (Haz.:Ferhat Rahimi), İstanbul, 2010, s.4.

⁹⁹³Neolitik Çağ tarih öncesi çağlardan biridir. Bugünkü arkeolojik kanıtlara göre M.Ö.12000/11000 ile M.Ö. yaklaşık 7000’lere kadar devam eden beş bin yıllık ilk evresi bulunmaktadır.. Buna “*Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem*” de denilmektedir. (Serap Özdöl, “*Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ’da Güney Doğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı*”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI, S.1, (Temmuz 2011), s.175.

dillerinde yazılmış eserler incelenmeliydi. Ayrıca Türkçenin ilkel örneklerini bulmak için eski lehçeler araştırmalıydı. İbrahim Necmi Dilmen'e göre yapılan araştırmalar Batı'da "*kaynağı meçhul olarak*" kabul edilen ifadeler, Türk Dili'ne ait olabilirdi. "*Pekarski'nin*"⁹⁹⁴ "*Yakut Dili Lügati*", "*Zolotnitski*" ve "*Paasonen*"in "*Çuvaş Lügati*" ve "*Altay Aladağ Lehçeleri*" adlı eserlerinin çevrildiğinden bahsetti⁹⁹⁵.

Daha sonra Mayaların dili ile ilgili açıklamalar yaptı. Bu dilde yüzlerce Türkçe kelime bulunduğunu söyledi⁹⁹⁶. Yine 1930'lu yıllarda konu Hasan Tahsin Mayatepek tarafından ayrıntılı bir şekilde incelendi. Bu araştırmalarda Güneş Dil Teorisi'ni destekler nitelikteydi. Kendisi James Churchward'ın "*Kayıp Kıta Mu*"⁹⁹⁷ adlı eserini çevirttirdi. Mayaların ve Uygurların "*Muların yani Türklerin çocukları*" olduğunu iddia etti⁹⁹⁸. İbrahim Necmi Dilmen Coğrafi Keşiflerden sonra istilacılara ilk karşı koyan hükümdarın "*Atahualpa*" yani "*Ata Alp*" olduğunu söyledi. Böylece Türklerin tüm dünyaya yayıldığını göstermeye çalıştı. Ona göre yeryüzünde kültür taşıyan bütün diller, bunu yayan Türklere borçluydu. Ural-Altay, Hint-Avrupa, Hamito-Semitik dil aileleri Türk Dili'nin alt lehçeleriydi. Hatta Amerigo Vespucci tarafından keşfedilen yerlerin bir kıta olduğu anlaşıldıktan sonra "*Yeni Dünya*"ya onun adının verilmesine de İbrahim Necmi Dilmen şu karşı görüşü ileri sürdü: "*Nikaragua yerlilerinin Amerika adını kullandıklarını yine Avrupalı coğrafya ve tarih uzmanlarının kitaplarında bulduktan, Yakut Lûgati'nda 'Emerik' kelimesine de hâlâ yaşayan bir söz olarak*" rastlanıldığından bahisle bunların Türk kökenli olduklarını yine bu benzeşmeye ortaya koymaya çalıştı. İbrahim Necmi Dilmen daha sonra kurultaya katılan on beş yabancı dilbilimcinin adlarını sırayla söyledi. Ardından "*Kurultay adına hoş geldiniz*" diyerek onları selamladı⁹⁹⁹.

Bir diğer konu ise yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıkların giderilmesi idi. İbrahim Necmi Dilmen, Güneş Dil Teorisi sayesinde yabancı sözcüklerin bir kısmının Türkçe olduğunu öğrendiklerine değindi. Bu durumun ise kendilerine büyük bir

---

⁹⁹⁴ Üçüncü Türk Dil Müzakere zabıtlarında Pekarski olarak belirtilen araştırmacının ismi Eduard Karloviç Pekarsky'dir. Kendisi Yakut Türklerinin dili üzerine çalıştı. 1907-1930 arasında on üç ciltten oluşan bir sözlük hazırladı. 1937'de Atatürk'e hediye etti. (**Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.10; <https://eksisozluk.com/eduard-karlovic-pekarSKIY--4770346> Erişim tarihi:14.12.2017)

⁹⁹⁵ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.9-10.

⁹⁹⁶ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.11.

⁹⁹⁷ James Churchward, "*Kayıp Kıta Mu*" adlı kitapta Mu uygarlığının dünya üzerinde kurduğu kolonileri inceledi. Maya, Mısır ve Hindistan'ın bahsedilen medeniyetin üyeleri olduğu belirtilmektedir. (James Churchward, **Kayıp Kıta Mu**, (Çev.; Pelin Tornay), İstanbul, 2015, s.4.)

⁹⁹⁸ <http://www.yenidenergenekon.com/724-hasan-tahsin-mayatepek'in-mu-kit'asi-ile-ilgili-belgeleri> Erişim Tarihi:17.12. 2017)

⁹⁹⁹ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.11-12.

kolaylık sağladığına dikkat çekti. Ancak bunu yaparken Arapça, Farsça kelimelerin korunacağını düşünülmesini “*gafler*” olarak değerlendirdi. Yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak için İkinci Türk Dili Kurultayı’nda “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*”nin “*Karşılıklar Klavuzu*” çıkardığını belirtti. Ardından bir “*Cep Klavuzları*” basıldı. Burada sekiz bin yedi yüz elli iki karşılığın olduğu dile getirildi. Ancak içerisinde % 5 ya da %10 hata payı olacağı da ifade edildi¹⁰⁰⁰.

b) Dil Kollarının Çalışmaları

İbrahim Necmi Dilmen Güneş Dil Teorisi üzerine yoğun araştırmalar yapıldığını belirtti. Çalışma kollarının yaptığı araştırmalara da değindi. Konu ile ilgili incelemelerde bulunan herkese teşekkür etti. İlk olarak Dilbilim Kolu’nun çalışmasını anlattı. Konu ile ilgili Ahmet Cevat Emre’nin “*Ekler Lügatçesi*” ile “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*”ne değindi. Besim Atalay’ın ise “*Ekler Dergisi*” hazırladığını söyledi. Ancak belirtilen çalışmalarda bir takım eksiklikler olduğunu ifade etti. Güneş Dil Teorisi üzerine çalışmalar sona erdikten sonra “*karşılaştırmalı cetveller*” hazırlanacağını söyledi. Ayrıca Ahmet Cevat Emre’nin Güneş ile ilgili elliden fazla kelimeyi karşılaştırdığını ifade etti. Böylece Hint-Avrupa etimolojik karşılaştırmalı sözlüğün materyallerinin de toplanmış olacağını vurguladı. Çünkü konu ile ilgili yapılan araştırmalar komisyon için oldukça önemliydi¹⁰⁰¹.

Etimoloji Kolu’nun çalışmaları da şöyle idi: Burada çeşitli Türk lehçeleri üzerinde incelemeler yapılmıştı. Ancak Güneş Dil Teorisi ile birlikte bölüm yöneticisi Hasan Reşit Tankut¹⁰⁰² tarafından verilen konferanslara Güneş Dil Metotları da eklenmişti. Derleme Bölümü Yöneticisi Naim Hazım Onat da Türkçe ve Arapça üzerine çalışmalar yapmıştı. Abdülkadir İnan’ın¹⁰⁰³ incelemeleri de dikkate değerdi. Konu ile ilgili Rusça çeviriler yapmaktaydı¹⁰⁰⁴.

Çeviri eserler üzerine yapılan çalışmalardan Abdülkadir İnan sorumluydu. Buna göre; “*Büyük Rus Dilcisi müteveffa Pekarsiki’nin üç ciltlik ve 1957 büyük Sahifelik Yakut Dili Lügatı baştan başa dilimize çevrilmiştir. Zolotnisky’nin Çuvaş Söz Kökleri*

¹⁰⁰⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.-12-14.

¹⁰⁰¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.15.

¹⁰⁰²Hasan Reşit Tankut, 1891’de Elbistan’da doğdu. Türk tarihçi ve siyasetçiydi. 1913’de Şam İdadisi ve Mülkiye Mektebi’ni bitirdi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Reşit_Tankut Erişim Tarihi:17.12.2017)

¹⁰⁰³Abdülkadir İnan, 29 Kasım Başkurdistan’ın Çıgay Köyü’nde 1889’da doğdu. Halkbilimciydi. Eski Türk dini ve kültürü üzerinde araştırmalar yaptı. (Süleyman Tülücü, “*Abdülkadir İnan Üzerine Bazı Notlar*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.15, (Erzurum 2000), s.201; www.kitap.yurdu.com/yazar/abdulkadir-inan/50681.html Erişim Tarihi:17.12.2017)

¹⁰⁰⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.16.

Lügatı, Verbitski'nin dört yüz doksan altı sayfalık Altay Aladağ Türk Lehçeleri Lügatı, Zaharof'un bin yüz altmış sayfalık Mançu Lügatı, Müteveffa Profesör Marr'ın Dillerin Yayılması ve Türk Dilinin Ana Vatanı, Uhaney'in Çuvaş Grameri, Radlof'un dört büyük ciltte dört bin dört yüz seksen dört büyük sahife tutan Türk Lehçeler Lügatı Denemesi ve Türk Dillerinin Morfolojisi'ne Giriş, Macar dilinde çıkmış Türkoloji eserlerinden Paasonen'in Çavuş Lügatı, Nemeth Gyula'in En Eski Yakut Fonetigi, Bang'ın Türk İstifham Zamirleri ve Sekiz Yüklemek, Hommel'in Sümer Dilinin Hısımlığı Meselesi, Castern'in Koybal ve Karagaş Grameri" eserleri üzerine çalışılmıştı. Bunlardan faydalanılarak "Türk Lehçeleri Lügatı" hazırlandı¹⁰⁰⁵.

Dördüncü olarak filoloji, sözlük ve tarama işlerinden olağan seyrinde devam ediyordu. Sözlük yazımı işlerinden sorumlu başkan Celal Sahir Erozan idi. Ancak kendisi 16 Kasım 1935'de ölmüştü¹⁰⁰⁶. Bu tarihe kadar dil çalışmalarına hasta yatağında devam etmişti. Filoloji Kolu Başkanı ise Ali Canip Yöntem idi. Ardından geniş kapsamlı bir sözlük hazırlanması için kelimelerin bütün anlamlarıyla bilinmesi gerekiyordu. Yeni ve eski tüm eserlerin incelenmesine devam edilmeliydi. Halk ağzında var olan ancak yazıya geçirilmemiş kelimelerde Derleme Kolu tarafından hazırlanmaktaydı¹⁰⁰⁷.

Derleme alanındaki çalışmalar ise yaşanan gelişmeler ise şöyle bir seyir izledi. Burada ilk olarak "halk ağzından" sözler derlenmişti. 1936'da ise bu çalışmalar ilk ürünlerini vermeye başlayacaktı. Konu ile ilgili hükümetin bir kararname çıkardığı da İbrahim Necmi Dilmen tarafından belirtildi. Böylece Türkiye'nin dört bir tarafında derleme çalışmaları başlamıştı. Sonuç olarak ise bir "Derleme Dergisi" nin çıkarıldığı ifade edildi. Ayrıca ilçelerdeki derleme heyetleri ile halkevlerinin de bu etkinliklere katılacağı dile getirildi¹⁰⁰⁸.

Terim çalışmalarındaki amaç ise Fransızca başta olmak üzere farklı dillerdeki bilimsel terimlere Türkçe karşılık bulmaktır. Bunun için öğretmenlerden altı bin yetmiş beş öneri alındı. Bu süreçte Güneş Dil Teorisi'ne yoğunlaşıldığı için yapılan çalışmalara bir müddet ara verilecekti¹⁰⁰⁹.

Gramer ve sentaks konusunda ise belirli bir seviyeye gelinmişti. Burada ise "Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi"ndeki kelimelerin bütün

¹⁰⁰⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.17-18.

¹⁰⁰⁶ <https://www.turkedebiyati.org/sairler/celal-sahir-crozan.html> (Erişim Tarihi: 14.12.2017); Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.18.

¹⁰⁰⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.18.

¹⁰⁰⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.19-20.

¹⁰⁰⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.21.

ekleri toplandı. Yakut Lehçesi'nin grameri tercüme edildi. Çuvaş, Altay, Koybal ve Karagaş lehçelerinin gramerleri çevrildi. Güneş Dil Teorisi'ne göre ilkel ve basit ekleri tespit edildi. Konuşma dilinin cümle kuruluşundaki yeri incelemek üzere “*konusma dili sentaks anketi*” yapılmaya başlandı. Toplanan fiş sayısı ise dört bin yüz yirmi yediydi. Ayrıca konu ile ilgili İbrahim Necmi Dilmen Güneş Dil Teorisi'nin Türk Dili'nin analitik gramerine büyük bir kolaylık sağladığını da belirtti. Konu ile ilgili çalışmaların devam edeceğine dikkat çekti¹⁰¹⁰.

Son olarak kitap basım işlerinden bahsedildi. 1934 ile 1936 arasında Osmanlıcadan Türkçeye, Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzları iki defa basıldı ve yurt çapında dağıtıldı. Basım miktarı ikişer cilt olmak üzere yüz elli yedi bin takım olarak basıldı. Hüseyin Namık Orkun'un¹⁰¹¹ “*Eski Türk Yazıtları*” adlı eseri bastırıldı. Veled İzbudak'ın¹⁰¹² “*Elidrâk Lisan'ıl Etrak*” adlı çalışmasında Türkçe kelimeleri topladığı belirtildi. Fatih Kütüphanesi'nde bulunan “*Atalar Sözü*” eserinden bahsedildi. Bunların yanı sıra Kutadgu Bilig'in basımını gerçekleştirmek için ön hazırlıklar yapılmaktaydı. Fuat Köseraif'in “*Mani el yazıları*”, Şükrü Akkaya'nın¹⁰¹³ “*Türk Fonetigi*” adlı eserleri de çevrilen ve yayımlanan çalışmalar arasındaydı. Belirtilen yapıtlar ve yardımlar sayesinde kurumun kütüphanesinin oldukça zenginleştiği belirtildi. Bin dokuz yüz kırk bir cilt kitaba sahip olduklarına dikkat çekildi. İbrahim Necmi Dilmen, yukarıdaki açıklamaların ardından emeği geçen tüm kişi ve kuruluşlara teşekkür etti¹⁰¹⁴. Bu açıklamalara basında da ilgi gösterdi. 25 Ağustos 1936'da çıkan “*Kurun*” gazetesinin üçüncü sayfasında “*Dilde Halkçılık*” başlığı ile yapılan çalışmalar anlatıldı¹⁰¹⁵.

c) Taşra Teşkilatının Yaptığı Çalışmalar ve Dil Kurumuna Ayrılan Bütçe

Taşra Teşkilatı iki gruba ayrılmaktaydı. Birincisi halkevleriydi. Burada devamlı şubeler bulunmaktaydı. Dil Tarih Edebiyat Komiteleri kurumun kolu olarak dil üzerine yapılan çalışmaları canlı tutmaktaydı. İkinci ise geçici olarak çalışan kısımdı. Burada ise vilayet ve kaza merkezlerinde kurulan Derleme Heyetleri yer almaktaydı. Her ikisinin de yapmış olduğu araştırmalar sonucunda yüz yetmiş dört bin yedi yüz on derleme,

¹⁰¹⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.22-23.

¹⁰¹¹Hüseyin Namık Orkun, 1902'de İstanbul'da doğdu. Tarihçi ve dilbilimciydi. Türk dünyası üzerine önemli eserler verdi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Namık_Orkun (Erişim Tarihi:17.12.2017))

¹⁰¹²Veled Çelebi İzbudak, 1869'da Konya'da doğdu. Mehmet Bahaeddin Veled ya da Bahaî mahlasları bulunmaktadır. Şair, milletvekili, edebiyatçıydı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Veled_Çelebi_İzbudak Erişim Tarihi:17.12.2017)

¹⁰¹³Mehmet Şükrü Akkaya, 1895 yılında Sivas'ta doğdu. Tarihçi ve dilbilimciydi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/7577> (Erişim Tarihi:17.12.2017))

¹⁰¹⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 23-25.

¹⁰¹⁵Kurun, 25 Ağustos 1936.

folklor ve sentaks anket fişleri hazırlandığı belirtilmekteydi. Ayrıca Balıkesir, Gaziantep, Bursa halkevleri en fazla katkıyı sunmuştu¹⁰¹⁶.

Kurultayda bahsedilen bir diğer konu da yeni “*ana tüzüktü*”. Bu sebeple ilk mevcut maddeler üzerinde düzeltmeye gidildi. Yeni çalışma raporları “*Önergeler ve Dilergeler Komisyonu*”na havale edildi. Sunulan raporun sonunda ise kurumun bütçe hesaplarına değinildi. 1934-1936 arasındaki kesin hesaplar ile 1936-1937 bütçesi incelendi. İlk belirtilen yıllar arasında 4.361 lira 17 kuruşluk kitap satın alındığı vurgulandı. 18.570 lira 16 kuruşun tarama ve tercüme çalışmalarına harcandığı belirtildi. 53.895 lira 80 kuruşun ise basım ve yayın işleri için kullanıldığı dile getirildi. Bu kayıtları tutan Besim Atalay’a teşekkür edildi¹⁰¹⁷.

İbrahim Necmi Dilmen Güneş Dil Teorisi üzerine kurultaydan öncede görüşlerini açıklamış ve bunları dönemin dergilerinde yayınlamıştı. “*Ülkü*” dergisinin Mayıs 1936 sayısında asıl hedefin; Türk Dili’nin yeryüzü dillerine ana kaynak olduğunun kanıtlanması olduğuna dikkat çekti. Ona göre dünyadaki bütün kültürler Orta Asya’da oluşmuş ve Türkler tarafından yayılmıştı¹⁰¹⁸.

2- Dini ve Felsefi Açılardan Güneş Dil Teorisi (Yusuf Ziya Özer)

Yusuf Ziya Özer kurultayda Güneş Dil Teorisi’ni dini ve felsefi açıdan değerlendirdi. Güneş’in eski Türk devletlerinde ve diğer uluslardaki kullanımına değindi. Doğanın bütün kuvvetleri içerisinde güneşin, ateşin özel bir yerinin olduğunu belirtti. Onun her zamanda görünür olduğunu ve kendisini hissettireceğini söyledi. Dilin kökeni hakkında gizemli kabul edilen pek çok sırrı açığa kavuşturacağına dikkat çekti. Konunun anlaşılabilirliğini artırmak için konuşmasına örneklerle devam etti. Türklerin de “*Güneş’e taptıklarını*” özellikle belirtti. Güneş’in yakıcılık özelliğinden dolayı “*koyaş-köyük-güneş-gün-kûn*” kelimelerin kullanıldığını belirtti. Yine oba ve çadırların doğuya doğru yönelmesi bu inanış ile alakalı idi. Türk hakanlarının kendilerini güneşin ve ayın hükümdarı olarak göstermelerinin sebebi de bu idi¹⁰¹⁹.

Daha sonra geçmişte yaşamış farklı milletlerde güneş kültünden bahsetti. Çünkü bu inanış sadece Türklere özgü değildi. Ancak Türkler tarafından dünyanın dört bir tarafına yayıldığı özellikle belirtti. Bu sebeple Hint-Avrupa ve Semitik denilen

¹⁰¹⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 25-26.

¹⁰¹⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.26-27.

¹⁰¹⁸İbrahim Necmi Dilmen, “*Güneş Dil Teorisi Üzerine Birkaç Sual ve Cevapları*”, *Ülkü*, S.39, (Mayıs 1936), s.178-183; *Ulus*, 24 Aralık 1935; Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, İstanbul, 1973, s.81.)

¹⁰¹⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.37-39.

kavimlerin Türkçe “*güneş ve nuru*” ifade eden kelimeleri kullandıklarını belirtti. Mezopotamya’ya hatta Suriye’ye kadar Güneş Kültü’nün götürüldüğünü söyledi. Böylece Türkçe güneşi ifade eden “*bel*” kelimesinin aynı şekli ile yukarıda bahsedilen bölgelerin yanı sıra Babil¹⁰²⁰ ve Fenikelilerde¹⁰²¹ kullanıldığına dikkat çekti. İbranilerde ise güneşin tabiat, özellikle de meyveler üzerindeki etkisi “*bal*” sözcüğü ile ifade edilmekteydi. Kendisi “*Yahova*”nın Güneş Tanrısı olduğunu iddia etti. Mısır’da ise Aton’un¹⁰²² da aynı ilahı temsil ettiğini belirtti¹⁰²³.

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak Güneş’in insanoğlu için büyük bir “*Allah vergisi*” olduğunu da söyledi. Yusuf Ziya Özer göre felsefenin temel amacı “*hakikati eşyaya nufuz*” etmektir. Bu ise “*Güneş*” ile sağlanabilirdi. Sanatın temelinde de yine “*Güneş*” vardı. Böylece her şey varlığını ona borçluydu. Son olarak Atatürk’e teşekkür etti¹⁰²⁴. “*Kurun*” gazetesinin yedinci sayfasında “*Profesör Yusuf Ziya Özer’in Söylevi*” okurlarla paylaşıldı¹⁰²⁵. Bu konuya her kesimden farklı tepkiler gelecekti. Ancak başlangıçta büyük bir ilgi uyandırdığına da şüphe yoktu.

Kurultay’ın ilk günü yaşanan gelişmelere basında bir gün sonra yer verildi. “*Kastamonu*” gazetesinde de “*Üçüncü Dil Kurultayı Toplandı*” başlığı ile yapılan çalışmaların şehirde yaşayan halk tarafından büyük ilgi ile karşılandığı ve takip edildiği belirtilmekteydi¹⁰²⁶. Bunun yanı sıra CHP Edirne İl Yönetim Kurulu tarafından CHP Genel Sekreterliğine 25 Ağustos 1936’da gönderilen yazıda da kurultayın yakından takip edildiği ve dilde milli uyanışı sağlayacak mesajlar verildiği ifade edilmekteydi. Saat 17:30’da Atatürk Anıtı önünde toplanıldığı belirtilmekteydi. İstiklal Marşı okunmuş ve Erkek Öğretmen Okulu’nun önündeki kalabalığa konu hakkında bir konferans verildiği bildirildi¹⁰²⁷. Böylece halk arasında milli bir dil bilinci oluşturulmaya çalışıldı.

---

¹⁰²⁰ M.Ö. 625- 539 yeni Babil dönemine aittir. Döneme ait kanunnameler son kral Nabonid tarafından yapıldı. (Emin Bilgiç, “*Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An’anesi*”, **DTCFD**, XXI, S.3-4, (1963), s.104.)

¹⁰²¹ Sabatino Moscati “*Fenikeliler*” adlı eserinde İ.Ö. 1200’de ki akınlardan başlayarak en büyük Fenike kolonisi Kartaca’nın düşüşüne kadar ele almaktadır. (Sabatino Moscati, **Fenikeliler**, (Çev. Sinem Gül), İstanbul, 2004, s. 4.)

¹⁰²² Aton Mısır tanrısıydı. Aten, Zentuk IV. Amenhotep, Akhenaton gibi farklı isimleri bulunmaktaydı. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Aton> (Erişim Tarihi:17.12.2017))

¹⁰²³ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.40-47.

¹⁰²⁴ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.40-47.

¹⁰²⁵ **Kurun**, 25 Ağustos 1936.

¹⁰²⁶ **Kastamonu**, 25 Ağustos 1936.

¹⁰²⁷ **BCA**, 490.1.0.0.1167.99.3.

C- KURULTAYIN İKİNCİ GÜNÜ (25 AĞUSTOS 1936)

Kurultay 25 Ağustos 1936'da ikinci gün çalışmaları için öğleden sonra yeniden toplandı. Kurultay sekreterleri İsmail Müştak Mayakon ve Zerrin Dilmen'di. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Sırasıyla konuşmacıların anlattıklarına değinildi. Ardından Başkan konu ile ilgili söz hakkı almak isteyeninin olup olmadığını sordu. Karşıt görüş olmayınca okunan özetler kabul edildi. Daha sonra Kurultaya yurt içinden ve dışından gönderilen telgraflar okundu. Burada Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın toplanmasından dolayı duyulan sevinç dile getirilmekteydi. Tebrik mesajları yer almaktaydı. Bu açıklamalardan sonra Başkan bildiri sunumlarına devam edileceğini belirtti¹⁰²⁸.

Kurultay ile ilgili ise 26 Ağustos 1936'da "*Cumhuriyet*" gazetesinde "*Dün Dil Kurultayı'nda Güneş Dil Teorisi'nin İlmi İzahı Yapıldı*"¹⁰²⁹ başlığı yer aldı. Günün ilk konuşmacısı İbrahim Necmi Dilmen'di¹⁰³⁰.

1- Güneş Dil Terisi'nin Ana Hatları (İbrahim Necmi Dilmen)

İbrahim Necmi Dilmen, sunmuş olduğu bildiride Güneş Dil Teorisi'ni ana hatları ile anlattı. Kök ve ek konusuna değindi. Öncelikle bahsedilen teorinin akademik çevrelerde eskiden beri incelenen bir "*bilmece*" olduğunu söyledi. Konunun felsefi, sosyoloji, psikoloji ve dinsel boyutunun olduğunu belirtti. Bu noktaya ise insanlarda "*idrak ve şuurun*" oluşması ile birlikte gelindiğine dikkat çekti. Bundan kasıt ise doğayı çevreyi araştırmaktı. İbrahim Necmi Dilmen bu bilinç hareketlerinin ilk olarak Güneş üzerinde toplandığını vurguladı. Bunun sebebinin ise ilkel insanların doğa varlıklarına karşı duyduğu ilgi ve saygıya bağladı¹⁰³¹.

Tarih öncesi dönemlerde ilk totemlerin "*göksel bir takım varlıklar*" olduğunu belirtti. Konunun daha iyi anlaşılması için yabancı yazarların fikirlerinden de bahsetti. Max Müller ve Michel Breal¹⁰³² gibi birçok yazarın ilk tapınma objesi olarak Güneş'i yazdıklarını ifade etti. Onu her şeyin üstünde bir "*şuur objesi*" olarak kabul edildiğine dikkat çekti. Parlaklık, yükseklik, büyüklük gibi anlamların hepsini içerisinde bulundurduğunu söyledi. Zamanla bütün bu varlıklara bir isim bulma ihtiyacının doğduğunu ve bu süreçte Güneş Dil Teorisi'nin işin içerisine girdiğini belirtti. Ona göre

¹⁰²⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.53-55.

¹⁰²⁹Cumhuriyet, 26 Ağustos 1936.

¹⁰³⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.55.

¹⁰³¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.56-57.

¹⁰³² Michel Breal, 1832'de Almanya'da doğdu. Fransız filologdu. 1915'de Fransa'da öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Bréal (Erişim Tarihi:18.12.2017))

İlkel dönemlerden itibaren insanlar edindikleri bütün genel anlamları Güneş’e bağlamaktaydı. O, “Allah- efendi” saçtığı ışık ise zekâ, hassasiyet, kara, toprak, hayatı ifade etmekteydi. Yağmurun ise onun “ihsanı” olarak kabul edildiğini vurguladı. Şimşeg’in yine ona karşı coşkuyu sevgiyi anlatan bir ses olarak değerlendirdiklerini söyledi¹⁰³³.

İbrahim Necmi Dilmen bütün genel kavramların insanlığın ilk totemi olan Güneş’ten çıktığını ve fonetik açıdan bunu ilk olarak “ağ” sesiyle ifade etmiş olduğuna değindi. Daha sonra bu kelimenin zamanla değiştiğini belirtti. Sesli harfler günümüzdeki şekli ile de “a-e-ı-i-o-ö-u-ü” idi. Diğer harfleri ise dört kategoriye ayırdı. Birinci “ğ,y,g,k,h”, ikinci “v,b,m,p,f”, üçüncü “t,d,l,r”, sonuncu ise “s,ş,c,ç,z,j” idi. Böylece “ağ” kelimesi ile ifade edilen Güneş’in yerini başka sesler de kullanıldığı anlatılmaya çalıştı¹⁰³⁴.

Daha sonra “*prencipal kökler*” yani ana kök konusundan bahsetti. Kökün kendisinden sonra gelen ikinci bir sesle kaynaştırılarak oluşturulduğunu belirtti. Bunun ise büyük bir öneme sahip olduğunu söyledi. Çünkü Güneş ve onun göksel temsilcileri yeryüzüne ateş, su gibi birçok yersel totemi ifade etmekteydi. Bu sebeple insanoğlunun gökyüzündeki Güneş’e “ağ” dediklerini bir kez daha belirtti. Buna karşılık yeryüzündeki ateş “ağ+ ağ=ağag” bunların kaynaşmasıyla da “ağ-aağ” şeklini aldığını vurguladı. Bu durumu ise “*dilde ses ikizleşmesi*”¹⁰³⁵ olarak değerlendirdi¹⁰³⁶.

İbrahim Necmi Dilmen, yukarıda açıklamalarına ek olarak seslerin zamanla değişime uğradığını da vurguladı. Bunun sebeplerinden birisi göçlerdi. Böylece farklı kültürler arasında etkileşim olduğunu belirtti. Türkçenin bütün bu kültürlerle ana kaynaklık ettiğini savundu. Buna ise iki kanıt sundu. Birincisi tarih ve ilk insan soyunun Orta Asya’daki Türklerden doğmasıydı. Göç sayesinde Türkçe; Avrupa, Afrika, Amerika ve Avustralya’ya yayıldığını söyledi. İkincisi ise dil alanında yapılan çalışmalardı. Avrupalı dilbilimcilerin bazı kelimelerin kökleri hakkında tam bir sonuca ulaşamadıklarını belirtti. Bunun sebebini ise Türkçenin dikkate alınmaması olarak değerlendirdi. Hind-Avrupa ve Semitik diller ile Türk Dili arasında büyük benzerlikler olduğunu belirtti¹⁰³⁷.

¹⁰³³Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.56-61; Erhan Sanater, *Güneş Dil Teorisi’nde Müspet ve Menfi Anlamlar*, Bursa 1937, s.15-16

¹⁰³⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.60-62.

¹⁰³⁵Ünsüz İkizleşmesi, bazı kelimelerin iç seslerinde çeşitli sebeplerle aynı ünsüzün iki defa söylenmesidir.(<http://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi:25.04.2018)

¹⁰³⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.63.

¹⁰³⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.64-65.

İbrahim Necmi Dilmen'in değindiği bir diğer konu da “ek” ti. Konuyu Güneş Dil Teorisi'ne göre yedi gruba ayırdı. Birinci olarak “M” grubunu ele aldı. Bu harf kendi kategorisinden olan “v, b, p, f” ünsüzleri ile değişebilirdi. Yine “v” nin yerini ise “ğ-y -k-g-h” alabilirdi ve ana ünsüz olan “ğ” nin yerine “n-s-c-ş-ç-z-j” geçebilirdi. Bu örneklerden sonra yapılan tespitleri ana kök “*anlamını ortaya çıkartan bir unsur*” olarak değerlendirdi. Bunun yanı sıra ana köke verilen genel anlam yalın ve soyut halde olabilirdi. Kendisine benzeştirilen ögenin ise anlamı, üzerine alarak ona somutluk kazandırabilirdi¹⁰³⁸.

İkinci olarak “N ” grubunu inceledi. Bunun ise “n-ğ” seslerinin ayrışmasından doğduğunu belirtti. Bu harfler “ğ” ve onun ile aynı kategoride yer alan “y-k-g-h” ile değişebilirdi. Yine “ğ” nin yerini ise “v” ve onun gurubuna ait olan “b-m-p-f” alabilirdi. Burada esas ek “N” ana özneydi. Bir diğer olasılık objenin en yakın çevresinin, ona bitişik olan sahayı göstermesiydi¹⁰³⁹.

Üçüncü sırada “S” grubuna değinildi. Kendi sınıfından “ş, c, ç, z, j” ünsüzleri de onun görevlerini yerine getirebilirdi. “T-d” ile de yer değiştirebilirdi. Ancak ana özne ve nesneden uzak bir sahayı işaret etmekteydi. Belirtilen harflerin yerine “ğ” ve onun sınıfında yer alan “y, k, g, h” getirilebilirdi. Konuşmacı bu durumu Grek ve Latin lehçelerinde “s” nin “g” ve onun kategorisinin yerine geçmesi olarak değerlendirdi¹⁰⁴⁰.

Dördüncü olarak “L” grubundan bahsedildi. Burada ana özne ve nesneden uzak geniş bir alanı gösterdiği dile getirildi. Ardından “D” grubuna değinildi. Buradaki amaç ise ana kök kavramını yapan veya yaptıran kişiyi göstermekteydi. Ana kök ise olmuş bitmiş eylemleri ifade etmekteydi. Son olarak “R” ve “K” sınıflarını anlattı. İlk belirtilen harf ve onu oluşturan kategorinin herhangi bir kavramın tekrarını ve bir yerde toplanmasını ifade ettiğini söyledi. Harf grubunun ise “ğ, g, y, h” ile değişebileceğini vurguladı. “Ğ” nin ise “n, ş, s, c, ç, z, j”ye dönüşebileceğine dikkat çekti. Burada ana kökün anlamını üzerine aldığı özümsemediği ve boyut kazandırdığı anlatılmaktaydı. Yukarıda belirtilen gruplarda toplanan basit eklerin “V+K” şeklinde bulundukları belirtildi. Buna göre asıl anlam unsuru sessiz harflerde bulunmaktaydı. Ünlü ve ünsüzlerin düşmesi ses birimlerinin birbiriyle kaynaşması sonucu kelimelerin oluştuğu da ifade edildi¹⁰⁴¹.

¹⁰³⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.66.

¹⁰³⁹ Özne ve objeler çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Bunları öğrenmek için (Üçüncü Türk Dil Kurultayı, s.66.)

¹⁰⁴⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.68-69.

¹⁰⁴¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.68-72.

İbrahim Nemi Dilmen eklerin ifade ettiği anlamlardan da bahsetti. Konunun anlaşılması için örneklendirmelerine devam etti. Tahtaya merkezleri aynı olmak üzere iç içe altı daire çizdi. Bunların ilkinin eklerin birinci grubunu yani “ben” kavramını ifade ettiğini belirtti. “m, b, v, p, f” ünsüzlerini buraya bağlı olduğunu söyledi. İkincisi ise “N” yi ifade etmekteydi. Egonun en yakın çevresini anlatmaktaydı. Bundan sonra gelen üç dairede ise “Ş- S-Z” yi göstermekteydi. En geniş ve dışta olan ise “L” idi. İbrahim Necmi Dilmen’in şemayı çizmekteki amacı merkezden dışa doğru anlamların genişlediğini göstermekti. Bunların dışında “D”, “R” ve “K-Ğ-Y-G-B” olmak üzere üç kelime grubu da vardı. Böylece ana kökün çeşitli anlamları yukarıda belirtilen eklerle tamamlanarak oluşturulabilirdi. Bunlara birkaç Türkçe kelimeyi örnek verdi. Buradan hareketle kullanılan kelimelerin nasıl ortaya çıktığı anlattı. Yapılan tüm incelemeyi Güneş Dil Teorisi ışığında gerçekleştirdiklerini vurguladı. Konu ile ilgili yerli yabancı dilbilimcilerin görüşlerini sunmalarını beklediklerini belirterek sunumuna son verdi¹⁰⁴².

Yukarıda bahsedilen tez basında da büyük ilgi gördü. 26 Ağustos 1936’da “Kurun” gazetesinde “Güneş Dil Teorisi’nin Ana Hatları” başlığı yer aldı¹⁰⁴³. Aynı gün yayınlanan “Cumhuriyet” gazetesinde ise yine aynı teori hakkında haberlere yer verdi. İbrahim Necmi Dilmen’in bildirisinde sunduğu birkaç örneğe değinildi¹⁰⁴⁴. 26 Ağustos 1936’da yayınlanan “Akşam” gazetesinde ise “Kurultayda Dün İbrahim Necmi Dilmen Tezini İzah Etti” başlığı yer aldı¹⁰⁴⁵.

Yukarıda İbrahim Necmi Dilmen Güneş Dil Teorisi’nde kök ve ek kavramlarını anlattığından bahsedildi. Konunun felsefi, sosyoloji, psikoloji ve dinsel açıdan inceledi. Harfleri gruplandırarak örneklemelerde bulundu.

2- Ata Kelimesi ve Güneş Dil Teorisi (Vecihe Kılıçoğlu-Kemal Emin Bara)

Vecihe Kılıçoğlu¹⁰⁴⁶ sunmuş olduğu bildiride “Ata” kelimesini Güneş Dil Teorisi’ne göre açıkladı. Bu sözcüğün “Lallwort” yani “çocuk sözü” olarak değerlendirenleri eleştirdi. Farklı dillerdeki kullanımlarına değindi. Öncelikle sunduğu bildiriye Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’nden edindiği akademik bilgiye dayandığından bahsetti. “Ata” kelimesinin tüm dünya tarafından kullanıldığı ve

¹⁰⁴²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.73-83; E. Sanater, Güneş Dil Teorisi’nde Müspet ve Menfi Anlamlar, s.15-67.

¹⁰⁴³Kurun Gazetesi, 26 Ağustos 1936.

¹⁰⁴⁴Cumhuriyet, 26 Ağustos 1936.

¹⁰⁴⁵Akşam, 26 Ağustos 1936.

¹⁰⁴⁶Vecihe Hatipoğlu Kılıçoğlu, 1917’de İstanbul’da doğdu. Yazar araştırmacı ve dilbilimciydi. 1961’de profesörlüğe yükseldi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Vecihe_Hatipoğlu (Erişim Tarihi:19.12.2017))

insanlığa mal olduğunu belirtti. Hermann Paul'un¹⁰⁴⁷ “*Dil Tarih Prensipleri*” adlı çalışmasından bahsetti. Burada “*Bu lisan çocukların buluşu değildir; bu lisan onlara herhangi bir dil gibi öğretilir*” ifadesinin geçtiğini belirtti. Yine dilbilimci Carl Franke'nin de aynı fikre sahip olduğu vurguladı. Bu sebeple belirtilen terimin bazı bilim insanları tarafından “*dadılar dili*” olarak da değerlendirdiğini dile getirdi. Ayrıca “*Ata*” kelimesinin yukarıda ifade edilen her iki karşılığı da ifade etmediğine dikkat çekti. Kelimenin içerisindeki “*t*” ünsüzünün güç telaffuz edildiği ve biyolojik açıdan da çocuk sözü olamayacağını savundu. Kelime ile ilgili genel fikrinin de Türkçe olduğunu da özellikle belirtti¹⁰⁴⁸.

Yukarıdaki açıklamaların ardından “*Ata*” kelimesinin farklı dillerdeki kullanımlarına değindi. Buna göre Çağatay, Koybal, Kazan, Kırgız ve Batı lehçelerinde yukarıdaki şekli ile kullanılmaktaydı. Ön Asya dillerinde “*Adda- Atta*” kelimeleri ile ifade edilmekteydi. Hint-Avrupa dillerinde “*atta- atavus- atte- otetz- otay*” gibi sözlerle belirtilmekteydi. Vecihe Kılıçoğlu verilen örneklerin tamamının Türkçede bulunduğunu söyledi. Ardından “*Ata*” kelimesini Güneş Dil Teorisi'ne göre şöyle analiz etti¹⁰⁴⁹.

Batı Lehçelerinde	Ata= ağ+at+Ağ
Kuman Lehçelerinde	Atta=ağ+ at+ağ
Çuvaş Lehçesinde	Atey=ağ+at+ey
Sümer Dilinde	Adda=ağ+ad+ağ
Grek Dilinde	Atta= ağ+ at+ağ
Eski Slav Dilinde	Otetz= oğ+et+ez
Orta İrlanda Dilinde	Aite= ay+et+ağ
Bask Dilinde	Aita= ay+at+ağ

Belirtilen tablo ile sözcükler arasında sadece ses farklılıkları bulunduğunu ancak anlamda herhangi bir değişme olmadığı vurgulandı. Vecihe Kılıçoğlu, yukarıdaki açıklamaların yanı sıra “*Ata*” kelimesinin gerçek anlamını göstermek için bir takım sözcükleri inceledi. Bu bağlamda, ilk olarak “*ağ*” ele aldı. Ana kök olarak kullanıldığında “*efendi*” anlamına geldiği belirtti. Ek olarak kullanıldığında ise “*Atağ*” olarak kullanıldığını söyledi. Büyüklüğü kudreti ifade ettiği vurguladı. “*At*” kelimesinin ise ek olduğu belirtilerek “*gücü*” simgelediği ifade etti. Son olarak “*Ata kelimesi*

¹⁰⁴⁷ Hermann Paul, 7 Ağustos 1876'da Almanya'da doğdu. Dilbilimi adına çalışmalar yaptı.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Hermann_Paul (Erişim Tarihi: 19.12.2017))

¹⁰⁴⁸ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.84-85.

¹⁰⁴⁹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.85-86.

Türklük kadar eskidir ve Atatürk kadar bizimdir” sözlerini ekledi. Bu kelimenin Türkçe bir kelime olduğuna dikkat çekti. Bu sebeple yapmış olduğu konuşma basında da ilgi gördü. “*Kurun*” gazetesi de “*Verimli Çalışma*” başlığıyla konuyu haberleştirdi¹⁰⁵⁰.

Vecihe Kılıçoğlu’dan sonra Kemal Emin Bara konuşma yaptı. Güneş Dil Teorisi’nin önemini anlattı. Kısa bir süre içerisinde dilin tam anlamı ile öğrenilemeyeceğini söyledi. Diller arasında telaffuz açısından farklar olabileceğini belirtti. Medeniyet gibi dilin de ilk olarak Orta Asya’da ortaya çıktığını vurguladı. Ayrıca Arabistan’da bulunduğu yıllarda burada kullanılan bazı sözcüklerin kökenin Türkçe olduğunu saptadığından bahsetti. Birmanya yerlilerinin dilleri hakkında incelemelerde bulundu. Onun dilin ilk evrelerine ait bir takım işaretler verdiğini vurguladı. Son olarak “*Bugünkü Arapça kelimelerin vaktiyle geçmiş bugün tanıyamayacağımız bir hale gelmiş Türkçe olduğuna imanım gibi kanaatim vardır*”¹⁰⁵¹ sözleri ile kullanılan Arapça kelimelerin zaman içerisinde değişikliğe uğramış Türkçe olduğuna dikkat çekti.

Yukarıda belirtildiği üzere Vecihe Kılıçoğlu “*Ata*” kelimesinin Türkçe olduğunu ve diğer dillere de buradan geçtiğini belirtti. Kemal Emin Bara ise Arapların kullandıkları bir takım kelimelerin Türkçe kökenli olduğunu belirtti. Birmanya dilini Güneş Dil Teorisi’ni açıklamaya yardımcı bir unsur olarak değerlendirdi. Türkçede bulunan ancak Araplara ait olduğu sanılan birçok kelimenin varlığına dikkat çekti.

D- KURULTAYIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (26 AĞUSTOS 1936)

Kurultay 26 Ağustos 1936 ‘da üçüncü gün çalışmalarına başladı. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Yapılan çalışmalar sırasıyla anlatıldı. Ardından Başkan konu ile ilgili söz hakkı almak isteyeninin olup olmadığını sordu. Herhangi bir karşıt görüş olmayınca bildiri özetleri kabul edildi¹⁰⁵².

Yine 26 Ağustos 1936’da Kurultay Başkanı ve Kültür Bakanı Saffet Arıkan tarafından “*İtalyan Üniversitelerarası Enstitüsüne*” Üçüncü Türk Dil Kurultayına yazılı olarak gönderdikleri tebrik ve selamdan ötürü yine aynı surette teşekkür edildi¹⁰⁵³. Aynı gün yurt genelinde dil hakkında bilgilendirici etkinliklere devam edildi. Bu konuda en faal yerlerden birisi Edirne idi. Üçüncü Dil Kurultayı başladığından beri halka açık ikinci toplantısını gerçekleştirecekti. CHP Edirne İl Yönetim Kurulu tarafından CHP

¹⁰⁵⁰Kurun, 26 Ağustos 1936.

¹⁰⁵¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.89-90.

¹⁰⁵²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.93-94.

¹⁰⁵³CA, 01.01.32.41/ CA. A.IV-17 d, D.71, F.24.; CA, 01.01.32.41- 2/ CA, A. IV-17-d, D.71, F.24-2.

Genel Sekreterliğine gönderilen bir yazıda saat 17:30'da Cumhuriyet Sineması önünde toplanan halka, dil konusunda bilgilendirici bir konuşma yapıldığı ve etkinliğe öğretmenlerin de faal olarak katıldığı belirtilmekteydi¹⁰⁵⁴.

Bunun yanı sıra halkevlerinde de kurultay ve dil ile ilgili bilgilendirici konferanslara devam edildi. Örneğin Çankırı Halkevi'nde kurultayın üçüncü toplantısı sebebiyle yer yerin bayraklarla süslediği belirtilmekteydi. Yine kurultayda yapılan ve yapılacak olan çalışmalara dikkat çekilmekteydi. TDTC'nin dil ile ilgili hedeflerinden bahsedilmekteydi. Öz Türkçe ve dilde sadeleşme faaliyetlerine özellikle atıfta bulunulmaktaydı¹⁰⁵⁵.

Kurultayda ise tutanak özetlerinin ardından tez sunumlarına geçildi. Günün ilk konuşmacısı Hasan Reşit Tankut'tu¹⁰⁵⁶. 27 Ağustos 1936'daki "*Kurun*" gazetesinde "*Dil Kurultayı'nın Üçüncü Gününde*" başlığı ile sunulacak bildirilerin programı hakkında bilgilendirmede bulundu¹⁰⁵⁷.

1- Antropolojik Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Güneş Dil Teorisi (Hasan Reşit Tankut)

Hasan Reşit Tankut¹⁰⁵⁸ yapmış olduğu sunumda dilin önemine değindi. Konu ile ilgili farklı düşünürlerin görüşlerini dile getirdi. Güneş Dil Teorisi'ni dilin kökenini açıklamak için antropolojik, paleo-sosyolojik ve psiko-sosyolojik açıdan ayrıntılı değerlendirmelerde bulundu. Dilin önemini vurgulamak için "*Herder*"'in¹⁰⁵⁹ "*Ne Amphionların liri (lyre) siteler kurabildi, ne tılsımlı asa çölleri cennete çevirdi; fakat onları sociabilitenin büyük kaynağı olan dil yaptı*" ifadesini katılımcılarla paylaştı. Dilin gücünü ortaya koymaya çalıştı. Sosyalleşmenin en büyük kaynağının dil olduğunu söyledi. Ardından "*Socius*"a dayanarak insanların toplumsallaşmadaki amacının anlaşma ihtiyacı olduğuna dikkat çekti. İnsanların kendilerini en iyi dil ile ifade ettiklerini de sözlerine ekledi. Yine dilbilimci Darmsteter'in şu ifadesi ile tezini güçlendirmeye çalıştı: "*Söz tefekkürün ani ve mütebellir parçasından ibarettir. Onlar*

¹⁰⁵⁴ BCA, 490.1.0.0.1167.99.3.

¹⁰⁵⁵ BCA, 490.1.0.0.1167.98.1.

¹⁰⁵⁶ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.93-94.

¹⁰⁵⁷ Kurun, 27 Ağustos 1936.

¹⁰⁵⁸ Hasan Reşit Tankut, 1891'de Elbistan'da doğdu. Türk tarihçi ve siyasetçiydi. Şam İdadisi ve Mülkiye Mektebi'ni 1913'de bitirdi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Reşit_Tankut Erişim Tarihi:21.12.2017; **Türk Parlamento Tarihi VIII Dönem**, 8/III, (Yay.Haz.: Mustafa Çufalı), Ankara, 2012, s.827.)

¹⁰⁵⁹ Johann Gottfried Herder, Alman dinbilimci, şair, filozof ve felsefeciydi.

(www.filozof.net/.../21419-johann-gottfried-herder-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bi.Erişim Tarihi:21.12.2017)

öyle aynacıklardır ki her birine kavimlerin zihni itiyatları ve ruhları aksetmiş bulunurlar”¹⁰⁶⁰.

Daha sonra konu ile ilgili farklı düşünürlerin görüşlerinden bahsetti. Sokrates’e göre dil hem insanüstü hem de geleneksel işaretlerin bir bütünüydü. Aristo ise dilde insan ve hayvan seslerinden ortak unsurlar bulunduğu için her ikisini de dilin kökenini sorgularken ortak değer kabul etmekteydi. Epikür’ün psikolojiye bağlı hayat ve bilimsel ihtiyaçlara göre şekillenen doğal his yorumunu tekrarlamaktaydı. Wund ise insan ruhunun coşkunluğunu koordine eden “*refleks*” olarak ifade etmekteydi. Fransa’da ise XIX. yüzyılın ortalarında dil araştırmaları klasik ve antropolojik olarak ikiye ayrılmıştı. Süreç içerisinde yetersiz görülen metotlar genişletilmişti. Petarsan’ın önderliğinde “*Danimarka Ekolü*” oluşturuldu. Acoli öncülüğünde İtalyan Ekolü meydana getirildi. Marr’ın kontrolünde Rus ekolünün niteliklerinden bahsedildi¹⁰⁶¹. Anlaşılabacağı üzere yabancı ülkelerde milli dil anlayışı için çalışmalar yürütülmekteydi

Türkiye’de ise Güneş Dil Teorisi bu kapsamda değerlendirilebilirdi. Dilin karakteristik özellikleri incelenirken antropoloji, psikoloji ve biyoloji bilim dalları önemli veriler sunmaktaydı. Fonetik “*geçmişten gelen katkılarının bir bütünü*” idi. Türkçe tarih öncesi dönemlerden itibaren vardı ve dünyadaki bütün dillere uyum sağlamıştı. Güneş’in kökü “g” idi. Sentaks açısından altı kategori ve otuz farklı anlam içermekteydi. Hasan Reşit Tankut’a göre her kelimenin bir ana kökü vardı. Bu etimoloji ve antropolojik esaslara uygun olmalıydı. Konunun daha iyi anlaşılması için çeşitli örnekler verildi. “*Ass= ağ+as*” yan yana gelmiş aynı cinsten iki ünsüzden birinin “ğ” olduğu dile getirildi. Yine “*Os= oğ+os*” bu sözcükteki “o” nun uzun olmasının da “ğ” harfini işaret ettiği yorumunu yapmaktaydı¹⁰⁶².

Daha sonra Batı’da konunun nasıl işlendiğini anlatarak çalışmaların yetersizliğine dikkat çekti. “*V-k*” harfleri arasında değiş-tokuş yaptıklarını belirtti. Ancak bunu yaparken çeşitli şartların sunulmaktaydı. Onlara göre Germen kısmında ancak “*Galo Romen Döneminden*” geçme “w” bulunurdu. Bu ise Fransızca “g-w” ya da “g” ye dönüşebilirdi. Ayrıca Hint-Avrupa anadilinde kelime başında “g-w” Latince

---

¹⁰⁶⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.95-97. “*Amphion*” Thebes şehrinin duvarlarını ören müzisyendir. Mitolojiye göre taşlar bir müzik aleti olan lirin ritmine uyarak havalanıp üst üste konuyor ve duvarları örüyordu. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.95)

¹⁰⁶¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.98-101.

¹⁰⁶²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.102-105.

de “u” Grek ve İrlanda dillerinde “b” ile değişebilirdi. Verilen örneklerin ardından bahsedilen değişikliklerin genel olmadığı, tamamen yerel olduğu belirtildi¹⁰⁶³.

Güneş Dil Teorisi’nde ise dünyadaki bütün diller üzerinde yaşanan değişimlerin kategoriler halinde tespit edildiğini savundu. Ardından “iğit” ve “ivit” kelimelerini inceledi. Anlambilimi açısından ayrı olmadıklarını söyledi. Sözcük morfolojisinin yaşanan yer ve sosyal hayata göre şekillendiğini vurguladı. Ayrıca belirtilen iki kelimenin baştaki sesli harf düşünce geriye “vit ve ğit” kaldığı belirtti. Hasan Reşit Tankut’a göre bu Fransızcadaki “guide=rehber” ve “vite=acele” kelimelerini ifade etmekteydi. İngilizce’de ise “quick” hem canlı hem de hızlı anlamında “vite” ve Latince’deki “vita” ile karşılaştırılabileceğini dile getirdi. Bu örneklerin ardından Hint-Avrupa dilbilimcilerinin bu konuda kesin bir sonuç elde edemediklerine değindi¹⁰⁶⁴.

Yine Güneş Dil Teorisi’nin ifade ettiği anlam derinliğinden bahsetti. Batı’da kelimeleri bağlamak için kullanılan metotlarda kural bütünlüğü olmadığını ifade etti. Bu sebeple de yeniden “kök” oluşturma amacında olduklarını vurguladı. Ancak Güneş Dil Teorisi ile hepsini toplayıp bir köke götürebildiklerine dikkat çekti. Buna örnek olarak “v+g” kökünün hareket anlamıyla “iğ” olarak alındığı zaman sadece hareket bildirdiği belirtti. Aksiyon haline getirmek için “(.)+T” “iğ+it” takviye edilmekteydi. Hasan Reşit Tankut diğer kuralları da anlattıktan sonra bazı kelimeleri analiz etti. “vitesse= iğ+iv+it+eğ+es+eğ” ve kelimenin aslı ise “viteğ+es+eğ” olduğunu belirtti. “Vite” anlamının “geniş bol olarak bir objede ortaya çıkmak” demek olduğunu vurguladı. Asıl dikkati çekici olan ise bu anlamın “yetiz-çitiz- sitiz-titiz” ifadeleri ile Türkçe kelimelerin tamamında mevcut olduğunu iddia etmesiydi¹⁰⁶⁵.

Yukarıda belirtilen kelimelerin çevre ve sosyolojik etki ile “yan ve yakın” anlamlarının olduğunu söyledi. Yakut Dili’nde “cet” yiğit, Çağatay’da ise “çet” savaş anlamına geldiğini belirtti. Kelimenin Türk lehçeleri ve Hint-Avrupa dillerindeki kullanım şekillerinden bahsederek anlatımını güçlendirdi. “Walde Pokorny”nin Farsçanın Arap imlası ile ele aldığı “sitiz” kelimesi ile ilgili değerlendirmelerinden bahsetti. Avrupa transkripsiyonunun ise “sitez” olduğunu ifade etti. “Walde Pokorny”ye göre bu sözcük “dik durmak, keskinlik, sivrilik” anlamındaydı. Koşmak anlamında ise “teq” kelimesi kabul edilmekteydi. Ardından sözcüğün Türkçe’de ki “teğ” kelimesi ile

¹⁰⁶³Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.105-106.

¹⁰⁶⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.106-110.

¹⁰⁶⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.110-114.

aynı olduğunu vurguladı. Kelimenin Türk, Sanskrit, Avesta¹⁰⁶⁶, Fars, Litvan, Slav dillerinde kullanımlarına değinerek “*hücum*” niteliğinde sert ve aceleci anlamında olduğunu belirtti. Gerçek morfolojisinin ise “*eğeteğ-ağatağ, ağatak*” olduğunu vurguladı. İlk köke çevrildiğinde ise “*ağatak*” ortaya çıkmaktaydı. Bu ise Hasan Reşit Tankut’a göre Fransızca “*attaque*” olarak ifade edilmekteydi. Kelimenin kökenin Türkçe olduğunu savundu¹⁰⁶⁷.

Her kelimenin bir “ğ” ana kökü olduğunu özellikle savundu. Güneş Dil Teorisi’nde ses sisteminin “*geçmişten gelen katkıların bir bileşimi*” olduğunu ifade etti. Bu durumu çeşitli örneklerle destekledi. Ardından bahsedilen teoriyi paleo-sosyolojik sahada anlam bilimine uygulanışı yönüyle inceledi. Öncelikle Almanca “*beten*” kelimesini ele aldı. Almanca etimolojik sözlük yazmış olan “*kluge*”nin “*beten*” sözcüğünü “*rica etmek*” olarak yorumladığını belirtti. Ancak Hasan Reşit Tankut göre “*dua etmek*” anlamındaydı¹⁰⁶⁸. Bu kelime Almancada “*dua etmek*” anlamında kullanılmaktadır¹⁰⁶⁹. Hasan Reşit Tankut ifade edilen bu anlamın hem Türk lehçelerinde hem de Hint-Avrupa dillerinde “*niyaz, iman, dua, bağlılığı*” anlattığını vurguladı. Bunun Güneş Dil Teorisi’nin kelimelere “*çok anlamlılık*” kazandırdığını ifade etti. Ardından kelimelerin ana kökünün “*ağ+ab*”, “*ab*” olduğunu vurguladı. Bunun sonuna “*(.)+ t*” eklenmesi ile “*ağabit*” yani papaz, ruhani anlamları ortaya çıkmaktaydı. Hasan Reşit Tankut verdiği örneklerdeki tüm kelimelerin Türkçe olduğunu belirtti¹⁰⁷⁰.

Yukarıdaki ifade edilen analitik incelemelerin yanı sıra yapay tetkiklere de yer verildi. “*Asıl, esas, kuvvet*” anlamlarını taşıyan “ğ” harfi örnek verildi. “*V- b*” alınca “*ağab*” olduğu belirtildi. Dini anlamları açıklandı. Son morfolojik şeklinin ise “*ab*” olduğu söylendi. Yer, mahal, toprak anlamları olduğu vurgulandı. Bunların Türk lehçelerinde “*ef- em- ev- em- ep- üğ- öy*” şekillerinde ifade edildiği dile getirildi. Örnekler çoğaltıldıktan sonra Güneş Dil Teorisi’nin “*nasıl ölü dilleri canlandırıyor ise yapılan dil çalışmalarını da ışığa kavuşturulacağına*” dikkat çekti. Son olarak “*Arzettiğim bu hamle hızını almış bulunuyor, dava maksada götüren yolun tam ortasını buldu. Gayeden eminiz irade ve imanın kaynağı Atatürk’ün nuru ile beslenmekte ve gün geçtikçe elanımız yenilmez bir tufan gibi coşmaktadır*” sözleri ile yaptıkları çalışmaların

¹⁰⁶⁶ Avesta, kaynaklarda Zerdüştlüğün kutsal kitabı olarak geçmektedir. (Nimet Yıldırım “*Zerdüştlüğün Kutsal Kitabı Avesta*”, *Şarkiyat Mecmuası*, S. 11, (2011) s.147.)

¹⁰⁶⁷ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.105-114.

¹⁰⁶⁸ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.118-123.

¹⁰⁶⁹ Langenscheidt Universal Wörterbuch Türkisch, Neubearbeitung, 1993, s.250.

¹⁰⁷⁰ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.123-126.

sonuç verdiğini ve geline seviyeyi belirtti¹⁰⁷¹. Bu sebeple 27 Ağustos 1936'da yayınlanan “*Kurun*” ve “*Akşam*” gazeteleri sunulan bildirileri okurları ile paylaştı¹⁰⁷².

Hasan Reşit Tankut Güneş Dil teorisi Konuyu antropolojik, Paleo-sosyolojik ve psiko-sosyolojik açıdan ele aldı. Türkiye’de ve Avrupa’da yapılan çalışmalara değindi. İkisi arasında karşılaştırmalar yaptı. En detaylı ve sorunlara çözüm bulan çalışmanın Türkiye’de yapıldığını ifade etti. Türkçenin Dünya tarihindeki ilk diller arasında yer aldığı ve diğer devletlerin dil geçmişlerinin bilinmesine de yardımcı olduğunu belirtti.

2- Güneş Dil Teorisi’ne Göre Yer İsimleri (Sabahat Türkan)

Sabahat Türkan¹⁰⁷³ kurultayda sunmuş olduğu bildiride, Güneş Dil Teorisi’ne göre toponomik dil incelemeleri yaptı. “*Halicarnesse*” yani bugünkü Bodrum’u ele aldı. Öncelikle Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi öğrencisi olduğunu hatırlattı. Bölgenin, coğrafyası, tarihi ve topografyasına ilişkin bilgi verdi. Ege kıyılarında bir körfez olduğunu söyledi. Daha önceki dönemlerde ki isminin “*Kefura*” olduğunu dile getirdi. Burası Karyalıların¹⁰⁷⁴ tanınmış şehirlerinden biriydi. Onlar, Mısır, Kuzey Afrika ve hatta Atlas Denizi kıyılarına kadar ticaret yapmaktaydı¹⁰⁷⁵.

Bölgenin coğrafyasının ardından “*Halicarnesse*”lilerin kim olduğu ve bu adın hangi dilden geldiği incelendi. Kökenin Grekçe olduğunu ifade etti. Bu dilde “*hals*” ın dişi olarak “*tuz*”, erkek olarak ise “*denizi*” ifade ettiğini vurguladı. Anadolu’da Kızılırmak’a aynı ismin verilmesinin de tuzluluktan kaynaklandığı dile getirdi. Belirtilen sözcüğün sadece Yunanlılar tarafından kullanılmadığına dikkat çekti. Anlattıklarını desteklemek amacıyla “*Sturmfels*” in bölgeyi tuzlu su kaynaklarının bulunduğu yer olarak değerlendirdiğini söyledi¹⁰⁷⁶. Daha sonraki yıllarda konuyu ele alan araştırmacılar bu bilgiyi doğrulamaktadır¹⁰⁷⁷. Rus bilginlerinden Nikolay

¹⁰⁷¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.114- 139.

¹⁰⁷²Kurun, 27 Ağustos 1936; Akşam, 27 Ağustos 1936.

¹⁰⁷³Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi’nden mezun oldu. Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nda birden çok bildiri sunumu yaptı. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.140; <https://www.turkedebiyati.org/ataturk-ve-turk-dili.html> (Erişim Tarihi:24.12.2017))

¹⁰⁷⁴Karya ya da Karia, günümüzde Büyük Menderes Nehri güneyi, Muğla kuzey ve içeri kesimleri içine alan bölgenin eski ismiydi. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Karyalılar> (Erişim Tarihi: 24.12.2017))

¹⁰⁷⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.140.

¹⁰⁷⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.140.

¹⁰⁷⁷Cevdet Yılmaz, “Kızılırmak Deltasında Meydana Gelen Erozyonun Coğrafi Analizi”, Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V, (02-03. Haziran 2005), s.227-234; Sadık Önal, Yapay Sinir Ağları Metodu İle Kızılırmak Nehri’nin Akım Tahmini, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2009, s.15; Erdoğan Akkan, Bafra Burnu Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak, Ankara, 1970, s.12.

Marr¹⁰⁷⁸ın “*Halis*” kelimesini incelediğini belirtti. Ona göre Sümer Dili’nde “*a-al*” su demekti. Sümerler ve Germanlar ise bunu “*a a*” olarak ifade etmekteydi. Sabahat Türkân’a göre “*a a*” aynı zamanda “*ağ*” demekti. Bu örneklerin ardından konu bir de Güneş Dil Teorisi’ ne göre analiz edildi. Buna göre “*Ağ*”, “*ana kök*” anlamını temsil eden nesne ve özneyi gösterebilirdi. Yine “*ağ+ağ=ağağ, akağ, ahak, akak*” su anlamında kullanılabilmekteydi¹⁰⁷⁹.

Kurultayda “*Carnesse*” sözcüğü “*karnak*” ile ilişkilendirildi. Yine yukarıda ifade edilen coğrafyada Oğuzların¹⁰⁸⁰ da yaşadığı belirtildi. Daha sonra “*kar*” kelimesinin Hint-Avrupa Dil Ailesi’ne mensup dillerdeki kullanımlarına değindi. Grek Dili’nde “*Karatay: sert; karnagos: sert-kayalık*” anlamında kullanıldığını belirtti. Kırgızlarda da kuvvetli kudretli kahraman kimselere “*karan*” denildiğini özellikle vurgulayarak biçim ve anlamın değişmediğini savundu. Verilen örneklerden hareketle “*Halicarnasse*” nin “*sulu karnak*” demek olduğunu söyledi. Kelimenin kökenin Türkçe olduğunu belirtti. Böylece Güneş Dil Teorisi ile Türk kökenli kelimelerin “*dünyanın neresinde, ne zaman yaşamışsa*” tespit edileceğine dikkat çekti. Son olarak Atatürk’ün yaptığı inkılâplardan bahisle dil konusunda yaşanan gelişmelere değindi. Böylece eski çağlarda Türk Dili’nin tüm insanlık tarafından kullanıldığı çıkarsamasında bulundu¹⁰⁸¹. Daha sonra kurultay başkanlığı Atatürk’ün şahsına hitaben yazılmış bazı telgrafların varlığından bahsetti¹⁰⁸².

Sabahat Türkan yukarıda ifade edildiği üzere Güneş Dil Teorisi’ne dayanarak “*Halicarnesse*”ı yani bugünkü Muğla İli’ne bağlı Bodrum İlçesi’ni inceledi. Kelimenin Türkçe olduğu çıkarsamasında bulundu.

E- KURULTAYIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (27 AĞUSTOS 1936)

Üçüncü Türk Dil Kurultayı başladığı günden beri ülke genelinde bir dizi toplantı ve etkinlik düzenlenmekteydi. Yine Edirne’deki CHP örgütüncü Parti Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda düzenlenen törenlere halk tarafından büyük ilgi

¹⁰⁷⁸ Rus bilgin Nikolay Marr, Laz Dili’ni kayıt altına almak için yardımcısı Tihonov ile Türkiye’ye geldi. (Nikolay Marr, *Lazistan’a Yolculuk*, (Çev; Yulva Muhurçisi), İstanbul, 2016, s.3.

¹⁰⁷⁹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.141.

¹⁰⁸⁰ Çin kaynaklarında, Oğuzların Göktürklerin, Uygurların ve Kırgızların Hiung-nuların soyundan geldiği bildirilmektedir. Bu durum Onların Türk asıllı olduklarının en büyük göstergesiydi. (F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul, 2016, s.2.)

¹⁰⁸¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.142- 145.

¹⁰⁸² Atatürk’e gönderilen telgraflardaki kişi ve yer isimlerini öğrenmek için (Üçüncü Türk Dil Kurultayı, s.146.)

gösterildiği ve salonların “*hınca hınç*” dolduğu bilgisi paylaşılmaktaydı. Ayrıca Güvenlik Parkı’nda bando tarafından konserler verildiği belirtilmekteydi¹⁰⁸³.

Kurultay 27 Ağustos 1936’da Saffet Arıkan’ın başkanlığında toplandı. Zerrin Dilmen ve Faik Reşit Ünal sekreterlik görevi için hazırды. Bir önceki güne ait olağan işler tamamlandıktan sonra İbrahim Necmi Dilmen söz aldı. Türkiye’de Üçüncü Türk Dil Kurultayı yapılırken Avrupa’da Kopenhag’da da bir dil kongresinin toplandığı bilgisini paylaştı. Kopenhag’da düzenlenen “*Milletlerarası Lengüistik Kongresi Dil Kurultayına*” Türk Dil Kurultayı Başkanı Saffet Arıkan tarafından selam gönderildi¹⁰⁸⁴.

28 Ağustos 1936’ya yayınlanan “*Kurun*” gazetesinde “*Anadilimizin yazma nüshaları Dünya’nın her tarafına yayılmış bir kitaptır*”¹⁰⁸⁵ ifadesine yer verildi. Dünyanın birçok yerinde eski Türk Dili’ne ait yazılı eserler bulunduğu belirtilmekteydi. Hedef Türkçenin en eski dillerden biri olduğunu bilimsel ilkelerle açıklamaktı. Günün ilk konuşmacısı ise Naim Hazım Onat’tı¹⁰⁸⁶.

1- Güneş Dil Teorisi Kapsamında Türkçe ve Sami Diller (Naim Hazım Onat)

Naim Hazım Onat tarafından sunulan bildiride; Türkçe’nin Arapça ve diğer tüm Semitik dillerle olan ilişkisi Güneş Dil Teorisi’ne göre açıklanmaya çalışıldı. Ona göre bu teori ile Türk etimolojisinin özü birbiri ile örtüşmüştü. Böylece sadece dil değil, tüm Dünya Tarihi aydınlığa kavuşacaktı. Güneş maddi ve manevi benliği oluşturduğu için insanlar geçmişte ona tapınmıştı. Bu sebeple “*Akşam*” kelimesini ele aldı. “*Ak*” Güneş’in kendisini göstermekteydi. “*Aş*” ve “*Am*” ise ekti ve Güneş’in uzaklaştığını göstermekteydi. Kelimenin Arapça’da kullanımı ise; “*ak+aş+am*”, “*k+aş+am*”, “*(..)+aş+am*”, “*(..)+ş+am*”dı. Konunun daha iyi anlaşılması için “*akşam*” ve “*gece*” kavramını Arapça ile karşılaştırdı¹⁰⁸⁷:

Anlam	Türk Lehçelerinde	Arapçada
Akşam, gece, karanlık,	Keş, Keç, Kiç	Kasr, Şap
Örtü, elbise, kap	Şam, Sim, Kas	Kasr, gaşy
Gölge, kuyu, sığınacak yer	Öğüze, Kas, Tün, Pus	Zebb, Şefa, Kerb

¹⁰⁸³ BCA, 490.1.0.0.1167.99.3.

¹⁰⁸⁴ CA, 01.01.32.04- 174/ CA, A.W-17.d, D.71, A.5-174.; CA, 01.01.32.04-173/ CA, A.W-17.d, D.71, A.5-173.; **Ulus**, 28 Ağustos 1936.

¹⁰⁸⁵ **Kurun**, 28 Ağustos 1936.

¹⁰⁸⁶ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı**, s.149-150.

¹⁰⁸⁷ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.156-186.

köşe, bucak		
İç, merkez	Kara, Sim	Gıyab, cenan, asr
Körlük, ahmaklık, şaşkınlık	Kas, geçe, Baran	İşa, gaşy,
Geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak, uzaklaşmak, ayrılmak	Şap, Tün, Pus, Baran	Gasm, asr, akıse, gurup
Korkmak, korkutmak, kaçınmak	Ağış, kas, keş	Şafak, asr, ahşa
Kış, soğuk, kar, dolu	Kara, Baran	Zebb, şefa
Eksilmek, kesilmek, küçülmek	Aksamak, kıs, kız	Aşa, eza
Yorgunluk, tembellik	Muramak, tün	Kasr, şefa, dülük
İhtiyarlık, uyumak, ölmek	Gece, tün, bus	Semer, eza, agsa
Son, arka, ense, ters	Ekse, tün, kas	Kes, gurub
Zulüm, gasb, gazap	Gece, güç	Zulmet, eza
Hiciv, Tahkir, tezvir	Kas, bus, pus	Gaybet, tanes
Sıkıntı, keder	Kara, baran, pus	Agsa, kusur

Naim Hazım Onat verdiği örnekler ile “*karanlık-karaltı-çokluk*” kelimeler arasında bir bağ olduğunu belirtti. Eski Türklerin güneşin “*büyüklik ve çokluk*” özelliklerinden dolayı aynı anlamda farklı kelimeler türettiklerini dile getirdi. Karanlık ve aydınlıktan da yine birçok sözcük oluşturulduğunu vurguladı¹⁰⁸⁸. Sunulan bildiriye 28 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Ulus*”, “*Kurun*” ve “*Cumhuriyet*” gazetelerinde geniş yer ayrıldı¹⁰⁸⁹.

Yukarıda belirtildiği üzere Naim Hazım Onat, Türkçenin varlığını Güneş’ten aldığını ve diğer dünya dillerini de etkilediğini ifade etti. Bunların arasında Arapçanın da olduğunu göstermek amacı ile çeşitli örnekler verdi. Türkçe ile Arapça arasında karşılaştırmalar yaptı.

2- Güneş Dil Teorisi ve Terminoloji (Ahmet Cevat Emre)

Ahmet Cevat Emre tarafından sunulan bildiride Terminoloji Bilimi’ni Güneş Dil Teorisi’nin metotlarına dayanarak anlattı. Sunumunu çeşitli örneklerle destekledi. Bunlardan ilki “*filozof*” sözcüğüydü. Çünkü kendisi bu kelimenin Türkçe olduğunu düşünmekteydi. Bu kavramın diğer dillerdeki karşılığı şöyle idi: Fransızca “*philosophie*”, Almanca “*philosophikal*”, Arapça “*feylesof*”. Bunların arasında şekil ve

¹⁰⁸⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.187-189.

¹⁰⁸⁹Ulus, 28 Ağustos 1936; Kurun, 28 Ağustos 1936; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1936.

sesçe küçük farklılıklar bulunmaktaydı. Kelimenin kökeninin ise bilimsel açıdan kurultayda araştırıldığını belirtti. Gerçeği bulmak için Grekçe “*filos*” ile “*sofia*” kelimelerinin kökenini irdeledi. Kelimeye “*karanlık ve şüpheli*” olarak değerlendirildiğini vurguladı. Etimoloji sözlüklerinde bir kelimenin dil gruplarının “*birinde var, diğerinde yok*” ise “*karanlık*” olarak nitelendirildiğini ifade etti. Bu sebeple kelimenin Hint-Avrupa kökenli olamayacağını söyledi¹⁰⁹⁰.

“*Sofia*” kelimesinin kökenini için de şu değerlendirmeyi yaptı. Farklı dillerde “*sofia*” kelimesinin anlamını ifade ederken “*temsilcilerini*” bulamadıklarını dile getirdi. Alman bilim insanı Meyer’in “*sofi*” sözcüğünü “*ustalık maharet*” anlamında kullandığını söyledi. Fakat kökeninin “*karanlık*” olduğunu dile getirdi. Platon’un bahsedilen kelimeyi “*bilgi, bilim*”; Aristoteles’in¹⁰⁹¹ ise “*felsefe*” olarak tanımladığını vurguladı. Ancak bahsedilen kelimenin “*bilimseverlik*” olarak değerlendirilemeyeceğini dile getirdi. Ardından “*filos*” ve “*sofiya*” kelimelerini Güneş Dil Teorisi’ne göre inceledi. Orijininde “*konson*” yani ünsüz ile başlamadığını belirtti. Türk lehçelerinde de “*l, r, n, f*” ile başlayan çok az sözcük olduğu ifade etti. Ayrıca ana kökün mümkün olduğu kadar okunmayan ünsüzle biten hece olduğunu vurguladı. Teoriye göre “*v+ğ*” şeması ile belirttiklerine dikkat çekti. Buna göre; “*filos*” kelimesini “*v+ğ’ den if -ef- ip- ep*” olarak değerlendirdi¹⁰⁹². Bunun yanı sıra “*sofiya*” sözcüğünü de aynı şekilde inceledi. Güneş Dil Teorisi’ne göre “*fil*”, “*genel bilim*” anlamındaydı. Sonuçta bu iki kelime Türkçe kabul edildi. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar bu yargıyı desteklememektedir. Felsefeci Kazimierz Adjukenes de “*Felsefeye Giriş Genel Kavramlar ve Kuramlar*” adlı kitabında “*filos*” ve “*sofiya*” sözcüklerinin kökeni Antik Yunan’a bağlanmaktaydı¹⁰⁹³.

Ahmet Cevat Emre, filozof kelimesinin isim olarak “*filozofi*”; sıfat olarak ise “*filozofik*” şeklinde kullanılması gerektiğini de belirtti. Güneş Dil Teorisi’nin önemine dikkat çekti¹⁰⁹⁴. 28 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Ulus*” “*Kurun*” ve “*Cumhuriyet*” gazeteleri Ahmet Cevat Emre’nin bildirisine yer verdi¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.190-193.

¹⁰⁹¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı Müzakere Zabitlerinde “*Aristote*” olarak geçen kişinin asıl ismi Aristoteles’ti. O, Platon ile Antik Yunan’ın en önemli filozofları arasında yer almaktaydı. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.194; www.felsefe.gen.tr/aristoteles_kimdir.asp Erişim Tarihi:01.04.2018)

¹⁰⁹²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.193-200.

¹⁰⁹³Kazimierz Adjukenes, *Felsefeye Giriş Genel Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev.;Ahmet Cevizci, Ankara, 1989, s.11.

¹⁰⁹⁴ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 201.

¹⁰⁹⁵Ulus, 28 Ağustos 1936; Kurun, 28 Ağustos 1936; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1936.

3- Güneş Dil Teorisi'nde “V+K” Eki Kanunu (Abdülkadir İnan)

Abdülkadir İnan ise Güneş Dil Teorisi'ne göre “v+k eki kanununa” bu bildirisi ile değindi¹⁰⁹⁶. Öncelikle Türk Dili'nde seslerin ek almadığını belirtti. Ona göre ek gibi görünen unsurlar, ana kök olan “v+ğ” nin ek olarak kullanılması ve “ğ” nin ise okunmadan düşmesi ya da “v, y, k, g, h” ünsüzlerine dönmesi olarak yorumladı. Bahsedilen teoriye göre bu duruma “okunmaz ğ” adını verdiklerini söyledi. Klasik ekolde de böyle bir kuralın var olduğunu özellikle vurguladı. Bildiri “takdire şayan” kabul edildi. Ardından Arap Mitolojisi'ndeki “burak” ile Türk kamlarının göklere seyahat esnasında bindikleri “pura”yı irdeledi¹⁰⁹⁷. Kelimenin Altay-Yenisey Yazıtları'nda¹⁰⁹⁸ kurbanlık hayvan olarak kabul edildiğini belirtti. Bahaeddin Ögel “Kam” sözcüğünün Altay Türklerince “Şaman” anlamına geldiğini ifade etmektedir¹⁰⁹⁹.

Abdülkadir İnan “it” kelimesinin eski Türkçede “yond”, Almancada “hund” olarak ifade edildiğini belirtti. “köpek” ismi olan “barak” da eklenerek açıklanmaya çalışıldı. Abdülkadir İnan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki çalışmalarından bahsetti. İlk olarak “inci” kelimesini ele aldı. Orhun Yazıtları'nda “yençü”, Divan-ı Lügati't Türk'de ise “yinçü-cincü” şeklinde ifade edildiğini belirtti. Ancak Türkologlara göre kelimenin kökeni Çince idi. Türk lehçelerinde kelimedeki son ek olan “v+k” ile biten bir örnek olmadığını söylendi. Böylece Güneş Dil Teorisi'nin öneminin bir kez daha anlaşılacağı belirtildi. Bahsedilen ekin Türkçeye komşu dillerde de izi sürüldü. Rusların Türklerden birçok kelime aldığı dile getirildi. Bu bağlamda “Melioranski”¹¹⁰⁰ nin “İgor Destanı'nda Türk Unsuru” adlı çalışmasından bahsedildi¹¹⁰¹.

İkinci olarak “Sula-sulu” kelimesinden bahsedildi. “V+ğ” kuralına uyduğu belirtildi. Doğu Türkçesinde “yulaf” anlamına geldiği ve “af” şeklinde “v.+k.” şeklinde varlığını sürdürdüğü dile getirdi. Anadolu'da ise kelimenin eski şeklinin “sulaf” olduğunu söyledi. Üçüncü olarak “çana-sani” ye değindi. Dördüncü olarak

¹⁰⁹⁶ Leyla Karahan, “Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası”, **Türk Dili**, S.574, (Ekim 1999), s.846.

¹⁰⁹⁷ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.202-203.

¹⁰⁹⁸ Yenisey yazıtları Moğolistan'ın kuzeyinde Yenisey Irmağı boyunca iki yüz elli civarında runik harfli Türk yazıtı olduğunu dile getirilmektedir. (Erhan Aydın, “Yenisey Yazıtları Tek Örnekler”, **Türkbilgi**, S.26, (2013), s.37.)

¹⁰⁹⁹ B. Ögel, Eski Türk Dini, Ankara, 1980, s.40; Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, 1972, s. 72.

¹¹⁰⁰ P.M. Melioransky'nin küçüklüğünden itibaren iyi bir dil öğrenme yeteneği olduğu belirtilmekteydi. Radlof'un tavsiyesi üzerine Türk lehçeleri üzerine ders aldığı bilinmekteydi. (Andrey Nikolayeviç Kononow, “P.M Melioransky ve Sovyet Türkolojisi”, **Sovyetskaya Türkologia**, S.1, (Moskova 1970), s.2.)

¹¹⁰¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.205.

“*Alaşa*” yı anlattı. Beygir, “*yük atı*” anlamına geldiği belirtti. Son olarak “*bala*” sözcüğünü açıkladı. Divan-ı Lügati’t Türk’te mevcut olduğunu ifade etti. “*Kuş yavrusu*” ve “*çocuk*” anlamında olduğu belirtti. Ayrıca bahsedilen tüm kelimelerin “*v+k*”ya uygun olduğuna dikkat çekti. Yukarıdaki örnekleri özellikle verilmesinin sebebi ise klasik ekole göre bu kelimelerin son sesinin bir ünsüz olmayacağının düşünülmesiydi¹¹⁰². Abdülkadir İnan’ın sunmuş olduğu bildiri “*Ulus*”, “*Kurun*” ve “*Cumhuriyet*” gazetelerinde kendisine yer buldu.¹¹⁰³ Yukarıda belirtildiği üzere Güneş Dil Teorisi’nin keşfettiği “*v+k*” eki kanununa ayrıntılı şekilde değinildi.

4- Güneş Dil Teorisi Işığında Dil Analiz Metotları (İsmail Müştak Mayakon)

İsmail Müştak Mayakon Güneş Dil Teorisi’ne dayanarak, dil analiz metotlarını anlattı. Böylece etimoloji biliminin karınlık ve tartışmalı yönlerinin aydınlatılacağına dikkat çekti. İlk olarak “*il*” kelimesini inceledi. Radlof’un belirtilen sözcüğü “*ahali*” anlamında kullandığını söyledi. Uygurlarda, “*devlet*”, Göktürkler “*memleket*”, Çağatay lehçelerinde ise “*sulh ve asayiş*” olarak kullanıldıklarını belirtti. “*İl*”in yine birçok kullanımı vardı. Çokluğu, kuvveti ve otoriteyi kapsamakla birlikte yer genişliği, sükûn ve asayiş de yine içine almaktaydı. İsmail Müştak Mayakon, bu farklı anlamların sebebini ana kök olan “*ağ*”dan kaynaklandığını söyledi. Değişikliği yapan esas unsur olduğu yorumunu yaptı¹¹⁰⁴.

Daha sonra “*il*”in büyüklük “*genişlik*” anlamına tekrar değindi. Güneş Dil Teorisi’nde karşılığının “*l*” olduğunu belirtti. Kelimenin orijinal ve etimolojik kökenin “*il+iğ+il*” olduğunu dile getirdi. Ana köke bazı ekler ilave etti. Ardından “*ilik: iğ+ il+ ik+.*” gibi birkaç örnek verdi. Ana kökün “*kuvvet*” ve “*kudreti*” ikinci ifade edilen unsurun ise “*hükümdarı*” temsil ettiğini söyledi. İsmail Müştak Mayakon, bu açıklamalarını eski Türk kültür ve medeniyeti ile de ilişkilendirdi. “*İlik*” kelimesinin aynı zamanda Uygur ve Karahanlılar da “*yönetici*” niteliğinde kullanıldığına dikkat çekti. Ardından bu kelimeyi yukarıda bahsedilen teoriye göre inceledi. “*İlico*” ile aynı anlamda olduğunu söyledi. Yine sözcüğün Batı’da da ele alındığını belirtti. Ancak orada

¹¹⁰²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.206-209.

¹¹⁰³Ulus, 28 Ağustos 1936; Kurun, 28 Ağustos 1936; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1936.

¹¹⁰⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.210-211.

herhangi bir sonuca ulaşamadığını vurguladı. Kendi araştırmaları dâhilinde “*ologik*” kelimeleri ile aynı kökten geldiğini iddia etti¹¹⁰⁵.

Üzerinde durulan bir diğer konu “*fenni terimlerin*” tayin ve tespitiydi. Bu konuda da Güneş Dil Teorisi’nden oldukça faydalanıldı. Örnekler verilerek sunum zenginleştirildi. Bunlardan biride “*biologie*” kelimesiydi. Sözcüğün içerisindeki “*ologie*” nin bahsedilen teori ile açığa çıkarıldığını söyledi. Ayrıca bazı Türkçe kelimelerin yanlış kullanımından bahsetti. Önlem alınmasının gerekliliği üzerinde durdu. Bazı etimologlarca “*çocuğun öğreticisinin anne olduğunun*” ifade edildiğini belirtti. Bunu ise “*öğ*” olarak ifade ettiklerini vurguladı. Ancak bu ifade İsmail Müştak Mayakon’a göre yanlıştı. Çünkü o, bahsedilen kelimenin “*anne*” değil “*güneş*” olduğunu düşünmekteydi¹¹⁰⁶.

Yukarıdaki açıklamaların ardından “*öğrenmek*” kelimesi inceledi. Anlamını, belirli bir özne veya nesne üzerinde zekânın, hafızanın tekrar etmesi olarak yorumladı. Ardından “*ölmek*” sözcüğünü inceledi. Ona göre “*l*” ana kökü işaret etmekteydi. “*Hayat, varlık*” anlamındaydı. “*em*” uzaklaşmayı ifade etmekteydi. Yani varlığın hareket halinden uzaklaşması olarak değerlendirdi. İsmail Müştak Mayakon, yukarıda belirtilenlerin yanı sıra birçok ilginç örnek sundu. Bunlar içerisinde “*elektrik*” kelimesi de vardı. Bunun Türkçe olduğunu iddia etti. Konu ile ilgili tespitlerde bulundu¹¹⁰⁷. Ancak daha sonraki yapılan çalışmalar bu bilgiyi desteklememektedir. Bu sebeple günümüzde bahsedilen kelimenin kökeni bazı kaynaklarda Antik Yunan bazılarında da Fransızcaydı¹¹⁰⁸.

İsmail Müştak Mayakon, dil çalışmalarının öneminden de bahsetti. Bunlara aracı olan Atatürk’ten övgü dolu sözlerle bahsetti¹¹⁰⁹. Yapılan sunuma basında da yer verildi¹¹¹⁰.

5- Reşat Oğuz ve Bedros Zeki Garabedian’ın Kurultay İle İlgili Görüşleri

27 Ağustos 1936’da Reşat Oğuz, Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına bir yazı gönderdi. Güneş Dil Teorisi’nin Atatürk’ün “*yüksek dehasının bir ürünü*” olduğu vurgulandı. Bu büyük “*Türk gerçeği*” sebebiyle kendisine teşekkür edilmekteydi¹¹¹¹.

¹¹⁰⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.212-213.

¹¹⁰⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.213-216.

¹¹⁰⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.216-223.

¹¹⁰⁸https://ipfs.io/ipfs/.../wiki/Elektrik_mühendisliği_tarihi.html; <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/priz> (Erişim Tarihi:27.12.2017)

¹¹⁰⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.223.

¹¹¹⁰Ulus, 28 Ağustos 1936.

Kurultay süreci boyunca yapılan çalışmaların bilim dünyasına büyük katkı sağladığı belirtildi. Türkçenin bütün dünya dillerinin ana kaynağı olduğu vurgulanmaktaydı. Ardından Güneş'in önemine değinildi¹¹¹². Dilin oluşumunda Güneş'in oynadığı rol belirtildi. İlk medeniyetlerin Türk olduğu ve Türk Dili'nin de diğer uluslar için ana kaynak olduğundan bahsedildi¹¹¹³. “*Dilimizin bütün Dünya dillerine ana kaynak olduğunu ispatla Güneş Dil Teorisi zafere kavuşmuştur*”¹¹¹⁴ denilerek yapılan çalışmalarda başarılı olunduğu vurgulanmaktaydı. Atatürk için “*Sen Türk milletin ilk ve son önderisin*”¹¹¹⁵ sözleri ile ona duyulan sevgi ve hürmet dile getirilmekteydi. Yine Türk dünyasının “*Ebedi Güneşi*” olarak kaldıkça ve Türk gençleri onun izinden gittikçe, yenilmez bir millet olunacağı da vurgulandı¹¹¹⁶. Son olarak da “*Atatürk sen ebediyen Yaşa*” dedi¹¹¹⁷.

27 Ağustos 1936'da Bedros Zeki Garabedyan tarafından Atatürk'e yazılmış mektupta yine konumuz açısından oldukça önemliydi. Burada kendisinin Üçüncü Türk Dil Kurultayına katılmak için üç adet bildiri hazırlayıp İbrahim Necmi Dilmen'e sunduğunu fakat mazeretinden dolayı basında, kurultaya katılmayacağı yönünde haberler yapıldığını belirtti. Konu ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğini bilgilendirdiğini vurguladı. Atatürk'ten cevap beklediğini de özellikle belirtti. Ayrıca kurultaya çağrıldığını da vurguladı¹¹¹⁸.

Yukarıdaki açıklamaların ardından şu konulara değindi: Öncelikle kırk beş yıl Türk Dili konusunda çalışmalar yaptığını belirtti. Fransız Dili'ne, ana kaynak Sümerce olduğunu ve Türkçe ile Fransızcanın ise buradan geldiği söylentilerine değindi. Kendisinin böyle bir bilgi vermediğini yapılan bir alıntıdan bahsedildiğini belirtti. Konu hakkında Atatürk'ten cevap beklediğini de ifade etti¹¹¹⁹. Bu da Atatürk'ün sunulan bildiri konularını yakından takip ettiğinin bir göstergesi oldu.

F- KURULTAYIN BEŞİNCİ GÜNÜ (28 AĞUSTOS 1936)

28 Ağustos 1936'da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Türk Dil Kurumu tarafından bir yazı gönderildi. Burada Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın sonunda yeni

¹¹¹¹CA, 01.01.32.04-154/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 154.

¹¹¹²CA, 01.01.32.04-155/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 155.

¹¹¹³CA, 01.01.32.04-156/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 156.

¹¹¹⁴CA, 01.01.32.04-156-a/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 156-a.

¹¹¹⁵CA, 01.01.32.04-157/CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 157.

¹¹¹⁶CA, 01.01.32.04-158/CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 158.

¹¹¹⁷CA, 01.01.32.04-159/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 159.

¹¹¹⁸CA, 01.01.32.04-170/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 170

¹¹¹⁹CA, 01.01.32.04-171/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 171.

tüzüğe göre Genel Merkez Kurulu seçimi yapılacağından bahsedildi. Cemiyetin Başkanlığı ise Kültür Bakanlarına verildiğinden kurultayın sadece bir genel sekreter, sayman ve altı üye seçebileceği açıklanmaktaydı. Yine Atatürk'ün onay vereceği altı başkanın isimlerinin de ilişik belgede açıklandığı belirtilmekteydi¹¹²⁰. 31 Ağustos 1936'da ise Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın yeni ana tüzüğüne göre hazırlanmış olan merkez kurulu seçim listesinin sunulduğu belirtildi¹¹²¹.

Bu arada kurultay sürecinde Türkiye'de yapılan kültürel ve sosyal etkinliklere devam edilmekteydi. 28 Ağustos 1936'da Amasya Halkevi Başkanı Ekrem Bilgen tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen bir yazıda; Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın toplanması dolayısıyla Amasya'daki faaliyetlere değinildi. Konferanslar verildi. Türk milletinin Mustafa Kemal Atatürk'ün sayesinde daima ileri gideceği vurgulandı. Türkçe'nin sadece Türkiye'de değil birçok farklı coğrafyada elli milyondan fazla insanın konuştuğu vurgulandı¹¹²².

Kurultay 28 Ağustos 1936 Cuma günü çalışmalarına kaldığı yerden devam etti. Başkan Nuri Conker'di. Sekreterler ise Zerrin Dilmen ve İsmail Müştak Mayakon'du. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetleri okundu. Ardından Başkan söz almak isteyen olup olmadığını sordu. Karşıt görüş olmayınca belirtilen özetler kabul edildi. Daha sonra bildiri sunumlarına başlandı¹¹²³. Kurultayda görüşülen konular ile ilgili 29 Ağustos 1936'da "*Ulus*" gazetesinde "*Kurultay Dün İki Toplantı Yaptı*" başlığı ile aşağıdaki bildirilere yer verildi¹¹²⁴. Günün ilk konuşmacısı ise Agop Dilaçar'dı¹¹²⁵.

1- Güneş Dil Teorisi ve Antropoloji (Agop Martayan Dilaçar)

Agop Martayan Dilaçar, Güneş Dil Teorisi'ni antropoloji açısından değerlendirdi. Dilin nasıl ortaya çıktığı ve hangi oluşum aşamalarından geçtiği üzerinde durdu. Onu meydana getiren unsurun sadece felsefe ya da psikoloji olmadığını belirtti. Dil ile tarih arasında bir ilişki olduğuna dikkat çekti. Bu açıklamaların yanı sıra yabancı yazarların konu ile ilgili görüşlerine değindi. Klasik ekolün temsilcilerinden Ferdinand .De Saussure¹¹²⁶ dilde belirli bir zaman ve kanunlar olduğunu söylediği belirtildi. XIX.

¹¹²⁰ CA, 01.01.32.04-150/ CA, A. W-17-d, D.71, F. 5- 150.

¹¹²¹ CA, 01.01.32.04- 149/ CA, A.W-17-d, D.71,F.5-149

¹¹²² BCA, 490.1.0.0.1166.93.2.

¹¹²³ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.227-228.

¹¹²⁴ Ulus, 28 Ağustos 1936; Kurun, 28 Ağustos 1936; Cumhuriyet 28 Ağustos 1936.

¹¹²⁵ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.227-228.

¹¹²⁶ (1857-1913) XX. yüzyılda dilbiliminin babası olarak düşünölmekteydi. Özellikle yapısalcılık ve Göstergebilim alanında adını duyurmuştur. XX. yüzyılın başlarında Cenevre Üniversitesi'nde verdiği derslerin yüzyılın ikinci yarısında felsefe ve tüm sosyal bilimleri etkiledi. Bu yüzden "*Genel Dilbilim*

yüzyılda yapılan araştırmalarda “*ilkel ve sonsuz unsurları*” yanlış değerlendirdikleri dile getirilerek eleştirildi. Ardından XX. yüzyılda yapılan çalışmaların “*dil tarihi*” şeklinde sentez edildiğini belirtti¹¹²⁷.

Daha sonra dilin kökeni konusuna değindi. Burada cevaplandırılması gereken soru şu idi: Sade dil ve ilk dilin; hangi ırkta, nerede ve ne zaman oluştuğuydu. “*Monojenes*” yani menşe tekliği ile “*polijenes*” yani menşe çokluğu teorilerinin olduğu belirtildi Hangisine inanılması gerektiği sorusunu sordu. Ardından Güneş Dil Teorisi’nin bu konulara doğrudan doğruya temas etmediğini dile getirdi. Ancak kendi çalışmaları sonucunda bir takım sonuçlara ulaştığından bahsetti. Türk Dili’nin etimolojisi, morfolojisi ve fonetiği üzerinde dururken dilin kökeni ve aileleri arasında ilişkiye de değindiğini belirtti. Bahsedilen teorinin ilkelerinin uygulanması ile bütün sorunlara çözüm bulunacağına da dikkat çekmekteydi¹¹²⁸.

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra bazı antropolojik prensiplerden bahsetti. Bunu yaparken İtalyan “*Rosa*”nın Avusturyalı “*W.Schmidt*”¹¹²⁹ın Sovyet “*N.Marr*”ın eserlerinden faydalandığını belirtti. Monojenistlere göre insan soyu, dünyanın sadece bir noktasında ve tek seferde oluşmuştu. Polojenistlere göre ise insan soyu birkaç seferde, farklı yer ve zamanlarda meydana gelmişti. Ayrıca “*olojenez*”¹¹³⁰ adıyla biyolojik evrim teorisinin insan soyuna tatbik edildiğini de vurguladı. Daha sonra bio-antropolojik saptamalarda bulundu. Buna göre organizmanın oluşumunda “*bölünme ve dallanma*” farklı şekillerde gerçekleştiğini dile getirdi. Buradaki hayat mücadelesinin “*ilk sesleri*” oluşturduğuna dikkat çekti¹¹³¹.

Agop Martayan Dilaçar’ın değindiği bir diğer konu ise dil ile kültür arasında sıkı bir işbirliği olduğuydu. Öncelikle kuvvetli kültür ve dilin, zayıf olana hâkim olduğunu belirtti. Bu bağlamda Nikolay Marr’ın “*Yafetidoloji*” nazariyesini ele aldı. Ona göre yeryüzünde anadil yoktu. Aynı zamanda tipoloji¹¹³² ve anlam prehistorik zamanda da

---

Dersleri”, hem sosyal bilimlere bir örnek oluşturuyor hem de onları kendi alanları yöntemleri üzerine düşündürmekteydi. (Ferdinand De Saussure, **Genel Dilbilim Yazıları**, (Çev.; Savaş Kılıç), İstanbul, 2014, s.5)

¹¹²⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.229-231.

¹¹²⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.231.

¹¹²⁹Wilhelm Schmidt, Avusturyalı dilbilimci, etnolog ve antropologdu. İnsanların ilk inanç sistemlerinin çok Tanrılı olmadığını iddia etti. ([https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Schmidt_\(linguist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Schmidt_(linguist))) Erişim Tarihi:29.12.2017)

¹¹³⁰Yafetidoloji, yeni Kafkasya dilciliğini ifade etmektedir. Bölgenin kuzeyi için yeni ufuklar açtığı dile getirilmekte. (<http://www.cerkesya.org/makale/arastirma/item/3817-milli-hareketlerin-ideolojik-esaslari>) Erişim Tarihi:29.12.2017)

¹¹³¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 232.

¹¹³²İnsan ırklarını belirleme ve ayırt etme yöntemi

üniterdi. Agop Dilaçar anlattığı nazariyeleri Güneş Dil Teorisi'nin açıklamaları ile uygunluk gösterdiğini söyledi. Onun için anadil hâkim dildi¹¹³³.

Tezde yukarıdaki incelemelerin yanı sıra insan ırkları da araştırıldı. “*Brakisefal*”¹¹³⁴ ve “*Dolikisefal*”¹¹³⁵ olmak üzere iki türden bahsedildi. Birinci olarak gösterilen grubun çene kemikleri ile azı dişlerinin kısalıp genişlediği belirtildi. Agop Martayan Dilaçar'ın kafataslarından bahsetmesinin sebebi ise “*ilk söz*” meselesinde bu unsur önemli olarak değerlendirmesiydi. Arkeolojik çalışmaların sonuçlarına göre “*Brakisefal*”ın anayurdu Orta Asya idi. Agop Martayan Dilaçar'e göre bu ırk, “*Dolikisefal*” ırktan üstündü. Türk Tarih Tezi'ne göre dünyanın yüksek kültürünün ilk beşiğinde Türkler yaşamaktaydı. Onların kültürlerin esasını oluşturduğu ve tüm dünyaya yaydığını savunmaktaydı. Bahsedilen tezin dil fonksiyonu; açlığı, kuvveti, zevki ve tehlike gibi unsurları ifade edebilmekteydi. Hayatı oluşturan öğelerin ise Güneş'e bağlandığını vurguladı. Ayrıca dili “*fikri hayatın en ince teferruatı, harici dünyadan gelen levhalar ve içten gelen ruhani cereyanlar*” olarak tanımladı¹¹³⁶.

Kurultayda değinilen bir diğer konu da “*zekâ, ilk söz, ses ve anlam*” arasındaki ilişkiydi. Konu ile ilgili olarak bazı düşünürlerin görüşlerinden bahsetti. Buna göre Eflatun gözü; içimize konulmuş, yanmayan ve dışarıya ışık saçan bir ateş olarak değerlendirmekteydi. İç ve dış ışıkların birleşmesinden de “*his ve bilginin doğduğu*” yorumunu yapmaktaydı. Georges Dumas'ın¹¹³⁷ ise psişik hayatın başlangıcı ve dilin oluşumuna kadar geçirdiği aşamaları ele aldığını belirtti. Hayattaki zevk, acı, heyecan gibi unsurlar mimik ve ses aracıydı. İkisinin birleşiminden dil oluşmaktaydı. Agop Martayan Dilaçar birkaç örnek daha verdikten sonra Güneş Dil Teorisi'nin konuyu nasıl ele aldığından bahsetti. İlk insanların dili oluşturmak için güneşin kavrama kabiliyetinden yararlandıklarını söyledi. Böylece “*fototrapizm*”¹¹³⁸ ve zekânın ortaya çıktığını dile getirdi. Dilin esasen “*fikri temsil etmek için*” doğduğunu belirtti. Bu sebeple de en önemli fonksiyonunun obje ve eşyayı ifade ettiğini vurguladı. Bunlar

---

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=tipolojik Erişim Tarihi: 28.12.2017)

¹¹³³Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 233- 236.

¹¹³⁴Brakisefal Antropoloji ilmine göre üç ırktan birini ifade etmektedir. Burun delikleri yukarı ve kafaları yuvarlaktır. (<https://www.turkcebilgi.com/brakisefal> (Erişim Tarihi: 29.12.2017))

¹¹³⁵Dolikisefal antropolojide kafatası şekillerinden birine verilen isimdir. Türkçede uzun kafalı şeklinde tabir edilmektedir. (<https://www.turkcebilgi.com/dolikosefal>(Erişim Tarihi: 29.12.2017))

¹¹³⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 236-244.

¹¹³⁷ Georges Dumas, 1866'da Fransa'da doğdu. Psikolog. (https://en.wikipedia.org/wiki/Georges_Dumas Erişim Tarihi: 29.12.2017)

¹¹³⁸Fototrapizm ışığa doğrulma anlamına gelmektedir. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=fototrapizm Erişim Tarihi:29.12.2017)

içerisinde ilk anlaşılanın ise “mesafe” ve “saha” olduğunu belirtti. Bu faktörlerin dilin oluşmasında önemli olduğu üzerinde durdu. Ardından ilk insanın dış dünyada ne tespit ettiği sorusunu sordu. Cevap olarak Almanların “gestalt” yani şekil fikrini ileri sürdüğünü belirtti. Buna göre kavrama şekilleştirme yolu ile meydana gelmekteydi. Dil sahasında ise “Trombetti” nin de ifade ettiği gibi cümle halinde düşündükleri ve yaşadıkları ifade edilmekteydi¹¹³⁹.

Güneş Dil Teorisi’ne göre dış dünyadaki nesnelerin insanın bulunduğu yere büyüklük, küçüklük, yakınlık, uzaklık ayrımlarının olduğunu söyledi. Zekânın da kavrayabileceği unsurlarda farklılık olduğunu belirtti. Ardından “ilk söz ve sesle” anlam ilişkisine değindi. Yapılan çalışmaların ardından şu sonuçlar elde edilmişti: Ana ses “a” idi. “Vokal” yani ünlü harf, ünsüz harften daha eski ve kolay olduğu için ona geçti. Türk “Brakisefal” kısa çeneli ırkın biyolojik açıdan hâkim olan ünsüzü “ğ” idi. Bu ikisi de birleşince “ağ” kelimesi ortaya çıkmaktaydı. Belirtilen sözcük Güneş’i temsil etmekteydi. Bu açıklamaların ardından Türkçe eklerin antropolojisine değinildi. Buna göre klasik anlamıyla kelime ve kök yoktu. Sözcüklerin oluşumu ek unsurunun eklemelenmesinden ibaretti. Bunun ise ses birimi, sembolizmi vardı. Onlar hem ses hem de anlam ifade etmekteydi. Belirtilen bu öğeler Türkçede mevcuttu¹¹⁴⁰. Agop Dilaçar’ın yukarıda sunmuş olduğu bildiri basında da büyük ilgi gördü. 29 Ağustos 1936’da yayınlanan “Ulus”, “Kurun” ve “Cumhuriyet” gazetelerinde “B. Agop Dilaçar’ın Tezi” başlığı ile yer aldı¹¹⁴¹.

2- Güneş Dil Teorisi Ve Eski Grekçe (Mehmet Ali Ağakayın)

Mehmet Ali Ağakayın¹¹⁴² tarafından sunulan bildiride Güneş Dil Teorisi’ne dayanarak Grek Dili ile ilgili değerlendirmelerde bulundu. Başkanlığı Nuri Conker. Sekreterliği ise Zerrin Dilmen ve Esmâ Nayman¹¹⁴³ yaptı. Grek lehçelerinin Türk Dili için ihmal edilmeyecek bir araştırma sahası olduğunu belirtti. Çünkü Hint-Avrupa dilleri içerisinde üzerinde en fazla çalışma yapılanlardan birisiydi. Bu sebeple

¹¹³⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 244-248.

¹¹⁴⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı, s.248-260.; H.Sadoğlu, Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, s.249.

¹¹⁴¹Ulus, 29 Ağustos 1936; Kurun, 29 Ağustos 1936; Cumhuriyet;29 Ağustos 1936.

¹¹⁴² Mehmet Ali Ağakayın, 1893’de Girit’te doğdu. Dilbilimciydi. Türkçe sözlük ve deyimlerin oluşturulmasında önemli çalışmalarda bulundu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Ali_Ağakayın Erişim Tarihi:30.12.2017)

¹¹⁴³ Fatma Esmâ Nayman, 1889’da İstanbul’da doğdu. Girit valiliği ve sadrazamlık yapan Mustafa Naili Paşa’nın torunuydu. Adana milletvekilliği CHP Genel Sekreterliği yaptı(https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatma_Esma_Nayman Erişim Tarihi:30.12.2017)

Türkçenin kronolojisi ve eski dönemlerdeki ses bilgisi hakkında da bazı bilgiler elde edilebilirdi. Bunun yanı sıra “*orijine kadar çıkma*” hareketinde mesafe alınabilirdi. Dilin kökenine yönelik önemli veriler sunabilirdi¹¹⁴⁴.

Grek Dili’nde bilinmeyen birçok kelimenin varlığına dikkat çekti. Ancak Türkçenin devreye girmesiyle bunların “*meçhul*” kalmayacağını vurguladı. Konu ile ilgili çeşitli örnekler verdi. “*ili*” kelimesini “*Bailly*” adlı yazarın “*cemaat, alay, askeri müfreze*” anlamında yorumladığını söyledi. Türkçede ise karşılığının “*iğliğ-eğiliğ*” idi. Yine “*ohlos*” ulus, “*ağeli*” alay, “*ağora-ağiris/eğrek-öğrek*” anlamlarına geldiğini belirtti. Yukarıda belirtildiği üzere konuşmacı sözcüklerin Türkçe olduğunu savunmaktaydı. Ayrıca Güneş Dil Teorisi’de bu bilgiyi doğruladığı vurgulanmaktaydı. Ayrıca buraya kadar incelenen sözcükleri ek itibarıyla “*r*” ve “*l*” olarak gruplandırdı. İlk gösterilen öbeğe; “*ağora, eğerek, öğrek*” ikincisine ise “*ili, elli, eğlek*” gibi kelimeleri örnek verdi. Bunlar üzerinde yorumda bulundu. Sonuç olarak Türkçeden Grek Dili’ne birçok kelimenin geçtiği kanısına vardı¹¹⁴⁵. Konu ilgi çekici idi. 29 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Ulus*” ve “*Kurun*” gazetelerinde Mehmet Ali Ağakayın’ın Grek Dili üzerine yaptığı konuşmadan bahsedildi¹¹⁴⁶.

Mehmet Ali Ağakayın Grek Dili üzerine yaptığı incelemeleri kurultay katılımcıları ile paylaştı. Grekçeye Türkçeden birçok sözcüğün geçtiği yönünde oluşan genel kanaat oldukça önemliydi. Güneş Dil Teorisi ile de uygunluk gösterdiği dile getirildi.

3- Güneş Dil Teorisi ve Eski Dillerin Oluşumu (İsmail Hami Danişmend)

İsmail Hami Danişmend¹¹⁴⁷ tarafından sunulan bildiride, Güneş Dil Teorisi’ne göre işaret dili ile “*tasrihsiz*” yani çekimsiz fiil konuları değerlendirildi. Dilin oluşumu Güneş Dil Teorisi’nde üç şekilde ele alınmaktaydı. Birincisi fikri yani sadece anlamlı jestleri ifade eden “*Sözsüz İşaret Dönemi*”, ikincisi basit birkaç anlamlı sözlerle karışık jestleri içeren “*Sözlü işaret Dönemi*” ve üçüncüsü ise jestlerin yerine anlamlı sesler getirilmesi ile oluşan “*İşaretsiz Söz Dönemi*” idi¹¹⁴⁸.

¹¹⁴⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.260-262.

¹¹⁴⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.262-265.

¹¹⁴⁶Ulus, 29 Ağustos 1936; Kurun, 29 Ağustos 1936.

¹¹⁴⁷İsmail Hami Danişmend, Anadolu Danişmend Beyliği’ni kuran Melik Danişmend’in soyundan gelmekteydi. 1892’de Merzifon da doğdu. İstiklal Harbi’nin zaferle sonuçlamasından sonra siyasetten çekildi. Kendini bilimsel çalışmalara verdi. (<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2419> Erişim Tarihi:01.01.2018)

¹¹⁴⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.274-275.

İsmail Hami Danişmend tarih öncesi dönemlerde insanların kullandıkları işaretlerin şiddet, heyecan ve şaşkınlık gibi duyguları ifade ettiğini belirtti. Bunların çıkarılan bir takım sesler ile anlatıldığını ancak bunların söz olmadığını ifade etti. Bu dönemi “sesli” fakat “sözsüz” olarak değerlendirdi. Konu hakkında filozofların fikirlerine de yer verdi. Yunan filozof Epikuros’un¹¹⁴⁹ sözün, jest ile sestten doğduğu yönündeki görüşünü vurguladı. Fransız Etienne Bannot de Condillac’ın¹¹⁵⁰ çalışmalarına değindi. Amerika’nın kuzey ve güneyinde Afrika ile Avustralya’dakine benzer kullanımların tespit edildiğini dile getirdi. Ancak onların kullandıkları jestleri ifade eden büyük bir işaret sisteminin varlığından bahsetti. İsmail Hami Danişment bu yöntemi “dilsizlerin” kullandıkları dile benzetti. Sonuç olarak ses dilinin işaret dilinden türetildiğini ifade etti¹¹⁵¹.

İsmail Hami Danişmend, “Sözsüz İşaret Dönemi” ni açıklandıktan sonra “Sözlü İşaret Dönemi” de şöyle ifade etti. Avrupa’daki klasik dilbilim görüşlerinin kabul edilmesinin gerekli olduğunu belirtti. Bunun sebebi işaret ile sözlü dil arasında bir geçiş devresinin olduğu düşüncesi idi. Burada basit anlamlı sözcüklerin olduğunu vurguladı. Bu sözcüklerin Almanca ve Fransızcada da olduğunu belirtti. Ardından Levy Bruhl’ün¹¹⁵² değerlendirmelerine yer verdi. Buna göre “sesten resimler” bir şeyi anlatırken yapılan ağız jestleriydi. Anlatılanlara örnek olarak Batı Afrika Ewhe Dili’nde ki “zo” kelimesini verdi. “Yürümek” anlamında kullanıldığını söyledi. Yürüyüş şekillerinin taklitinden oluştuğu belirtti¹¹⁵³.

Bir diğer konu ise “Tasrifsiz” yani çekimsiz fiildi. Buna göre her kelime eski dönemlerde belirli bir cümle şeklindeydi. Onun meydana getirdiği anlamlı heceler ise birbiriyle kaynaşıp kelimeyi oluşturdu. Buna örnek olarak “ulus” kelimesi irdelenebilirdi. “Uğ+ul+uğ+us” unsurlarının “çokluk+yayılma+sahip+saha” kavramlarını ifade ettiği dile getirildi. Güneş Dil Teorisi’ne göre ise bu sözcükler hem

¹¹⁴⁹ Epikuros, M.Ö. 341’de Yunanistan’da doğdu. Helenistik felsefesinin en önemli düşünürlerinden biriydi. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Epikür> Erişim Tarihi:01.01.2018)

¹¹⁵⁰ Etienne Bannot de Condillac, 1714’de doğdu. Fransız düşünür. Johke Locke’un emprizminden etkilenecek Sansüalizm adlı bir bilgi kuramı geliştirdi. (<https://www.britannica.com/.../Etienne-Bonnot-de-Condillac> Erişim Tarihi: 01.01.2018)

¹¹⁵¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.276-277.

¹¹⁵² Lucien Levy Bruhl, Fransa’da 1857’de doğdu. Asıl uzmanlık alanı felsefe olmakla birlikte ilkel toplumların zihinsel yapısı konusunda da çalışmaları bulunmaktadır. 1939’da öldü. (Lucien Levy Bruhl, **İlkel İnsanlarda Ruh Arayışı**, (Çev.; Oğuz Adanır), 2006, s.3.; https://en.wikipedia.org/wiki/Lucien_Lévy-Bruhl (Erişim Tarihi: 01.01.2018)

¹¹⁵³ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.277.

isim hem de sıfat gibi özelliklere sahipti. Örneğin “*yemek*” sözcüğü fiil ve isim olarak da kullanılabilmekteydi. Çin ve Sümer dilinde benzer ifadeler bulunmaktaydı¹¹⁵⁴.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra Klasik Dilbilimcilerin konuyu nasıl ele aldıklarına değindi. Farklılıklar olduğunu belirtti. Onlarda şahıs ve zaman gösterecek eklerin mevcut olmadığını belirtti. Böylece “*çekimsiz fiil*” ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda çekimde şahıs ve zaman meselesini değerlendirdi. İlk insanların bu kavramları el işareti ile ifade edebilecekleri çıkarsamasında bulundu. Kurultaya katılan Jean Deny’nin¹¹⁵⁵ tespitlerinden de bahsetti. İlk olarak “*mazi sıygası*” yani eski kiplere değindi. Bu konunun her ne kadar Hint-Avrupa Dillerinde mevcut görünse de bunun yanlış olduğunu söyledi. İlk insanlarda geçmiş ve gelecek kavramlarının mevcut olmadığını söyledi. İkinci olarak “*Hal kipi*” konusu hakkında açıklamada bulundu. İlk insanlarda bunun mevcut olmadığını ileri sürdü. Ardından bahsedilen çekimlerin kökenine değindi. Son olarak artikel konusundan bahsedildi¹¹⁵⁶. İsmail Hami Danişmend’in sunumuna basında büyük ilgi gösterdi. 29 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Ulus*” ve “*Kurun*” gazetelerinde ne konuda konuşma yaptığı belirtildi¹¹⁵⁷.

4- Talat Mümtaz Yaman’ın Üçüncü Türk Dil Kurultayı Dolayısıyla Halkevi’nde Verdiği Konferans

Üçüncü Türk Dili Kurultayı’nı kamuoyu ilgi ile takip etmekteydi. Basının yanı sıra halkevleri de yoğun çalışmalarda bulunmaktaydı. Amaç halkın sunulan bildirilerden haberdar edilmesi ve milli dil bilincinin uyandırılmasıydı. Bu doğrultuda 25 ve 28 Ağustos 1936’da yayınlanan “*Kastamonu*” gazetesinin sütunlarına taşıdığı Talat Mümtaz Yaman’ın¹¹⁵⁸ halkevinde yapmış olduğu konuşma bu etkinliklerin kapsamını ifade etmesi açısından dikkate değerd¹¹⁵⁹. Talat Mümtaz Yaman öncelikle Selçuklu Devleti’nden bahsetti. Onların XII. yüzyılda büyük şehirlere açtıkları medreseler ile İslam kültürünün kuvvetlenmesini sağladıklarını belirtti. Böylece Anadolu’da Arapçanın bilim ve sanatta kullanıldığını vurguladı. Medreselerde, resmi yazışmalarda

¹¹⁵⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.278-279.

¹¹⁵⁵ Jean Deny, 1879’da Ukrayna’da doğdu. Özellikle Türkçe dilbilgisi konusunda araştırmalar yaptı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean_Deny Erişim Tarihi:01.01.2018)

¹¹⁵⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.279- 284.

¹¹⁵⁷Ulus, 29 Ağustos 1936; Kurun, 29 Ağustos 1936.

¹¹⁵⁸ Talat Mümtaz Yaman, 1904’de Kastamonu’da doğdu. Eğitimci ve yazar. “*Kastamonu Tarihindeki Yapraklar*” ve “*Kastamonu Ahval-i Tarihiyesi*” gibi araştırma yazıları yayınlamıştır. (<http://www.biyografiya.com>; Aziz Demircioğlu, **Yüz Yıllık Kastamonu Basını (1872-1972)**, Kastamonu,1973, s.92-93

¹¹⁵⁹Kastamonu, 28 Ağustos 1936.

bu dilin egemen olduğuna atıfta bulundu. Yine Osmanlı Devleti döneminde de Türkçenin Arapça ve Farsçanın etkisi altında kaldığını özellikle vurguladı¹¹⁶⁰. Böylece dil belirli bir kesimin etkisi altına girmişti. Ancak yapılan inkılâplar ile yazı dili halkın da anlayabileceği bir seviyeye getirilmişti. Talat Mümtaz Yaman “*Dil meselesi yalnız dili sadeleştirme meselesi değildir. Onun sırf ilmi ve akademik ciheti vardır ki bu da doğrudan doğruya milletin şeref ve haysiyeti meselesidir*” sözleri ile de dil adına yapılan çalışmaların ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Ayrıca dilin bir devletin devamlılığındaki rolünü de göstermekteydi¹¹⁶¹.

Dilin önemi vurgulandıktan sonra Avrupa’da yapılan bilimsel çalışmalardan bahsetti. Onların konu ile ilgili araştırmalara çok önceden başladıklarını belirtti. Türk Dili üzerine de çalıştıklarını belirtti. Bu sebeple Türkçenin tüm dünya dillerine ana kaynaklık ettiğini savundu. Ancak yabancı bilim insanlarının bunun tam aksine dillerin kökeni olarak Hint-Avrupa’yı göstermelerini eleştirdi¹¹⁶².

Anlaşılabacağı üzere Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nın yanı sıra düzenlenen konferanslar ile halkın daha bilinçli hale getirilmesi planlanıyordu. Ayrıca ortak değerlerin oluşturulmasında, nesilden nesile aktarılmasında ve milli varlığın devam ettirmesinde dilin rolü ortaya konulmaktaydı. Çünkü millet olmanın ilk şartlarından biri de aynı dili konuşmaktır. Bu sebeple Türk Dili adına bugün ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara alt yapı oluşturmaktaydı.

G- KURULTAYIN ALTINCI GÜNÜ (29 AĞUSTOS 1936)

Kurultay çalışmaları devam ederken halkevlerinin faaliyetleri de sürmekteydi. Örneğin 29 Ağustos 1936’da Silvan Halkevi tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen telgrafta bahsedilen etkinlikler konumuz açısından önemlidir. Kurultay süreci Halkevleri aracılığı ile vatandaşa duyurulmaktaydı. Silvan’da düzenlenen piyes ve dil konferansları bu kapsamda değerlendirilmeliydi¹¹⁶³.

30 Ağustos 1936’da Bolu’da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen bir diğer yazıda ise dil bayramı etkinliklerinden bahsedilmekteydi. Üçüncü Türk Dili Kurultayı’nın Bolu’da büyük bir sevinçle karşılandığı ve kutlamalar yapıldığı yazılmaktaydı. Halkevi Başkanı Ahmet Sanalan ve üyelerden Emin Soyka’nın dil

---

¹¹⁶⁰BCA, 490.1.0.0.1168.104.2.

¹¹⁶¹Kastamonu, 28 Ağustos 1936

¹¹⁶²BCA, 490.1.0.0.1168.104.2.

¹¹⁶³BCA, 490.1.0.0.1167.99.2.

kurultayının beşinci yıl dönümüne dair bir konuşma yaptığı belirtilmekteydi. Dil üzerine yapılan konuşmalar halk arasında farkındalık oluşturmaktaydı¹¹⁶⁴.

Kurultay 29 Ağustos 1936 Cumartesi günü Afet İnan'ın başkanlığında toplanacaktı. Bir önceki gün yapılan sunumlara dair olağan işler tamamlandıktan sonra gündeme geçilecekti. Kurultayın altıncı günü yabancı katılımcılara ayrıldı¹¹⁶⁵. Kurultayda yabancı bilim insanlarının yapacağı sunumlara basında yoğun ilgi gösterecekti¹¹⁶⁶. Günün ilk konuşmacısı B.Anagnostopulos'du. Öncelikle Kurultaya davet mektubunu geç aldığını söyledi. Bu sebeple bildirisini tamamlayamadığı için üzgün olduğunu belirtti. Türkçe ve Grek Dili üzerine bir bildiri hazırlayacağını vurguladı. Sunumu ise bir sonraki kurultaya kadar yetiştireceğini vurguladı. Atatürk'ün çabalarından övgü ile bahsetti¹¹⁶⁷.

1- Jean Deny'nin Türk Lehçeleri Üzerine Görüşü

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda yabancı bilim insanlarının Türk Dili ve Güneş Dil Teorisi ile ilgili görüşleri büyük önem taşımaktaydı. Jean Deny tarafından sunulan bildiride “-ler edatının” kökenini ve Türkçe şahıs zamirleri ile ilgili bilgiler verdi. Öncelikle bildirisini daha önce Paris'te düzenlenen bir kurultayda sunduğunu hatırlattı. Türkçede kendilerinin “süstantif” adını verdikleri “etre=olmak” fiilinin mevcut olmadığını söyledi. Ona göre “ben-im, sen-sin, o” demek için “ben Türk, sen Türk” olarak ifade olunduğunu dile getirdi. Doğu Türk lehçelerinde ise “men Türk men” olarak kullanıldığını belirtti. Böylece ikisi arasındaki benzerliği ortaya koydu. Günümüzde bu terimler halen kullanılmaktadır. Ardından “ol” kelimesine değindi. Onun “olumsuz şekilde iz bıraktığını” vurguladı. Fakat olumlu olarak “dur-mak” fiilinin “muzari” yani geniş zamanı ifade eden fiilin yerine geçtiğini belirtti¹¹⁶⁸.

Modern Türkçedeki “dur-dür, dir-dir” eklerinin de bu şekilde doğduğunu söyledi. Doğu Türk lehçelerinde ise kısaltılarak “di”, Altay'da “t” olarak ifade edildiğini belirtti. Kaynaşmış zamirlerin zamanla değiştiği de dile getirdi. “ben” önce “ven” sonra “em-im” olarak ifade edildiğine dikkat çekti. Türkçede bunların ek olarak kullanıldığı belirtti. Ardından “ler- ları” inceledi. “Türk olar”ın zaman içerisinde “onlar” a dönüştüğünü belirtti. Yani Türkleri ifade ettiğini vurguladı. Çoğul eki olarak

¹¹⁶⁴BCA, 490.1.0.0.1166.96.4.

¹¹⁶⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.287-288.

¹¹⁶⁶Kurun, 30 Ağustos 1936.

¹¹⁶⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.289-290.

¹¹⁶⁸ <http://www.osmanlicanedemek.com/muzari-60729> (Erişim Tarihi:01.01.2018)

kullanıldığını dile getirdi. Eski şeklinin ise “olar-ol” olduğuna dikkat çekti. “Kaşgari”¹¹⁶⁹ ve Orhun Kitabeleri’nden verdiği örnekler ile konuşmasını bitirdi.

Yukarıda da belirtildiği üzere yabancı bilim insanları da kurultayda bildirilerini sunacaktı. Bu durum yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin bu konuyu ne kadar önem verdiğinin açık göstergesidir. Amaç Türkçe’nin en eski dillerden biri olduğunu tüm dünyaya duyurmaktı. Bu bağlamda Jean Deny, sunmuş olduğu tezde “ler” edatının kökenini ve Türkçe şahıs zamirleri ile ilgili bilgiler verdi.

2- Kurultayda Alman ve Bulgar temsilcilerin Yaptıkları Konuşma (Alman Türkolog Profesör Friedrich Giese-Bulgar Miateff)

Alman Türkolog Profesör Friedrich Giese bildirisinde yabancı bilim insanlarının Türk dili adına yaptıkları çalışmalardan bahsetti. Öncelikle Türk Dil Kurultayı’na ikinci defa çağrıldığı için oldukça mutlu olduğunu belirtti. Türkiye’de dil adına yapılan etkinlikleri değerlendirdi. Türkolog olarak geçirdiği kırk yılını kısaca anlattı. Kendisinin üniversiteden mezun olduktan sonra burayı yakından tanımak istediğini belirtti. Bu amaçla da İstanbul’a geldiğini söyledi. Osmanlıca yerine saf bir dil oluşturmak için ne gibi çalışmalar yapılması gerektiğini düşündüğünü dile getirdi. Türk şairlerinden Mehmet Emin Yurdakul’u¹¹⁷⁰ tanıma fırsatı bulduğunu vurguladı. Onun şiirlerini Almancaya çevirdiğini belirtti. Atatürk’ün yüksek idaresi ile bu alanda önemli yol kat edildiğini belirtti. Özellikle Yakut ve Uygurlar üzerine yapılan araştırmalarda gelinen noktayı anlattı. XIV. yüzyıla ait önemli malzemelerin bulunmasından sevinç duyduğunu dile getirdi. Çünkü bu dönemde “Süheyl ve Nevbahar”¹¹⁷¹, Âşık Paşa¹¹⁷² ve Yunus Emre’nin Türkçe açısından önemli olduğunu söyledi¹¹⁷³.

1936’da Türk Dili açısından birçok eserin yazıldığından bahsetti. Yerli araştırmaların bilindiğini belirtti. Bu yüzden kendisinin Almanca yapılan çalışmalar

¹¹⁶⁹ Asıl ismi Mahmud Bin Hüseyin Bin Muhammet El Kaşgari’dir. 1005’de Çin’de doğdu.

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Kâşgarlı_Mahmud (Erişim Tarihi:01.01.2018))

¹¹⁷⁰ Mehmet Emin Yurdakul, 1869’da İstanbul’da doğdu. Türk edebiyatı tarihinde “Milli Şair- Türk Şairi” unvanları ile birlikte anılan şairdir. Hece ölçüsü ve sade Türkçe ile şiirlerini yazmıştır. (Agah Sırrı Levent, “Mehmet Emin Yurdakul”, **Türk Dili**, XX, S.216, s.701-707.

¹¹⁷¹ Süheyl ve Nevbahar, XIV. yüzyılda yaşamış Hoca Mesud’un eseridir. Kendisi Divan şairiydi. (www.edebiyatogretmeni.org/hoca-mesud/; <http://www.edebiyatvesanatakademisi.com> Erişim Tarihi:02.01.2018)

¹¹⁷² Âşık Paşa, 1272’de Kırşehir’de doğdu. Mutasavvıf bir aile geleneği ile yetişti. Bu nedenle eserlerinde tasavvuf yönü ağır basmaktaydı. (<https://www.antoloji.com/asik-pasa/hayati/> (Erişim Tarihi:02.01.2018))

¹¹⁷³ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.296-297.

hakkında bilgilendirme yapacağını vurguladı. Buna göre K. Grönbec¹¹⁷⁴ ve Heinrich Winkler adlı bilim insanlarından bahsetti. Karl Meinhof¹¹⁷⁵un çalışmaları üzerinde özellikle durdu. Kitabının isminin “*Filexion Dillerin Zuhuru*” olduğu belirtti. Burada Afrika Dillerini araştırdığını vurguladı. Onun Türkçeyi “*fileksion*” yani eğilen bükülen dil olarak saymadığını söyledi. Ardından yazarın eserinden bir bölümü okudu. Değerlendirme yaptı. Buna göre; izole dillerle her hece aynı derecede olduğu için seslendirilebilirdi. Burada her kelimenin musiki aksanı vardı ve sesbilgisi yardımıyla tespit edilebilirdi. Anlatılanlardan “*flexion*” ve “*agglutine*” dillerin aksana aykırılığı ile oluştuğunun açıkça belli olduğu yorumunu yaptı¹¹⁷⁶.

Profesör Friedrich Giese İkinci Türk Dil Kurultayı’nda Türkçe isim ile fiilin aslında aynı şey olduğunu savunduğunu belirtti. Ural Altay, Hindo German, Sami, Afrika gibi dillerin üzerindeki etkili kuvvetlerin aynı olduğunu söyledi. Güneş Dil Teorisi’ne atıfta bulundu¹¹⁷⁷.

Alman Türkolog Profesör Friedrich Giese’nin yaptığı konuşmadan sonra Miateff’e¹¹⁷⁸ söz verildi. Kendisi Bulgar Milli Kütüphanesi’nin Doğu Bölümü uzmanıydı. Türkoloji ile ilgili malzemelerin ülkesinde de mevcut olduğunu belirtti. Ancak o da kendisine davet mektubunun geç gelmesinden dolayı hazırlık fırsatı bulamadığını vurguladı¹¹⁷⁹. Bulgar ve Türk ilişkilerinin çok eski olduğu ve hatta akrabalık derecesine vardığını dile getirdi. Güneş Dil Teorisi’nin yeni bir görüş olduğunu ve Bulgar bilimi için “*meçhul*” olduğunu dile getirdi. Kurultayın verimli ve başarılı geçmesi dileğinde bulundu¹¹⁸⁰.

Yukarıda belirtildiği üzere Alman Türkolog Giese kendi ülkesinde yapılan çalışmalardan bahsetti. Dil üzerine yapılan incelemelere değindi. Atatürk’ün yüksek iradesi ile Türk dilinin gösterdiği gelişime işaret etti.

---

¹¹⁷⁴ Kaare Grönbech, 1901’de doğdu. Türk Dili adına önemli çalışmalarda bulundu. (Kaare Grönbech, **Türkçe’nin Yapısı**, (Çev.: Mehmet Akalın), Ankara, 1995, s.3.)

¹¹⁷⁵ Karl Meinhof, 23 Temmuz 1857’de Polonya’da doğdu. Tübingen Üniversitesi’nde eğitim gördü. (https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Meinhof (Erişim Tarihi:02.01.2018))

¹¹⁷⁶ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.297-299

¹¹⁷⁷ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.299-300.

¹¹⁷⁸ Bazı kaynaklarda ismi Meşçaninof Dr. Miateff şeklinde geçmekteydi. (<http://www.ha-ber.com/gunes-dil-kurami-makale,27087.html> Erişim Tarihi: 02.01.2018)

¹¹⁷⁹ **CA**, 01.01.32.04- 161/ **CA**, A.W-17-d, D.71, A.5-161.

¹¹⁸⁰ **Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, s.300-302; **CA**, 01.01.32.04- 162/ **CA**, A.W-17-d, D.71, A.5-162.

3- Dünyanın En Eski Dillerinin Etimolojisi (M.Hilaire de Barenton)

M.Hilaire de Barenton sunmuş olduğu bildiride dünyadaki eski dillerin kökenini anlattı. Ele aldığı diller içerisinde Türkçe’de bulunmaktaydı. Öncelikle Kurultayda kendisine de yer verilmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Türkçeyi “*bir madenin içinde bulunan cevherlere*” benzetti. Sümer Dili’ni tüm dillerin anası olarak değerlendirdi. Türkler ile Sümerlerin hep aynı kökenden geldiğini belirtti¹¹⁸¹. Daha sonraki dönemlerde de bu konunun üzerinde durulduğunu belirtti. Azerbaycan’da Aydın Memmedov, Kazakistanlı Olcas Süleymanof’un çalışmaları yukarıdaki bilgileri desteklemektedir¹¹⁸². Günümüzde yaşayan Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ, Osman Nedim Tuna’da Sümerlerin Türk olduğu kanaatindedir¹¹⁸³.

M. Hilaire de Barenton tüm dillerin kaynağı olarak gösterdiği Sümercenin bir takım hiyerogrifler şeklinde diğer dillere geçtiğini söyledi. Bunların her birinde esas fikri ifade eden şekiller ile gösterildiğini dile getirdi. Bunların nasıl okunacağını ise Asur yazıcılardan¹¹⁸⁴ öğrenildiği belirtti. Ayrıca belirtilen şekillerin çeşitli anlamları olduğu vurguladı. Örneğin “*su*” Sümer Dili’nde “*a*” ve “*e*” ile ifade edilmekteydi. İkinci gösterilen unsur “*dere, akarsu, içmek, sulamak, yıkamak, gebe kalmak, seyahat etmek*” gibi anlamlara gelmekteydi. Yukarıda belirtilen harfin kuzey Avrupa dillerinde de bulunduğunu belirtti. “*A*”nın okunuşunun aynı zamanda çoğunlukla “*kü*” hiyeroglifinden alındığını söyledi. Yürümek, akmak, koşmak anlamında belirlenen bir ek ile birleşerek Avrupa’da akarsu şeklinde kullanıldığını belirtti. İngilizce, “*e-a*” “*ewe*” ve eski İzlanda dilinde de “*e*” şeklindeydi. M. Hilaire de Barenton Fırat’ın kıyılarında oturan ırkın, Basklar ve onların halefleri olduğunu belirtti. Nehre de onların isim verdiğini vurguladı¹¹⁸⁵. Daha sonraki dönemlerde de bu sözcük birçok bilim insanı tarafından ele alındı. Örneğin Fuzuli Bayat, Abdülkadir İnan, Özkul Çabanoğlu, Bahaeddin Ögel, Türklerde “*su kültürünün*” önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir¹¹⁸⁶.

¹¹⁸¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.303.

¹¹⁸² <http://idikuttarih.blogcu.com/sumerler-turk-mu-n-kemal-zeybek/1239591> (Erişim Tarihi: 02.01.2018)

¹¹⁸³ Osman Nedim Tuna, **Sümer ve Türk Dilleri’nin Tarihi İlgisi İle Türk Dili’nin Yaşı Meselesi**, Ankara, 1990, s.1-4; Muazzez İlmiye Çığ, **Sümerlerde Tufan Tufanda Türkler**, İstanbul, 2008, s.3-4.

¹¹⁸⁴ M.Ö. 1950- 1730 arasında Kuzey Mezopotamya bölgesinde Asurlu tüccarlar yer almaktaydı. Onlar Orta Anadolu ile ticaret yapmak için geldikleri bilinmektedir. (Hatice Gül Küçükbezci, “*Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Arasındaki İlişki*”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.26, 2011, s.25.)

¹¹⁸⁵ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.303-306.

¹¹⁸⁶ Fuzulu Bayat, **Türk Mitolojik Sistemi**, İstanbul, 2007, s.3; Abdülkadir İnan, “*Türklerde Su Kültü ile ilgili Gelenekler*”, **Makaleler İncelemeler**, II., (Ankara, 1998), 491-495; Özkul Çabanoğlu, “*Türk Kültürü Tarihinde Su Kültü*”, **Türk Kültürü**, S.361, (1993), s.32-42.

Bildiride değinilen bir diğer hiyeroglif türü ise “*mum*” du. Türkçe dahil olmak üzere birçok dilin “*su*” kelimesini buradan aldığını söylendi. Ardından Çince, Japonca, Fransızca ve Türkçe örnekler verdi. Belirtilen diller ile Rusça arasında bir ilişki olduğunu vurguladı. Bunu anlayabilmenin yolu ise kökenlerini incelemekten geçiyordu. Konu ile ilgili M. Hilaire de Barenton, Yahudi tarihçi “*Joseph*”nin “*Yahudilerin Kadim Tarihi*” adlı eserinin birinci bölümünde “*İlk Resuller*” den bahsedildiğini düşünmekteydi. Buna göre Aram¹¹⁸⁷ ve onun ikici oğlu olan Otrus’un Tevrat’daki ismi “*Hul*” idi. M. Hilaire de Barenton bu ifadelerden hareketle yukarıda belirtilen her iki kelime arasındaki ilişkiyi inceledi. “*Tür*” hiyeroglifi ile ilgisi olduğunu belirtti. Bu ise dini anlamda “*güvercin ve kargayı*” ifade etmekteydi. Ardından Türkçeye dair bir takım değerlendirmelerde bulundu. Güvercinin kabile veya boyu simgelediğini ifade etti. Aram ırkından olabilirdi. Dini ayinlerde de bahsedilen kuşun iki tane olduğu vurguladı. Konuşmacı yukarıda anlattıklarından Sami ile Arami’deki güvercinin Yafes’ten¹¹⁸⁸ üreme güvercinle birleştiği sonucunu çıkardı. Yani belirtilen kelime Türklere ait olabilirdi. Onlar aracılığıyla da Avrupa’ya taşınmış olması yüksek olasılıktı¹¹⁸⁹.

4- Türk Dili’nin Kökeni ve Güneş Dil Teorisi (Sir Denisson Ross-Baltarini ve Okubo Koji)

Sir Denission Ross¹¹⁹⁰ sunumunda Türk Dili’nin kökeni hakkında yapılan araştırmalardan bahsetti. Öncelikle Atatürk’ün Türkiye’de gerçekleştirdiği inkılapları yakından takip ettiğini söyledi. Türkçenin kendisine çok çekici geldiğini vurguladı. Hindistan’da bulunduğu süre içerisinde Uygurca ile meşgul olduğunu dile getirdi. Ardından Divan-ı Lügati’t Türk’e değindi. Öneminden bahsetti. İngiltere “*British Museum*” dada benzer kaynakların olduğuna dikkat çekti. Çinlilerin yüzyıllar boyunca Tibet, Moğol ve Türk Lehçelerini incelediklerini söyledi. Ayrıca Çin’de yabancı diller okulunun bir sözlük hazırladığını belirtti¹¹⁹¹.

¹¹⁸⁷Kaynaklarda Aram, İbranice, İncil’de Tekvin ondaki Nuh’un oğulları tablosuna göre değerlendirildi. Buna göre Sam’ın oğlu ve Uz’un, Hul’un Geter’in ve Maş’ın babasıdır. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Aram> (Erişim Tarihi:03.01.2018))

¹¹⁸⁸Yafes, Kuran’da Nuh’un çocuklarından biridir. Kendi oğullarından Gomar “*Sümer*”, Mogog “*Moğollar*”, Madai “*Medler*” e aşına geldiği bildirilmektedir. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yafes> Erişim Tarihi:03.01.2018)

¹¹⁸⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.306-310.

¹¹⁹⁰Sir Edward Denission Ross, 6 Haziran’da doğdu. Kuş isimleri Doğu Türkçesi Mançuca ve Çin Sözlüğü gibi çalışmalarda bulundu. (https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Denison_Ross Erişim Tarihi:02.01.2018)

¹¹⁹¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.311-312.

Sir Denission Ross'dan sonra Baltarini söz aldı. Kendisi İstanbul Üniversitesi'nde Latince ve İtalyanca profesörüydü¹¹⁹². Öncelikle on yıldan beri Türkiye'de bulunduğu söyledi. Burada *“insanlığa şeref veren bir manzaraya şahit olduğunu”* belirtti. Güneş Dil Teorisi'ne değindi. Evrensel nitelikte olduğu dile getirildi. Ayrıca Avrupa'da yükselen ırkçılığa karşılık Türkiye'de herkesin barış içinde yaşadığı belirtildi¹¹⁹³. Güneş Dil teorisini desteklemek amacıyla şu ifadeyi kullandı: Vaktiyle güneşin ezeli manzarası karşısında diz çökerek *“a”* sözünü hep bir ağızdan tekrar ediyorlardı¹¹⁹⁴.

Baltarini Güneş Dil Teorisi'nin yanı sıra harf inkılabına da değindi. Atatürk'ün halkına yeni alfabeyi öğretmek için öncülük ettiğini vurguladı. Türk gençliğinin inkılaplara olan desteğini ve bağlılığını dile getirdi. Son olarak ise Türkiye'de yaşanan değişim ve dönüşümün mimarı Atatürk'ü işaret ederek şu ifadeyi kullandı: *“Bu kürsünün üzerinden yeni Türk laboratuvarını ve onun harikulade üstadını saygı ile selamlarım”*¹¹⁹⁵.

Baltarini'den sonra Bay Okubo Koji¹¹⁹⁶ söz aldı. Kendisi Japonya İslam Türk Enstitüsü Direktörüydü. Öncelikle Atatürk ve dinleyicileri selamladı. Kurultaya katıldığı için oldukça mutlu olduğunu belirtti. Tarihçi olduğunu vurguladı. Türkiye'ye geldiğinde dikkatini çeken ilk şeyin yapılan inkılaplar olduğuna dikkat çekti. Bunun olumlu sonuçlarının her alanda etkisini göstereceğini vurguladı. Buna dil de dahildi. O da Atatürk'ü tebrik ederek konuşmasını bitirdi¹¹⁹⁷.

5- Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Yapılan Çalışmaların Önemi (Gyula Nemeth ve Zayonçkofski)

Gyula Nemeth Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dekanı'ydı. Kısa bir konuşma yaptı. İlk olarak Atatürk ve dinleyicileri *“Macar İlimler Akademisi”* ve Budapeşte Üniversitesi adına selamladı. Türkiye'de gerçekleştirilen inkılapları ilgi ile takip ettiklerini belirtti. Dil adına yapılan çalışmalardan kendilerinin de yararlandıklarını vurguladı. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'ndan çıkacak sonuçlardan da

---

¹¹⁹²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.312.

¹¹⁹³CA, 01.01.32.04- 165/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 165; Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.313.

¹¹⁹⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.313; CA, 01.01.32.04- 165/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 165

¹¹⁹⁵CA, 01.01.32.04- 166/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 166; Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 314.

¹¹⁹⁶Okubo Koji, 1936'da Türkiye'yi ziyaret etti. Ülkesine döner dönmez 1938'de Tokyo'da Türk İslam Araştırmaları Enstitüsünü kurdu. Çıkardıkları derginin ilk sayısında ise yapılan çalışmaların amaçlarını anlattı.(<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin> Erişim Tarihi:02.01. 2018)

¹¹⁹⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.315.

istifade edeceklerini dile getirdi. Yapılan çalışmaların dünya bilimi için verimli olması dileği ile konuşmasını bitirdi¹¹⁹⁸.

Gyula Nemeth'den sonra Zayonçkofski söz aldı. Kendisi Varşova Üniversitesi Türkoloji Profesörüydü. Türk kavimleri ve lehçeleri üzerine yapılan araştırmaları değerlendirdi. Türkiyat sahasının gelişimi sayesinde elde edilen sonuçların ortaya çıkmaya başladığını ifade etti. Kaşgar ve Turfan¹¹⁹⁹da kurulan medeniyetlerin dışında birçok yeni bilimsel malzemedan de haberdar olunduğunu dile getirdi. Bu sayede Türkoloji ile Şark Filolojisini birbirinden ayırt ettiklerini vurguladı. Türkoloji'nin Sinoloji¹²⁰⁰ Sümeroloji ve İndoloji ile ilişkisi olduğunu belirtti. Türklerin dillerine verdiği önem ile yeni bir dönem açıldığını dikkat çekti. Öncelikle Anadolu Türkçesi sonrasında ise Ön Asya dillerinin öğrenildiğini dile getirdi. Böylece ikisi arasında karşılaştırma şansı elde ettiklerini vurguladı¹²⁰¹.

Günümüzde de bu çabalar devam etmektedir. Macaristan'da 2018'de "*Hun Türk Dünya Kurultayı Dünya Organizasyonu*" adı ile başlatılan etkinlikler devam etmektedir¹²⁰². Ayrıca dilbilimine sağlayacağı katkılar sebebi ile diğer devletler de bu etkinlikleri yakından takip edilmektedir.

6- Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin Türkçe Adına Yaptığı Çalışmalar (Aleksandr Samoyloviç)

Aleksandr Samoyloviç¹²⁰³ sunmuş olduğu bildiride Türkiye ve Sovyetler Birliği'nde yapılan dil çalışmalarına değindi. Öncelikle Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na katılan bilim insanlarını ve dinleyicileri Sovyetler Birliği İlimler Akademisi ve Sovyet öğretmen, yazar ve bilginleri adına selamladı. Türkiye'deki ekonomik ve kültürel gelişmeleri yakından takip ettiklerini söyledi. İki ülkenin bilim, fen ve sanat alanında birlikte çalışılması gerektiğini söyledi. Güneş Dil Teorisi bağlamında dil inkılâbından

¹¹⁹⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.315- 316.

¹¹⁹⁹ Turfan Doğu Türkistan Uygur Devleti, 840 Maki Kırgız mağlubiyetinden sonra on üç Uygur Boyu İç Asya'ya göç etti. Bugünkü Tufan, Kaşgar, Beş-Balık Hami ve Hoten bölgelerine yerleşti. (<http://www.turktoresi.com> (Erişim Tarihi: 03.01. 2018))

¹²⁰⁰Çin ile ilgili Uygarlık, Tarih bilgilerini ele alan filoloji dalıdır. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=Erişim Erişim Tarihi:03.01.2018)

¹²⁰¹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.317- 318.

¹²⁰²2018 Macaristan Hun-Türk Dünya Kurultayı Türkiye Organizasyonu kurultaj hu/bilgi/ (Erişim Tarihi:04.01.2018)

¹²⁰³Aleksandr Samoyloviç, Rus Dilbilimci ve Türkologtu. S.S.C.B. Bilimler Akademisi üyesiydi. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Samoyloviç (Erişim Tarihi:04.01. 2018))

bahsetti. Türk ve Sovyet dilbilimciler arasında bazı görüş farklılıkları olduğunu söyledi¹²⁰⁴.

Daha sonra konu ile ilgili Nikolay Marr'ın çalışmalarına değindi. Türk ve Sovyet dilbilimcilerin ortak yönü; dilin işlevini tanımlama noktasında kendini gösteriyordu. Ancak bu tespit batılı bilim insanları ile çelişiyordu. Hind-Avrupa, Ural-Altay dilleri arasında benzerlikler olduğunu belirtti. Bu bağlamda Nikolay Marr'ın “Güneş” kültü ile ilgili görüşlerine değindi. Türkçe üzerine çalışmalar yapılırken ona komşu dillerin de incelenmesi gerekliliğini dile getirdi. Böylece Hititlerden Sümerlere kadar Küçük ve Ön Asya tarihinin iyi bir şekilde incelenmesini vurguladı. Ekonomik faaliyetlerin dil üzerinde etkisi olduğuna dikkat çekti. Dünyayı farklı şekillerde yorumlayan insanların ayrı ayrı dilde anlam sıralarının olduğu yorumunu yaptı. Dil insan ihtiyaçlarına göre değişmekteydi. “Güneş”in ifade ettiği anlam üzerinde durdu. Mustafa Kemal Atatürk tarafından gösterilen çabaları takdirle karşıladığını belirtti. Türk kadını bilimsel faaliyetlerde artık kendisini göstermeye başlamıştı. Aleksandr Samoyloviç bunun bütün dünyaya örnek teşkil ettiğini vurguladı¹²⁰⁵.

7- Güneş Dil Teorisi'nin Özellikleri (Hermann Kvergic)

Hermann Kvergic¹²⁰⁶ bildirisinde Güneş Dil Teorisi'ni konu edindi. Kurultayın dünya kültür mirasının araştırılmasına da zemin hazırladığını vurgulayarak konuşmasına başladı. Belirtilen teori ile “kelimelerde iki çekim durumuna” değinildiğini belirtti. Birincisi bütün kök anlamının birleşmesiydi. İkincisi ise eklerin gerçek “mekanizmasıydı”. İnsan biyolojik bir varlıktır. Hem fiziksel özellikleri hem de dış çevreden kaynaklanan unsurlar onu etkisi altına almaktadır. Dil de bu etkileşim döngüsünün bir parçasıydı. Hermann Kvergic bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra bazı dilbilimcilerin köklerin anlamları konusunda hataya düştüklerini belirtti. Hint-Avrupa

---

¹²⁰⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.319.; Türkiye'deki dil çalışmaları ve dil kurultayları Sovyetler Birliği'nin ilgisini çekmiştir. Konu hakkında Prof.Dr.Leyla Karahan şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “19. Yüzyılın ortalarından itibaren ve özellikle bu yüzyılın başlarında mahalli konuşma dillerinden müstakil birer yazı dili haline getirilmesini teşvik ederek Türk dünyasında birliği engellemeye çalışan Sovyetler Birliği, her halde bu ilgiyle, şartları ve amaçları çok farklı olmasına rağmen Türkiye'deki milli dil hedefli faaliyetleri, kendi ülkesindeki çalışmalara emsal göstererek adeta maksadını örtmeye çalışmaktadır”. (L.Karahan, “Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası”, s.847.)

¹²⁰⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.320-327.

¹²⁰⁶İbrahim Necmi Dilmen'in mektubundan Atatürk'ün morfoloji, etimoloji ve fonetik açıdan eser yazdığı anlaşılmaktadır. Bu incelemeleri yaparken de Hermann Kvergic'in kır iki sayfalık basılmamış tezinden de yararlandığı bilinmektedir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Güneş-Dil_Teorisi Erişim Tarihi: 04.01.2018)

Dil Ailesi ile farklı dil gruplarının köklerinin ayrıldığı bahsiyle bunlardan anlam çıkarılmasını eleştirdi. Bu durumun yanlış sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekti¹²⁰⁷.

Yukarıdaki açıklamaların ardından Güneş Dil Teorisi'nde konunun nasıl ele alındığına değindi. “*Spekülasyon*” yoluyla ilkel anlamların unsurlarını bulmak amacına hizmet eden ilk tez olduğu dile getirildi. Bu sistemde bilimsel temel teşkil eden fonemlerden¹²⁰⁸ de bahsedildi. Konu ile ilgili İsviçreli “*C.H.Jung*”¹²⁰⁹un bütün kavimlerin sembollerinin büyük bir kısmının bulunduğunu belirtti. Öne çıkan motifin ise “*Güneş*” olduğunu vurguladı. Ayrı dönemlerde farklı insanlar tarafından kullanıldığını dile getirdi. Güneş Dil Teorisi’ni destekleyen diğer bilimsel çalışmalardan bahsederek teoriyi güçlendirdi¹²¹⁰.

Kurultayda değinilen bir diğer konu klasik dil bilgisiydi. Kelimelerin anlam bakımından hiçbir sisteme dayanmadan çalışıyorsa gramer açısından yoksun yorumunu yaptı. Modern dil araştırmacılar ise Ortaçağ dil gramercilerini takip etmekteydi. Hermann Kvergic yarı bilimsel terminolojinin bu “*diktatörlüğünden*” şikâyet eden dilbilimciler olduğunu belirterek Türkologları da bu kapsamda değerlendirdi. Türkolog “*Bang*”¹²¹¹ örnek gösterdi. Bir takım terimlerden vazgeçilseydi pedagoji ve bilim açısından oldukça faydalı sonuçlar doğuracağına dikkat çekti. Bu bağlamda dünya dilbilimcilerinin gramer hususunda bazı sorunlara yanıt veremediğini söyledi. Güneş Dil Teorisi’nin ise tüm sorulara cevap verdiğini vurguladı. Ayrıca Hint-Avrupa dillerini araştıran yabancı yazarları eleştirdi. Sebebi Türkçeye gerekli önemi vermedikleri düşüncesiydi¹²¹².

H- KURULTAYIN YEDİNCİ GÜNÜ (31 AĞUSTOS 1936)

Kurultay 31 Ağustos 1936’da yedinci gün çalışmalarına başladı. Başkan Saffet Arıkan’dı. İlk olarak bir önceki günün tutanak özetlerini okuttu. Yapılan çalışmalar

---

¹²⁰⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.328-329.)

¹²⁰⁸ <http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com> (Erişim Tarihi:04.01. 2018)

¹²⁰⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı Müzakere zabıtlarının üç yüz otuzuncu sayfasında C.H. Jung olarak geçen yazarın gerçek ismi Carl Gustaw Jung’tur. Kendisi İsviçreli psikiyatrdı. Analitik psikolojinin kurucusuydu. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.330; https://tr.wikipedia.org/wiki/Carl_Gustav_Jung Erişim Tarihi: 05.01.2018)

¹²¹⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.330- 331.

¹²¹¹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı Müzakere zabıtlarının üç yüz otuz ikinci sayfasında Bang şeklinde geçen yazarın asıl ismi Johann Wilhelm “*Wili*” Max Julius Bang Kaup’du. Kendisi Alman Türkologtu. 9 Ağustos 1869’da doğdu. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.332; https://tr.wikipedia.org/wiki/Willi_Bang-Kaup Erişim Tarihi:05. 01. 2018)

¹²¹²Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 331-335.

anlatıldı. Başkan konu ile ilgili söz almak isteyeninin olup olmadığını sordu. Görüş belirten olmayınca bildiri özetleri kabul edildi¹²¹³.

1- Güneş Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu ile Lügat ve Filoloji Komisyonu’nun Raporu

Güneş Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu yerli ve yabancı bütün bildiriler sunulduktan sonra Güneş Dil Teorisi’nin dilbilim açısından köklü bir devrim yarattığı belirtildi. Ayrıca antropoloji, arkeoloji, tarih¹²¹⁴ biyoloji ve psikoloji bilim dalları da bu konuya katkı yapmaktaydı. Klasik dilbilimciler, Güneş’in “*derin etkilerini*” yeterince değerlendiremediğinden ötürü eleştirildi. Türk bilim insanlarının konu ile ilgili Türkçe ve Hint-Avrupa dilleri arasında yaptığı çalışmalardan bahsedildi. Böylece bu alanda büyük mesafe alındığına dikkat çekti. Yabancı katılımcıların teoriyi kısa bir surede tam anlamıyla incelemelerinin mümkün olmadığı belirtildi. Ancak kendi ülkelerine döndüklerinde daha detaylı araştırmalar yapılacağı ifade edildi. Böylece Dördüncü Türk Dil Kurultayı’nda da ortaklaşa çalışılacağı dile getirildi. Bu tespitlerden sonra Kurultay üyelerine katkılarından ötürü teşekkür edildi¹²¹⁵.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra Lügat ve Filoloji Komisyonu’nun hazırladığı rapordan bahsedildi. İlgili komisyonun ilk toplantısını 25 Ağustos 1936’da yaptığı belirtildi. Büyük Türk Kamûsu için yüzlerce kitaptan oluşan fişleri, alfabetik sıra ile düzenledikleri dile getirildi. Daha sonraki dönemler için yapılacak çalışmalardan da bahsedildi. Belirtilen sözlüğün oluşturulmasının zaman alacağı ve çalışmalara devam edileceği vurgulandı. Türk Dili’ni tarihi yansıtan Kutadgu Bilig başta olmak üzere yapılan çevirilerin ayrıntılı olarak inceleneceği vurgulandı. Divan-ı Lügati’t Türk’ün filoloji, tarih, folklor gibi unsurlar ile birlikte basılması gerekliliği belirtildi. Yabancı ülkelerde Türkçe’ye ait çalışmaların bibliyografyasının hazırlanması kararı alındı. Eski ve yeni tüm çalışmaların incelenmesine devam edileceği ifade edildi¹²¹⁶.

2- Gramer-Sentaks Komisyonu ile Terim Komisyonu’nun Raporu

Gramer Sentaks Komisyonu 25 Ağustos 1936’da toplanmıştı. Başkanlık tarafından Emin Dalkılıç’ın “*Harflerimiz Arasına Sesli Harf İlavesi*”, Arif Nihat’ın

¹²¹³ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.341.

¹²¹⁴Histoire Fransızca söylenirken İstüvar olarak telaffuz edilmektedir. Tutanaklar yazılırken söylendiği gibi yazılmıştır. (<https://www.seslisozluk.net/istuvvar-nedir-ne-demek> Erişim Tarihi: 01.04.2018)

¹²¹⁵Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 342-343.

¹²¹⁶Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 343-345.

“*Türkçe Cümlede Fiillerin Yeri*”, Yahya Saim Ozanoğlu’nun¹²¹⁷ “*Dilimizde Sentaks Hususiyetleri*” adlı bildirilerinin incelendiği belirtildi. Yapılan konuşmalardan bu “e”ler arasında bir fark tespit edilse de bu vokallerde bulunması doğal kabul edilen farklar için yeni bir harf eklenmesine kalkışılınca bunun imla açısından zorluk doğurabileceği ve bu farkların fonetik bir ayrılık da ortaya koyamayacağından yeni bir sesin eklenmesine gerek görülmediği dile getirildi. Ardından diğer iki bildiri sahibinin bildirileri incelendi¹²¹⁸.

Terim Komisyonu ise Harp Akademisi Komutanı Fuat Erde’nin başkanlığında toplanmıştı. Hazırlanan terim listesinin öğrencileri büyük bir zorluktan kurtaracağı belirtildi. Öncelikle yabancı kelimelerin karşılıklarının bulunması gerekliliğine değinildi. Dördüncü Dil Kurultayı’na kadar oluşturulacak kitapların bu esasa göre düzenlenmesi lüzumu dile getirildi. Bu kurulun yapmış olduğu çalışmaları daha verimli hale getirmesi istenildi¹²¹⁹.

3- Tüzük, Önerge-Dilerge ve Bütçe Komisyonlarının Raporları

Tüzük Komisyonu’nca Türk Dil Kurumu’nun ana tüzüğünde yapılması istenen değişikliklerin incelendiği belirtildi. Çalışma kollarının aralarındaki ilişkiye göre bazılarının birleştirilmesi istendi. Böylece bölümler sekizden altıya düşürülecekti. Hükümetin bu alandaki ihtiyaçları dikkate alınacaktı. Komisyon yukarıdaki teklifleri kabul etti. Ardından ana tüzük ve çalışma programı okundu¹²²⁰.

Tüzüğün ardında Önergeler Dilergeler Komisyonu’nun raporu okundu. 25 Ağustos 1936’dan beri komisyonun faaliyette olduğu belirtildi. Başkan Şeref Aykut¹²²¹, Sözcü Hüseyin Pektaş¹²²², Sekreterliğe ise Faik Reşit Unat seçilmişti. Komisyon kendisine bir çalışma takvimi oluşturmuştu. Genel Sekreterlikçe hazırlanan rapor üzerinde çalışıldı. Türk Dili’ni özüne döndürmek ve Güneş Dil Teorisi’ni dünya bilim

¹²¹⁷Yahya Saim Ozanoğlu, 1898’de İstanbul’da doğdu. Son Osmanlı Meclisi’ne milletvekili olarak katılan Yusuf Ziya Bey’in oğludur. Kendisi hakkında detaylı bilgi veren yazarların başında Mehmet Behçet Yazar yer almaktadır. (Mehmet Behçet Yazar, **Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı**, İstanbul, 1938,s.443-454;<http://www.biyografiya.com>)

¹²¹⁸Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 345- 346.

¹²¹⁹Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 347- 348.

¹²²⁰Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 348- 349.

¹²²¹Mehmet Şeref Aykut, 1874’de Edirne’de doğdu. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Edirne mebusuydu. (Mehmet Şeref Aykut, **Trakya Milli Mücadele Tarihi Malta Hatıraları ve Malta Türkleri**, (Haz.; Hasan Berke Dilan), Edirne, 2010, s.5; www.biyografiya.com/biyografi/7567 (Erişim Tarihi:07.01.2018))

¹²²² Hüseyin Pektaş, 1884’de İstanbul’da doğdu. Eğitimciydi. Robert Koleji’ni 1901’de bitirdi. Burada Tarih öğretmenliği yaptı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Pektaş; Fethi Tevetoglu, “*Mustafa Kemal Paşa General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı Prof. Hulusi. Y. Hüseyin Bektaş*”, **Türk Kültürü**, IV, S.10, (1987), s. 197.)

çevrelerine tanıtmak açısından alınan kararlar önemli bulundu. Daha sonraki yıllara dair bir çalışma programı oluşturuldu¹²²³.

Son olarak Bütçe Komisyonu'nun raporları incelendi. 1934-1935 arasında 1.600 ile 63.398 lira 76 kuruş ve 1935-1936 arasında 91.398 lira 19 kuruş olduğu ve yapılan harcamaların usulüne göre yapıldığı anlaşıldı. 1936-1937 bütçesinin onanması ve yukarıda belirtilen hesaplardan dolayı Genel Merkez Kurulu'nun aklanması istendi. Bu amaçla Yüksek Kurultayın kararı belirleyici olacaktı¹²²⁴.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra Saffet Arıkan kurultayın kapanış konuşmasını yaptı¹²²⁵. Bir hafta süren kurultay çalışmalarının bitmek üzere olduğunu ifade etti. Şu sözleri dikkat çekiciydi: *“Yurdumuzda doğmaya başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanış ruhunun, başlıca Türk Tarih Tezi ile Türk Dili Teorisi'nde merkezlenmişti”*¹²²⁶. Saffet Arıkan Atatürk için ise şu değerlendirmede bulundu: *“Sen o, eşsiz varlığıyla güneş gibi başımızda hiç eksik olma”*¹²²⁷.

Basında da kurultayın sona ermesine geniş yer verdi. 1 Eylül 1936'da yayınlanan *“Kurun”* gazetesinde *“Üçüncü Türk Dil Kurultayı Çalışmalarını Bitirdi”* manşeti ile kapanış toplantısı kamuoyuna duyuruldu. İlgili haberde Atatürk'ten övgü ile bahsedildi. Türk Dil Kurumu'nun hedefleri okuyucu ile paylaşıldı¹²²⁸. Aynı gün yayınlanan *“Akşam”* gazetesinde ise benzer bir haber yer aldı. Burada ise Güneş Dil Teorisi'nin dil alanında köklü bir değişime sebebiyet vereceği ifade edildi¹²²⁹.

Yukarıda da ifade edildiği üzere kurultayın son günü dil komisyonlarının çalışmaları gündeme taşındı. İlerleme kaydedilen alanlardan bahsedildi. Bütçenin durumu değerlendirildi.

I- ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI'NDAN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

1- Güneş Dil Teorisi'nin Önemi ve Doğruluğuna Yönelik Değerlendirmeler

Atatürk TBMM'nin 1 Kasım 1936 5. Dönem İkinci Yasama Yılı açılış töreninde Atatürk, *“Birçok Avrupalı bilim adamının katılması ile toplanan son dil kurultayının aydınlık sonuçlarını görmekte çok mutluyum”* demekteydi. Ayrıca Türk Tarih Kurumu

¹²²³Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 349- 350.

¹²²⁴Üçüncü Türk Dil Kurultayı, s. 350- 351.

¹²²⁵ Ömer Asım Aksoy, *Güneş Dil Teorisi ve Üçüncü Türk Dil Kurultayı*, Gaziantep 1936,s.47.

¹²²⁶ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s.353.

¹²²⁷Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, s. 351- 354.

¹²²⁸Kurun, 1 Eylül 1936.

¹²²⁹Akşam, 1 Eylül 1936.

ve Türk Dil Kurumu'nun ulusal akademilere dönüşmesi için tarih, dil ve bilim insanlarının özgün eserler ortaya koymaları gerektiğini belirtti¹²³⁰.

Ömer Asım Aksoy¹²³¹ 26 Eylül 1936'da Dil Bayramı'nda bir konuşma yaptı¹²³². Ancak ilerleyen süre zarfında Güneş Dil Teorisi dilbilimciler tarafından kabul görmedi. Falih Rıfkı Atay “*Atatürk kendi milletini aşağılık duygusundan kurtarmak için dilci ve tarihçilerin zaman zaman en mübalağalı iddialarını benimsemekten kaçınmamaktadır*” sözleri ile sunulan bildirilerin “*abartılı*” olduğunu iddia etmekteydi. Ancak bu tarz görüş ve eylemlerden beklenen sonuç şu idi: Türk Dili'nin öze dönüşü, dünya dilleri arasındaki değeri ve milli benliği yüceltme çabasının bir göstergesi olarak kabul edilmesi anlamını taşıyordu. Her şey Türk Milleti içindi¹²³³.

Zeynep Korkmaz ise Güneş Dil Teorisi'nin bilimsel bir değeri olmadığını ifade etmektedir. Ona göre Atatürk yüzyıllarca “*hor görülen*” Türk milletine manevi ve milli olanak sağlayan bir araç olarak değerlendirmekteydi¹²³⁴. Konu ile ilgili Yusuf Hikmet Bayur ise Atatürk'ün ölümünden sonra teorinin kendisinden beklenen görevi tamamladığını belirtmektedir¹²³⁵.

Ahmet Bican Ercilasun ise Güneş Dil Teorisi'nin “*bugün sadece bir hatıradan ibaret olduğunu*” dile getirmektedir. Bilimsel değeri olmadığına dikkat çekmektedir¹²³⁶. Her ne kadar Güneş Dil Teorisi'ne yönelik eleştiriler olsa da yapılan çalışmalar Türk Dili açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere amaç milli bir bilinç uyandırmaktı.

2- 1936 ve 1937'de Kutlanan Dil Bayramları ve Türk Kültürü

Türk dili üzerine yapılan çalışmalar Üçüncü Türk Dil Kurultayı'ndan sonra da devam etti. 26 Eylül'de ülkenin dört bir yanında etkinlikler düzenlendi. Üst düzey resmi kurumlar da bunları yakından takip etmekteydi. Halkevlerinde farklı tarihlerde yapılan kutlama programlarından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği de haberdar edilmekteydi:

¹²³⁰ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 5/XIII, 1 Kasım 1936.

¹²³¹ Ömer Asım Aksoy, 1988'de Gaziantep'te doğdu. Türk eğitimci, dilbilimci ve siyasetçiydi. Atasözleri ve deyimler başta olmak üzere dil adına çalışmaları bulunmaktadır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ömer_Asım_Aksoy; Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, II, Ankara, 2007, s.2.)

¹²³² Ömer Asım Aksoy'un verdiği konferans hakkında bilgi edinmek için (**Güneş Dil Teorisi ve Üçüncü Türk Dil Kurultayı**, s.5-47.)

¹²³³ Falih Rıfkı Atay, “*Atatürk ve Dil*”, **Türk Dili**, S.3, (Aralık 1951), s.7-10.

¹²³⁴ Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, I, Ankara, 2005, s.780-944.

¹²³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, “*Atatürk ve Dil Devrimi*”, **Türk Dili**, S.31, (1954), s.375.

¹²³⁶ Ahmet B. Ercilasun, **Dilde Birlik**, Ankara, 1993, s.208-209.

10 Ocak 1936'da Burdur Halkevi Başkanlığı tarafından gönderilen raporda; dil bayramı ile ilgili olarak gerçekleştirilen etkinliklerden bahsedildi. Öğretmen Hasan Barlas'ın dil inkılâbı ile ilgili bir konuşma yapmış ve “*Dil Yolunda*” ve “*Soyumuz Dilimiz*” adlı şiirler okunmuştu. Diğer Türk boyları ile ortak dil, tarih ve kültürel bağların mevcudiyeti vurgulandı¹²³⁷.

Kayseri Halkevi Başkanlığı ise 1 Eylül 1936'da bir kutlama programı düzenledi. Üçüncü Türk Dil Kurultayı için kültürel bir etkinlik düzenlenmişti. Ayrıca kurultaya Kayseri'den tebrik telgrafları gönderildiğinden de bahsedilmişti. Bununla birlikte “*İstiklal*” ve “*Yaşayan Ölü*” adlı piyesler sahnelenmişti. “*Ar Şubesi*”nin bandosu ile milli saz grubu da halka yönelik konserler verdi. Ayrıca ülkede her kesimden insanın da kutlamalara katıldığı özellikle dile getirildi¹²³⁸. Yine 1 Eylül 1936'da Bingöl'den Genel Sekreterlik makamına gönderilen raporda ise Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın açılmasından ötürü duyulan sevinç dile getirildi. Halkevinde düzenlenen toplantıda Öğretmen Hanefi Özben tarafından Türk Dili üzerine bir konferans verildiğinden bahsedildi¹²³⁹.

2 Eylül 1936'da Eskişehir Halkevi Başkanlığı tarafından CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya gönderilen yazı da dil bayramına yönelik bilgilendirmede bulunuldu. Hazırlıklar bir hafta öncesinden başlamış, bütün şehir bayraklarla donatılmıştı. Kutlamaların yapılacağı gün, Halkevinin önünde saat 17:00'de toplanıldığı İstiklâl Marşı'nın okunduğu dile getirildi. Ardından Hukuk Fakültesi öğrencisi Şahap Gürsel ve Başöğretmen Ömer Nayman dil konusunda birer konuşma yaptı. Türkçe'nin Türk ırkı ve kültürü kadar eski bir geçmişe sahip olduğu belirtildi. Yeryüzündeki ilk kültürün ve dilin Orta Asya'daki Türkler tarafından oluşturulduğu iddia edildi. Geçmişte yapılan Türk göçlerinden bahsederek, gittikleri yerlere dillerini de götürdükleri belirtildi. Bunlardan çok az bir kesimin başka milletlere benzediği vurgulandı. Eski Türk devletlerinden örnekler verildi. Türklük ve Türkçe'nin önemi vurgulandı. Osmanlıcaya yönelik eleştirilerde bulunuldu¹²⁴⁰. Kutlamalar sırasında milli birlik ve beraberliğe değinildi.

Türk Dil Kurumunca 4 Eylül 1936'da Atatürk'e bir yazı gönderildi. Burada Türk Dili adına yapılan çalışmalara değinildi. Üçüncü Türk Dil Kurultayınca gerçekleştirilen, Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulu Heyeti seçimlerinin de yine Atatürk'ün

---

¹²³⁷BCA,490.01.1167.97.1.

¹²³⁸BCA,490.01.1168.104.3.

¹²³⁹BCA,490.01.1166.96.2.

¹²⁴⁰BCA,490.01.1167.100.4.

önderliğinde yapıldığı belirtilmekteydi. Dil adına “*canla başla*” çalışmaya “*and içildiği*” vurgulanmaktaydı¹²⁴¹.

14 Eylül’de Çankırı’dan gönderilen yazıda ise Üçüncü Türk Dil Kurultayı ile ilgili olarak verilen “*emir*” doğrultusunda CHP İl Başkanları ve Halkevi başkanlarının 16 Ağustos’tan itibaren bir dizi toplantı düzenleyerek, hazırlık sürecini oldukça verimli geçirdiklerinden bahsedildi. Konu ile ilgili olarak köylere de bilgilendirmede bulundukları vurgulandı¹²⁴². Yapılan kutlama programları ise “*Çankırı*” ve “*Duyğu*” gazetelerinde kamuoyu ile paylaşıldı¹²⁴³.

CHP Konya İl Yönetim Kurulu tarafından CHP Genel Sekreterliğine 22 Eylül 1936’da gönderilen bir diğer yazıda ise milli dil anlayışının halkta yer edinmesinin oldukça önemli olduğu vurgulandı. İkinci Türk Dil Kurultayı’nı bölge halkına duyurmak için bir dizi kutlama programının hazırlandığından bahsedildi. Ayrıca Sami Başbudak tarafından günün anlam ve önemini anlatan bir konferans düzenlenmişti. Bir milletin dilinden uzaklaştığı zaman kültüründen de uzaklaşacağı vurgulanmaktaydı¹²⁴⁴.

26 Eylül 1936’da Amasya Merzifon Halkevi Başkanlığı tarafından gönderilen bir yazıda da dil kutlamaları hakkında Cumhurbaşkanlığı makamı bilgilendirilmekteydi. Öğretmen Rıza Erkan’ın İbrahim Necmi Dilmen’in eserinden de faydalanarak Güneş Dil Teorisi ile ilgili bir konuşma yaptığı bilgisi paylaşılmaktaydı¹²⁴⁵.

Denizli’de ise 26 Eylül 1936’da yapılan kutlamalardan bahsedilmekteydi. Daha önceki dil bayramlarında olduğu gibi her yerin bayraklarla donatıldığı ve çeşitli etkinlikler yapıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca Tekin Erkan tarafından yapılan konuşmada Atatürk’ün yaptığı çalışmaların önemine değinmiş ve “*Türk Dili, sarayların örümcekli edebiyatı altında Arap ve Acem dillerinin esaretine düşmüştü*”¹²⁴⁶ ifadesi ile öz Türkçenin önemini vurgulamıştı.

Tekin Erkan’dan sonra bir öğretmen konuşmasında; Türklerin dünyadaki tüm medeniyetlere kaynaklık ettiğini vurguladı. Avrupa’nın tarih öncesi devirlerde ilkel bir şekilde yaşadığını belirtti. Orta Asya’daki Türklerin ise Taş Devrini yaşadıkları ve diğer tarihi dönemlere geçtiği ifade edildi. İslamiyetten önce ve sonra Türk Dili ve Edebiyatının geçirdiği değişimlerden bahsedildi¹²⁴⁷.

¹²⁴¹CA, 01.01.32.04-148/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 148.

¹²⁴²BCA,490.01.1167.98.1.

¹²⁴³BCA,490.01.1167.98.1.

¹²⁴⁴BCA,490.01.1169.105.3.

¹²⁴⁵BCA,490.01.1166.93.2.

¹²⁴⁶BCA, 490.1.0. 0/ 1167.99.1.

¹²⁴⁷BCA, 490.1.0. 0/ 1167.99.1.

Zonguldak Halkevi Başkanlığınca 30 Eylül 1936'da gönderilen bir yazıda yapılan kutlamalar hakkında bilgilendirmede bulunuldu. Hazırlıklar bir hafta öncesinden başlamıştı. Bayram günü İstanbul ve Ankara halkevlerinde yapılacak konuşmalar, merkezi sistemde kurulacak radyo aracılığı ile tüm halkın hizmetine sunulacaktı. Halkevlerinde ise bir kutlama programı düzenlenmişti. Zeki Mocan'ın “*Dil Bayramı*”, Nevzat Tekin'in ise “*Devrimcinin Türküsü*” adlı şiirleri okunmuş ve Müzik Kolu gençleri piyano ile Kurultay Marşı'nı seslendirmişti¹²⁴⁸.

“Zonguldak” gazetesi Dil Bayramı¹²⁴⁹na özel bir sayı yayınlamak istemişse de bazı teknik sebeplerden ötürü bunu başaramamıştı. Daha sonraki günlerde içeriği aynı olmak kaydıyla ilgili gazeteyi okurla buluşturacaklardı¹²⁵⁰. Halkevi Başkanı Akın Karauğuz tarafından yapılan konuşmada 26 Eylül'ün Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplandığı gün olduğu gerekçesiyle bayram olarak kabul edildiğini ifade etti. Bu konunun ulusal bir mesele olduğunu belirtti. Bu amaç doğrultusunda halkevlerinde bir dizi kutlamanın yapıldığını vurguladı. Atatürk'ün dil konusunda öncü bir rol üstlendiğine değindi. Bu devrimsel bayramın kendileri için adeta bir “*kurtuluş günü*” olduğunu vurguladı¹²⁵¹.

Türkçe'nin yabancı dillerin etkisinden kurtulması zorunluluğundan bahsetti. Dil kurultaylarının bu amaç için toplandığının üzerinde durdu. Böylece dilin özbenliğini kazanacağını vurguladı. Halkın da büyük bir ilgi ile okunan bildirileri dinlediğini belirtti¹²⁵². Halkın ilgisini şöyle ifade etti: “*Belli oluyor ki dil devrimi Türk ulusunun hemen kalbine girmiş ve gönlünde benliğinde açılıp serpilmiştir*”. Türkçenin böylece “*esaretten*” kurtulduğu vurgulanmaktaydı¹²⁵³.

Türk ulusunun diğer alanlarda olduğu gibi kültür konusunda da büyük ilerlemeler gösterdiğini belirtti. Atatürk'ün “*hediyesi*” olan dil bayramının ülkenin dört bir tarafında coşku içerisinde kutlandığını söyledi. Yapılan çalışmaların kişisellikten öte bir anlam taşıdığını ve bütün millete mal edildiğini özellikle vurguladı. Türkçenin Arapça ve Farşça kökenli kelimeler arasında “*eridiğini*” söyledi. Bunu ise ilk dile getirenler içerisinde Âşık Paşa'nın olduğunu özellikle vurguladı¹²⁵⁴.

---

¹²⁴⁸BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁴⁹BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵⁰BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵¹BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵²BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵³BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵⁴BCA,490.01.1170.111.3.

Konu ile ilgili Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, gibi edebiyatçıların dilin sadeleştirilmesi çalışmalarının ilk safhasını oluşturduklarını belirtti. Mehmet Akif Ersoy'un “Çanakkale” ve “İstiklal Marşı”nı öz Türkçe yazdığı ve büyük önem taşıdığı vurgulandı. Halide Edip Adıvar¹²⁵⁵, Aka Gündüz, gibi isimlerin de asla “unutulmayacak” çalışmalar ortaya koyduklarını belirtti. Konu ile ilgili Atatürk'ün çalışmalarından da bahsedildi. Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu'nun kardeş olduğunu ifade etti¹²⁵⁶.

6 Ekim 1936'da CHP Kastamonu İlyönkurul Başkanlığı¹²⁵⁷ndan Cumhurbaşkanlığı makamına bir yazı gönderildi. Kastamonu'da dördüncü defa kutlanacak olan Dil Bayramı ile ilgili gerçekleştirilen etkinliklerden bahsedilmekteydi. Halkın ilgisi öncelikli olarak ifade edilmekteydi¹²⁵⁸. Bitlis'te de benzer kutlamalar yapılmaktaydı. 12 Kasım 1936'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda “Mustafa Kemal'in Çocuklarına” ve “Dil Bayramı” adlı şiirlerin okunduğundan bahsedilmekteydi. Emin Erdemli tarafından yapılan konuşmada; özellikle Türk Dili üzerine gerçekleştirilen çalışmalara her vatandaşın destek vermesinin milli bir görev olduğu vurgulanmaktaydı¹²⁵⁹.

9 Ekim 1936'da ise Urfa'daki kutlamalardan Cumhurbaşkanlığı haberdar edildi. 26 Eylül 1936 dördüncü Dil Bayramı'nda Birecik Halkevi'nde düzenlenen konferanstan bahsedildi¹²⁶⁰.

Konuşmacı Emin Saygın idi. Konuşmasında; “İnsanlar ağaç kovukları ve mağaralardaki hayatlarına nihayet vererek beraber yaşamak için bir topluluk vücuda getirmeye başladıkları gün bir yoksullukla karşı karşıya kaldılar. Fikir ve duyularını birbirine geçirmek, dış hareketleri ile iş arzularının ahenk etmek işte bu yoksulluğu gidermek için yapılan çalışmalar dili meydana getirdi” diyerek dilin nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalıştı¹²⁶¹.

Dilin oluşumunu bu surette anlattıktan sonra Atatürk'ün bu konuya verdiği öneme değindi. Onun ülkeyi kurtardıktan sonra bütün ilgisini Türk toplumunun

---

¹²⁵⁵ Halide Edip Adıvar, 1884'de İstanbul'da doğdu. Ortaöğretimini Amerikan Kız Koleji'nde tamamladı. Toplumbilimi, felsefe ve matematik dersleri de aldı. İstanbul Kız Lisesi ve Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik, Maarif Müfettişliği ve genel müfettişlik görevlerinde bulundu. (Ş. Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, s.12.)

¹²⁵⁶ BCA,490.01.1170.111.3.

¹²⁵⁷ Dilde sadeleşme çalışmalarından önce İl İdare Heyeti olarak ifade edilirdi.

¹²⁵⁸ BCA, 490.1.0. 0/ 1168.104.2.

¹²⁵⁹ BCA, 490.1.0. 0/ 1166.96.3.

¹²⁶⁰ BCA,490.01.1170.111.1.

¹²⁶¹ BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

yükselişine yoğunlaştırdığını belirtti. Türkçeye uygun olmayan Arap harflerinin yerine yeni bir alfabenin kabul edildiğini ifade etti. Dil kurultayları aracılığı ile de Türkçenin yabancı kelimelerden arındırılması için çaba gösterildiğini vurguladı¹²⁶².

Avrupalı dilbilimcilerin Türkiye’deki gelişmelere ilgi gösterdiğini ve bazılarının kurultay çalışmalarına katıldığını belirtti. Ayrıca Halkevleri bünyesinde faaliyet gösteren kişilerin Türkçe kelimeleri dil şubelerine yazdırmasının “*vatan borcu*” olduğunu dile getirdi. Türk Dili ve Tarihi üzerine yapılan çalışmaların, Atatürk öncelikli politikalarından olduğu vurgulandı. Kültürel ve sosyal “*uyanışın*” gerekliliği üzerinde durdu. “*Tarihini ve dilini unutan milletlerin ölüme ve esarete mahkûm olduğunu*” özellikle vurguladı¹²⁶³.

Avusturya İmparatorluğu egemenliğinde kalan halklardan Çekleri ve Macarları örnek gösterdi. Onların tarihlerini ve dillerini unutmadıkları için bağımsızlıklarına kavuştuklarını belirtti¹²⁶⁴.

Türklerin ise kendi “*mihrabını*” Güneş’te bulduğunu vurgulandı. Güneş Dil Teorisi’nden bahsedildi. Hititlerin, Türklerin atası olduğu iddia edildi. Arkeolojik kazılarda ele geçirilen buluntular arasında Güneş Kursları bulunmaktaydı. Güneş Dil Teorisi ile dillerin “*meçhul kalan noktalarının*” aydınlatıldığı belirtildi. Tarih ve Dil kurumlarının ayrılmaz bir bütün olduğu vurgulandı¹²⁶⁵.

Güneş’in sadece dinin ve felsefenin esası olmakla kalmayıp insanoğlunun hayatındaki en önemli unsuru olduğu belirtildi. Türk Dili’nin diğer dünya dillerine kaynaklık ettiği vurgulandı. Yabancı kelimelerin Güneş Dil Teorisi’ne göre incelendiği ve teoriyi haklı çıkardığı dile getirildi. Bu gerçeğin daha önce ortaya konulmamasının sebebi ise yabancı bilim insanlarının Türkçeyi bilmemesi olarak ifade edildi. Sözlerini Atatürk’ün “*Ne mutlu Türküm Diyene*”¹²⁶⁶ vecizesi ile bitirdi.

23 Eylül 1937’de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine, Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği’nden gönderilen yazıda dil çalışmalarında hangi safhaya geldiği hakkında bilgi verildi: Birinci Türk Dili Kurultayı’nın toplandığı 26 Eylül’ün Dil Bayramı olarak kabul edildiği ve 26 Eylül 1937’de de dil bayramının kutlanacağı

---

¹²⁶²BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

¹²⁶³BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

¹²⁶⁴BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

¹²⁶⁵BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

¹²⁶⁶BCA, 490.1.0. 0/ 1170.111.1.

belirtili. Bu tarihte radyodan kurum adına verilecek söylevin hazırlanmakta olduğu ve bitince yayınlanacağı dile getirildi¹²⁶⁷.

Kutlama programı ayrıca CHP, Basın Genel Müdürlüğü, İstanbul Radyosu, Anadolu Ajansı ve bizzat Atatürk'e arz edildi¹²⁶⁸. Böylece Beşinci Dil Bayramı'nın kutlama programının hazırlandığı belirtildi¹²⁶⁹. Sadece Türk Dili ile ilgili lehçelere değil, bütün dünya dillerini ilgilendiren Güneş Dil Teorisi'ne de atıfta bulunulmaktaydı¹²⁷⁰. Gelişmeler yine yukarıda ismi zikredilen kurum ve makamlarla paylaşılacaktı¹²⁷¹.

15 Kasım 1937'de ise Türk Dil Kurumu Sekreterliğince Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a gönderilen yazıda 1936'de gerçekleştirilen Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda sunulan bildirilerin matbaa basımının sona erdiği belirtilmekteydi¹²⁷². Verilen bu bilgiden sonra Cumhurbaşkanlığınca değerlendirilmesi istenilen bazı kelimeler Güneş Dil Teorisi'ne göre incelendi ve sonucu bildirildi¹²⁷³. Atatürk'ün Türk Dili üzerine çalışmaları onun ölümüne kadar devam etti. Atatürk Dönemi'nde düzenlenen üç dil kurultayının sonucunda Karşılaştırmalı Lehçeler Sözlüğü ve Grameri yayınlanamadı. Ancak sadece bir hazırlık süreci yaşandı. Belirlenen amaçlara alt-yapı oluşturdu. İlgili bölümlerde de ifade edildiği üzere konu ile ilgili ciddi adımlar atıldı. Tercüme faaliyetlerine girildi. Karşılaştırmalı Lehçeler Sözlüğü ve Grameri hazırlama projesi 1942, 1945 ve 1949'daki Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Türk Dil Kurultayı'nın çalışma programında yer aldı. 1949'dan sonra 1983'e kadar Türk Dil Kurumu'nun Türk dünyasına yönelik akademik çalışmaları beklenen seviye olamadı¹²⁷⁴. Dilde sadeleşme ve öze dönüş çabaları milli bilincin gelişmesi ve milli kültürün güçlenmesi için temel unsur kabul ediliyordu.

---

¹²⁶⁷ CA, 01.01.32.03-160/ CA, A. W-17-d, D.71, F.6-151.

¹²⁶⁸ CA, 01.01.32.03-160/ CA, A. W-17-d, D.71, F.6-151.

¹²⁶⁹ CA, 01.01.32.03-161/ CA, A. W-17-d, D.71, F.6-152.

¹²⁷⁰ CA, 01.01.32.03-162/ CA, A. W-17-d, D.71, F.6-153.

¹²⁷¹ CA, 01.01.32.03-163/ CA, A. W-17-d, D.71, F.6-154.

¹²⁷² CA, A. W-17-d, D.71, F.6- 21.

¹²⁷³ CA, 01.01.32.03-22/ CA, A.W-17-d,D.71-F.6- 22.

¹²⁷⁴ L.Karahan, "Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası", s.853.

SONUÇ

Türk Dil Kurultaylarına gerek akademik çevrelerde gerekse devlet katında büyük önem verildiğini tespit etmekteyiz Birinci Türk Dil Kurultayı sürecinde yapılacak akademik etkinliklerin halka ulaştırılması için “telsiz” tertibatının belirli yerlere kurulması yönünde karar alınması konumuz açısından oldukça anlamlıdır. Bu durum yeni Türk Devleti’nin kendisine belirlediği hedeflere varma ideali doğrultusunda halkın bilinçlenmesine verdiği önemin göstergesi olsa gerekti. Atatürk’ün 9 Mayıs 1935’de Cumhuriyet Halk Partisi IV. Kurultayı’nda yaptığı konuşmada ifade ettiği şu cümle ortaya konulan çabanın bir özeti olarak karşımızda durmaktadır: *“Yeni Vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler işte Türk genel devrimi nin bir kısa diye mi”* olarak belirtilen sürecin temel basamaklarından birisi de dil kurultayları idi. Türk Dili Tetkik Cemiyeti öncülüğünde bu kurultaylar düzenlenecekti. Geçmişten geriye kalan gerçekliğin izi sürülecekti. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda kurumsallığa büyük bir önem atfedilmekteydi. Amaç bilimsel verileri ortaya koymaksa, bu kişisellikten uzak ve organize bir çalışmanın ürünü olmalıydı. Kurultay katılımcıları kendi alanlarında birer uzmandı. Hepsinin akademik bir geçmişe sahip olduğunu burada belirtmeliyiz. Kurultaylara ait zabıt tutanaklarının içeriği bu söylemimizi haklı çıkaracak niteliğe sahiptir. Yapılan sunumlar o günün şartlarında bilimsel olguların diğer kaynaklarla desteklenerek ortaya konulmasından ibarettir.

Birinci Türk Dili Kurultayı’nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Başkanı Samih Rıfat (Yalnızgil) Bey’in yaptığı sunum Türk Dili’nin geçmişi, Türk dünyası ve diğer dillerle ilişkisi üzerine önemli veriler sunmaktadır. Dilin Morfolojisi, etimolojisi ve bu bağlamda kök-ek ilişkisinin aldığı son hali göstermesi açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu bilim insanı konuşması sırasında yaptığı açıklamalar ile mesleki yetkinliğini ortaya koymuştur. Sadece yaşayan dilleri değil, o gün itibarıyla cari olmayan dilleri de yapısal özellikleri ile ortaya koymuştur. Buradan yaptığı çıkarsamalarla Türkçeyi bağdaştırmış ve dillerin etkileşimi üzerinde durmuştur. Birçok kelimenin Türkçe kökenli olduğunu örnekleyerek tezini güçlendirmeye çalışmıştır. Hatta dilin gelişim evrelerinden bahsederken; Orta Asya’dan yapılan göçlerin zaman aralığını da tespit etmeye çalışmıştır ki sadece onun bu yaklaşımı dahi Dil Bilim çalışmaları ve farklı disiplinler arasındaki ilişki ortaya koyması bakımından takdire şayandır. Sözcüklerin kökeninden hareketle sosyo-kültürel saptamalarda bulunmaktan da geri durmamaktaydı. Türklerin Ari Irk ile bağlantısını da ortaya koyarken; her iki tarafın da Tanrı’ya aynı

kavramla yakarışta bulunduğunu ispata çalışması dikkate değerdi. Yani Arilerin Türklerle bir dönem aynı coğrafyada yaşadığı ve Türklerden edinilen bir kavramı gündelik hayatlarının bir parçası yaptıkları ifade ediliyordu. Anlaşılacağı üzere dilin en kk yapı-taşından, kavramsal ifadelere kadar teoriler ortaya konuyor ve dil kurultaylarında ispat için delillendiriliyordu. Bunu diğer dil aileleri içinde iddia ediyordu. Türkçenin gücünü ortaya koymak amacıyla dilin geçmiş dönemlerinin irdelenmesi bir metod olarak benimsenmişti. Yine bu dilden alınan kelimelerin kk değişikliklerle başka coğrafyalarda kullanılması da bu savı kuvvetlendirmekteydi.

Birinci Türk Dili Kurultayı'nın ilk günü sadece Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Başkanı Samih Rifat Bey konuşma yapacaktı. Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda onun konuya yaklaşımı, yaptığı genellemeler ve sunduğu örnekler kurultay sonucunda ortaya çıkacak bilimsel tavrı da etkileyecekti. Yapılan sunum adeta devletin bu alanda nasıl bir eylem geliştireceğinin de habercisiydi. Ortaya konulan tezler hem Türk Dil İnkılābına hem de Türk dünyasına yönelik olacaktı. Birinci Türk Dili Kurultayı'nda bilinenin aksine ileri sürülen tezlerde vardı. Bunlardan birisi Türkçenin Ural-Alтай Dil Ailesi'ne bağlı olmasına rağmen Hint-Avrupa Dil Ailesi ile birlikteliğinin ifade edilmesi idi. Bu da katılımcının ya Türkçeyi konumlandırmak istediği dil ailesi ile ilgili bir çıkarsaması ya da dönemsel olarak dil çalışmalarının farklılaşmasına yol açan teorilerin tarihsel ve kültürel bulgularla açıklamaya çalışılmasına işaret etmekteydi.

Keltlerin kökeni ile ilgili tartışmalar günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kurultay katılımcılarından Saim Ali Bey tarafından verilen örnekler arasında Keltlere de yer ayrılmıştı. Anlaşılacağı üzere dönemin Türk bilim insanları Batı'daki bilimsel gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Konuşmacıların tartışmaya açık diğer tezleri de o günlerin güncel bilimsel aktivitelere dayandırılmaktaydı. Bu da bize kurultaylarda sunum yapan bilim insanlarının sadece yurt içinde değil, yurt dışındaki bilimsel çalışmaları yakından takip ettiğinin bir göstergesiydi. Bunda bir kısım bilim insanının eğitimini yurt dışında yapması da etkili olmuştu.

Mustafa Kemal'in Birinci Türk Dili Kurultayı'ndaki sunumları dinlemesi, hatta o günlerde Türkiye'yi ziyaret eden yabancı misafirleri de kurultaya davet etmesi, düzenlenen bu bilimsel etkinliğe devletin en st makamından gösterilen desteğin ifadesi idi.

Kurultay sürecinde konu bütünlüğü dağılmasın diye her toplantı öncesinde, bir önceki gün sunulan bildirilerin zeti yapıldıktan sonra yeni gündeme geilmekteydi. Bu da kurultayın işleyiş süreci ile ilgili olarak bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Yapılacak sunumlar böylece güncelliğini koruyacak ve katılımcılar kendilerinden önceki konulara yönelik destek ve itirazlarını dillendirebileceklerdi.

Türk Dili üzerine düzenlenen bu kurultaylarda sunulan bazı bildirilerde milliyetçilik fikrinin önemi üzerinde duruluyor ve Sümerler ile Hititlerin Türklüğü ispat edilmeye çalışılıyordu. İleri sürülen tezler devlet katında da yer ediniyordu. Sümer ve Eti kavramı ilerleyen süreçte herkesin benimseyeceği bir isim olacaktı. Farklı sahalarda etkinlik gösteren çeşitli kuruluşlara devlet tarafından ad olarak verilecekti. Yaşanan bu gelişmelerde de Türk Dil Kurultaylarının etkisi inkâr edilemez.

Bununla birlikte kurultaylarda Türklerin tarihsel süreci ile ilgili oldukça “*afaki*” değerlendirmelere de rastlanılmaktaydı. Bunun sebebini de dönemin kültürel dinamikleri ve ideolojik yaklaşımları içerisinde aramak gerekiyor.

Kurultaylara katılan Ermeni kökenli bilim insanlarının Türk diline yaklaşımları ve bilimsel yetkinlikleri dikkate değerdi. Bunlardan Agop Martayan Dilaçar’ın Türk Dili’ne yönelik çalışmaları bilimsel çevrelerde yakından takip edilmektedir. Yine Artin Cebeli Bey’in Birinci Türk Dili Kurultayı’ndaki sunumunda Türk kültürünün dünya medeniyetine katkısı yüceltilmekteydi. Ayrıca bir milletin uygarlığa katkısını belirleyen unsurlardan birisi yazıyı kullanmasıdır. Ermeni Dil Bilimciler bu konuda da Türklere öncelik vermekteydiler. Artin Cebeli’nin kurultaya yaptığı bir teklif kurultay katılımcıları tarafından desteklenmişti. Türk Dili ile ilgili geniş kapsamlı bir sözlüğün hazırlanması önerisinde bulundu. Bununla birlikte hazırlık aşamasında olan “Türk” Ansiklopedisi’nin isminin “*Mustafa Kemal Ansiklopedisi*” olarak değiştirilmesini teklif etti. Bu Türk İnkılâbı’nın önderine gösterilen değer bir ifadesi idi. Onun Türk Dili’ne yaptığı katkı ve başlattığı kültür devrimi yine onun şahsı ile bütünleşmekteydi.

Kurultayda öne çıkan görüşlerden birisi de Divan Edebiyatı ile Halk Edebiyatı arasındaki farktı. Birinci Türk Dili Kurultayı’nda Hasan Ali (Yücel) bu konu hakkında bir bildiri sunacaktı. Amaç Türkçenin sadeliğini ve halk arasındaki duruluğunu ortaya koymaktı. Türk Dil İnkılâbı’nın Dilde sadeleşme faaliyetlerine bu bildiriler temel oluşturacaktı. Aynı kurultayda Sami Paşazade Fuat Bey, halkın “*canlı dili*” üzerinde araştırma yapılmasını öneriyordu. Kurultay sonrası bu alanda yapılan çalışmaların ivme kazanacağını bu burada belirtmeliyiz.

Birinci Türk Dili Kurultayı’nda; Türk coğrafyasının önemli unsurlarından olan, Kıpçak, Kuman ve İdil Bulgarları üzerine sunumlarda bulunuldu. Ana kaynaklara inilerek çıkarsamalarda bulunuldu. Bu da bize Türkiye Cumhuriyeti’nin dil ve tarih konusuna yaklaşımındaki geniş bakış açısının göstergesiydi. Ayrıca dilde sadeleşmenin

önemi vurgulanıyor ve ortak bir yazı dili üzerinde duruluyordu. Bazı konuşmacılar dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin Türkler tarafından kendilerine göre şekillendirdiğine dikkat çekmekteydi. Hatta bu durum onlara göre Türkçenin gücünün bir göstergesiydi. Anlaşılacağı üzere dilde sadeleşmeyi savunanlar kadar, diğer dillerden gelen kelimelerin kalmasını isteyen katılımcılarda vardı. Bu da kurultayın toplanış amacına uygundu. Bütün görüşler oldukça demokratik bir ortamda savunulmaktaydı. Örneğin Hüseyin Cahit (Yalçın)'a göre eğer bazı yazarların eserleri ve makaleleri anlaşılıyorsa bunun sebebi cahillik ve kültürsüzlüktü. O da yabancı kelimelerin dilden arındırılmasına bu pencereden bakmaktaydı.

Kurultayda kelimelerin kökeni ve ortaya çıkış şekilleri üzerine de yoğun tartışmalar oldu. Sözcük Bilgisi ve Dil Bilim'in en karmaşık konuları dahi o günün bilimsel verileri eşliğinde gündeme geldi. Ali Canip (Yöntem)'in kurultayın altıncı gününde yaptığı sunum buna örnek olarak gösterilebilir.

Kurultayda katılımcılar arasında yaşanan tartışmalar; herhangi bir karara bağlanamamışsa, kurultay sonunda hazırlanacak sonuç bildirgesinde anlaşmazlıkların oylama ile çözüme kavuşturulması usulü benimsenmişti. Bu da bize bu kurultayın işlevsel olarak önemine işaret etmekteydi. Alınacak kararlar ülkenin dil politikasında belirleyici olacağı için herhangi bir belirsizliğe izin verilmemekteydi.

Özellikle dilde sadeleşmenin milli birlik ve beraberlik açısından önemi birçok katılımcı tarafından sıklıkla vurgulandı. Türk edebiyatının önde gelen simaları kurultayda konuşmacı olunca ilgi de o oranda artıyordu. Bilimsel terimlere Türkçe karşılık bulunması da Birinci Türk Dili Kurultayı'nda tartışılacak konular arasındaydı. Bununla birlikte kurultayın sonuna doğru birçok kavram ve terim üzerinde görüş beyan edildi. Bunlardan birisi de kutsal kitaplardaki kavramlardan bazılarının Türkçeden türediği idi. Türk Dili'nin zenginliğini ve gücünü ortaya koymak için böyle bir yol izlendiğini kanısını bizde uyandırmaktadır. Her şeye rağmen örneklerin oldukça ilginç olduğunu yeri gelmişken ifade etmeliyiz.

Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Mediha Muzaffer Hanım'ın sunumu Türk İnkılâbı'nın hedefini göstermesi açısından dikkate değerdi. Burada iki unsurun ön plana çıktığını tespit etmekteyiz. Birincisi Türk Kadını'nın yeni konumu, ikincisi de Dil İnkılâbı. Gerek kurultay atmosferi ve gerekse kürsüde bir bayanın yer alması bu iki hedefin uyumlu bir tablosu olarak karşımızda durmaktaydı.

Birinci Türk Dili Kurultayı'nın son günü Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Nizamnamesi üzerine görüşmeler yapıldı. Dil konusunda etkili ve kalıcı bir değişimin

sağlanması için böyle bir kuruma ihtiyaç duyulmaktaydı. Yine katılımcılar bazı maddelere itiraz ettiler. Taleplerin bir kısmı kurultay divanının yetkisi dahilinde değildi. Hükümet erkinin müdahalesi gerekebilirdi. Özellikle mali konularda bu durum gerekli idi. Böyle bir cemiyet sadece bağışlarla faaliyet gösteremezdi.

Kurultayda Türk Dil Kurumu'nun temelleri artık atılmış oluyordu. Mustafa Kemal'de kurultay sonunda İsmet Paşa'ya 5 Ekim 1932'de gönderdiği bir yazıdan da anlaşılacağı üzere kurultay devletin üst makamlarının planlayarak gerçekleştirdiği bilimsel bir etkinlikti. Türk Dil İnkılâbı için kendisinden bekleneni fazlasıyla vermiş ve başarılı olunmuştu. Kurultay sonrası devlet makamlarının zaman kaybetmeden harekete geçerek, kelime taramaları, halkı bilinçlendirme çabaları ve yayın faaliyetleri ile geniş kapsamlı bir planı hayata geçirdiğini de tespit etmekteyiz. Yüklü miktarda kelime fişi yazılacak ve bunların sayısı 1934'ün yaz aylarında 129.792'ye ulaşacaktı. Bu da özverili bir çalışmanın karşılığı idi. Öz Türkçe kelimelerin kullanılması amacıyla da resmi makamlarca uyarılarda bulunulmaktaydı.

İkinci Türk Dili Kurultayı'nın 18-23 Ağustos 1934'te toplanması bir gereklilik idi. Zaten bu inkılâbın hem toplumsal ve kültürel sahada hem de akademik boyutta geniş bir alanı kapsadığı bir vaka idi. Bu sebeple tek bir kurultayın bütün ihtiyaçları karşılaması beklenemezdi. Bu sebeple gerek Birinci Türk Dili Kurultayı'nın sonucunda alınan kararların ne oranda hayata geçirildiğini saptamak gerekse bazı konularda yaşanan karmaşanın önüne geçmek için İkinci Türk Dili Kurultayı toplandı. Kurultayda seçimle yetkili kılınmış kişilerin görevleri belirtilirken Reis ve kâtip gibi sözcükler tercih edilmiş ve komisyon yerine de encümen tabiri kullanılmıştı. Bu da halen daha bu isimlerin Türkçeleştirilmediğini ya da alışkanlıkların devam ettiğini göstermekteydi. Özellikle Hint-Avrupa Dil Ailesi ile Türkçenin birbiri ile etkileştiği iddiası İkinci Türk Dili Kurultayı'nın bulunanların sağlam delillere sahip olmadığı belirtilmekteydi. Bu tezi güçlendirmek isteyen bildiri sahipleri kendilerini haklı çıkarmak için Türkçenin fonetiği ile konuyu açıklamanın çabası içerisine girmektedirler. Ayrıca vurgu ve tonlama da her iki taraf arasında benzerlikler içermekteydi. Bu durum özellikle eski Türk Lehçeleri ile bağdaştırılmaktaydı.

Türkçenin tarihsel kökenlerinin ortaya çıkarılması için Türk soyunun yayıldığı bölgelerde yapılacak olan arkeolojik kazıların önemi de İkinci Türk Dili Kurultayı'nda dile getirildi. Hatta Avrupa'da ırkçı yaklaşımların toplumun her kesiminde baskın gelmeye başlamıştı. Biyolojik bakış açısı ile dili açıklama çabalarının altında dönemin karakteristik özelliği de vardı. Ayrıca Semitik diller üzerinde duruldu. Burada dünyadaki

bütün dillerin tek bir kökenden çıktığı tezi savunuldu. O halde bütün dil aileleri birbiriyle akrabaydı. Bu da Türkçenin konumunu belirleyebilmek için geniş bir hareket alanı yaratmaktaydı. Türkçenin Arapçayı da etkilediği ve bu dilin zamanla çekimli bir dil haline geldiği belirtilmekteydi. Ayrıca Sami dillerin de Türkçe ile etkileşime geçtiği din ve inanış benzerlikleri ile açıklanmaya çalışıldı. Anlaşılan Türkçe bir üst kültür olarak değerlendirilmekte ve ona göre anlamlandırılmaktaydı. Arkeolojik çalışmalarla elde edilen sonuçlara bakılarak Anadolu’da Brakisefal Irk’ın çok önceden beri var olduğu dillendiriliyor, hatta Sümerlerin Türklüğü üzerinde duruluyordu. Türklerin Ön Asya’ya kültür ve medeniyet getirdiğinden bahisle mevcut dilleri etkilediği de vurgulanmaktaydı. Sonraki dönemlerde konu üzerine yapılan araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşıldı. Ural-Altay Dil Ailesi içerisinde dahi benzerliklerin fazla olmadığı ifade edildi.

İkinci Türk Dili Kurultayı’nda değinilen konulardan birisi de Uygur Türklerine ait konuşma ve yazı dili idi. Bu dilin zenginliği ve diğer dillere etkisi onlardan geriye kalan tarihsel kalıntılarla anlatılmıştı. Bu bildirinin içeriği de diğerleri gibi oldukça dikkate değerdi. Uygurların VIII ve X. Yüzyıllarda yaşayan Türk şiveleri için ana dil konumundaydı. Çuvaşça ve Yakutça bu etkileşimin dışında tutulmaktaydı. İkinci Türk Dili Kurultayı’nda dikkat çekici sunumlardan birisi de Maya Dili ile Türkçe arasındaki benzerlikleri ortaya koyan bildiriydi. Tespit edilen kelimelerin Türkçe olduğunu kabul edenler olduğu gibi bunu oldukça “*abartılı*” bulan günümüz araştırmacılarının da varlığından burada bahsetmeliyiz. İlginç olan şu ki, Türkçe sadece Asya ve Avrupa’da değil, Amerika Kıtası’nda da etkili olmuştu. Bu da Türkçenin gücü ve etkisi ile açıklanabilirdi.

Dilin sosyolojik yapı ile ilgisinin olduğu da İkinci Türk Dili Kurultayı’nda gündeme getirildi. Yabancı Dilbilimciler tarafından temellendirilen bu söylemin haklılığını ortaya koyabilmek için Türkiye’de dil üzerine yapılan çalışmalar önemli veriler sunmaktaydı. Ayrıca dilbilim konusunda yapılacak araştırmalarda izlenecek yöntem ve usullerin nasıl olacağı da kurultayda sunulan bildirilerle açıklanmaya çalışıldı. Anlaşılacağı üzere kurultay sadece bilimsel bir aktivite olarak değil, aynı zamanda adeta okul gibi metod öğretimi üzerinde durmaktaydı. Bu bilgiler katılımcıların yoğun ilgisini çekmiş olsa gerekti.

İkinci Türk Dili Kurultayı’nda Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesine mensup olduğu yönünde bildiriler sunulmaya devam edildi. Ayrıca bazı Türk bilim insanlarının Türkçenin evrensel niteliğine yönelik açıklamaları merak uyandırıcı nitelikteydi. Fen

bilimleri ile dil konusunun açıklanmaya çalışılması Türkiye Cumhuriyeti'nde bilimsel etkinliklerin geldiği seviyeyi göstermesi açısından oldukça önemlidir.

İkinci Türk Dili Kurultayı'nda Sovyet Bilim İnsanlarının yaptığı sunumlar dikkat çekici idi. Türk Dili ve Tarihi üzerine yapılan araştırmalar için yeni bir bakış açısı kazandırmıştı. Ortak çalışmalardan bahsedilmesi sonrası için umut verici olmuştu. Hayata her alanına dair öz Türkçe kelimelerin kullanılması için neler yapılacağı İkinci Türk Dili Kurultayı'nın en belirgin özelliklerinden birisiydi. Silahlı Kuvvetler tarafından kullanılan ifade ve tabirlerin öz Türkçeleştirmesi için bizzat ordunun komuta kademesinde bulunan kişilerce çaba gösterilmekteydi. Henüz kurultay başlamadan bu kampanya Silahlı Kuvvetler bünyesinde başlatılmıştı. Alınan mesafe ise kurultayda ifade edilecekti. Dilde sadeleşme milli bir mesele olarak kabul edilmekteydi.

İkinci Türk Dili Kurultayı'nın son günü (23 Ağustos 1934) yapılan sunumlar doğrultusunda ilgili komisyonlarca hazırlanan sonuç bildirgeleri okundu. Buna göre Türkçe hem Hint-Avrupa hem de Sami ve Ural-Altay Dil Ailesi ile akraba idi. Buna rağmen yapısal özellikler ve ses bilgisi bakımından yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktaydı. Özellikle tarafsız bir bakış açısına gereksinim duyulmaktaydı. Sovyet ve Alman Dilbilimciler Türkçeyi yukarıda ifade edilen üç dil ailesi ile etkileştiğine dikkat çekmekteydiler. Gramer Komisyonu ise kendileri ile ilgili üç bildiri üzerine yoğunlaştı. Bazı ekler ile köklerin yapısı ve görevleri incelendi. Tartışmalı olanlar TDTC'nin Genel Merkez Kurulunun kararına bırakıldı. Buradan da anlaşılıyor ki, Üzerinde uzlaşma sağlanamayan tartışmalı konular Türk Dili konusunda en yetkin kuruluş olan TDTC'nin hakemliğine bırakılmıştı.

Kelime Komisyonu'nun çalışmaları da öz Türkçe üzerine olmuştu. Burada özellikle "*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*"nin önemini hatırlatmakta yarar vardır. Okul kitaplarında geçen ifadeler için de yeniden bir yapılanmaya gidilmiş ve bunlara belirlenen hedefler doğrultusunda karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Filoloji Komisyonu da filoloji ve sözlük konusunda ileriye dönük bir planlama yaptığını açıkladı. Kütüphane kataloglarının yeniden düzenlenmesi bu bağlamda önemli bir adım olacaktı. Sadece dil ile ilgili kurumlar yeniden yapılandırılmıyordu. Dilin kullanıldığı her yer yeni baştan düzenleniyordu. Bu da yine Dil İnkılâbı'nın önemi ile koşuttu. Kurultayda Bütçe Komisyonu'nun raporu doğrultusunda gelir-gider cetvelleri incelendi. Hesapların tutulması konusunda oldukça özenli davranılmıştı. Bununla birlikte kurultaya sunulan öneriler üzerinde de duruldu.

İkinci Türk Dili Kurultayı sonrası dikkat çekici gelişmelerden birisi Dil Bayramı etkinlikleri idi. Kamuoyunun ilgisini çekme noktasında yararlı bir eylem olarak bunu tanımlayabiliriz. Bu bayramın kurultay bitiminden hemen sonraya denk düşmesi de kapsamlı kutlamalar için bir gerekçe oluşturacaktı. Cumhurbaşkanlığı makamı zaten dil kurultaylarının koruyucu başkanlığı idi. Vilayetler tarafından düzenlenen ve ağırlıklı olarak salon toplantıları halinde gerçekleşen bu etkinliklerden Cumhurbaşkanlığı Sekreterliği de bilgilendirilmekteydi. Alınan kararların takibinde ve gerçekleştirilen faaliyetlerin duyurulması safhasında Atatürk çok özenli davranmaktaydı. Bu milli bir mesele idi.

İkinci Türk Dili Kurultayı sona erdikten sonra alınan kararlar doğrultusunda bir dizi çalışma yürütüldüğünü tespit etmekteyiz. Bunların bir kısmı kılavuz çalışması olarak gerçekleşirken bir kısmı da akademik bir tartışmanın alt-yapısını hazırlamaktaydı. Bu arada Türkçenin yabancı kelimelerden arındırılması faaliyetlerine 1935'in güz aylarında gerek saha çalışmaları, gerekse uzman görüşler doğrultusunda vazgeçildiğini tespit etmekteyiz.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı için kapsamlı bir hazırlık programı yürütüldü. Bundan önce olduğu gibi yine Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, İlgili bakanlıklar, valilikler, CHP örgütleri ve Halkevleri arasında kurulacak organizasyon üzerinden kurultayın gerçekleştirileceği alınan kararlardan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kurultaya katılacakların her türlü ihtiyacının karşılanması için hazırlıklar yapılmıştı. Sunulan bildirilerden halkın da haberdar olabilmesi için diğer kurultaylarda olduğu gibi radyodan faydalanılması düşünülmüştü. Üçüncü Türk Dil Kurultayı 24 Ağustos 1936'da yine Atatürk'ün himayesinde toplanacaktı. Bu kurultayla koşut olarak Halkevleri bünyesinde bir bayram havası içerisinde bir dizi etkinliğinde yapılması kararlaştırılmıştı. Atatürk'ün konuya gösterdiği önemin bir göstergesi olarak yapılan her türlü etkinlikten Cumhurbaşkanlığı makamı bilgilendirilmekteydi. Yeri gelmişken bazı kaynaklarda Türk Dil Kurumu adının Üçüncü Türk Dil Kurultayı sonrasında kullanılmaya başladığı ifade edilse de elimizdeki resmi arşiv belgelerine göre kurultay öncesinde TDTC ismi Türk Dil Kurumuna dönüştürülmüştü.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda ilk konuşmacı Afet İnan idi. Kendisi Alacahöyük kazılarında ele geçirilen güneş kursundan hareketle bu sembolün Türkler için ifade ettiği anlama değindi. Anlaşılan kurultay bu konuya yoğunlaşacaktı. Özellikle Maya Dili'nden örnekler verilerek Yakut Dili ile olan benzerliğinden bahsedildi. Hatta Amerika kelimesinin Yakut Türkçesindeki "*Emerik*" ile aynı olduğu ifade edildi. Bu

oldukça ilginç bir saptamaydı. Bunun dışında dünyadaki bütün dillerin ortaya çıkmasında Güneş Kültü'nün etkisi olduğu belirtildi. Doğduğu coğrafya ise Orta Asya idi. Onu dünyaya yayan ise Türklerdi. Anlaşılacağı üzere bütün diller Güneş'in etkisi ile ortaya çıkmıştı. Güneş tabiatı canlandırdığı gibi insan iletişiminin de kaynağı idi. Konunun dinsel bir yönü de bulunmaktaydı. Türklerin Güneş'e taptığı da bu kurultayda ileri sürülen tezlerden birisi idi. Bilimin, felsefenin, sanatın temeli “*Güneş*” idi. Bu arada Üçüncü Türk Dil Kurultayı başladığı 24 Ağustos günü yurdun dört bir tarafında Atatürk anıtları önünde resmi törenler düzenlendi. Konferanslar verildi. Bu da diğer iki kurultayda olduğu gibi bunda da toplumda milli bir bilinç oluşturma gayretinin örneği oldu.

Kurultayda ağırlıklı olarak Güneş Dil Teorisi tartışılmaktaydı. Güneş her şeyin kaynağıydı. Tanrı idi. Yayıdığı ışık, zekâyı sembolize ediyordu. Toprak, hayat anlamına geliyordu. Yağmur ise bir lütuf olarak kabul ediliyordu. Şimşek de sevgini ve coşkununu ifadesiydi. Anlaşılacağı üzere bu söylem mitolojik metaforları da beraberinde getiriyordu. Güneş Dil Teorisi Avrupa'daki yeni ekolarla koşut olarak geliştirilmiş bir teoriydi. Rusya, İtalya ve Danimarka'da bu tarz akademik etkinlikler yürütülmekteydi.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda alanında söz sahibi uzmanların bildiri sunumunda bulunduğunu burada belirtmeliyiz. Özellikle bundan önceki dil kurultaylarında olduğu gibi Ermeni kökenli araştırmacıların da konuşmacı olarak yer aldığını burada belirtmeliyiz. Güneş Dil Teorisi yapılan değerlendirmelere göre Atatürk'ün yüksek dehasının bir ürünüydü. Kürsüye gelen konuşmacılar gerek bu teori bağlamında gerekse onun dil araştırmalarına yaptığı katkıdan ötürü kendisinden övgü ile bahsetmekteydiler. 1936'ya kadar iki adet dil kurultayı yapılmış ve şimdi de üçüncüsü düzenlenmekteydi. Atatürk yapılan sunumlardan hareketle belirli bir program içerisinde alınan kararları uygulamıştı. Öneriler ve planlamalar kâğıt üzerinde kalmamıştı. Sadece dil değil tarih alanında da önemli gelişmeler yaşanmamaktaydı. Atatürk'ün önderliği gösterilen çabanın temel hareket noktasıydı. Atatürk “*Ebedi Güneş*” olarak tanımlanıyordu.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Türk Dili'nin kaynak dil olduğu üzerinde duruluyordu. Aksi bir söylem gündemde kendisine yer bulamamıştı. Mesela Sümercenin Türkçe ve Fransızcaya kaynak oluşturduğuna dair yapılan bir alıntı, onu ifade eden kişiye basında tepki gösterilmesine sebep olmuştu. Bu da bildiri sahibini zor durumda bırakmıştı. Kendisinin yanlış anlaşıldığını ispat etmek için Cumhurbaşkanlığı makamına kadar yazılı açıklama da bulunmuştu. Bu da Türk Dili üzerine yapılan

Çalışmalarda ortaya konulan genel konseptin dışında sylennde bulunanların kamuoyunca hoş karşılanmadığı dışıncesinin zihinlerde yerleşmesine sebebiyet vermekteydi. Halbuki kurultayda durum daha farklıydı. Krsde fikri tartışmalar yaşanmaktaydı. Katılımcılar sunumlarını özgürce yapıyordu. Bu birbirine zıt iki farklı yaklaşım tarzını burada ifade etmek yerinde olacaktır.

Yapılan sunumlarda Güneş Dil Teorisinin zayıf yönleri üzerinde de duruldu. Agop Martayan Dilaçar'ın bildirisinde bunun üzerinde de durulmuş ve belirsiz kalan konuların ortadan kaldırılmasına çalışılmıştı. nc Türk Dil Kurultayı'nın 29 Ağustos 1936'daki altıncı günkü oturumu yabancı bilim insanların bildiri sunumlarına ayrılmıştı. Kürsüye gelenler özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün dil konusundaki çabalarından övgü ile söz etmesi Türk Devrimi'nin gücü ve etkisini göstermesi açısından oldukça önemliydi.

nc Türk Dil Kurultayı'nda sunum yapan yabancı bilim insanları sadece kendi alanları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmadılar. 1936'da Avrupa'nın içinde bulunduğu şartlarla ilgili gözlemlerini de paylaştılar. Yaklaşan savaşın yıkıcı etkisi herkesi tedirgin etmekteydi. Yükselen ırkçılık, barış ihtimalini ortadan kaldırmaktaydı. Buna karşılık Türkiye'de barışın hüküm sürdüğünü ve insanların kardeşce yaşadığı kurultayda dile getirilecekti. Güneş Dil Teorisi, nc Türk Dil Kurultayı'nın sonrasında birçok akademik vrede eleştirilmiş ve gerçekçi bulunmamıştı. Fakat amaç daha çok milli kültürü yüceltmeye yönelikti. Yine de bu kurultayda ilgi çekici bildiri sunumları yapılmıştı. Dile yönelik bilimsel ve kültürel etkinlikler sonraki yıllarda da devam edecekti.

EKLER

BELGELER

- B:1.** İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Yusuf Hikmet (Bayur)'a 26 Eylül 1932'de toplanacak Birinci Türk Dili Kurultayı'nın önemine ilişkin 13 Eylül 1932'de çekilen telgraf (CA).
- B:2.** Mustafa Kemal (Atatürk)'ün İsmet (İnönü)'ye 5 Ekim 1932'de Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplanışı sebebiyle gönderdiği mektup. (CA)
- B:3.** Dışişleri Bakanlığı'nın Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine "*Times*" gazetesinin Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultayı'na ilişkin yayınladığı haber ile ilgili 3 Ekim 1934'de gönderdiği yazı. (CA)
- B:4.** Gaziantep Halkevi Başkanlığı'nın bölgede kutlanan Dil Bayramına ilişkin 22 Ekim 1934'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı. (BCA)
- B:5.** Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin 6 Haziran 1936'da Halkevi Başkanlığına Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na katılacak kişinin özellikleri ile ilgili gönderdiği yazı. (BCA)
- B:6.** İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Rıza Soyak'a Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın önemi ile ilgili 8 Ağustos 1936'da gönderdiği yazı. (CA)
- B:7.** Türk Dil Kurumu tarafından, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na çağırılması planlanan yabancı bilim insanları ile ilgili 9 Temmuz 1936'da gönderilen yazı. (CA)

DEVLET T. C. P. T. T. K. 804

Telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez.

Adres : *Hişmeti Cumanbul mürumi*
Katilihi hişmeti

Tarih : _____

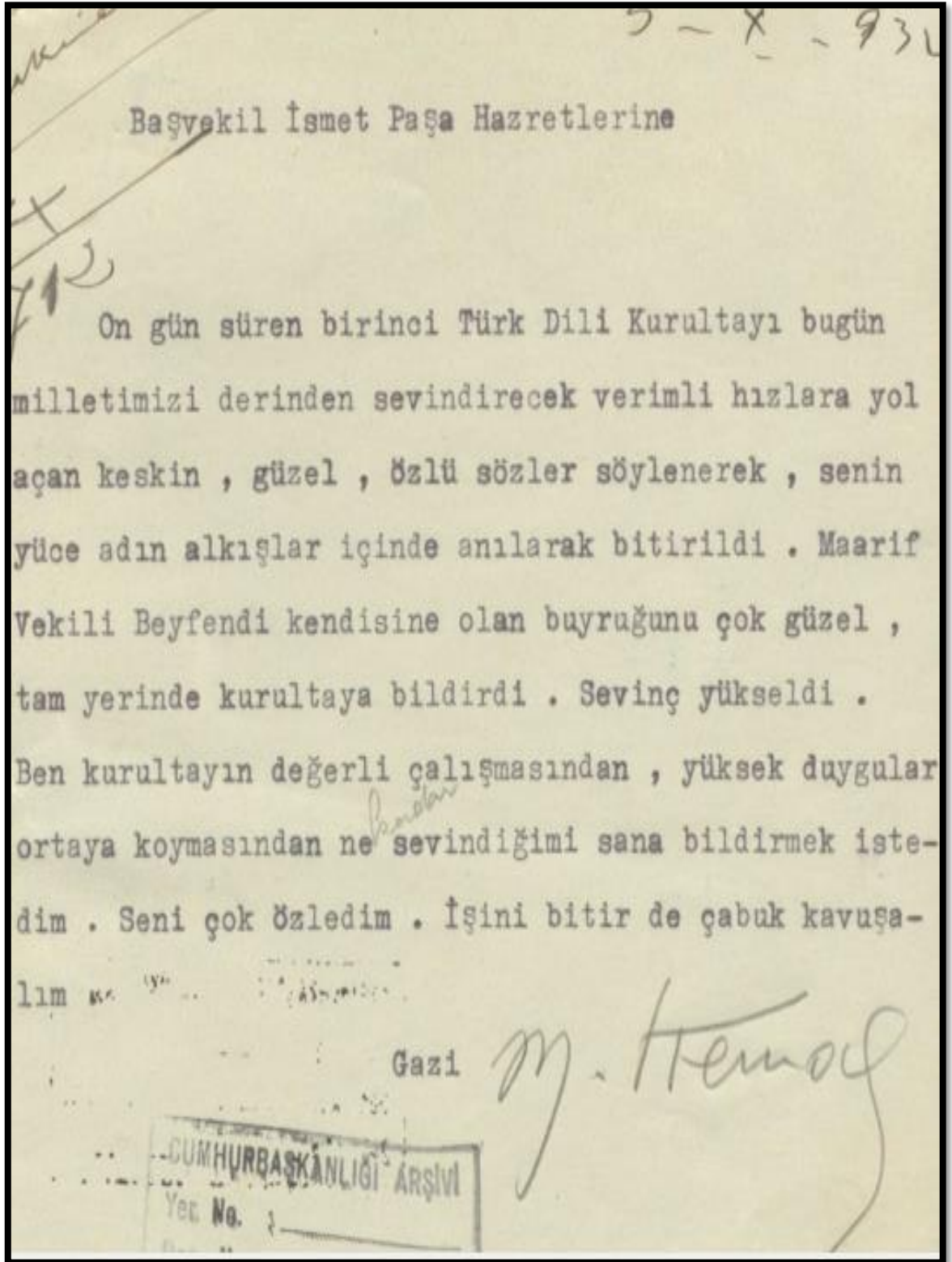
(*) R = Resmî demektir
 G = Gayri resmî demektir.

İLK MERKEZ No. Kelime VERİLDİĞİ R. G. ALINDIĞI İMZA

Ankara 4248 13-9-932 15 15-9-32 15-9-32

26 eylülde istanbulda dolma hakce sarayında toplanacak türk dili kurultayında mürumculuk meclisleri lütüm Cihani alacaklar edeceğe ehemmiyet ve hişmeti haiz olacaktır kurultayın gajesi türk dilini bu günkü ve yarınki medeniyeti kemali ile kucaqlama hileceki en güzel siveci ve ahenkli bir ifade vasıtası hâline getirmek olduğuna göre türkleri türkçe cumhuriyeti vatan daşlarını alacaklar edeceğe

B:1. İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Yusuf Hikmet (Bayur)'a 26 Eylül 1932'de toplanacak Birinci Türk Dili Kurultayı'nın önemine ilişkin 13 Eylül 1932'de çekilen telgraf (CA)

B:2. Mustafa Kemal (Atatürk)'ün İsmet (İnönü)'ye 5 Ekim 1932'de Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplanışı sebebiyle gönderdiği mektup.(CA)

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
1 nci Daire Umum Müdürlüğü

Ankara : 3.10.1934
Hulâsa :

1 Şube
70818
228
L.1

A	IV-16-b.
D	65
F	1-355

Riyaseticümhur Umumi Kâtipliği
Yüksek Makamına

Dil Kurultayı münasebetile Times gazetesinin 21
ağustos 1934 tarihli nüshasında görülen makalenin fransızca
tercemesi Londra Büyük Elçiliğimizden gönderilmiş olmakla
ilişik olarak takdim kılındı, Efendim.

Hariciye V. Vekili.,
Muvvaz

B:3. Dışişleri Bakanlığının Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine “Times” gazetesinin Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultayı ile ilgili yayınladığı haber ile ilgili 3 Ekim 1934’de gönderdiği yazı. (CA)

22/10/1934

C.H. Fırkası Kâtibiummiliğine

C.H.F.

24 Mart 1935

5240 14

13/9/1934 tarih ve 5/360 sayılı yazı karşılığıdır:

I - Dil bayramı evimizde büyük merasimle kutlandı. Saat 20 de büyük konferans salonu dinleyicilerle dolmuştu. Müzik şubemizin piyano ve kemanlarına refakat eden dinleyicilerin hep bir ağızdan söyledikleri istiklâl marşı ile merasime bağlandı.

Bundan sonra Halkevi reisi Ömer Asım bey kürsüye çıkarak ikinci dil kurultayı görüşlerini, Kurultayda kimlerin ve ne üzerine söz söylediklerini açık ve canlı olarak anlattı.

Ömer Asım beyden sonra Lise Türkçe muallimi Sait bey Türk dili savaşının ehemmiyet ve kıymetini, güzel Türkçemizin zenginliğini anlatan nutkunu okudu.

Daha sonra da Ticaret odası başkâtibi Yılmaz bey Eski yazı dili ile yeni yazı dili arasındaki farkları anlattı. Yılmaz bey, bu anlatışında bilhassa eski yazı dilinin gülünç taraflarını bularak dinleyiciler üzerinde büyük bir alâka uyandırdı.

Saat 24 te hep bir ağızdan okunan cumhuriyetin onuncu yıldönümü marşı ile merasim sona erdirildi.

2 - Sait ve Yılmaz beylerin nutuklarını bağlı olarak gönderiyorum. Bu nutukları birer suretinin de T.D.T. cemiyetine gönderildiğini arz ederim efendim.

Halkevi reisi

H:

Yılmazın sözlerini kale halinde barındırarak
tebliğinden gönderilmesi gerekmektedir.

490 01

13715

26 III . 1935

B:4. Gaziantep Halkevi Başkanlığı'nın bölgede kutlanan dil bayramına ilişkin 22 Ekim 1934'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı.(BCA)

Cumhuriyet Halk Partisi Genel
Sekreterliği

Sayı
7 / 783

Ankara : 6.6.1936

Halkevi Başkanlığına

Üçüncü Dil kurultayı 24/Agustos/pazartesi günü İstanbulda Dolmabahçe sarayında açılacak ve 28/Agustos/Cuma günü akşamına kadar sürecektir . Ülkü hızımızın bir ana istikameti olan Dil işine Halkevlerimiz ilgilendirmelerini istiyoruz . Bu sebeple Halkevlerimizin Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinden seçilecek bir zatın Kurultayda bulunmasını lâzım görüyor bundan faydalar bekliyoruz .

Halkevlerinden gelecek mümessillerin Kurum işyerleriyle öğretmenler gibi kültür bakanlığının ayıracağı geceli okullarda yatırılmasının mümkün olduğu Kurum Genel Sekreterliğinden bildirilmektedir . Bu işi kovalayacağız .

Hakiki yol parası ile İstanbulda geçecek dört günde yalnız yiyecek için hesap edilecek tevazulu bir parayı geçen kongrede yapıldığı gibi parti veya Halkevi bütçesinden sağlamak icabediyor.

Kongreye kimin geleceğinin ve yol ile yemek paraları işini bildirmenizi dilerim. Gönderilecek arkadaşın bu iş üzerinde Bilgili ve anlayışlı olması lüzumu tabiidir . Kongrede çalışma tarzı hakkında Dil Kurumu Genel Sekreterinin doğruca size yapılmış olan genelgesinde izah vardır .

Acele cevabınızı beklerim.

C.H.P. Genel Sekreteri
Kütahya Saylavı

A. Peker

D . S .

7/6087

490	01			3	12	39

B:5. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 6 Haziran 1936'da Halkevi Başkanlığına Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na katılacak kişinin özellikleri ile ilgili gönderdiği yazı. (BCA)

Sayın Rıza Soyak
Riyaseti Cûmûr Genel Sekreteri

Üçüncü Dil kurultayının bütün memlekette kültür yolundaki inkılaplarımızın yayılması bakımından dikkatle ve ehemmiyetle karşılanması hususunu temin için Parti Genel Sekreterliğince lâzımgelen tertibat ; T.Dil kurumu Genel Sekreterliği ile devamlı temas neticesinde tesbit edilmiştir . Kurultayın açıldığı günlerde yapılması gerekli görülen ödevler , ilişik olarak sunduğum genelgede yazılmış , Bakanlıklara , T.Dil kurumu Genel Sekreterliğine bilgi olarak , Genel İspekterliklere, Valiliklere , Parti İlyönkurul ve Halkevi başkanlıklarına vazife olarak teblig olunmuştur .

Keyfiyetâ arzeder , derin saygılarımı sunarım.

Ş.C.A.

Dahiliye Vekili ve
C.H.P. Genel Sekreteri

E.

S. V.

B:6. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Rıza Soyak'a Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın önemi ile ilgili 8 Ağustos 1936'da gönderdiği yazı.(CA)

TÜRK DİL KURUMU

556

Dolmabahçe, 9/7/1936

Ankara,

Tel: 1975

Cumhurbaşkanlık Genel Sekreterliğine

FLORYA

Sayın Genel Sekreter,

Ulu Önderimizin yüce buyuruklarıyla bundan önce Üçüncü Türk Dili Kurultayına çağırılmaları kararlaştırılmış olan yabancı dil bilginlerinin hepsi bağlı 1 numaralı listede ve bunlardan gelmeyi kabul ettikleri Büyük Elçilik ve Elçiliklerimizden bildirilenlerin adları 2 numaralı listede yazılıdır. Sovyet Birliği İlimler Akademisi ile Berlinde Profesör Giese'den henüz cevap gelmemiştir.

Fransadan çağırılanlardan M. Hilaire de Barenton hakkında

Paris'teki Ecole nationale des langues orientales vivante Direktörü

B:7. Türk Dil Kurumu tarafından, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na çağırılması planlanan yabancı bilim insanları ile ilgili 9 Temmuz 1936'da gönderilen yazı (CA)

FOTOĞRAFLAR

F-1: Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultayı Başkanı Kazım Özalp

F-2: Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Samih Rifat Yalnızgil (28 Nisan 1875-4 Aralık 1932)

F-3: Birinci, İkinci ve Üçüncü Türk Dil Kurultaylarında Sunum Yapan Ahmet Cevat Emre.

F-4: Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında bildiri sunan Saim Ali Dilemre

F-5: Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında bildiri sunan Agop Martayan Dilaçar

F-6: Birinci Türk Dili Kurultayı'nda bildiri sunan Mediha Muzaffer Hanım

F-7: Birinci Türk Dili Kurultayı'na katılan bir grup

F-8: Mustafa Kemal Atatürk'ün huzurunda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin toplantısı (CA)

F-9: Hüseyin Cahit (Yalçın) Birinci Türk Dili Kurultayı'nda bildiri sunumunu yaparken (Akşam, 3 Ekim 1932)

F-10: Birinci Türk Dili Kurultayı'na katılan üyelerin son yapılan toplantıdan çıkarken çekilen bir fotoğraf (**Akşam**, 6 Ekim 1932)

F-11: İkinci Türk Dili Kurultayı'nın açılışında Atatürk (**Hâkimiyeti Milliye**, 21 Ağustos 1934)

F-12: Atatürk İkinci Türk Dili Kurultayı'ndaki sunumları dinlerken ve Ahmet Cevat Emre'nin sunumunu yaparken çekilmiş bir fotoğraf. (**Akşam**, 20 Ağustos 1934)

F-13: Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na katılan yabancı bilim insanları (**Kurun**, 25 Ağustos 1936)

F-14: Üçüncü Türk Dil Kurultayı asbaşkanı Afet İnan sunumunu yaparken (**Kurun**, 25 Ağustos 1936)

ÖZGEÇMİŞ

1993’de Erzurum’da doğdu. İlköğrenimini Saltukbey İlköğretim Okulu’nda Ortaöğrenimini ise İMKB Lisesi’nde tamamladı. 2011’de kazandığı Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden 2015’de mezun oldu. Aynı yıl Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim dalında yüksek lisansa başladı. Buradaki öğrenimini ise “*Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası*” adlı tez ile 2018’de bitirdi.

